

Üç Aylık Düşünce ve Kuram Dergisi, sayı: 10

Demokratik Modernite
Üç Aylık Düşünce ve Kuram Dergisi
Yerel Süreli Yayın / Sayı: 10
Eylül-Ekim-Kasım 2014
ISSN: 2147- 1703
Roza Yayınları Adına Sahibi
Burcu Özkaya

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü
Ramazan Karadağ

Yayın Kurulu
Eşber Yağmurdereli, Nasrullah Kuran, Cengiz Çiçek, Mahmut Şakar

Dergiye gönderilen yazıların yayınlanıp yayınlanmaması yayın kurulunun kararına bağlıdır.
demokratikmodernite@gmail.com

Basım Yeri:
Gün Matbaacılık Reklam Film Bas Yay. San. Tic. Ltd. Şti
Beşyol Mahallesi Akasya Sok. No:23/A Küçükçekmece – İstanbul
Tel: 0212 580 63 81

Abonelik Koşulları
Yıllık Abonelik Bedeli: 40 TL
Yurtdışı Abonelik Bedeli: 55 Euro
Türkiye İş Bankası Galatasaray Şubesi
Burcu Özkaya
Hesap No: 10220918635
IBAN: TR 56 0006 4000 0011 0220 9186 35

Roza Yayınları
Hüseyin Ağa Mah. Tarlabaşı Bulvarı No:61/7 Beyoğlu-İstanbul
Tel: 0212 256 57 69
www.demokratikmodernite.com

İÇİNDEKİLER

Editör

Din ve İnanç Hakikati

Dergimizin bu sayısında Din ve İnanç hakikatini tartışmaya çalıştık. Neden böyle bir konu seçtiniz diye sorulduğunda, başta Ortadoğu olmak üzere dünya genelinde yaşanan kriz, kaos ve çatışmaların giderek daha fazla din ve mezhep eksenli geliştirilmeye çalışıldığı görülmektedir. Bu bağlam içerisinde din gerçeği tartışılmaya açılmış, çeşitli anlayışlar, tutumlar, bakışlar geliştirilmeye çalışılmaktadır. Adeta dinlerin ve inançların toplumsal sorunların çözümünde etkisi olmamış; sanki kriz, kaos, çatışma ve savaşların temel kaynaklarıymış gibi gösterilmek istenmektedir. Sanki toplumsal hakikatin oluşum ve gelişiminde dinlerin çözümleyici, geliştirici ve toplumsallaştırıcı hiçbir etkisi yokmuş gibi bir yaklaşımı yaygınlaştırma ve böylece negatif bir algı yaratılmak istenmektedir. Bu daha çok da bölgemiz Ortadoğu'da yapılmaya çalışılmaktadır. Özellikle son dönemde IŞİD eliyle geliştirilen vahşi saldırılarla İslam inancın toplum karşıtlığıymış gibi gösteriliyor. Bu yaklaşımların, tutumların özünde yatan durum, kapitalist modernitenin kendi yaşam formunu bölge halklarına dayatma ve sistemini inşa etmek için İslam'ı ya tümden tasfiye etme, onu başaramazsa yedeğine alma ve sonuçta amaç ve hedefleri doğrultusunda kullanma gayesinden kaynağını almaktadır.

Ortadoğu merkezli bir üçüncü dünya savaşı sürdürülüyor. İki yüz yılı aşkın bir süredir kapitalizm bölgeyi kendi sömürü alanına açmak için bir saldırı içindedir. Bu saldırı son yüz yıldır bölgeye dayatılan ulus-devlet modeliyle hemen bölgenin tüm toplumsal hakikatleri ret ve inkâr edilmeye çalışıldı. Onların inkârı temelinde, ulus-devleti inşa ederek sistemini bölgeye taşıdı. Bu bağlam içinde milliyetçiliğin zehirli virüsü, diğer toplumsal hakikatlere olduğu gibi dinin içine de zerk edildi. Ancak Ortadoğu'nun toplumsal hakikati milliyetçilik zehriyle zehirlenmesine rağmen, bunda tümden başarı sağlanamadı ve tüm saldırısına rağmen Ortadoğu'nun devlet karşıtlığı, özellikle kapitalist ulus-devletin reddi, günümüzde çok bariz bir şekilde kendisini dışa vuruyor.

Ulus-devlet sistemi çöküyor. Bölge küresel güçler tarafından yönetilemez hale geliyor. Çeşitli restorasyonlarla sistem kendisini yenilemeye çalışıyor ancak, başta askeri olmak üzere yapılan tüm müdahaleler, karşıt tepkiler, yönelimler ve arayışlar şeklinde kendini açığa veriyor. İşte halkların bu arayışlarını etkisizleştirip tasfiye etmek için El-Kaide ve onun türevleri olan El-Nusra, IŞİD gibi karanlık güçlerle bölgeye müdahale ediliyor. Söz konusu güçler, söylemde Müslümanlık adına "cihat" yaptıklarını ifade etseler de, özünde kapitalist devletin en karanlık, en pespaye ve çapulcu güçleri olmaktadırlar. İslamlıkla hiçbir ilişkileri yoktur; tam tersi anti-İslam'dırlar. IŞİD' in vahşice ve canice gerçekleştirdiği katliamlar ve saldırılar, İslam'ın özüne yapılan saldırılardır. Özünde katledilmek istenen İslam'ın hakikatidir. IŞİD eliyle bölge halkları başta İslam olmak üzere Musevilik, Hristiyanlık, Zerdüştilik, Alevilik ve diğer inançların özlerine saplanan bir hançer olmanın ve bunun halkların birbirine kırdırılmasından öte bir anlamı bulunmamaktadır. Özünde insanlığın amaç ve umutlarına, özgürlüklerine dönük gerçekleştirilmek istenen bir zehirlenme faaliyetidir. Böyle anlaşılmak durumundadır. Hal böyle olunca, yani dinler ve inançlara dönük hem düşüncede hem de fiili saldırılarla hakikatler yok edilmeye çalışılıyorsa, din ve inanç hakikatini en yüksek bir bilinç düzeyinde maneviyatıyla ele almak, hem de fiili tavırla İslam karşıtı bu akımlara karşı durmak, günümüzün olmazsa olmaz görevlerinden biridir.

Dinler, inançlar toplumların varoluşunda ciddi kat-

kılar sağlamışlardır. O açıdan her dinin toplumsal hakikati-özü vardır. O reddedilemez bir gerçektir. Ancak her inanç devlete bulaştırıldıkça, ona hiyerarşi kazandırıldıkça sapmaya uğratılmışlardır. Yani özünden koparılmaya çalışılmışlardır. Böyle olduğu için toplumsal özünü kaybetmemiş inançlar, toplumsallaşma ve insanlaşmanın gelişimine büyük değerler katarlarken, devletleştirilen yönleri ise büyük kayıplara, sömürüye, baskıya ve savaşlara yol açmıştır. Kapitalizm ise işi tam çığırından çıkardı. Bilimcilik adı altında insan maneviyatını yok ederek, adeta hemen her şeyi matematiksel ifadelere kavuşturmaya çalışan bir hesap-kitap işine dönüştüren, müdahalelerle toplumları ve doğayı sömürüsüne açmayı hedeflemektedir. Dolayısıyla kapitalizm ve onun devleti, yaratmaya çalıştığı kapitalist moderniteyle anti-toplum, anti-din hedeflerine ulaşmak için insanı adeta hayvanlaşmanın derekesine düşürmeye çalışıyor. Dolayısıyla insan olmanın olmazsa olmazı toplumsallaşma, maneviyatıyla yaşama, ahlak ölçülerine göre hayatını idame ettirme tüm toplumsal farklılıkları ve edinimlerin hakikatini veri kabul eden, yani hakikatin kendisi olmaktadır. O açıdan kapitalist moderniteye karşı demokratik modernitenin yaşam biçimi, yerele ve yerelin çeşitliliğine göre var olunabileceği için inanç gerçeği de toplumun özgürleşmesinde hayati değerdedir. Tüm bunlar için din ve inanç gerçeğini tartışmaya açarak, dini sorunların kaynağı olarak gösteren pozitivist bilimciliğe ve onun yarattığı kaosa karşı, inançların sorun kaynağı değil çözümün ilhamı olduğu hakikatini gündeme almak istedik. Böylece bu yönüyle tartışmalara çözüm odaklı katkı sağlamaya çalıştığımız için bu konuyu incelemeye aldık.

Yine 10-11 Mayıs günü Amed(Diyarbakır)'de yapılan Demokratik İslam Kongresini sınırlı da olsa okuyucularımıza sunmak istedik. Kongreye sunulan üç makale, yine kongre değerlendirmesini yapan bir yazıya yer veriyoruz. Onlardan biri Kürt halk önderi Abdullah Öcalan'ın kongreye gönderdiği "Mümin kardeşlerim" diyerek başladığı mektubudur. Demokratik İslam kongresi hazırlık komitesinin "değerli alimler ve aziz misafirler" başlıklı açılış konuşmasının yanı sıra Tayfun İşçi' nin "Din-Toplum ve Dinin Devletleştirilmesi" başlıklı kongreye yaptığı sunum yazısının tam metnini ve Berrin Sönmez'in "Demokratik İslam Kongresi" başlıklı kongreyi değerlendiren yazısını yayınladık.

Din ve inanç hakikati tartışılmasının hassas bir konu olduğu açıktır. Ancak devletli sistemlerin saptırdığı bu gerçeğin halklarımızın canını çok acıttığı da bir o kadar gerçektir. Dolayısıyla böylesi hassas bir dönemde ve Din ve İnanç Gerçeği gibi hassas bir konuyu tartışmak, onlardan doğru sonuçlar çıkarmak, dinin ve inancın özüne-gerçeğine dönüş yapmak, yani bir anlamda öze dönüşü gerçekleştirmek de hakikate saygının bir gereği olarak aciliyet kazanan bir durumdur. Tartışmalardaki saptırmalara verilecek doğru yanıta dergimizin de bir katkı sunacağı inancını taşıyoruz. Tarihin ve geleceğin, inananların, toplum olarak var olma ve özgürleşmeden yana tecelli edeceğini belirterek; yarınlara umutla yürünmesi dileğiyle…

İnançlar İnsanın Toplumsal Düzeyiyle Zihniyetini Yansıtır

Abdullah Öcalan

İnsanın zihniyet yapısındaki gelişmeler toplumsal düzeyle ilişkilidir. Şüphesiz tür olarak insanda beyinsel gelişme için gırtlak yapısının belli bir fizyolojik düzeye gelmesi önkoşuldur. Ama düşünce ve ses organları ne kadar gelişse de, toplumsal varlık haline gelmedikçe atıl kaldıkları ve gelişmiş bir primat olmaktan öteye gidemedikleri deneyle doğrulanmaktadır. Düşünce ve sesten dile geçiş, kesinlikle toplum halinde yaşamayla ilerlemekte ve niteliksel sıçramalara uğramaktadır. En dar ve ilkel toplum biçimi olan klan düzeyine denk gelen, sınırlı birkaç düşünce imgesi ile dile getiriş tarzı olarak da bazı jestler ve işaretlerdir. Dilin ilk biçimi işaretleşmelere dayanmaktadır. Jestler ve mimikler henüz kelime halindeki ses düzenine geçmekten çok uzaktır. Toplumsal yaşamın ortaya çıkardığı güç ve vazgeçilmezlik kendini kanıtladıkça ve pratikleşme beyne yansıdıkça, düşünceden dile doğru bir gelişmenin de hızlandığı çok iyi bilinmektedir. İnsanlık tarihinde bu gelişmeye ilk ve en büyük devrim de denilmektedir. Toplumsal gelişmenin ürünü olan her şey olarak tanımlayabileceğimiz "kültürel varlık" fizik, bitki ve hayvanlar dünyası olgusundan sonra dördüncü bir olgu olarak kesinlik kazandıkça, düşünce ve dilin maddi zemini olarak gereken temelin doğduğu biçiminde anlam kazanacaktır.

En uzun süren zihniyet yapısına dayalı düşünce tarzı, insanların her şeyi kendileri gibi canlı düşünen varlıklar olarak imgeledikleri dönemdir. Fiziki, bitkisel ve hayvansal doğadaki her nesnenin canlı ve düşünen bir varlık olduğuna inanılmakta, öyle sanılmaktadır

Bu oluşumda düşünce ve dilin gelişmesi pasif bir yansıma değildir. Çok sıkı bir diyalektik bağ halinde toplumsal yaşamın sürdürülmesi bu ilk devrime dayanacaktır. Toplumsal diyalektik onun kültürel varlığıyla düşünce gücü arasındaki iletişim tarafından belirlenecek, gelişme kanunları olarak hüküm ifade edecek ve pratikleşmeyle yenilenip sürecektir. Bu gücü gösterdi mi, hükmün ve yasanın işlediği en yakın toplumsal güç içinde eriyip dağılacaktır. Bu, tüm toplumlar için genel bir gelişme yasası olup, tarihi diyalektik maddecilik (özdekçilik) olarak adlandırılmaktadır. Bu çerçevede insandaki zihniyet gelişmelerinin birkaç önemli aşamadan geçtiği görülmektedir.

a-En uzun süren zihniyet yapısına dayalı düşünce tarzı, insanların her şeyi kendileri gibi canlı düşünen varlıklar olarak imgeledikleri dönemdir. Fiziki, bitkisel ve hayvansal doğadaki her nesnenin canlı ve düşünen bir varlık olduğuna inanılmakta, öyle sanılmaktadır. Bu inançlar konusu cansız eşya olunca "fetişizme" ve ilk aşamasında tüm varlıkları kapsayan ruhçuluğa, "animizme" kadar genel bir yaygınlık göstermektedir. Tüm ilkel topluluklarda bu düşünce tarzına rastlanmakta, özce doğa canlı düşünülmektedir. Canlılık, şüphesiz doğal gelişmenin, belli koşullar altındaki maddenin karmaşık organizasyonunun bir sonucudur.

Bu düşünce tarzı "Şamanizmi", büyücülüğü doğurmaktadır. Şamanizmin ve büyücülüğün özü, etkilemek istedikleri olgular ve olayları maketlerine dayalı ritüel (bir nevi ibadet, tören) düzenlerle istedikleri duruma getirme denemeleridir. Bir nevi bilimin, eşyanın yasalarına uygun olarak gerçekleştirdiği değişimi, şaman veya büyücüler çocukça bir saflıkla geliştirdikleri oyun düzenleriyle gerçekleştirmek istemektedir. Bu düşünce tarzının uygulama biçimleri çok saçma gibi gelebilir. Ama değişim iradesini ortaya koyması açısından, büyük ve ileri bir gelişme aşamasıdır. Bir defa olgular arasındaki ilişkiyi düşünmekte, müdahale etmekte ve

sonuç alacağına inanmaktadır. Bir de şaman ve büyücünün bulunduğu dönemin ve toplulukların en yoğunlaşmış düşünce ve ruh gelişimine sahip, pratikte de özellikle avcılık ve toplayıcılıkta kendini kanıtlayan kişilerden çıktığını göz önüne getirdiğimizde, ne kadar zor ve önemli bir misyonla karşı karşıya olduklarını anlarız. Kendimize göre değil, dönemin amansız yaşam koşullarında bir umut olmanın bile kendi başına toplumu ayakta tutmakta ne kadar önemli bir işlev gördüğünü kıyaslayarak bunlara anlam verebilmeliyiz. Bunlar bir anlamda ilk bilgin ve pratisyenler rolünü oynamaktadır.

Hem toplumun içinden hem dışından çıkarların çatışması, inançları etkilemeksizin yürümez. Çatışan birey ve sınıfları, çatışan dinler ve tanrılarında yansıma bulur

Bu düşünce tarzının diğer bir özelliği, tanrı ve dolayısıyla din aşamasına henüz ulaşamamasıdır. Daha doğrusu bu tarz, insanlığın günümüze kadar ki ömrünün yüzde doksan sekizini işgal eden ilkel klan ve kabile düzenlerinin düşünce veya inanç yapısını, dolayısıyla ilk dinini teşkil etmektedir. Bu anlamda düşünsel gelişmenin ilk örgütlü ve kurumlaşmış ifadesini Şamanizm veya büyücülük olarak değerlendirmek mümkündür. Bu kurumların yenilenip sürdürülmesinde öncülük gibi bir rol oynamaktadır. Şamanlar, temsil ettikleri topluluğun önde gelen ailesi olarak giderek önem kazanmışlardır; bu rol ata veya anaerkil kabile düzenlerine geçişte de önde gelen bir etkendir. Toplumun eşitlik düzeyi ve üretim koşulları, kadın-erkek arasında bir üstünlüğe fazla imkan tanımamaktadır. Yaşamlarında en çok ilişkide bulundukları eşya, bitki veya hayvanı simgeleştirmektedirler. Bir nevi klanın soyadı, kimliği olarak yapılan bu adlandırmaya totem denilmektedir. Klan bilincinin sembolü totemdir. Totem belki de ilk soyut kavramlaştırma düzenidir. Totem dini olarak da değerlendirilen bu düzen ilk kutsallığı, tabu sistemini de oluşturmaktadır. Klan totemin simgesel değerinde kendini kutsamaktadır. İlk ahlak kavramına da bu yoldan ulaşmaktadır. Çok iyi bilincindedir ki, klan topluluğu olmazsa yaşam sürdürülemez. O halde toplumsal varlıkları kutsaldır ve en yüce değer olarak sembolleştirip tapınılmalıdır. Ona gösterilen saygı ve inanç, aslında kendi varlıklarına ve atalarına bağlılıklarının sembol ifadesidir; kimliklerinin ve güçlerinin farkına varmadır. Bu uzun dönemin inanç yapısında öz olarak her şeyde genel canlılığa inanılmakta, pratikleriyle ilgilendikleri nesne, eşya, bitki ve hayvanlarla kurulan ilişkiye kutsallık atfedilmekte, buna 'mana' denilmektedir. Mana, bir bakıma uğraştıkları nesnelere emekleriyle geçen değer oluyor. Bunu totemle simgeleştirerek sahip çıkılmakta, tapınılmaktadır. Din inancının gücü de bu kaynaktan gelmektedir. Din ilk toplumsal bilinç formu oluyor. Ahlakla bütünlüklüdür. Bilinçten giderek katı bir inanca dönüşüyor. Artık toplum bilinci din formunun geliştirilmesi biçiminde olacaktır. Din bu özelliğiyle toplumun ilk temel hafızası, köklü geleneği ve ahlakın kaynağıdır. Totemden sonra çok tanrıcılık dinlerine geçilecektir.

b- Tarım ve evcilleştirme devrimi düşünce biçiminde de sıçramaya yol açmaktadır. Öne çıkan varlıklar toprak, ekilen bitkiler, meyve veren ağaçlar ve çok yönlü yararlanılan evcil hayvanlardır. İnsanın dikkati, kendilerine en çok yaşam olanakları sunan bu varlıklara yönelecektir. Tanımak isteyecekler, emek verecekler, kutsayacaklar, onlarda olağanüstü özelliklerin varlığına inanacaklardır. Bu arada tarım yapmak ve hayvanları beslemek için mevsimler, güneş, yağmur gibi olgular vazgeçilmez varlıklar olarak anlaşıldığından, bunlara daha çok bağlanacaklar ve kutsayacaklardır. Kendi toplumsal varlıklarına anlam veren ve zenginlik katan, bu olgulardır. Hayati önemlerinden ötürü bu olgular diğer tüm varlıklara göre özel isimler kazanacaklar ve giderek tanrılaştırılacaklardır. Totemden tanrıya geçiş, neolitik çağla derinden bağlantılı, düşünce ve inanç yapısında büyük bir aşamadır. İnsan zihniyetinde doğanın doğruya daha yakın tanınmasında, özelliklerinin kavranmasında, kısaca bilgilenmede en verimli bir dönemdir.

Tarihin günümüze kalan büyük dil grupları bu aşamanın ürünüdür. Arabistan ve Kuzey Afrika'da Semitik dil grubu, Hindistan'dan, Avrupa ve Amerika'ya kadar Aryen kökenli Hint-Avrupa grubu, bu hattın daha kuzeyinde Fin-Uygur veya Ural-Altay grubu, Kafkas-Bask-Akdeniz grubu ağırlıklı olarak bu dönemde oluşmuşlardır. Aryen kültür, tarım devrimini gerçekleştirdiği için, en geniş etkiye de sahip olan gruptur. Temel düşünce kavramları köken olarak toprağa dayalı yaşama ne kadar bağlıysa, bu dil grubunda ad kazanmıştır.

Tarım ve hayvancılık döneminin başat gücü kadın olduğundan, düşünce ve dilin gelişiminde kadınca bir tarz damgasını vuracaktır. Halen birçok dilde bu ön veya arka ek kullanılmaktadır. Bitki yetiştirilmesi ve hayvanların evcilleştirilmesi, ağırlıklı olarak bir anlamda kadının düşünce ve pratiklerine bağlı olduğu için, hepsini doğuran Ana Tanrıça olarak önem kazanmasına yol açacaktır. Kadının çok yaygın ve hakim tanrıça olarak önem kazandığı, bu dönemden kalma, adeta her neolitik yerleşim yerinde bulunan kadın hey-

kellerinden netçe anlaşılmaktadır. O, bereketli toprakların benzeri olan, doğuran ana tanrıçadır. Kadın büyük bir kutsallık kazanıyor, eski totem dinini ikinci plana düşürüyor, kendi kültünü egemen kılıyor; Güneş, Ay, Yıldız gibi göksel değer atfediliyor. Aryen dilde "Stark" hem tanrı, hem kutsal büyüklük, hem de yıldız anlamına gelmektedir. Tek başına star kavramlaşması bile bu dönemin din gerçekliğini tanıtmaya önemli bir açıklık getirmektedir. Hayvanlardan boğa, inek, keçi, domuz önem kazandıklarından, tanrısallaştırmada hep figürleri kullanılmaktadır. Tanrıçaların olduğu yerde onlar da vardır, onlarla ortaktır. Boğa, Apis olarak en önemli Mısır tanrılarındandır. Horus, keçi yine kutsal varlıklardır. İnek halen Hindistan'da dokunulmazdır.

Buğday ve darı gibi bitkiler, meşe ve asma gibi ağaçlar da tanrısal kaynaklı kutsallığı taşıyan varlıklar arasında önde gelen nimetler olarak anılmaktadır. Daha önceki dinlerde yaygın olan mana gücü, daha az sayıda ama önemleri başta gelen varlıklara taşırılmakta, çok sayıda totem sayılarla oldukça sınırlandırılmış tanrıya indirgenmekte, en büyük varlık ise doğuran gücün sembolü tanrıça ana olmaktadır. Bölgesel düzeyde tanrıça isimleri de ortaya çıkmaktadır. Erkek daha çok ana tanrıçanın kucağında bir oğul-eş düzeyinde anlam kazanmaktadır. Mitolojideki İştar-Dumuzi, İsis-Osiris, Afrodit-Adonis, Kibele-Attis ikilisi, neolitik çağ kaynaklı ana tanrıça kültürünü temsil edip, tüm insanlık kültürünün temelinde bir anlama da sahiptir.

c- Şehir devrimi toplum yapısında olduğu gibi düşünce yapısına da yansıyan köklü değişimlere yol açmıştır. En büyük yenilik, doğal süreçlerdeki yasalarla toplumsal güçler arasında direkt bir etkinin olmadığının anlaşılmasıdır. Bireysel eylemliliklerle doğal süreçlerin etkilenmeyeceğine ilişkin bir zihinsel seviye kazanılmıştır. Artık büyücülük ve Şamanizm eski önemini yitirmişdir. Yeni dinsel öğe, şehrin etrafında inşa edildiği tapınak ve rahibidir. Belki de büyücülük ve Şamanist etkiler rahipte toplanmıştır. Karmaşıklaşan topluma yeni ve disiplinli bir düzen gerekmektedir. Her zaman kutsal bir önem verilmiş olan düzen için yeni bir kutsallık kaynağı gerekmektedir. Sümer rahibi bu düzeni Mezopotamya'nın duru ve düzgün hareketli göğünde bulmuştur. Gökte harika bir düzen sürmektedir. En kutsal düzen gök düzeni olduğuna göre, yeryüzünde esas alınması gereken düzen de odur. Gök cisimlerinin düzenli hareketi toplumda insan hareketleri için de esas olmak zorundadır. Buna hiç karşı gelinemez. Bu düşünülemez bile. Buna ciddi olarak ve çok güçlü bir inanç da söz konusudur. Yani tanrılar sayıları biraz daha azalarak, gök ve onu teşkil eden varlıkları yansıtacaklardır.

Aslında insan zihninde buna denk bir kavramlaştırma dönemi de doğmaktadır. İnsan düşüncesi güç kazanmıştır. Yeni üretim tarzı önemli oranda artı ürüne yol açmıştır. Zamanını sadece zihni tasarımlarla uğraşarak geçirecek kişiler için, bu fazladan rahatlıkla pay ayrılabilecektir. Bu devrimde öncü rol oynayan rahipler için, bu fazlayı tapınakta ambara doldurmak büyük bir güvenceyi beraberinde getirmektedir. Ürün fazlalığı rahip etrafında oluşan yeni sınıf için de bir güvencedir. Bu, yöneten ve giderek mülkün sahibi olacak olan sınıftır. İdeolojik yansıması, gök tanrısal güçlerinin yeryüzü temsilciliğidir. Zigguratlar, tanrılar birliğiyle temsilcilerini birleştiren karargah gibidir. En üst katta rahip sürekli tanrısal işlerle uğraşır ve yeni kehanetleri buradan gök cisimlerine bakıp çıkarırken, alt katta da kulları için mutlak uyulması gereken tanrısal hükümleri açıklamakta, ibadet etmelerini sağlamaktadır. Yeni dinsel devrim, karargahında şahane bir biçimde başarılmıştır. Doğal güçleri temsil etmek kadar, toplumun adlarına yönetildiği bir tanrılar dünyası mükemmel bir biçimde kurulmuştur.

Aynı zamanda ideolojik karargâh olan zigguratlarda ekonomi, siyaset ve savunma işleri düzenlenirken, "Bu çalışma ekonomidir, bu da siyaset ve savunmadır" demiyorlardı. Bunları birbirlerinden de ayıramıyorlardı. İnsanlar çalıştırılıyor, üretim alanları savunuluyordu. Siyaset planlanması (güncel deyimiyle ekonomi-politik) da yapılıyordu. Tarz çok somuttur. Hepsi bütünlük içindedir. Ziggguratı inşa etmeden, ekonomi-siyaset-savunmanın olacağını herhalde zihinlerine bile getiremiyorlardı. Ziggurat öncelikle bir ideoloji üretim merkezidir. Burada kavramlar ve inançlar inşa edilirdi. Kavramlar ve inançlar büyük ihtimalle uzantısı oldukları Verimli Hilal'in binlerce yıllık neolitik toplumundan derleniyordu. Fakat o toplumu aşma sorunları vardı. Dolayısıyla aldıkları kavramın inanç ve kurallarını olduğu gibi kullanamazlardı. Dönüştürmeleri gerekirdi. Önlerindeki toplumsal inşada verimlilikten kaynaklanan artık-üründen aslan payına el koyanlar da vardı. Karın tokluğuna çalıştırılanlar da, ayrıca savunmacılar da gerekliydi. Her an içten ve dıştan bir isyancı çıkabilirdi. İnşa edilen düzen böylesine bir şeydir. Sorumluluğu ağırdır. Eşit ve özgür kabile insanından her bakımdan farklı bir toplumsal inşa söz konusudur.

İnsan bireyi ve toplumu, zihniyet ve inanç toplumudur. Zihniyetsiz ve inançsız insan toplumu hiç olmamıştır. O halde zihniyet ve inanç öncelikli konudur. Bu yönde başarılı olmadan toplum çalıştırılamaz. İdeolojik yaratım bu öncelikli görevi başarıyor. Sümerli ideologların icatları biliniyor. Ana-tanrıçalı dinden baba-tanrılı (erkek egemen toplumun yansısı) dine, yerdeki totemden gökteki tanrıya, her kabilenin tanrısından kent tanrısına, kentlerin birliğini temsilen yerin ve göğün genel tanrılarına doğru bir dönüşüm geçirilir. Tanrı kavramına biçilen anlam iki alandan beslenir: Birinci Doğa

dediğimiz insan ve toplumu dışındaki her şeyden doğan imgeler ile Toplumsal Doğaya ilişkin düşünce ve inançlar. Buna eski manevi kültür öğeleri öncülük eder. Yeni meşruiyet araçları yani mitoloji ve din unsurları bu kaynaklardan beslenerek yeni toplumsal inşanın gereklerini ortaya koyarlar. Başarılı oluncaya kadar ideolojik faaliyet devam eder. Kabul görünce kurumlaştırılır, törenleştirilir, insan görevliler belirlenir, kurbanlar sunulur, tapınaklar inşa edilir. Bu işlerin tümü yeni verimli ve kârlı toplumu sürdürmek içindir. En, Enlil, Enki, Ninhursag, İnanna, İştar, Marduk ve devam edip giden tanrılardan oluşan panteonlar kurulur. Yapılan işin toplumsal meşruiyet amaçlı olduğu açıktır. Burada önemli olan eski tanrılar düzeni (panteon) yerine geçen yeni tanrılar düzeninin neyi temsil ettiği veya yansıttığıdır.

Manevi dünyanın (kültürün) maddi kültürü yansıttığı yanlış bir belirleme değildir. Ama nasılı önemlidir. Herhalde öküzün sudan yansıması gibi bir temsil söz konusu değildir. Manevi yansıma çok farklı gerçekleştirilir. Basit bir yansıma değildir. İnsanı insan eden gerçek bir inşadır. İnşa ile kaba yansımalar farklı kavramlardır. Tanrı sözcüğü, yer ve zamana göre anlamı değişen bir kavramdır. Derinlikli bir sosyolojik yaklaşım, tanrının toplumsal kimlik imgesi olduğunu kabul etmekten kaçınmaz.

Sümer uygarlığına ilişkin avantajımız, işlerin bu yönlü yürütüldüğünü neredeyse çırılçıplak göstermesidir. Hiçbir örnek Sümer uygarlığındaki kadar maddi kültürel gelişmeyi manevi alana bu denli basit, basit olduğu kadar görkemli yansıtmamıştır. Sümer Panteonu, beş bin yıllık merkezî uygarlık tarihi boyunca gelişen tüm din, felsefe, sanat ve bilim arayışlarında köken görevi görmüştür. Zigguratın kendisi bu gerçeği açıklar. En üst kat tanrıların panteonudur. Orta kat rahiplerin, tanrı elçilerinin, anlam sanatını icra edenlerin, en alt kat çalıştırılan kul-kölelerin, en alttakilerin yeridir. Tüm dinlerin şu üçlüsüyle karşılaşmıyor muyuz? Tanrı-elçi-kullar düzeni. Temel sınıf düzeni şöyle değil midir? Asker + siyasi yönetici + rahip üst tabakayı oluştururken, orta tabaka yani aracı halkayı orta sınıf + bürokrasi + meşrulaştırma kurumları (üniversite, mabet ve medya) oluşturur. En alttakiler ilk iki sınıfın dışında kalan herkestir. Proleter, köylü, memur, öğrenci, kadın, çocuk, işsiz vs.

Sümerler kendilerinden sonra gelen anlam kurucularının fazla yalan üretememeleri için işin özünü basit ve anlaşılır bir biçimde inşa etmişlerdir. Kavram sanatını üstün bir yetenekle icra etmişlerdir. Akad, Babil ve Asur İmparatorluklarına geldiğimizde, çok tanrılı panteondan bir tanrının da yükselmeye, diğerlerinin üstüne çıkmaya, kendine yardımcı kılmaya başladığını gözlemliyoruz. Açık ki erk, güç merkezileştikçe panteon da merkezileşiyor. Her dediği kural, kanun olan krallara sıra gelince, mutlak, tek tanrılı inançlara da kapı aralanmış oluyor. Neolitik toplumda her klan ve kabilenin bir tanrısı vardır. Ne kadar klan ve kabile, o kadar tanrı. Toplum büyüyüp birleşik hale geldikçe, sınıflaşıp üst yönetimler oluştukça, hatta tek kişilik yönetimler oluştukça, tanrılarımızın sayıları da çokluktan bire doğru azalmaya başlar. Temsil çok net yapılmaktadır. Ayrıca kadın toplumda etkisini yitirdikçe, tanrılarımızın cinsiyeti de değişiyor. Erkek, baba, ata tanrı peydahlanıyor.

Çizmekte olduğumuz bir şemadır. Süreç şüphesiz çok karmaşık ve kavgalarla dolu geçmiştir. Rahipler dinlerini mitolojiye yakın inşa ederken, dönemlerindeki insanların inanç düzeyini esas alıyorlardı. Başarılarının temelinde yatan şey döneme denk inşalar gerçekleştirmiş olmalarıydı. Toplum ve bireyleri değiştikçe din de dönüşüm geçirecekti. Diğer yandan –ki, çok önemlidir- bu tanrılar örgüsünü çıkarlarına, bireysel düşünce ve inançlarına uygun bulmayanlar çıkacaktır. Hem toplumun içinden hem dışından çıkarların çatışması, inançları etkilemeksizin yürümez. Çatışan birey ve sınıfları, çatışan dinler ve tanrılarında yansıma bulur. Şu toplumsal kuralı çok iyi bilmek gerekir: Büyük bir anlam sanatı kavgasını vermeden, hiçbir ciddi sınıf kavgası olamaz. Çıplak eller ve yüreklerle kalıcı ve güçlü kavgalar sürdürülemez. Tersi de doğrudur. Büyük toplumsal uyum ve barışlar, büyük anlam sanatları arasındaki uyum ve barışlarla sağlanır.

Egemen sınıftan önce veya onunla birlikte senaryosu yazılıp, tiyatrosu tüm zihinlere ve ruhlara kutsal bir ibadet biçiminde nakşedildikten sonra, artık hakim sınıf bütün görkemiyle tanrısal veçheye bürünmüş olarak kullaştırılmış hizmetçilerine görünebilir. Büyük bir ikiyüzlülükle olduğu kadar, büyük bir inanmış-inandırılmışlıkla tüm zihinleri ve ruhları işleten ve teslim alan yeni düşünce ve din mekanizması, mevsimsel kalıplar halinde tekrarlanıp değişe dönüşe günümüze kadar gelecektir. Ortadoğu insanlarının genlerine çok güçlü kazınan ve belki de halen gücümüz kadar güçsüzlüğümüzün de temelinde yatan bu düzen inancı ve toplumsal töre gerçeğidir. Adına hangi dini, hangi düşünceyi koyarsanız koyun, temeli böyle sağlam atılmış ve eski değirmen taşları gibi halen zihinlerimizi ve ruhlarımızı öğüten de bu düzen düşüncesi ve inancı çarkıdır.

Sümer düşünce ve inanç tarzı, farkında olunmasa da, insanlığın zihni ve ruhsal yapısı üzerinde dolaylı da olsa etkisi halen güçlü, global değeri olan bir sistemdir. Sümerler birçok din ve düşünce biçimini değişimden geçirip kendi koşullarına uyarlayarak farklılaştırmışlardır. Yine dönem itibariyle felsefi düşünceden bilimsel düşünceye kadar temel diyalektik bağının işleyişiyle

bu yönlü dönüşümleri başlatan temel kaynaktır.

İnsan düşünce ve ahlak yapısına çok güçlü bir düzen normu yerleştirmiştir. Daha önceki düzenlere göre uygarlığı mümkün kılan güçte bir düzen kalıbıdır. Yazıyla ve edipleriyle kurumlaşmasını güçlü yürüttüğü için, ezici bir üstünlük kurabilmiştir. Sanatla, özellikle müzikle tam bir ahenk birliği kurularak, bu alanda da günümüze kadar yaşamla müzik arasındaki uyumu en güçlü ifade eden bir tarzın sahibidir. Din müziğin de ana kaynağıdır.

Dinsel yaklaşımlar insanlık tarihinde mitolojik dönemden sonra en uzun süreli bir döneme sahiptir. Yazılı tarihle de başlatılabilir. Veya az öncesinde sonrasında. Anlaşılması gereken dinsel dogmaya neden bu denli ihtiyaç duyulduğudur? Bu yaklaşımın bir yöntem olduğu açıktır. Yaşamın hedefi, gerçeğe ulaşmanın yolu doğadan ve toplumdan aşkın varsayılan ilahlara atfedilen SÖZE göre hareket esastır. Bu sözlerden sapış, yaşarken angarya, her tür kölelik, öldükten sonra cehennemlik olmaktır. Maskeli tanrıların inşa edildiği eşikteyiz. Bu Tanrı'nın aynı zamanda toplum üzerinde buyruk ve sömürüyü gerçekleştiren şef, despot olduğu kolaylıkla sezilmektedir. Aşırı maskeleme insan anlayışını aldatmakla yakından bağlantılıdır. Zaten ilk çıkışlarında tanrı-krallar olarak kendilerini adlandırmaları bu hususu yeterince açıklamaktadır. Akabinde kendi sözlerini kanunlaştırmaları, kesin hakikat olarak sunmaları yaygın görülen bir tarihsel durumdur. Baskı ve sömürü derinleştikçe dinsel dogmatik yöntem insan zihniyetinin başat yolu haline getirildi. Daha doğrusu bir toplumsal gerçeklik olarak inşa edildi. İnsanlık uzun süreli tanrı maskeli despotların yaşamı kurutan, boğan hükmü altındaki köleliğe bu yöntemle boyun eğdirildi.

Dinsel yöntemin bir zihniyet alışkanlığı yolu olarak önemi binlerce yıl katı gelenekler sonucu insan yığınlarında kölece boyun eğmeyi meşrulaştırması, kadercilik anlayışını kökleştirmesidir. Büyük sömürü ve vahşet savaşları bu yöntemin sayesinde mümkün olmuştur. Kutsal söze, tanrı emrine göre yaşam, şüphesiz yönetici konumunda olanlar için büyük kolaylıklar sağlamaktadır. Sürü-çoban diyalektiği kurulmuştur. Toplumların vazgeçilmez bir gelişme aşaması, hatta ondan öteye değişmez toplum ve doğal gerçeklik bu temelde dondurulmuştur. Çok edilgen bir doğa ve toplum anlayışı, diğer yandan çok aktif her şeyi yaratan, ol'duran bir aşkın yöneten, hükmeden anlayış da zorunlu bir diyalektik bağlam haline getirilmiştir. İlk ve Orta çağları bu anlayış, bu yöntem yönetmiştir dersek fazla abartı yapmış olmayız.

Doğal topluma karşı zihniyet dönüşümü derinleşerek feodal toplum sisteminde de devam etmektedir. Analitik zekâ yoluyla büyük açılımlar sağlanmıştır. Hem dini hem felsefi düşünce biçimi yeni toplumun hakim zihniyetini oluşturmaktadır. Her iki düşünce biçimi eski toplumun dönüşen unsurlarında tekrar hakimiyete geçmektedir. Nasıl ki Sümer toplumu neolitik toplumun değerlerini kendi yeni sisteminde sentezlemişse, feodal toplum da hem eski sistemin iç yapılarındaki hem de dış çevrelerindeki ezilen sınıflarla direnen etnisitenin manevi değerlerini sentezlemiştir. Bu süreçte pratik akış belirleyicidir. Pratik bir anlamda zamanın bir güç gibi oluşturucu varlığıdır. Zaman, oluşan pratiktir. Zihniyet mitolojik özelliklerini dini ve felsefi kavramlarla yenilemektedir. Yükselen imparatorluk gücü zayıf ve güçsüz çok tanrı yerine, evrensel gücü temsil eden en büyük tanrıya doğru bir evrim biçiminde yansıtılmaktadır. Maddi hayatta olup bitenler zihniyette de karşılığını bulmaktadır. Birbirini karşılıklı güçlendirme vardır. Dinlerde çok tanrılığın yerini tek tanrıya bırakması bu süreçle ilgilidir. Binlerce yıllık devlet pratiği artık tanrı-kral kavramını aşındırmıştır. Özellikle İskender ile başlayan Doğu-Batı sentezi bu anlamda önemli bir aşamadır. Aristo zihniyeti ile yetişmiş İskender tanrı-kral fikrinin tamamen farkındadır. Bizzat kendisi bu fikrin yapaylığını etrafındaki yazıcılarına hissettirmektedir. Buna mukabil otoritesini korumak açısından yararlanmayı sürdürür, tanrısallığını ilan ettirir. Direnen Atina'ya bunu zorla kabul ettirir. Roma imparatorları döneminde tanrı-krallık kültü artık son dönemini yaşamaktadır. İmparatorlar öldüğünde tanrı katına yüceldi denilmekle farkın yavaş yavaş açıldığı görülmektedir.

Mitolojiyi efsaneler uydurması olarak bir tarafa bırakmak, kendini en zengin bir kültür kaynağından mahrum bırakmaktır. İnsanlığın çocukluk çağının düşüncesi olarak mitolojiye anlamlı bir değer biçmeden, sağlıklı bir din ve edebiyat-sanat çözümlemesi yapılamaz

Fakat şu da kesindir ki, nasıl tarım-köy devrimi olmadan şehir devrimi ve köleci uygarlık mümkün olmazsa, köleci uygarlığın başta şehir ve sınıflı toplum yapısı ile ideolojik öğelerinin varlığı olmadan da felsefi düşünce tarzına ulaşılamaz. Diyalektik işleyiş açısından, felsefi tarzın savaşımıyla doğacak düşünce tarzı köleci tarzdır. Burada felsefenin çelişkisi neolitik kültürüyle değil, sınıflı toplum kültürüyledir. Yine felsefe sınıflı toplumun yol açtığı fazla ürüne dayalı refah ve boş zaman ihtiyacını da köleci sistem içinde bulabilecektir. Zıt kutbunu ve çelişik gücünü köleci sistemin değer ve yasalarıyla çarpıştırarak geliştirecektir.

d- Felsefi düşünce; mitoloji ve din dogmalarına dayanmadan, doğa ve toplum gerçeklerini açıklama ça-

bası olarak tanımlanabilir. İnsan zihninin bu seviyeye gelebilmesi, toplumsal gelişmenin ürünüdür. Birey zihninin felsefi düşünceye cesaret etmesi çok büyük bir özgürlük adımıdır. İnsan ilk defa kendi varlığı hakkında kendine dayanarak açıklama yapmaktadır. Yaklaşımın kendisi yerleşik dogmaları parçalama girişimidir. Tek ilahlı din nasıl totemik putları ve tanrılar kurulunu aşarak zihniyet yapısında köklü değişimlere yol açtıysa, felsefi düşünce de tanrısız veya tanrıyı işe karıştırmadan da bunun yaşanabileceğini kanıtlayarak, düşünce tarihinin en büyük devrimini yapmaktadır. Mitoloji ve dini dogmaya dayalı toplumsal zihniyet, tam köleleşmeye veya ancak kendini mutlaka birilerine dayayarak ve adayarak yaşanabileceğine duyulan inançtır. Bu zihniyet yapısında dogmadan, inanç ve ibadet tarzından uzaklaşmak veya dışlanmak ölümle, bitimle özdeştir. Bu, en büyük cezadır. Dogmatik ideolojinin gücü de, güçsüzlüğü de bu özelliğinde yatmaktadır. Bireyi toplumun sorgusuz sualsiz mutlak bir tabisi olarak bağlıyor. Böylesine bir ideolojik yapılanmada toplum, inandığı simgeler ve değerlere atfettiği güçler vasıtasıyla kendini güçlü hissedebilir. Ama bir bunalım sürecinde alternatif üretecek bağımsız bir zihni yapı olmadığından, o toplum ya çökecek, ya çok daha geri toplum biçimlerine savrulacak, ya da hakim ve ilerde bir güç tarafından asimilasyona alınacaktır.

Ortadoğu toplumlarındaki güçlü dogmatik zihniyet yapısı tüm bu sonuçları gözler önüne sermiştir. Örneğin Sümer toplumu o olağanüstü yapısına rağmen, bunalım sürecinde basit çöl ve dağ kabilelerine yenilmekten kurtulamamıştır. Mısır aynı akıbete uğramıştır. Grek ve Roma da, belli bir felsefi temele sahip olmalarına rağmen, esasta köleci toplum zihniyetinin genelde yol açtığı tutsaklık sonucu çözülmüş, yıkılmış ve dağılmışlardır. Şüphesiz bunun altında üretim tarzı üzerinde köleci mülkiyet ilişkileri esasta belirleyicidir. Ama tüm toplum yapısına egemen olan ideolojik yapı, direnerek aşama kaydetme temelinde çıkış yapmasını engellemiştir. İdeolojik yapıda çıkışsızlık; çözümsüzlük ve dağılmadır. İşte düşünceye hakim olan dogmatik yapı bu nedenle toplumlar için en çözümsüz ideolojik engeller olarak rol oynar. İlk çağ köleliğinin o kadar uzun sürmesi de, toplumun ideolojik yapısı üzerinde kurduğu dogmatik düşünce hakimiyetiyle yakından bağlantılıdır. Yine bu nedenle özellikle peygambersel çıkışların büyük değer kazanmasının ve bir tanesinin bir devrimci hamleyle özdeş kılınmasının nedeni de, karşı çıktığı dogmaların yapısında açtığı deliklerdir. Hz. İbrahim devriminin bir put kırmayla bağlantılı olması, Hz. Muhammed'in ilk hedef olarak Kabe putlarına yönelmesi, hatta Hz. Musa'nın en büyük öfkesini "altın buzağı tapıcılarına" göstermesi, bu nedenle ve kendi dönemleri için belirleyici bir öneme sahiptir. Dogmayı hedeflemek, parçalamak, bu devirler için bir devrim demektir.

Köleci uygarlığın doğuş merkezlerindeki bunalım ve çözümsüzlük, görüldüğü gibi bir yandan daha yumuşatılmış ve etnik bilinci güçlendirilmiş çevre devletçiklerine yol açarken, diğer yandan ideolojik planda tek tanrılı dinlerle mistik arayışlarda çıkış bulmaya çabalamaktadır. Felsefe özellikle mistik grupların arttığı ortamda gelişmeye daha elverişli olmaktadır. Resmi köleci ideolojiye gizli başkaldıran grup deneyimleri de diyebileceğimiz bu gruplarda serbest düşünme imkanı daha fazladır. Belirgin dogmalara sahip olmaktan ziyade, yeni bağlanılacak, zihin ve ruhlarını tatmin edecek ve korkularını aştıracak bir değerler sisteminin arayışı içindedirler. Bir nevi ilkçağ tarikatlarıdır.

Felsefi düşünceye yol açan diğer önemli bir etmen, üretim araçlarındaki gelişmelerdir. İlk köleci uygarlıklar esasta tunç çağının üzerinde yükselmişlerdir. Tunç üzerinde kurulan mülkiyet, bu madenden yapılan tarım, zanaat ve askeri araçlar, köleci sınıfın eline muazzam bir güçlenme imkanı vermiştir. Merkezin dışında çok sınırlı bulunan bu araçların kıtlığı, etnik yapıları güçsüz bırakıyordu; elde ettikleri oranda da direnmelerinde başarılı oluyorlardı. Fakat M.Ö. 1000'lerden itibaren yaygınlaşan demir tekniği büyük bir demokratik etkiye, nüfuzun yoksullara dek geniş bir kesimin eline geçecek kadar bir yaygınlaşmasına yol açtı. Demir tekniğiyle üretim ve savunma en ileri boyutlara vardı. Bu hem bolluk, hem güvenlik anlamına geliyordu. Güvenlik ve bolluk hem refaha, hem de boş vaktin artmasına yol açıyordu. Felsefe de zaten böyle bir toplum zeminini ön şart kılar. Felsefi düşüncenin büyük klasiklerinin M.Ö. 5 ve 6. Yüz yıllarda ortaya çıkmaları kendiliğinden olmayıp, ilkçağ köleci toplumunun ideolojik yapısındaki parçalanmalar ve temel üretim araçları (demir, tunç araçlar) üzerindeki tekellerin kırılmasıyla bağlantılıdır. İlkçağın son dönemi de (M.Ö. 5 ve M.S. 5 arası) diyebileceğimiz köleci sistemin "klasik çağı", aynı zamanda büyük filozofların ortaya çıktıkları, öğretilerini geliştirip kurumlaştırdıkları "felsefe çağı" anlamına da gelmektedir.

Bu dönemin çığır açan filozoflarından adlarına okul bırakmış olanları yakından tanıdığımızda, insanlık için yeni zihniyet ve ruh aşamasının ne anlama geldiğini de daha iyi anlayacağız.

1-Zerdüşt ve Zerdüştlük: Zerdüşt her ne kadar peygamber olarak değerlendirilmekteyse de, duruşu filozofa daha yakındır. M.Ö. 1000 yılları ile 6. yüzyıl arasında yaşadığı tahmin edilmektedir. Tarım devriminin güçlü yaşandığı Kuzeybatı İran'da doğduğu kabul edilmektedir. Tarım ekonomisine aşk derecesinde bağlıdır. Bir anlamda neolitik kültürün doğurduğu etkilerle varlığı ve kişiliği arasında bir bağ kurulabilir. Emeği, üretimi, helal kazancı esas almak-

tadır. Yeşile kutsallık atfetmekte, hayvanları korumayı esas almaktadır. Hayvanları kurban etmeyi men etmiş; güçlerini çiftçilikte değerlendirmeyi, süt ve yağlarından yararlanmayı yeterli bulmuştur.

Zerdüşt ilkel Aryen inanç sistemini esaslı bir reformdan geçirmiştir. Üçlü tanrı sisteminden tek tanrılı sisteme doğru bir süreci başlattığı oranda peygamberdir. Çünkü o da Hz. İbrahim gibi çok tanrılı dinden tek tanrılı dine geçiş arayışındadır. Hz. İbrahim daha çok Semitik kabileler içinde bunu geliştirirken, Zerdüşt Aryen kabileler içinde geliştirmektedir. Dönemin temel Arya tanrıçaları olan İndra, Mitra ve Varuna'dan Ahura Mazda adında (Hz. Allah) bir tanrıya geçiş yapmış; bir anlamda İran, Medya ve Anadolu tek tanrıcılığına doğru bir aşama yaptırmıştır. Cennet, cehennem, sırat, melekler, gök katları, mahşer, büyük mahkeme, iyilik-kötülük terazisi gibi birçok kavramın oluşumunda rol sahibi sayılmaktadır. Kadına ise üstün değer biçmektedir. Temizlik yine çok önem verdiği bir konudur. O bir anlamda tarımın, helal kazancın, iffetli ailenin, iyi düzenlenmiş evin, öz savunma dışında şiddete karşı olmanın peygamberidir.

Filozof yanının temelinde ise, büyük ahlakçılığıyla karanlık ile aydınlığın, iyi ile kötünün sürekli mücadelesi biçiminde zıtların birliği ve karşıtlığı biçimindeki diyalektik ilke yatmaktadır. İlk defa insan iradesinin özgürlüğünü tanımıştır. İnsan iradesine özgürlük tanımak, o döneme kadar hep tanrıya özgü düşünülen yaratıcılığa insanın da sahip olması demektir. Batı düşüncesinin özü olan bireysel yaratıcılık, Zerdüşt'ün en önemli felsefi yanıdır. Özgür iradeyi esas almak felsefenin başlangıcı ve kul anlayışının reddidir. Öğretisi tam da bu noktada dinle felsefe arasında bir geçiş durumundadır. Dinle felsefe arasında yol ayrımını temsil etmektedir ki, bu çok büyük bir gelişme anlamına gelmektedir. Yapılan araştırmalar hem Doğu (Hint, Çin), hem Batı felsefesinin oluşumunda, iki çatallı gelişmenin başlangıcında ve başlatıcısı olarak rol oynadığını göstermektedir. Öyle anlaşılıyor ki, bu yönlü kaynak rolün daha derininde, Sümer kültürüyle Arya kültürünün üst düzeyde bir sentezi yatmaktadır. Medya, yani Zağros ve Toros sistemlerinin verimli vadilerle birleştiği bu ülke, hem Sümer şehir devriminin, hem de neolitik tarım-köy devriminin birleşme noktasıdır. Zerdüşt bu mirasın bir sentezcisi olduğu kadar, onu üst düzeyde bir dönüşüme, büyük bir reforma uğratarak, hem ilkçağ köleciliğini yumuşatıp mantığa daha uygun klasik çağ dönemini başlatma, hem de tarım toplumunun kullaştırılmamış iradesini özgürleştirip felsefeye açık bir yolu açma misyonunu temsil etmektedir.

Kutsal Kitapların her üçü üzerinde de büyük etkisi vardır. Yahudilerin Babil sürgünü döneminde (M.Ö. 596-540) Kyros tarafından affedilerek memleketlerine gönderilmesi bu etkiyi güçlendirmiş olabilir. Budizmi de etkilediği önemle belirtilir. Zerdüşt için her ne kadar M.Ö. 6. yüzyılda yaşadığı söyleniyorsa da, daha çok Mağ'ların (Zagros rahipleri) ortak bir imgesi gibi durmaktadır. Etkili Mağ'lardan biri olmuş olabilir.

Zerdüşt'ün etnik kimliği önemli bir sorun olmamakla birlikte, bütün ihtimaller Med kökenliliğini işaret etmektedir. Mağ kelimesi Kürtçe ateş ocağında birikmiş kor halindeki ateş topağını ifade eder. Soğuk Zagros kışlarında Med kabilelerinin yaşamının büyük kısmını bu Mağ'lar etrafında geçirdiğini biliyoruz. Sohbetlerin, vaazların en koyuları da bu Mağ'lar etrafında verilir. Vaazcılara Mağî denilmesi bu nedenledir. Zerdüştlükte ateşin kutsallığı bilinmektedir. Çünkü ateşsiz yaşamın mümkün olmadığını günlük yaşamlarından ötürü biliyorlar.

Medler kanalıyla Grek kültürünü etkilediği söylenebilir. Heredot Tarihi'nde en büyük yeri Medler kaplar. Perslerin halk olarak adı pek geçmez. Grekleri en çok etkileyenin Med kişiliği olduğu sanılıyor. Kişilik ahlâkla ilgili olduğundan, Zerdüştlüğün etkisi anlaşılırdır. Cesaret ve doğruluğun bu kültürle bağını tahmin etmek zor değildir. Pers-Med İmparatorluğu'nun arkasında bu kültürün büyük rolü olduğunu görmek zor değildir. Bu kültürün kendini yenileyememesi ve günümüze çok cılız (Belki biraz Zerdeştîlerde kalmış olabilir) yansıması insanlık adına bir kayıptır. İran monarşisinin bu kültürün içini boşalttığı rahatlıkla söylenebilir. Kültürün gerçek sahiplerinin Medler olmasının bu tutumda etkisi düşünülebilir. Hıristiyanlık ve İslamiyet de bu kültürün kuşatmaya alınmasında pay sahibidir. Homojenleştirici ve dinsel dogmatizm yönleri ağır basan her iki dinin böyle davranması beklenebilir. Önlerinde ciddi bir ideolojik engel olarak dikilmektedir. Dolayısıyla çok sert tedbirlerle (özellikle İslamiyet tarafından) bastırıldığı söylenebilir. En büyük darbeyi İslamî fetihlerde yediği tahmin edilebilir. Elde kalan belgeler kırıntı kabilindedir. Gerçeğini fazla yansıtmazlar. Mazdek, Hürremdin ve Babek gibi ünlü komünalistler tarafından gösterilen isyan ve direnişler, alan ve karakter unsurları nedeniyle Zerdüştizmin son temsili olabilir. Her üçü de hem İran-Sasani çürümüş monarşizmine hem de sefahat içindeki Abbasî sultanlarına karşı direnişleriyle kahramanlık simgesi oldular. Yine Mitraizm ve Manicilik üzerinde de etkileri önemlidir.

Ahlâkî temelde anti-uygarlıkçı ve sosyal yaşamda kişilikli (Nietzsche'nin 'üstün insan'ı) olmak demokratik uygarlığın da vazgeçilmez ilkesel değerleridir. Demokratik uygarlığın Ortadoğu kültürüne sahip çıkması ve beslenmesi gereken ana damarlarından biri Zerdüşt geleneğidir.

Zerdüştlüğe ilişkin temel bir sorun da İbrahimî din-

lerle bağıdır. Ne kadar kendi başına bir peygamber ekolü sayılabilir? Hangi anlamda İbrahimî peygamberler zincirine eklenebilir? Bu sorulara verilecek cevap, Zerdüşt'ün İbrahimî dinler içinde büyük oranda özümsendiği biçimindedir. Tevrat'ın, dolayısıyla İncil ve Kuran'ın düzenlenişinde etkisi kesindir ve kapsamlıdır. Tarihçiler Yahudilerin Babil sürgünü sırasında ideolojik hegemon rolü oynayan Zerdüşt düşüncelerinden çok etkilendiklerini kaydetmektedir. Zaten bu tarihten sonra düzenlenen Kitabı Mukaddes nüshalarında bu etkilenmeler açıkça ayırt edilmektedir. Kaldı ki, Yahudiler uzun süre Pers-Sasani egemenlik sahasında ve birçok önemli görevde bulundular. Tüccar olarak etkinlik gösterdiler. Kürtler içinde de hatırı sayılır bir nüfuzları vardı. Ayrıca halen Kürt Yahudiler İsrail'de önemli bir azınlık olarak yaşamaktadır. Dolayısıyla karşılıklı etkilenme uzun sürelidir.

Neden Zerdüşt'ten pek iz kalmadı derken, bu hususu kesinlikle göz önüne getirmek gerekir. Zerdüştlük yok olmadı, her üç İbrahimî din içinde özümsendi, böylece yaşıyor demek daha doğru olacaktır. Kaldı ki, Kutsal Kitap düzenleyicileri, Hz. Musa ve Hz. Muhammed de dahil olmak üzere, Hz. İbrahim öncesi tüm peygamberleri Adem'den Nuh'a, İdris'e kadar İbrahimî dinin kapsamına aldılar. Hatta İskender'i bile İskender-i Zülkarneyn adıyla listeye dahil ettiler. Böylesi örnekler çoktur. Kutsal Kitapların düzenlenme geleneği böyle kavrandığında, Zerdüşt'ün bir İbrahimî peygamber olarak varlığını sürdürdüğünü rahatlıkla belirtmek mümkündür.

2-Budizm: Hint rahip (Brahman) devletinde en büyük reformcu rolü Budha oynamıştır. Kendisi bu sistemin bir prensi konumundadır. Muhtemelen yaşadığı ağır yenilgi veya kaybetmelerden sonra, büyük acılar içinde geçen bir yaşam tarzına tanık olmuştur. Adeta cennetten cehenneme bir düşüş gibi yaşanılan durum, onu büyük bir yoğunlaşmaya götürmüştür. Bu tecrübe ona Brahman köleciliğinin acımasız yanlarını ve çok katı sınıf farklılaşmasının sonuçlarını çarpıcı olarak göstermiştir. Hint kast sistemi o kadar acımasız ve katıdır ki, insan kurban etmeyi geçen yüzyıla kadar sürdüren ve halen kastlar arası kültür farkını koruyan birçok özelliği devam ettirmektedir. Sınıflı toplumun katı ve çok özgün bir biçimini yüzyıllarca olduğu gibi yaşamıştır.

Budha'yı anlamak açısından, sınıflı toplumun bu örneğinin insanın zihniyet ve ruh yapısındaki yansımalarını değerlendirmek önemlidir. Bir yandan görülmemiş bir ihtişam ve sefahat, diğer yandan insandan sayılmayan ve hayvanlar gibi kurbanlık olarak yetiştirilen, alınıp satılan en aşağı tabakadan insanlar. Böyle bir sistemin büyük bir trajedinin ve acıların kaynağını teşkil edeceği açıktır. Budha bu sistemin ürünüdür. Felsefesinde tanrıya yer olmadığı gibi doğayı da esas almaz. Yaratıcı ve yaratılanla pek ilgilenmez. Çözüm aradığı esas sorun acılı dünya gerçeğidir, toplumun acılı yaşam özellikleridir. Daha sonra Budizm adı altında günümüze kadar Güneydoğu Asya'da önemli bir topluluğun yaşam felsefesi olarak varlığını sürdüren bu öğreti, temel toplumsal özellikleri açısından bir ahlak felsefesidir, bir ahlak reformudur. Temel formülasyonu şöyle ortaya konulmaktadır:

a- Dünya, toplum acılarla doludur.

b- Acıların kaynağında şiddetli arzular, korkular ve cehalet yatmaktadır.

c- Acılardan kurtulmak mümkündür. Bu çabada en yüce mertebe Nirvana'ya (Bir nevi tanrı, cennet, mutluluk anı) ulaşmaktır.

d- Bunun yolu yoghi'dir (Bilgiyle aydınlanmak, iç yoğunlaşma ve bunun için gerekli birçok yol, yöntem).

Açık ki, köleci Brahman kast sisteminin diğer ilk örneklerde de gördüğümüz -Mısır, Sümer- gibi insan zihni ve ruhsal yapısı üzerinde kurduğu kaskatı egemenliği yumuşatılmak istenmektedir. Budha'nın kendisinin Brahmanlarla çatışmalı olması bununla ilgilidir. M.Ö. 5 ve 6. yüzyıllarda Greklerden Çin'e kadar yaşanan toplumsal reform sürecinin bir halkası konumundadır. Zerdüşt geleneğinden etkilendiği gibi, her iki tarafı, Doğu ve Batıyı etkilemiştir. Mistisizmle (tasavvuf) yakın bağları vardır. Çilecilik, arzulardan kesilme, yalnız yaşam gibi yöntemler egemen-sömürücü sınıfın sınır tanımaz bencilliğini kavrama ve onu sınırlandırma gereğini ortaya koymaktadır. Böylesine yaşam deneyimleri nefsi terbiye ettiği gibi, beraberinde içgörü, ariflerin bakış açısı, fazlalıkların kör ettiği vicdana geliş, doğal dengeyi gerçekçi gözleme gibi bir esinlenme yöntemiyle öğrenmeye yol açmakta, vicdan rahatlığını doğurmaktadır.

Ahlaka başvurulmadan ne toplumsallaşılabilinir ne de toplum yönetilebilir. Yöntemde ahlak toplum için vazgeçilmez bir oluşum ve yönetim gerçeği, algısıdır

Budha öğretisi Güneydoğu Asya köleci uygarlığında Brahmanların tanrısal egemenliğini kırdığı gibi, daha mantıklı bir sistemin oluşmasında rol oynamıştır. Dogmaların payını sınırlandırırken, aklın ve vicdanın payını sisteme taşırmıştır. İnsanlık tarihinde büyük bir ahlak reformcusu olarak rol oynamıştır.

3-Konfüçyus: Çin'de Budha'nın rolünü oynamıştır. Aynı dönemde, M. Ö. 5-6. yüzyıllarda yaşadığı

tahmin edilmektedir. Çin monarşisinin dağılmasıyla bu yüzyıllarda büyük bir kargaşa yaşanmaktadır. Eski görkemli dönemin anıları (M.Ö. 1500-700 arası), dağılma ve bozulmanın nedenleri üzerine düşündürmektedir. Doğal yolun (Tao) tekrar nasıl kurulması gerektiği sorgulanmaktadır. Bu arada şunu belirtelim ki, bu dönemde en çok kullanılan bir kavram (yasa, yol, şeriat anlamında) olan Çin'de "Tao", Hint'te "Dharma", Sümer'de "Me", Mısır'da "Maat", Grekçe "Moira" sözcükleri esasta uygarlığın temel özellikleri anlamına gelmektedir. Yaşam mutlaka bu temel özelliklere göre olmalıdır. Böyle olmadı mı, sistemin ve düzenin bozulması kaçınılmazdır. Bu yüzyıllarda böyle bir durum yaşanmaktadır. Düzenin temel yasalarıyla uyuşmayan, diğer bir deyişle artık ilk örnek(paradigma)lerin aşıldığı, yenilerin daha yerine konulamadığı bu dönemin reforma uğratılması kaçınılmaz olmaktadır. Rahip devletin dogmaları ile sistem yürütülememektedir. Verilen yanıt; küçük devletler (adeta köleci beylikler diyebileceğimiz parçalanma dönemi), mistik gruplar ve büyük felsefi öğretiler biçiminde olmuştur.

Çin uygarlığının payına düşen belirgin isim Konfüçyus oluyor. Beş temel ilkesi şunlardır:

a- Yönetici, yöneticiliğinin tam gereklerini yapmalıdır.

b- Kadın, eşliğinin tam gereklerine göre yaşamalıdır.

c- Oğul babaya tam bağlılığın gereklerini yerine getirmelidir.

d- Küçük kardeş büyük kardeşe tam uyum göstermelidir.

e- Herkes arkadaşlığın gereklerine uymasını bilmelidir.

Reformasyondan ziyade restorasyona (yeniden eskiyi kurma) benzemektedir. Konfüçyüs'te din hiç yoktur. Sadece toplum ve siyasi düzen sorunu vardır. Bozulan siyasi ve toplumsal düzen nasıl yeniden kurulacaktır? Burada da en çok üzerinde durulan husus, kurumlar arası ilişkilerin yeniden kurulmasından çok, sadece bireylerle uğraşmaktır. Yani Konfüçyusçulukta da temel sorun ahlakidir. Ahlaki düzen tam kurularak düzen oturtulmaya çalışılmaktadır. Bireyler arası yaşam kurallarının nasıl olması gerektiği aşırı biçimde en ince hususlara kadar belirlenmeye çalışılmakta, adeta kıl, kırk yarılmaktadır. Bu zihniyetin halen Çin toplumu üzerinde büyük bir etkisi olup, Çin karakterinin ve çalışkanlığının da özünde yatmaktadır. Mistik karakterde bir öğreti olup, uygarlığın genel gelişim seyrindeki rolü inkar edilemez.

4-Sokrates ve Toplumsal Felsefe Çağı: Mezopotamya ve Mısır merkez ilkçağ köleliği, uygarlık sınırlarını Asya'nın doğusundan batı ucuna kadar yaymıştı. Grek ve Roma köleci sistemi bu zengin miras üzerinde yükselme sürecindeydi. Demir temel üretim tekniği olarak refaha geniş katkıda bulunuyor, orta sınıfın genişlemesine yol açıyor, iletişim ve okuryazarlık artıyordu. İnsanlar kendilerini daha güvenli hissedecek koşullara sahiplerdi. Batı Anadolu'da Sard kentinden İran İmparatorluğunun Başkenti Persepolis'e kadar rahatlıkla yolculuklar yapılıyordu. Mısır ve Babil rahiplerinden ilkçağın kültürel ve ideolojik birikimlerini alabilirlerdi. Doğunun günümüzde Batı merkezlerinde bilim ve kültürü öğrenmek için yaşadığı sürecin tersi geçerliydi. Yüksek bilim ve kültür merkezleri Babil ve Mısır'daydı. Grek ve Roma'ya ideoloji taşıyanlar, bu merkezlerde sıkı eğitimden geçen rahip adayları ve mistiklerdi. Doğu üretim tarzı kadar ideolojik ürünlerini de bu M.Ö 1000. yıl içinde yoğunca yaşıyor, bilimsel tecrübelerini aktarıyor, Alfabe sistemini öğretiyordu. Kısacası Avrupa'nın iki Asya'ya yakın yarımadası, Grek ve İtalya değerleri taşıma köprüsü rolündeydiler. Uygarlığa bakirce açılan taze alan durumundaydılar.

İdeolojik düzeyde Sümer ve Mısır mitolojisi ve din uygulamaları bu taşınmadan ayrı tutulamayacağı gibi, öncü rollerini sürdüreceklerdi. Grek teolojisi, Sümer mitolojisinin bozulmuş bir türevi olarak gelişir. Mısır ve Fenike'yle Girit versiyonundan da sürekli etkilendiği için, tam bir eklektizmi yaşamaktan kurtulamaz. Fakat içselleştirmek için yoğun bir asimilasyondan geçirir. Zeus adeta Babil'in tanrısı Marduk'un kopyası iken, Enki'yi Kronos taklit eder. Zaten temel noktadan aktarma başlayınca, gerisi çorap söküğü gibi gelir. Bütün neolitik ve köleci sınıflı toplumun mitolojik ve dini kavramları, gerekli ad ve kavram değişikliğiyle birlikte yerelleştirilir. M.Ö 1500 yıllarına kadar tek bir adı bile anılmayan Grek mitolojisinde, bundan en zengin bir mitoloji geliştirilir. Maddi değerlerden daha önemli olan manevi değerlerin zaptı çok önemlidir ve bu başarılır. Neredeyse dünyada en görkemli ve yaratıcı mitoloji olarak kabul edilmeye çalışılan Grek mitolojisi, her geçen gün daha iyi anlaşılıyor ki, Sümer mitolojisinin ikinci, üçüncü elden bir kopyası durumundadır. Son yıllarda kanıtlanması için yapılan araştırmaların vardıkları sonuçlar budur. Zaten tarih eğer bir nehir akışıysa, bu yıllarda bir kolunu buraya uzatmış; bu toprakları coşkun akışıyla beslediği gibi, oradaki küçük ırmak ve gölleri de ana akışına bağlamıştı. Grek mitolojisi gibi ondan yola çıkan felsefi gelişmesi de, bu uygarlık nehrinin taşıdığı bilim birikiminden de yararlanarak kendi çağını başlatacaktı.

Grek filozofları felsefe çağını başlattığında, en azından Mezopotamya'da M.Ö 10.000 yılından beri derinleşen ve dalga dalga yayılan neolitik çağ kültürüyle sınıflı toplumun büyük birikiminin kaynaklarına dayanıyorlardı. Batı düşünce sistemi bu gerçeği son derece basit ve önemsiz gösterir. Batı uygarlığının emperyalist yüzü

kendisine sarsılmaz bir meşru temel yaratmak için, her şeyde ileri sürdüğü "benmerkezciliği" esas almaktadır. Diğer halk kültürlerinin ve uygarlık değerlerinin büyüklüğü ortaya çıkarıldığında, iddialarının geçersizliği kadar, kendilerinin büyük uygarlık nehrinin son beş yüz yıllık bir öncü katılım gücü olduğunu da kabul etmek zorunda kalacaklardı. Grekler bu şoven anlayışı daha klasik çağın başlarında gösteriyorlardı. Yarımadadaki uygarlık alanı dışındaki tüm halklar ancak barbarlığı temsil edebilirlerdi. Halbuki kendileri tarihin açıkça gösterdiği gibi, o dönemin yeni yetme "açgözlü çocuğu" durumundaydı. Mısır'dan mimariyi ve tapınak kültürünü, Fenike'den alfabeyi ve gemiciliği, Frigyalılardan demirciliği, Altın Hilal'den tarım devriminin tüm teknik araçlarını, Sümerlerden mitoloji ve teolojiyi aldığında, ilkel yarı-göçebe, daha taştan kulübeler bile kuramamış bir dönemde yaşıyorlardı. Avrupa tümüyle vahşet toplumu aşamasındaydı. Tarihin çarpıtılması, bütün yanlış görüş ve tutumların altındaki temel nedendir ve büyük haksızlıklara yol açar. Doğru tarih anlayışı, geliştirilecek adaletli bir uluslararası düzen için de vazgeçilmez esastır. Eğer Avrupa hukukuna ve adaletine güven duyacaksak, her şeyden önce bunun doğru ve adaletle hakkı verilen bir tarih anlayışına dayandırılması gerekir.

Bu uygarlık gerçekliğine rağmen, Greklerde bir özgünlüğü ve yaratıcılığın geliştiği de kesindir. Grek yarımadası ve yakın komşuları, Batı Anadolu ve Güney İtalya ile Kuzeyde Makedonya, tarihin Mezopotamya'dan sonraki en büyük uygarlık denemesine girerken, daha önceki biçimlerden esinlendikleri mitolojik, teolojik ve ideolojik yaklaşımlarla yetinemezlerdi. Bunda coğrafya ve iklim farklılığından daha önemli rol oynayan bir olgu olarak, Sümer ideolojisi, hem Medya'da Zerdüşt geleneği hem de Hint Budha geleneğiyle aşılıp felsefeye yakın biçimler kazanmıştı. Yarımadanın ilk filozofları olan Thales ve Phitagoras, uzun yıllarını Mısır ve Mezopotamya'da geçirerek, M.Ö. 6. Yüz yılda birçok yeniliği taşırma ve seslendirme olgunluğuna gelmişlerdi. Adeta günümüzde az gelişmiş ülke gençlerinin Avrupa uygarlık görüşlerini ülkelerine yaymaları gibi, bu ilk filozof adayları da gençliklerini özellikle dönemin kültür merkezi Babil de geçirerek ve uzun pratik deneyimlerden geçerek, dünyanın o dönem için en gelişkin (matematik ve tıp başta olmak üzere) bilgilerini, mitolojik ve teolojik esaslarını mükemmel bir biçimde öğrenip dönüyorlar; tarihi bir klasik çağ Grek hamlesinin düşünce temellerini atıyorlardı.

O dönemin düşünce diyalektiği böyle bir yayılma özelliğine sahiptir. Sıfırdan başlatılması şurada kalsın, bu bilgiler oldukça olgun bir aşamada ve reformlardan geçmiş olarak taşınıp özgünleştiriliyor; moda deyimle ülkenin somut koşullarına aktarılıp yaratıcı bir biçimde uyarlanmaya ve uygulanmaya çalışılıyordu.

ORTADOĞU DÜŞÜNCESİNDE MİTOLOJİ VE DİN

Eğer toplumların tarihlerinde ve güncelliklerinde adeta birlikte yatıp kalktıkları kavramları doğru tanımlayamazsak, yapılacak varsayımların aydınlatıcı değeri hayli düşük olacaktır. Örneğin bir 'Allah' kavramının sosyal bilim analizi yapılmadan hangi tarihsel dönemi ve toplumu tanımlayabiliriz? Avrupalılar ortaçağ feodalizminden çıkarken, zihniyet düzeyinde en çok teolojiyi, theodice'yi boşuna tartışmamışlardır. Theo'yu, yani Allah'ı o denli tartışmışlardır ki, bundan bilim ve felsefenin ipuçlarını da yakalayabilmişlerdir. Theo'ya inanış, kutsallık da yoğun yaşanmıştır. Haklı olarak madem bu kadar inanıyor ve kutsuyoruz, o halde anlamını da bilmek en doğru yaklaşımdır diyebilmişlerdir. Dogmatizmi sarsabilecek düşünceyi tartışma ve yenilikler getirme cesaretini göstermişlerdir. Ortaçağdan çıkışta düşünsel tartışmanın temelinde teoloji vardır. Ortada bilim ve felsefe adına varolan düşünceler de teolojiyle sıkıca bağlantılıdır. Önemli olan, bu tartışmadan rasyonel felsefe ve bilim için gerekli bazı sonuçları çıkarmış olmalarıdır. İslam teologları ise tartışmadan sonuç çıkarma yerine, dogmayı kutsallaştırarak düşünceyi dondurmuşlardır. İmam Gazali daha 12. Yüz yılın başlarında felsefeyi mahkûm ederek, içtihat kapısını da iyice daraltmaya yol açarak, ortaçağın karanlıklarında kaybolmasına yol açmıştır. Bugün bile bu yönlü bir tartışmaya cesaret edilmemektedir. Daha doğrusu bu yetenek gösterilememektedir.

Kaldı ki, Ortadoğu toplumlarında zihinsel derinlik mitolojik çağa uzanmaktadır. Mitolojinin en usta yaratıcıları olan Sümer rahip ve edebiyatçılarının yapıtlarını üç tek tanrılı din de geliştirilmiş versiyonlar olarak kullanmıştır. Hz. İbrahim'i tek tanrılı dinin –tevhid- kurucusu olarak biliriz. Halbuki kendisi Babil hanedan krallıklarının –Nemrut- içinde yetişmiştir. Halen anısı diri olan Urfa'da Nemrut'un yanında bir memur olan babasının bekçilik yaptığı Pantheon'da –tanrı heykelleri topluluğu- etki-tepki sonucu bir zihniyet dönüşümünü yaşadığı bilinmektedir. O halde Nemrut Pantheonu'nu bilmeden İbrahim'in dinini nasıl anlayabiliriz? En değme ilahiyat profesörlerinin bu konudaki söylemi, "İbrahim baltayla putları kırmış. Nemrut kızmış, kim kırdı diye sormuş; o da büyük put kırdı demiş. Nemrut, cansız put nasıl kırar demiş. O da, put tanrı değil mi demiş" biçimindedir. Böylece sürüp gider. Masalımsı bir anlatımdan öte değeri yoktur bu söylemin. Ortadoğu'da o kadar üniversite ve ilahiyat fakültesi, imam-hatip okulları, tarikat ve diyanet kurumları olduğu halde, hiçbiri sosyolojik bir ilahiyatçılık yapmaz. Yapsa sihir bozulur. Şapka düşer, kel görünür. Görülecektir ki, tek tanrı düşüncesinin temelinde iki olgu yatar: Doğadaki kuvvet

birliğinin ifadesi olarak ve toplumda yükselen hiyerarşik şef ve kral olarak. Yani hakim toplum anlayışı ve buna bağlı hakim doğa anlayışının en yüce ifadesi geliştirile geliştirile, doksan dokuz sıfatlı Allah'a kadar ulaşılmıştır. Bu yönlü tartışma hiç yapılmadığı gibi, günümüzde Hizbullah –tanrı partisi- adıyla tanrı düpedüz siyasileştirilmiş ve hatta askerileştirilmiştir.

Peygamberlik kurumu da ilahiyatta dogmatik tarzda ele alınır. Toplumsal gelişmeyle bağı yokmuşçasına soyut bir anlatıma bürünür. Halbuki bir yandan şaman-şeyh geleneği, diğer yandan yükselen krallık otoritesine bağlı baş yürütmesi olarak vezirlik kurumu bu oluşumda etkilidir. Devletle hiyerarşi gelişmesi arasında yaşanan sorunlarda peygamberlik bir çözüm olarak neşet eder. Bu, siyasetle ilgili bir gelişmedir. Hem kitlesel, hem eylemsel bir temeli vardır. Bilgelikle siyasal önderlik arası gelişmelerde de rol sahibidir. Önemli olan, kutsiyeti olsa bile, toplumsal gerçeklikteki yerini araştırmaktır. .

Böyle yapılsa, gerçekten bazılarının tarihi kişilikleri daha iyi anlaşılabilir. Tarihin kendisi de aydınlanır. Dogmatik anlatım her iki yönü de karanlıkta bırakır. Benzer birçok teolojik kavram kutsiyet anlamında aynı karanlık hizmeti görür. Cehennem ve cennet kavramları bu anlamda daha da çarpıcıdır. Kökenleri Sümer mitolojisine kadar gider. Bunların sınıflı toplumun yükselişiyle bağı açıktır. Çalışan sınıfların düzeni çoğu durumda cehennemi -kelime olarak bugünkü Lübnan'da Hinom'un yeri; kötü, pis, leş deresi gibi yer- andırırken, artı-ürünü gasp edenlerin yaşam yeri ise giderek cennet misali olur. Bu örnekleri çoğaltmak yerine, sosyal bilim analizlerinde aydınlatmak önemlidir.

Ortadoğu düşüncesinde hala mitolojiyle din arasındaki ayrım bile tartışılmamıştır. Kaldı ki, mitolojinin kendisi de yorumlanmamaktadır. Söylencedir denilip bir tarafa bırakılıyor. Halbuki bu düşünce tarzı binlerce yıl halen yaşadığımız toplumların hafızasını işgal etti. Binlerce yıllık temel düşünce formu oldu. Toplumların maddi yaşamının sembolik ifadesinin şiirsel anlatımı olarak, kendisinden sonraki tüm din ve edebiyat biçimlerini etkiledi. Kavramlarını mitolojiden almayan hiçbir din ve edebiyat yoktur. Mitolojiyi efsaneler uydurması olarak bir tarafa bırakmak, kendini en zengin bir kültür kaynağından mahrum bırakmaktır. İnsanlığın çocukluk çağının düşüncesi olarak mitolojiye anlamlı bir değer biçmeden, sağlıklı bir din ve edebiyat-sanat çözümlemesi yapılamaz. Mitolojiyi yadsımaya değil canlandırmaya ihtiyacımız vardır.

Mitolojinin hangi dönemlerde ve formlar altında dine kaynaklık ettiği de başlı başına bir tartışma konusu olur. Söylendiği gibi mitoloji kesin inanç kuralı haline geldiğinde dinleşir. Bu anlamda dinleşmek mitolojiyi kesin gerçek olarak kabul etmekle ilintilidir. Dinleşme iki yönlü değer taşır. Mantıkta 'kesin düşünce' kavramına yol açar. Böylelikle yasallık fikri gelişir. Tanrısal yasa giderek doğa yasasıyla bütünleşir. Diğer yandan doğada ve toplumda diyalektik hareketlilik düşüncesi daha doğmadan engellenmiş olur. Bu yönüyle idealist düşünmenin yolu açılır. Düşünce, alabildiğine olgulardan koparak kendi başına kontrolsüz bir gelişmeye uğrar. Kendi içinde bitmez tükenmez bir serüvene giren idealist düşünce, toplumsal zihniyeti bir kat daha gerçekler âleminden uzaklaştırır. Dinsel düşüncenin gelişmesi giderek hukuk, siyaset, ekonomi, ahlak, sanat gibi birçok temel alanda katı dogmalar haline gelir. Yasa niteliği kazanır. Aslında yükselen devletli sınıfa muazzam bir yönetim kolaylığı sağlamaktadır. Dinin her kuralına kanun değerini vermekle hem yasallık, hem meşruiyet birlikte hal edilmiş oluyor. İlk ve ortaçağlarda dinin bu kadar yüceltilmesinin temelinde sağladığı bu yönetim kolaylıkları gelmektedir.

Özenle işlenmiş bir yönetim ideolojisidir din. Egemen sınıf her zaman dinin soyut niteliğinin farkındadır. Aşağıdaki toplum tabakaları ise ona gerçekmiş gibi inandırılmışlardı. Dine bu kadar yatırım yapılması, mabetlerle temsili, ritüeller, hepsi devletin yönetim erkiyle yakından bağlantılıdır. Bu nedenle içyüzünün anlaşılmaması için tartışma yasağı getirilmiştir. Tartışılsa iki sonuç ortaya çıkacaktır: Krallığın yükselişi ve doğal yasallık. İkisi de çok önemlidir. Tanrı-kral ve tanrı gölgesi-sultanın nasıl yüceltildiği anlaşılacak; dolayısıyla toplum korkutucu, cezalandırıcı bir tanrı anlayışından kurtulacaktır. Yine doğaya ilişkin bölümü ise bilimselliğin kapısını aralayacaktır. Kuantum ve kozmos fiziğine kadar bilimsel olgular dünyasına hükmeden ilkeler anlaşılacaktır. Avrupa'nın üstünlüğü, ortaçağdan çıkarken bu teolojik -ilahiyat- çözümlemeyi çok yoğun yapmış olmasıdır. Şüphesiz düşünsel gelişme yalnız başına teoloji, theodice tartışmasına bağlanamaz. Ama bu olmadan da çağdaş düşünceye kapı aralanamaz. 12., 13. ve 14. Yüz yıllardaki Dominiken, Francisken mezhep tartışmaları olmadan Rönesans herhalde kolay gelişmezdi.

Ortadoğu ilmiye sınıfı kendini tam da bu 12., 13. ve 14. Yüz yıllarda tartışmaya kapattı. Tartışmayı dinden çıkmayla suçlayarak katı dogmatizmi topluma dayattı. Zaten iktidar geleneğinin de çok beslediği bu eğilim, sonuçta Ortadoğu uygarlığının tarihte ilk defa öncülüğü Batıya kaptırmasına yol açtı. 15. yüzyıl büyük ayrışma yüzyılıdır. Doğuyla Batı arasında gittikçe derinleşecek bu ayrımın temelinde teolojik yaklaşım farkı yatar. Aslında 9., 10., 11. ve 12. Yüz yıllarda felsefi düşünce büyük gelişme sağlamıştır. Batı sadece tercüme yaparak aktarım yapmaktadır. Düşünce üstünlüğü kesin Ortadoğu'dadır. Mutezile mezhebi rasyonaliteyi esas alarak dogmatizme savaş açmıştır. İbni Rüşt 12. Yüz yılın en büyük filozofudur. Hallacı Mansur ve Sühreverdi gibi

tasavvuf felsefesinin önde gelenleri düşüncelerini hayatları pahasına savunmuşlardır. Artan baskılar 12. Yüzyılın sonlarında Ortadoğu'nun günümüze kadar süren rengini belli edecektir.

DİN VE AHLAK İLİŞKİSİ

Ahlakla dinin ilişkisi çözümlenmesi gereken önemli bir sorundur. Nasıl ki ahlakla doğrudan demokrasi arasında bir özdeşlik kurmak mümkünse (uygarlık dışı ve karşıtı toplumlar için), benzer bir özdeşlik din ve ahlak arasında da kurulabilir. Ahlaka başvurulmadan ne toplumsallaşılabilinir ne de toplum yönetilebilir. Yöntemde ahlak toplum için vazgeçilmez bir oluşum ve yönetim gerçeği, algısıdır. Ahlakın pozitif ve negatif içeriğini tartışmaksızın bu yönlü bir gelişmeyi toplumsal algılamanın vazgeçilmezi olarak sayılmak durumundadır. Şüphesiz ahlak metafizik bir algıdır ama bu husus onun varlığını geçersiz ve önemsiz kılmaz. Metafizik ahlakın mitolojik dönemdeki ilkel ahlaka göre bir üstünlüğünden bahsetmek abartı sayılmaz. İnsan toplumunu ahlaksız düşünmek belki de yiyecek ot bırakmadıkları için nesli tükenen dinozorlar gibi insanın kendi türünün sonunu, ya da dünyanın yaşanabilir çevresinin sonunu getirmesi demektir. İkisi de aynı kapıya çıkıp, sonuçta insanın sürdürülemez bir tür haline gelmesidir. Nitekim ahlakın büyük yıkılışıdır ki, günümüzde çevre sorunları felaketin eşiğine kadar getirilmiştir.

Dinin henüz uygarlık damgasını yemediği koşullarda ahlak, din ve doğrudan demokrasi iç içe yaşanır. Ahlak dine göre daha öncelikli oluşan bir kurumdur. Din öyle anlaşılıyor ki, ahlakın daha çok tabu, kutsallık, büyüleyicilik, anlam vermekte güçlük çekicilik, doğa güçlerini kontrol edemezlik duygu ve düşüncesi boyutlarıyla ilgilidir. Toplumun kendi doğası dışında doğayı da tanıyıp kabullenmeyi idrak etmesi, hem korku hem merhamet duygusu uyandırıyor. Yaşamlarının çok bağlı olduğunu fark ettiği bu doğa ve güçlerinin olumsuzluklarından sakınma, olumluluklarından da yararlanma düşüncesi ilkel, orijinal din kurumu ve geleneğinin kaynağı gibi görünmektedir.

Dinin uygarlık öncesi bir kurum olduğu tartışmasızdır. Ahlakın daha çok yasaklayıcı, sakınılması gereken hususlarını, merhamet ve bağışlayıcı unsurlarını kapsamına alıyor. Süreç içinde çok daha katı bir gelenek haline geliyor. Bu anlamda ahlakın en katı, kutsal emir ve kural düzenleyiciliği dini oluşturuyor. Ahlakın içinden doğmasına ve ilk başlangıçta bir parçasını teşkil etmesine rağmen, zaman ve mekân koşullarının değişimiyle güçlenerek, kurum ve kurallarını çok daha katı ve uyulması şart olan kanunlar haline getirerek (Hz. Musa'nın tipik On Emir düzeni) bağımsızlığını ve başatlığını ilan ediyor. Hukukun da benzer bir çıkış olmasıyla kıyaslanabilir. Önce ahlaki kuralların bir bölümü olan hukuk kuralları, devletleşmeyle birlikte zorla yerine getirilen kanunlara dönüşerek, bildiğimiz hukuku oluşturdu. Uygarlık sürecinin gelişmesiyle birlikte din bir farklılaşma daha yaşadı; sömürü ve iktidar güçlerinin çıkarlarına dönüştürülen boyutlarıyla toplumu ağır cezalandırabilen bir tanrısallık gücü haline getirildi. Hukukun devlet eliyle yürüttüğü tekel çıkarlarını, yeni uygarlık damgalı din tanrı eliyle yürütmeye çalıştı.

Her iki dönüşüm de önemlidir. Tarihin en önemli iki kırılma anını temsil ederler. Yükselen iktidar ve krallık otoritesinin kendini tanrısal kavramlarla niteleyerek güçlendirmesi, ideolojik hegemonyanın temel kuralıdır. Tanrı kavramını kazıdıkça, her defasında altından baskı ve sömürü tekellerinin, devlet ve iktidar aygıtlarının zorbalığı, talanı, kölece çalıştırma gücü ortaya çıkar. Fakat dinin demokratik, toplumsal boyutta olan kısmının ahlakla özdeş olan unsurlarının giderek doğa ve toplum birimlerine dönüştüğünü tespit etmek çok önemli bir husustur. Böylelikle uygarlık tarihi boyunca dinin iki karakterli kimlik, gelenek ve kültür olarak gelişmesini anlamlandırmak mümkündür. Uygarlık güçlerinin kimliği olarak din ve tanrı, ne kadar korku, ceza, cehenneme atma, aç bırakma, yok etme, merhametsizlik, savaş, tahakküm, hükümran, sahip, tapınma kavramlarıyla (Unutmamak gerekir ki, bu kavramlar en çok uygarlık güçlerini, kişiliklerini niteler) yüklüyse, ahlaki ve politik güçlerin din ve tanrı kimliği de cesaret, af, bağışlayıcılık, umut, rızıksız bırakmama, var etme, merhamet, sevgi, barış, özünde erime, kavuşma kavramlarıyla yüklüdür.

O halde uygarlık tarihi boyunca dini bu iki kimliği içinde tanımlamak son derece öğreticidir. İbrahimî dinler tipik olarak bu iki eğilimi de bağrında taşıyan özelliktedirler. Dinsel üst düzey temsilcileri (rahip, haham, şeyhülislam, ayetullah vb.) ne kadar uygarlık eğilimini yansıtıyorlarsa, alt düzey ümmet ehli de demokratik uygarlık eğilimini yansıtır. Yerine ve zamanına göre eğilimler denk ve başatlık kazanabilirler. Bu konumlarıyla modernitenin sosyal demokratlarını hatırlatırlar. Sosyal demokratlar modernite döneminde nasıl burjuvazi ile işçi sınıfının uzlaşımını temsil ediyorlarsa (tabii sermaye ve iktidar tekellerinin hegemonyasında), İbrahimî dinler de uygarlık tarihi boyunca uygarlığın sermaye ve iktidar güçleriyle demokratik uygarlık güçlerinin uzlaşımını (Yine iktidar güçlerinin hegemonyası ağır basar) temsil ederler.

Tarihte din-ahlak ilişkisinde müstesna bir öğreti ve kişilik olarak Zerdüştizm ve Zerdüşt'ü görüyoruz. Araştırmalar Zerdüşt'ü ve bağlı olduğu öğretiyi büyük bir ahlaki devrim olarak tanımlamaktadır. Zagros dağlarının eteklerinde tarım ve hayvancılıkla (neolitik devrimden beri, M.Ö. 12000, hatta dördüncü buzul döneminin kalkış tarihi olan 20000'lerden beri şekillenen kültür)

geçinen bir toplumsal kültürel ortamda, Sümer uygarlığının (M.Ö. 3000 - sonrası) mitolojik ve dinsel hegemonyasına karşı kutsallıktan ziyade seküler, dünyevi ahlakı savunan bir eğilim olarak gelişen bu ahlaki devrime Zerdüşt'ün adına izafeten Zerdüştizm denilse de, çok daha eski köklere sahip olduğu bilinmektedir. Zerdüşt'ün ünlü sözü olan "Söyle, sen kimsin?" hitabıyla Sümer uygarlığının mitolojik ve dinsel tanrısallığını yargıladığı açıktır. Dolayısıyla uygarlık din ve tanrılarının bu ilk ahlaki eleştirisi çok büyük öneme sahiptir. Filozof F. Nietzsche'nin ünlü yapıtına 'Zerdüşt Böyle Buyurdu' adını koyması ve içeriğini Zerdüştvari ahlaki yargılarla doldurması boşuna değildir. Kendisi bu yönlü en güçlü uygarlık yorumlayıcısı olarak tanınmaktadır. Hatta bazen lakap olarak Zerdüşt'ün Çömezi, Dionysos'un Çömezi kelimelerini kendisi için kullanması düşündürücüdür.

Zerdüştilikte demokratik uygarlık unsurları ağır basar. Ailede kadın-erkek eşitliğine yakındır. Hayvanlara acı çektirilmez; eti çoğunlukla yenmez, ürünlerinden yararlanma esastır. Ziraat büyük değer taşır. Kutsallıktan arınmış iyilik-kötülük kavramları öne çıkar. Diyalektiğin ilk tohumlarını çağrıştıran ikilemli düşünce tarzı (aydınlık-karanlık güçleri) çok belirgindir. Evren diyalektik olarak kavranmaya çalışılmaktadır. Toplumun güçlü ahlaki ilkelerle yönetilmesi esas alınmaktadır. Tüm bu yönleriyle Sümerlere ve kökenlerini oradan alan uygarlıklara karşı güçlü bir ahlaki devrimi yansıttığı çok açıktır. Bilindiği gibi, saptırılmış da olsa, bu devrimin en büyük ürünü Med Konfederasyonu ve onu devralan (Ne yazık ki çok çarpıtılacaktır) Pers İmparatorluğu'dur. Mani (M.S. 250'ler) bu ahlaki öğretide ikinci bir devrim yapmak istese de, oldukça yozlaşmış Sasani imparatorları bunu engelleyecektir. Mani'nin kendisi ağır cezalandırılacaktır. İki dinsel ve ahlaki kimliğin çatışması söz konusudur.

Ahlak, insanın seçim kabiliyetiyle ilgili olduğundan ötürü, özgürlükle yakından bağlantılıdır. Ahlak özgürlüğü gerektirir. Bir toplum esas olarak ahlakıyla özgürlüğünü belli eder. Dolayısıyla özgürlüğü olmayanın ahlakı da olmaz. Bir toplumu çökertmenin en etkili yolu ahlakıyla bağlantısını koparmaktır.

Dinin etkisinin zayıflaması ahlak kadar çöküntüye yol açmaz. Onun boşluğunu bir nevi din haline gelmiş çeşitli ideolojiler ve politik felsefeler, ekonomik yaşantılar doldurabilir. Ahlakın bıraktığı boşluğu ise ancak mahkumiyet ve özgürlük yoksunluğu doldurabilir. Ahlakın teorisi olarak etik veya ahlakiyat, temel felsefi problem olarak varlığını giderek daha da yakıcı hale gelmiş ahlakı incelemek, yeniden esas rolüne kavuşturmakla görevlidir. İşlevini doğru ortaya koymak kadar, temel yaşam ilkesi haline gelene kadar önemini yitirmeyen bir sorun olarak toplumdaki yerini koruyacaktır.

Siyasi iktidarla bağlantılı olarak hukuk ve ahlaka ilişkin bu kısa tanımlamalar kapitalist ekonominin doğuşu söz konusu olduğunda büyük önem taşırlar. Din ve ahlak, hatta feodal hukuk aşındırılıp yer yer kırılmadıkça kapitalist ekonominin toplumda tutunması zordur. Burada eski üst sınıf din ve ahlakını savunduğumuz anlaşılmasın. İleri sürdüğümüz büyük dinlerin ve büyük ahlaki öğreti ve törelerin kapitalizm gibi bir sistemi, rejimi ilkeleriyle bağdaşır bulmalarının çok zor olmasıdır. Siyasi güç bile bu konularda sınırlı bir etkiye sahiptir. Din ve ahlakın yıkımı siyasi erkin de sonunu getirir.

16. yüzyılda reformasyon, hukuk ve ahlak felsefesine ilişkin bu tartışmalar açık ki kapitalizmin doğuşuyla ilgilidir. Siyasi çatışmaların, gücün konumu tanımını özce yaptığımız için tekrarlamadan kaçınacağım.

Protestan reformasyonu ve beraberinde yol açtığı büyük tartışma ve savaşların sonuçları Yeniçağ Avrupası'nın kaderini belirleyen temel etmenlerin başında gelmektedir.

Protestan ahlakının rolünü Max Weber değerlendirirken, bence en önemli noktayı ihmal etmiştir. Kapitalizmin doğuşunu kolaylaştırmıştır. Ama genel dini ve ahlaki, özelde de Katolikliğe büyük darbe vurmuştur. Kapitalizmin bütün günahlarından Protestanlık da az sorumlu değildir. Dini ve Katolikliği savunma anlamında belirtmiyorum. Toplumu daha savunmasız bıraktığını iddia ediyorum. Protestanlık nerede gelişmişse oralarda kapitalizm sıçrama yapmıştır. Bir nevi kapitalizmin Truva atı rolünü oynamıştır

Protestan reformasyonun yol açtığı olumsuzluklara ve yarattığı yeni Leviathana karşı çağın bazı düşünürleri ilk ciddi uyarıları yaparlar. Nietzsche'nin kapitalist modernizme karşıtlığının ilk öncülleri konumunda değerlendirmek daha gerçekçi olacaktır. Anti-kapitalist özgür toplum ve özgür birey arayışçıları olarak önemlerini günümüze de sürdürmektedirler.

Ortadoğu'dan Hindistan ve Avrupa'ya kadar Zerdüşt-Mani ahlak geleneğinin halen süregelen izleri (Mecusî, Êzidi) mevcuttur. Zendik kelimesi Zerdüştî kökenli olup, bugün bilim anlamında kullanılan 'Science' kelimesinin de kökenidir. Gerek Babil'e sürgün (M.Ö. 600–546) döneminde Yahudi peygamberlerin, gerek Med-Pers İmparatorluk döneminde Grek-İon filozoflarının ve her iki kolla birlikte direkt Avrupalı oryantalistlerin Zerdüştik gelenekten oldukça beslendiklerini belirtmek gerekir. Zerdüşt'le aynı dönemde yaşayan (M.Ö. 6. ve 5. yüzyıllar) Konfüçyüs, Sokrates ve Buda'nın da öğretilerini temelde ahlaki topluma dayandırdıklarını, uygarlığın ahlakı tehdit etmesine karşı çok güçlü bir ahlaki savunuyu temsil ettiklerini aynı önemde belirtmek gerekir. Ortaçağ'da İslam ve Hıristiyanlık öğretilerinde ahlaki öğe oldukça önemli yer tutar.

Avrupa uygarlığı yani modernitesi döneminde ise, ahlak büyük bir erozyon yaşar.

Bu kısa tarihi hatırlatmalar bile gösteriyor ki, ahlaki toplum büyük bir direngenlik sergilemiştir. Ahlak, ahlak olarak kaldıkça uygarlık güçlerine teslim olmamıştır. Dayatılan uygarlık dini ve hukukuna karşı Demos'un ahlakî ısrarı hiçbir zaman eksik olmamıştır. Günümüzde ahlaka ilişkin temel sorun ve görevler nasıl konumlanacağına ilişkindir. Sosyal bilimin bir dalı olarak etik (ahlak teorisi) şüphesiz önemle geliştirilmesi gereken entelektüel alana ilişkin bir görevdir. Önemli olan, etiğin toplumla nasıl bütünleşeceğidir; aşındırılan ahlaki toplumun nasıl yeniden ve daha güçlü temellerde ahlakla donanacağıdır. Ahlakı yeniden inşa görevi sadece asrın, modernitenin değil, toplumun sürdürülüp sürdürülemeyeceği sorunudur. Küresel krizin zoraki, hukukun zor gücüyle aşılamayacağı açığa çıkmış durumdadır. Dinselliğe yeniden dönüş de umutsuz bir vakıadır. Toplumsal doğanın güçlü ahlaki dokusu tekrar işlevselleştirilmedikçe, hiçbir yolla modernitenin küresel krizden çıkamayacağını iyi kavramak gerekir. Yaşanan kriz beş bin yıllık uygarlık sisteminin bütün toplum karşıtı güçlerinin ahlaki toplum aleyhine yarattıkları krizdir. Dolayısıyla çıkışı da ahlaki toplumda (ahlakın doğrudan demokrasi özdeşliği nedeniyle politik toplumda) aramak diyalektik gereğidir. İlke olarak bu tespitte birleşilmedikçe hiçbir ahlaki görev doğru olarak belirlenemez. O halde modernitenin küresel krizine karşı demokratik modernitenin en büyük çıkış silahı olarak ahlakın yeniden inşa çalışmalarında, ahlaki görevleri bir kere daha ilkeler halinde belirlemeye çalışırsak;

Günümüzde dine ilişkin bir değerlendirme yanlış olduğu halde yoğunca işlenmektedir. O da dinin kişisel bir mesele olduğudur. Din kişisel değil, toplumsal olgunun ilk kavramsal, ahlaksal ve yönetim biçimidir. Hiyerarşizm, kutsalın yönetimi anlamında bu gerçeği ifade etmektedir.

Laiklik, Laisizm Ve Din Özgürlüğü

Prof.Dr. Bilal Sambur

Son doksan yıldır, Türkiye'de din-devlet-toplum ilişkileri, hep tartışmalı ve gerilimli bir alan durumundadır. Genelde Türkiye'nin bir ulus-devlet modeli şeklinde örgütlendiği söylenmektedir. Ancak ulusun devleti kurmasından çok, devletin ulusu kurgulamak istediği görülmektedir. Devletin yeni bir ulus kurgulamak istemesi, din-devlet-toplum ilişkilerinin otoriter ve totaliter bir niteliğe sahip olmasına neden olmuştur.

Devletin kendisine ait bir ulus yani devlet ulusu inşa etmesinin üç temel ayağı bulunmaktadır. Merkezde devletçiliğin olduğu bu yapı nasyonalizm ve laisizm üzerine oturmaktadır. Resmi nasyonalizm ve laisizm çoğulcu bir Mezopotamya ve çoğulcu bir Anadolu istememiştir. Nasyonalizm ve laisizm, Anadolu ve Mezopotamya'daki farklı inançlar ve kültürleri Türkleştirmeye ve homojenleştirmeye çalışmıştır. Resmi nasyonalizm ve laisizm, bu coğrafyaların farklı kimliklerini ve inançlarını bastırmış, inkar etmiş ve asimile etmeyi istemiştir. Ulusal birlik ve beraberliği sağlamanın tek yolunun her açıdan tek biçimli toplum yaratmak olduğu düşünülmüştür. Toplumda var olan bütün farklılıklar ortadan kaldırılarak tek kimlik ve inanç dayatmasıyla devlet-toplum bütünlüğü sağlanmaya ve yeni bir milli kültür icat edilmeye çalışılmıştır.

Bütün toplum için yeni bir ulusal kültür icat etmek isteyen resmi paradigma, resmi kimlikten farklı olan bütün kimlik, kültür ve inançlara korku ve şüpheyle bakmıştır

Toplumu devletin uzantısı yapmak isteyen ve devlet merkezli bir ulusal kültür icat etme projesi, Mezopotamya ve Anadolu' da farklı kültür ve inançlar arasında çeşitliliğe, iletişime, etkileşime ve değişime imkân vererek bir arada yaşamanın imkânını kaldırmıştır. Devletin toplumu ihdas politikası, ulusal birliğe karşıt olduğu gerekçesiyle en çok çoğulculuk olgusunu ortadan kaldırmaya çalışmıştır. Bütün toplum için yeni bir ulusal kültür icat etmek isteyen resmi paradigma, resmi kimlikten farklı olan bütün kimlik, kültür ve inançlara korku ve şüpheyle bakmıştır. Farklı kimlik ve kültürleri, insani zenginliğimiz olarak değil, milli birlik ve bütünlüğe tehdit, bölünme ve parçalanma nedeni olarak değerlendirmiştir.

Homojen toplumu hedefleyen ulusal birlik ve milli kültür söylemleri, etnik, dini, dilsel ve bölgesel kimlikleri önemsiz ve değersiz görmektedir. Devletin dayattığı homojen ulusal kimlik, çoğulculuğu dışladığı gibi Anadolu ve Mezopotamya'nın kültürel, dinsel, dilsel, tarihsel mirasını da dışlamıştır. İcat edilen yeni kimlik içerisinde Aleviler, Şafiiler, Kürtler, Êzidîler, Süryanîler, Keldanîler gibi bu topraklarda var olan birçok kültür ve kimlik yok sayılmıştır. Toplumsal yapının çeşitliliğine ve doğallığına yapılan bu dışarıdan müdahale, devletin dayattığı resmi inanç ve kimlikle, bunun dışındaki sivil kimliklerin çatışma ve gerilim halinde olmasına neden olmuştur. Özellikle Kürtler ve Aleviler, kendi inanç ve kimliklerinden ısrarla vazgeçmeyerek devletin kendilerine dayattığı kimliği reddetmişlerdir.

Pozitivist felsefeye dayanan bilimci, akılcı ve çağdaş niteliklere sahip yeni bir toplum kurmak isteyen resmi paradigma, militan laikliği benimsemiştir. Bu laiklik anlayışı, eski rejim olarak görülen padişahlık, hilafet, medreseler, Arapça alfabe, geleneksel kılık-kıyafet gibi her şeyle mücadele etmek isteyen ideolojik bir anlayış olup, giderek devletin resmi teolojisi statüsüne yükseltilmiştir. Devlet iktidarının elitleri, kurmak istedikleri laikleştirilmiş toplum projesinin önünde sivil-toplum-

sal-dini hayatı engel olarak görüyorlardı ve sivil-dini hayatı devletin güdümüne sokmak için kendi ideolojik laiklik anlayışlarını resmi ideolojinin olmazsa olmazı haline getirmişlerdir. Osmanlı dönemi anlamında eski rejimi tasfiye etme ve ona karşıtlık temelinde devleti inşa eden devlet elitleri, toplum üzerinde kendilerine mutlak bir iktidar kurmak için laikliği kendi iktidarlarını meşrulaştıran bir felsefe olarak benimsemişlerdir. Devletin resmi bir ideolojiye ve militan laisizme sahip olması, onu toplumda var olan din, inanç, değer ve ideolojiler karşısında tarafsız olmak yerine taraf konumuna getirmiştir. Devletin tarafsızlığını kaybetmesi, onu kimlik ve inançlarla ilgili çatışmaların kaynağı ve merkezi olmasına neden olmuştur.

Devletin toplumu bir hegemonya alanı olarak görmesi ve laiklik adı altında toplumla ve sivil din alanıyla çatışmaya girişmesi ülkemizdeki laikliğin çarpıklaşmasına ve yozlaşmasına neden olmuştur. Laiklik, ülkemizde laisizme dönüşmüştür. Ülkemizde var olan laisizmdir, laiklik değildir. Laisizmin varlığına karşılık laikliğin yokluğu temel sorundur, çünkü laisizm, laikliğin içini boşaltan ve yozlaştıran bir ideolojidir. Laisizm, laikliğin içinden din ve vicdan özgürlüğünü ve çoğulculuğu almaktadır. Laiklik ve laisizm, birbirlerinden farklıdır ve birbiriyle karıştırılmamalıdır. Laiklik, din ve vicdan özgürlüğüyle ve çoğulculukla anılması gerekirken laisizm ise otoriter ve totaliter bir ideolojik duruşu ifade etmektedir. Laikliğin yozlaştırılmış biçimi olarak laisizmden baskıcı laiklik, militan laiklik, laikleştirmecilik, laikrasi, laiklik taklidi, laikçilik, jakoben laiklik gibi ifadelerle söz edilmektedir. Görüldüğü üzere laisizmin bu nitelemelerinde hukuk, özgürlük ve çoğulculuk hiçbir şekilde yer almamaktadır. Başka bir ifade ile laiklik, bireyin vicdan ve inancına dışarıdan yapılacak hiçbir müdahale ve dayatmayı kabul etmezken, laisizm bireyin inanç ve vicdan alanına müdahale edilebilen bir alan olarak bakmaktadır. Her totaliter ve otoriter ideoloji gibi laisizm de çok tehlikelidir, çünkü laisizmde diğer totaliter ve kolektivist ideolojiler gibi devlet gücünü kullanarak baskıyla kendilerini bütün topluma dayatmaktadır. Din ve vicdan özgürlüğünü, çoğulculuğu ve devletin bütün inanç ve ideolojiler karşısında tarafsızlığı prensibini dışlayan, toplumu maksimum dinden arındırmayı ya da dinin sosyal etkisini minimuma indirgemek isteyen sosyo-kültürel hayatta dini tamamen etkisizleştirerek dini bireyin iç dünyasına hapseder. Dinin toplumsal ve kamusal olarak kendisini görünür kılmasından hoşlanmayan, çağdaşlık, bilimsellik, rasyonalizm gibi izimler adına toplumu devlet gücünü şekillendirme amacında olduğu için kendisi bir ideolojiye dönüşen ve dinimsi bir konuma yükseltilen laisizm, Türkiye'de hiç iyileşmeyen hep kendini tekrar ettiren bir çocukluk hastalığı gibidir.

Devlet, güvenlik, adalet ve sınırların korunması gibi işlerimizi yerine getirmek için kurulan yapay bir örgütlenmedir. Devletin bu işlerin dışında bize hangi ideolojiyi benimseyeceğimizi, hangi dine inanacağımızı, kısacası bizim için doğru ve uygun olan yaşam tarzının hangisi olacağını söylemek şeklinde bir hak ve görevi yoktur. Devletin resmi olarak herhangi bir ideolojiyi ya da dini benimsemesi insan temel hak ve özgürlüklerine yönelik ihlallerin kaynağını oluşturmaktadır. Devletin herhangi bir dini ya da ideolojiyi resmen benimsemesi halinde, devlet hukukla sınırlanmış olmaktan çıkar, hukuk, ideoloji ya da teolojiyle sınırlanmış olur. İdeolojik ya da teokratik devletin amacı, birey hak ve özgürlüklerini devlete ve gruplara karşı korumak değil, devleti ve ideolojisini bireye ve topluma karşı korumaktır. Resmi bir ideolojinin ya da dinin olduğu bir yerde özgürlük ihlal edildiği gibi eşitlik de ortadan kaldırılmaktadır. Çünkü devlet benimsediği ideoloji veya teolojinin dışında kalan dünya görüşleri, inançlar ve değerler arasında ayrımcılık yapacak, farklı yaşam tarzı ve inançların varlığını tanımayacak, onlardan kendilerini resmi ideoloji içerisinde asimile etmelerini isteyecektir. Birey ve toplumsal gruplar devletin din veya ideolojisine sadık ve bağlı oldukları sürece makbul ve meşru görülmektedirler. Resmi ideolojisi veya teolojisi olan bir devletin farklı din, mezhep, inanç ve ideolojiler karşısında tarafsız olması düşünülemez. İnsan haklarının, din ve vicdan özgürlüğünün toplumsal çoğulculuğun her biçiminin güvenceye alınması için devletin mutlaka her türlü din ve ideolojiden arındırılması gerekmektedir. Devletin ideolojisi ya da teolojisi olmaz. İnsanların ideoloji ve teolojileri olur. Devlet sadece insan hakları ve birey hak ve özgürlükleri karşısında kendini hukukla sınırlamak zorundadır.

Laiklik, bütün din ve inançlar devleti karşısında sınırlarken, laisizm ise devlete toplumu laikleştirme görev ve hakkı vermektedir. Devletin laik olması ile toplumun laikleştirilmesi birbiriyle karıştırılmamalıdır. Devlet eliyle toplumu laikleştirmeye çalışmak, toplumsal çoğulculuğa, temel hak ve özgürlüklere yapılan özgürlük karşıtı bir müdahaledir. Devletin bütün din, inanç ve ideolojilerden arındırılması gerekirken toplumun ise bütün inanç ve değerlerle donatılması gerekmektedir. Toplumu din ve değer açısından çeşitlilikten arındırmak, onu ideolojik veya teolojik açıdan homojenize etmeye çalışmak laisizmdir ve din ve vicdan özgürlüğünün ortadan kaldırılması demektir.

Sivil toplum, devletten bağımsız olan sosyal yaşamdır. Sivil toplumsal alanda birey ve gruplar, başkalarına zarar vermedikleri sürece istedikleri inancı, değeri, felsefeyi ve ideolojiyi benimseyebilir, yaşayabilir, örgütleyebilir, öğretebilir ve yayabilirler. Sivil toplumsal yaşamın ana kurumlarından biri dindir. Dinin olma-

dığı sivil bir toplumsal alan düşünülemez. Laisizm ise dini sivil toplumsal hayatın vazgeçilmez bir unsuru olarak tanımak ve onun özgürlüğünü tanımak yerine, onu sivil toplumsal alandan ayrılmaya ve arındırmaya, sivil toplumsal alanı dinden arınmış bir şekilde yeniden örgütlemeye çalışmaktadır. Başka bir ifade ile laiklik, toplumsal çoğulculuk durumunu olduğu gibi kabul ederken ve onun özgürlüğünü savunurken laisizm ise toplumsal alanın belirli bir dinsel ya da ideolojik çerçevede yeniden inşası anlamına gelmektedir. Laiklik, din ve devletin ayrılığı iken laisizm ise toplum ve dinin ayrılığını hedeflemektedir. Devleti dinden ve ideolojiden arındırmak yerine laisizm, toplumsal hayatın pozitivist temelde laikleştirilmesini hedefleyen yeni bir kültür ve toplum yaratma projesidir.

Laiklik, bireyin din ve vicdan özgürlüğünü korurken, laisizm ise buna baskı ve müdahaleyi meşrulaştırmaktadır. Devletin bir resmi ideolojisinin ve bu resmi ideolojiye göre dinin şekillendiği bir ülkede din özgürlüğünden söz edilmeyeceği gibi vicdan özgürlüğünden de söz edilemez. Laisizm, din özgürlüğünü ortadan kaldırdığı gibi, resmi ideoloji de vicdan özgürlüğünü ortadan kaldırmaktadır.

Laiklik ve laisizmin birbiriyle karıştırılmaması ve birbirinin yerine ikame edilmemesi gerekmektedir, çünkü birinin olduğu yerde diğeri yok olmaktadır. Laiklik, her şeyden önce toplumda yaşayan bütün inanç gruplarının –Müslüman, Hristiyan, Yahudi, Ateist, Alevi, Sünni, Süryani, Keldani, Êzidî vs.- bir arada yaşaması için özgürlükçü ve çoğulcu bir çerçeve sunarken laisizm dini alandaki bu çoğulculuğu ortadan kaldırarak tek bir inanç ya da inanç biçimini hepsinin üstüne egemen kılmaya çalışmaktadır. Laikliğin amacı farklılıkları barış içerisinde yaşatmak iken laisizm ise din ve inanç alanına müdahale ederek çatışma ve kaos yaratmaktadır. Laiklik tek başına bir erdem değildir. Laikliğin erdemi, farklılıkları koruyarak barışçıl bir şekilde bir arada yaşama imkânını sunan bir çerçeve olmasıdır. Laiklik, herkesin istediği inanç, ideoloji ve değeri seçmesine, değiştirmesine ve yaşamasına imkân verirken, laisizm din karşıtı bir pozisyon takınarak sosyo-kültürel hayattan dini dışlamaya ve arındırmaya çalışmaktadır. Laiklik, bütün insanları onurlu ve özgürlük sahibi bireyler olarak görür ve herkesin kendisi için seçtiği değer ve yaşam tarzını meşru değerlendirmektedir. Seküler yaşam tarzının dini olana üstünlüğü olmadığı gibi, özgürlük ve çoğulculuk açısından dini olanın da seküler olana üstünlüğü yoktur. Herkesin yaşam tarzı kendisi için değerlidir, önemlidir ve anlamlıdır. Bir dindar için kendisine özgü dini, kılık-kıyafeti nasıl değerliyse, bir punkçu içinde saçının stili ve rengi o kadar değerlidir. Laisizm, bireyleri onur ve özgürlük sahibi insanlar olarak görmediğinden dolayı, bireylerin yapmış olduğu inanç ve değer tercihlerine saygı göstermez, onlara sadece kendi doğru gördüğü yaşam tarzını dayatır ve herkesten onu benimsemelerini ister.

Devlet, bütün dinler, inançlar ve ideolojiler karşısında maksimum düzeyde tarafsız olmalıdır. Laiklik, devleti bütün dinler ve inançlar karşısında tarafsız kılma anlamında çok anlamlıdır ve değerlidir. Ancak laiklik yerine ikame edilen laisizm, ülkemizde farklı bir uygulamaya ve kurumlara sahiptir. Dinin devleti kontrol etmesi teokrasi olduğu gibi, dini yöneten devlette laik ve tarafsız değildir. Ancak dini devletin güdümüne sokan laisizm, ülkemizde rejime göre dini belirlemektedir. İran'da ise dine göre rejim belirlenmektedir. Rejime göre dinin belirlenmesi ya da dine göre rejim belirlenmesi arasında nitelik açısından bir fark yoktur. İkisi de din özgürlüğü ve çoğulculukla bağdaşmamaktadır. Laisizm, rejime göre din isterken ve onu devletin güdümüne koyarken, din ve vicdan özgürlüğü ise, bireyin ihtiyaç ve taleplerine göre dinin belirlenmesi gerektiğini vurgulamakta ve bireyi devlete öncelemektedir.

Rejime ya da devlete göre dinin belirlenmesi, din ve vicdan özgürlüğünün özüne aykırıdır. Din ve vicdan özgürlüğünün korumak istediği dinin, inancın ya da ideolojinin kendisi değildir. Din özgürlüğü, dini değil, bireyin din ve vicdan özgürlüğünü korumak istemektedir. Laisizm ise bireyi değil, belli bir ideolojiyi ya da inancı korumak amacındadır. Din özgürlüğü, kişinin kendisine özgü ihtiyaç ve ideallerine uygun olarak istediği inancı seçmesi, yaşaması ve bunu yaparken keyfi bir şekilde devlet ya da üçüncü bir taraf tarafından kendisine müdahale edilmemesi ve baskı yapılmaması demektir. Din özgürlüğü, bireyi din ve değer alanında özerk olarak görmektedir. Yani din ve değer konusunda yapılacak seçimler ve uygulamalar tamamen bireyin seçimlerinin ürünü olmalıdır. Din özgürlüğü, kısıtlanmamışlık, engellenmemişlik ve müdahalesizlik demektir. Laisizm, bu anlamda din özgürlüğünü ortadan kaldırmakta, din ve değer tercihini bireye bırakmamakta, ona dışarıdan müdahale etmektedir.

Din özgürlüğü, bireyin bir dini benimsemesini içerdiği gibi dini reddetmeyi de kapsamaktadır. Başka bir ifade ile bireyin özgür tercihiyle kendini dinden özgürleştirmesi, din ve vicdan özgürlüğünün bir gereğidir. Ancak bireyin özgür tercihiyle kendini dinden özgürleştirmesiyle, devletin toplumu pozitivizm ve çağdaşlık adına bütün toplumu dinden özgürleştirmeye kalkması aynı değildir. Dinden özgürleşme din özgürlüğünün bir gereği iken laisizm dinden özgürleştirmeyi hedefleyen totaliter kapsayıcı bir proje olarak din özgürlüğünü ortadan kaldırmaktadır.

Devlet, dini bireye ve topluma bırakılmayacak kadar önemli ve hayati görmektedir. Bundan dolayı ülkemizde din sivil toplum ve bireyler tarafından değil,

devletin din kurumları tarafından yönetilmekte, yorumlanmakta ve kontrol edilmektedir. Din yöneticisi olarak devlet, Diyanet İşleri Başkanlığı, İlahiyat Fakülteleri, camiler, Kuran kursları, İmam-Hatip liseleri, Vakıflar Genel Müdürlüğü gibi kendi dini kurumlarını ve din görevlilerini yaratmıştır. Bürokratik din kurumlarının ihdas edilmesi, İslam'ın nihayetinde bir devlet işi olarak anlaşıldığını ortaya koymaktadır. Dini hayatın her alanını kontrol eden ve yöneten din kurumları sayesinde din, devletin emrine ve hizmetine sokulmuş bulunmaktadır.

Bürokratik din kurumları, dini devletin hizmetine sokmanın yanında aynı zamanda toplumda var olan farklı inanç ve mezheplere karşı dışlayıcı ve ötekileştirici bir tutum takınmaktadırlar. Gayri Müslimler, Aleviler gibi inanç grupları yok sayıldığı gibi Hanefi-Maturidi ilmihali temelinde tek bir mezhebin doktrinini uygulayan ve yayan Diyanet İşleri Başkanlığı, Şafii mezhebi gibi farklı fıkıh ekollerini de dışlamaktadır. Dini açıdan toplumu homojenleştirmeyi hedefleyen Diyanet İşleri Başkanlığı, tek tip bir toplum yaratmanın önemli bir aygıtı konumundadır.

Gayri Müslimler, Aleviler gibi inanç grupları yok sayıldığı gibi Hanefi-Maturidi ilmihali temelinde tek bir mezhebin doktrinini uygulayan ve yayan Diyanet İşleri Başkanlığı, Şafii mezhebi gibi farklı fıkıh ekollerini de dışlamaktadır

Resmi ideoloji, klişe bir şekilde kul ile Tanrı'nın arasına kimsenin giremeyeceğini, dinin tamamen bireye bırakılması gerektiğini söylemektedir. Ancak din hiçbir zaman bireye bırakılmamıştır. Otoriter laisizm, kul ve Tanrı'nın arasına devleti sokmuş, dini hayatı bürokratik bir faaliyete indirgemiştir. Din ve vicdan özgürlüğü, dışarıdan bireyin inancına hiçbir şekilde müdahale edilmemesini, devletin tamamen dini alandan uzak tutulmasını, dini hayatın tamamen bireyin özgür tercihleri çerçevesinde şekillenmesini, gelişmesini ve çeşitlenmesini gerektirmektedir.

Toplumu devlet eliyle değiştirmeyi ve dönüştürmeyi hedefleyen laisizme her şeyin ölçüsü muamelesi yapılmaktadır. Laikliğe uygun ya da aykırı fiiller şeklinde insanların ve toplumsal grupların düşünce ve davranışları ölçülmektedir. Laiklik, cumhuriyetin tek niteliği olarak ele alınmakta, laik cumhuriyet vurgusu hep ön planda tutulurken cumhuriyetin sivil ve demokratik nitelikte olması gerektiğine hiç vurgu yapılmamaktadır. Liberal demokratik anlayış için asıl vurgu laikliğe değil, din özgürlüğüne ve çoğulculuğa yapılmalıdır.

Resmi ideoloji, tek etnisite merkezinde bütün toplumu dilsel ve kültürel açıdan homojenleştirmeye çalıştığı gibi din ve inanç açısından da homojenleştirmeye çalışmıştır. Küçük Asya ya da Bin Tanrı ili olarak anılan Mezopotamya ve Anadolu coğrafyası, sayısız uygarlığa beşiklik etmiş, kültürler arası geçişliliğin merkezi olmuş, kültürel ve dini çeşitliliği iliklerine kadar işleyen bir coğrafyadır. Laisizm ve nasyonalizm, bu coğrafyanın çeşitliliğini ve mirasını tanımamakta ve onları yok saymakta ya da asimile etmeye çalışmaktadır. İnsan hakları, din vicdan özgürlüğü çerçevesinde Anadolu ve Mezopotamya coğrafyasındaki bütün din, inanç ve kültürlerin varlıklarının tanınması, dışlanmaması, ayrımcılığa uğramamaları ve asimile edilmemeleri gerekmektedir. Sadece çoğunluk inancına değil, bütün inançlara din ve vicdan özgürlüğünün gerektirdiği bütün hak ve özgürlükler tanınmalıdır.

Sonuç olarak Türkiye'de ciddi bir din ve vicdan özgürlüğü sorunu olmasının temelinde devletin dini güdümüne alan, din ve vicdan özgürlüğünü dışlayan resmi ideolojisi ve laisizmi bulunmaktadır. Bugün din-devlet ilişkileri bağlamında sorulacak en önemli soru şudur: Türkiye'de din ve çoğulculuk devlete karşı nasıl korunacaktır? Türkiye'de din ve vicdan özgürlüğünün sahici anlamda gerçekleşmesi için devletin dinden elini çekmesini ilkeli ve tutarlı bir din özgürlüğü anlayışı içerisinde talep etmek lazımdır. Bu talep bağlamında laisizmi terk edip din ve vicdan özgürlüğü ve çoğulculuğuna dayanan özgürlükçü bir laiklik açılımına ülkemiz çok acil ihtiyaç duymaktadır.

Toplumu her açıdan tek biçimliliğe indirgemeyi hedefleyen homojenleştirme projesini gerçekleştirmeyi amaçlayan idari, siyasi ve hukuksal yapı, politikalar ve yaklaşımlar, bir arada çoğulculuk ve özgürlük içinde yaşamayı tahrip etmektedir. Toplumu tek tipleştirme, kendisiyle beraber zorbalık, baskı ve yasakçılık şeklinde ortaya koymuştur. Sahte nasyonalizmin ve laisizmin arkasında hegemonik ve baskıcı bir çerçeve vardır. Ve bu çerçeve kendi kendini iflas ettirmektedir. Devletçi nasyonalizmin ve laisizmin, Mezopotamya ve Anadolu coğrafyasında yaşayan farklı kimlik, inanç ve kültürler için tam bir felaket olduğunu söyleyebiliriz. Mezopotamya bugün bir inançlar ve kültürler mezarlığıdır. Mezopotamya kültürleri solan ya da ölen renk olarak gösteriliyor. Laisizm, din özgürlüğünü ve çoğulculuğun güvencesi değildir. Mezopotamya coğrafyası, heterojen yapısıyla ve bu yapıyı devam ettirmekle bilinmekteydi. Çoğulculuk, artık mümkün mü? Tarih boyunca Mezopotamya ve Anadolu'da yaşayan inanç ve kültürler kendi içlerinde farklılaşan monolitik ve homojen olmayan bir yapıydı. İnançlar, metafiziksel düzeyde olduğu gibi sosyo-kültürel düzeyde de çoğulculuğu gerektirmektedir. Ancak laisizm, dinin bütün aşamalarındaki

çoğulculuğu ortadan kaldırmaktadır. Anadolu ve Mezopotamya coğrafyasında tek etnik yapı ya da tek inançtan söz etmek mümkün değildir. Çoğulculuk ve çeşitlilik, bu coğrafyanın asli karakteri olup dilsel, dinsel ve kültürel çoğulculuğa her zaman zenginlik olarak görülmüş ve ona olumlu değer ve anlamlar atfedilmiştir. Çoğulculuk insan toplumlarının bir realitesi iken kültürel, etnik, dilsel ve dinsel açılardan homojen bir toplumun bir mitten ve yanılsamadan başka bir şey değildir.

Devletin homojen bir ulus yaratma paradigmasının merkezinde insan, onun onuru ve özgürlüğü yoktur. Resmi paradigmanın asıl unsur olarak toplumu etrafında asimile etmek istediği etnik kimlik ve din, asıl öğe, bundan farklı olan din, dil, kültür ve inançlar da öteki olarak kabul edilmiştir. Devletin tekçi anlayışın vasıtası şeklinde kurgulanması ve yapılandırılması, devletin demokratikleşmesinin ve toplumun sahici anlamda özgürleşmesinin ve çoğulculaşmasının önünde engel oluşturmaktadır.

Laisizm bireyden yani insandan soyutlanmış totaliter bir ideolojidir. Dini alan monolitik ve homojen bir alan değildir. Her insan özgün ve özel olduğunda onun din, değer ve inanç konusunda farklı tercihlerde bulunması kaçınılmazdır. Bütün bireyler için geçerli tek ve doğru bir inanç ve teolojinin olduğunu söylemek bireyin özgünlüğüyle bağdaşmamaktadır. Özgün ve biricik bir varlık olarak bireyin kendisine özgü dini ve değer tercihlerinde bulunması din ve inanç alanını çoğullaştırmaktadır. Dini alanın değeri, doğru olduğunu iddia eden bir inancın oraya egemen olmasında değil, farklı inanç ve değerlerin çoğulcu bir şekilde orada yaşayabilmesidir. Başka bir ifade ile, çoğulculuk, dini alana değer vermektedir.

Toplumsal Varoluşta İnanç

Halil Dalkılıç

Günümüzde inançsal algılar genelde Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslamiyet gibi formel Ortodoks inançların iktidarcı verileri üzerinde yaratılmaktadır. Toplumsal değerlerinden soyutlanmış söz konusu bu inanç algıları ise, toplumsal alanı disipline eden birer iktidar ideolojisi olarak işlev görmektedir. Birey ve toplumsal davranışların anlamlandırılması yerine şekil, ritüel, sembol, şahsiyet ve kavramlar kutsallaştırılıp tabulaştırılmaktadır. Nasıl yaşamalı sorusuyla toplumsal hakikat arayışını derinleştirmek yerine; nasıl giyinmeli, hangi ritüeli nasıl ve kaç kez yapmalı gibi zahiri, şekli tavır ve uygulamalar inanç olarak belletilmektedir. Özsel gelişen inançsal algılar yerine insan ve toplum bilinci dışsal yabancı verilerle donatılarak, insani ve toplumsal mana karşılığı olmayan bir yeniden inşa sürecine tabi tutulmaktadır.

Semavi dinlerin kutsal kitaplarına da insan ve toplumların nasıl davranmaları, nasıl giyinip kuşanmaları ve nasıl beslenmeleri gerektiğini disipline eden seküler hukuk kuralları işlevi yüklenmektedir. Bu tarzdaki egemen bakış açısından yola çıkıldığında; inanç, toplumsal moral ihtiyaçlar ve gereklilikler olarak değil de, iktidarların çıkarlarına hizmet eden ve bizzat iktidarlar tarafından sürekli canlı tutulan öğretiler olarak işlev görmektedirler.

İktidar ve inanç

Dünya nüfusunun yarısından fazlası Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslamiyet gibi semavi formel inançların haricinde, toplumsal öz değerlere daha fazla hitap eden sayısız heterodoks ve batını inançlarla moral ihtiyacını karşılamaktadır. Söz konusu inançlara bağlı toplulukların ağırlıklı olarak kapitalist modernitenin tam olarak hakim olamadığı coğrafyalarda yaşamaları ise, inanç ve iktidar veya inanç ve modernite sorgulamasını gündeme getirmektedir.

İktidar olgusu, etkisi altına aldığı tüm topluluklarda inançları da toplumsal mühendislik alanının bir argümanı ve kendi varlığının önemli bir zemini haline getirmiş durumdadır. İktidar, toplumsal etik yerine kendi ihtiyacına göre bir yapay değerler sistemini topluma dayatmaktadır. İktidar alanında iyi, güzel, doğru, hak, adalet ve vicdan gibi inançsal ve algısal değerlere, iktidarın sürekliliği esasına göre anlam yüklenir. Bu değerler insan-toplum-doğa ilişkileri üzerinden doğal ilerleyen süreçlerde oluşmaz, iktidarlar tarafından üstten inşa edilip, insan ve topluma dayatılır.

İnanca yaklaşım

Her şeyden önce inanç olgusuna yaklaşımın ve onun toplumsal varoluştaki karşılığının netleştirilmesi gerekmektedir. 'İnanç nedir' sorusunun cevabı hangi inanca sahip olunduğundan daha önemlidir. Günümüzde inanç denildiğinde, neredeyse yalnızca sistem dinlerinin gelişim seyri ve bu dinlerin etkinlik kurmasına öncülük eden inanç önderlerinin yaşadığı süreçlerdeki iktidarlar veya toplumlar arasındaki mücadelelere ilişkin anlatımlar akla geliyor. Söz konusu anlatımlar da genelde iktidarcı sistemin çıkarına hizmet edici tarzda sunulmaktadır.

Oysa inanç, insanlaşma ve toplumsallaşmayla bire bir bağlantılıdır ve yalnızca tarihin herhangi bir sürecindeki bir siyasi veya toplumsal aktörün mitolojik rolüyle izah edilebilecek bir konu değildir. Özellikle iktidar kurumlarının insan ve topluma din diye öğrettiği ritüel ve semboller de tam olarak inancı ifade etmez. Zahiri, yani görüntü ve şekillerle ifadesini bulan uygulamaların belki de tamamı, o inancın ortaya çıktığı belirtilen süreçlerden günümüze kadar, önemli oranda iktidarların ihtiyacı, ilgileri ve yorumları doğrultusunda, sürekli bir değişim göstermiştir.

İnanç; insan, toplum ve doğa ilişkilerinden oluşan toplumsal ekolojinin tüm etkilerinin uzun tarihsel süreç içinde insan ve toplumda yarattığı algı, ilgi, kültür ve

davranış kodları olarak tanımlanabilir. Toplumsal moral gerekliliklere cevap olduğu sürece kutsal bir değer olarak anlam kazanmıştır. İyi, kötü, güzel, doğru, yanlış, sevgi, korku, vicdan, hak, adalet, paylaşım, dayanışma vs. gibi değerler sözü edilen ilişkilerin yarattığı algılarda ifadesini bulmuş ve nesilden nesle taşınmıştır. Yani inanç yaşamsal bir olgudur; insan, toplum, doğa bütünselliği içinde anlam bulur ve bu bütünselliğe anlam katar. Toplumsal değerlerinden arındırılan, o toplumsallığın oluştuğu doğal mekândan koparılan ve toplumsal değerleri pozitif beslemeyen bir inanç, inanç olmaktan çıkar, farklı ve sorunlu bir olguya dönüşür.

İnancın gelişim mekânı

İnançların rol ve işlevselliği, kır ve kent yaşamına göre de farklı gelişim göstermiş ve farklı anlamlar yüklenmiştir. Burada kent tanımı, toplumsallığın kent iktidarı tarafından şekillendirildiği ve insanın ancak nesne olarak o toplumsallığın gelişimine dâhil olduğu mekân olarak ele alınmaktadır.

Doğa, toplumsal ekolojinin mekânıdır. İnsan ve toplumsal özgünlükler, ilişkide olunan ve yaşamın örgütlendiği doğal mekânın özgünlüklerine göre şekil alır. Bu nedenle inanç veya din olarak kutsanan olgular vicdan, paylaşım ve dayanışma benzeri insani ve toplumsal değerlerde ortaklaşsalar da, doğal mekânın özelliklerine göre farklı ifade tarzı ve ritüellerle sembolize edilir ve farklı tanımlanırlar. Örneğin Mezopotamya ve Anadolu'da Alevilik, Ehli Haq ve Rêya Haq olarak adlandırılan inançtaki musahiplik veya kirvelik sistemi, Batı Afrika coğrafyasında yaşayan aşiretler arasında 'kuzenlik' sistemi olarak, ama benzer uygulamalarla ifadesini bulur; bu sisteme sahip aile veya aşiretler ömür boyu dayanışmak zorundadırlar, çocukları birbiriyle evlenmez… Şüphesiz dünyanın farklı coğrafyalarında aynı toplumsal dayanışma algıları farklı isim ve ritüellerle ifade edilmektedir.

Özgün toplumsallığının geliştiği doğal mekândan kopan insanın, inanç dâhil, toplumsal değer yargıları da başkalaşıma uğrar. İnsan öz mekânından koptuğunda, yeni yaşamsal mekânının özgünlüklerine göre genelde zoraki ama bazen de kendiliğinden bir asimilasyon sürecine girer ve bu başkalaşım insan-toplum-doğa barışının bozulmasına ve toplumsal krizlere yol açar. Dışarıdan yabancı değerlerin zoraki dayatılması sonucu da benzer süreçler gelişir…

İnanç çatıştırıcı değildir

İnanç özünde diğer kimlikler gibi çatıştırıcı bir olgu değildir. Hiçbir kimliksel değer çatıştırıcı olamaz. Çünkü kimliğin oluşumu, doğal ve benzerleriyle bir rekabet ve çatışma içermeyen bir süreç izler. Çatışma, iktidar olgusunun ve iktidarcı zihniyetin ürünüdür. İnanç, kırda toplumsal moral ihtiyaç ve bir gereklilik algısı olarak özde gelişir ve toplumsal ilişkilerde karşılığını bulur; kentte ise dışarıdan öğretilir ve dayatılır. Bu açıdan kır inançları batıni ve özseldir, kent inançları ise dışsal faktörlerle beslenir ve zahiri yani şekilseldir.

Kır inançlarında çatışmaya yol açan sınıfsallık ve hiyerarşiye yer yok iken, kent inançlarında sınıfsallığın ve hiyerarşinin kutsanması ve biat kültürü belirgin olarak öne çıkarılır. Böylelikle insan ve toplumlar arasındaki eşitsizlik meşrulaştırılır. Kaldı ki, doğal toplum inançlarında barış, yalnızca insanlar arasında değil, o ekosistemdeki tüm canlılar arasındadır. Can ve canlılık kutsallığın esası ve özüdür; korunması gerekendir.

İktidar olgusu, etkisini bugüne kadar en az kırda yaşayan topluluklar üzerinde gösterebildiğinden, kır inançları ki genelde batıni yani özsel inançlardır, doğal toplum inançları olarak gelişmişlerdir.

Kentte iktidar olgusunun etkisinde gelişen semavi dinler (kutsal kitabı olan Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslamiyet) ortaya çıkışlarında toplumsal eşitsizliklerin çözüm dinamiği olarak gelişim gösterseler de, zaman içinde iktidarlar tarafından toplumsal barışçıl ve dayanışmacı değerlerinden soyutlanıp, çatıştırıcı değerler olarak işlevli kılınmışlardır. Günümüzde İslamcı iktidarların yönettiği ülkelerde vahşet düzeyinde yaşanan katliamlar, eşitsizlik, adaletsizlik, yokluk ve özgürlüksüzlük, iktidarcı algının kendi varlığını çatıştırarak sürdürmeye çalışmasıyla bağlantılıdır. Tarihte Hıristiyanlığın ve İslamiyetin iktidarlar eliyle yayılmaya çalışıldığı süreçlerde yaşanan katliamlar ile günümüzde İsrail-Filistin sorunu ve İslami iktidarların bulunduğu rejimlerde yaşanan çatışmalar da inançların iktidarcı zihniyete araç yapılmasıyla bağlantılıdır. Yaşanan savaş ve vahşet uygulamaları, inançların çatıştırıcı olduğu algısını yaratmaya yönelik olsa da, söz konusu çatışmaların asıl kaynağı kapitalist modernist aklın kendisidir…

Gerekli olan, zoraki dayatılan…

Doğal toplum inançlarının etkisindeki topluluklarda hırsızlık, yalan, kin, nefret vs. gibi toplumsal barışı zedeleyen yaklaşımlar görülmez. Örneğin Kürdistan'daki köylerde son yıllara kadar kapıların kilitsiz olması, doğal toplumlarda hırsızlık olgusunun ve düşüncesinin olmaması ve hırsızlığa ihtiyaç duyulmamasıyla ilgilidir. Doğal batıni inançlı topluluklarda her toplumsal ilişki karşılıklı rızalığa ve toplumsal gerekliliklere göre gelişir. İktidarcı algının etkilediği toplumsallıklarda ise, egemenlerin ihtiyacı, toplumsal ilişkilerin şekil almasında belirgin rol oynar.

Doğal toplumlarda paylaşım ve dayanışma doğal reflekslerdir; kimse o toplumsallık içinde aç ve açıkta kalmaz, kimse aç ve açıkta bırakılmaz. Dilenmek ve hırsızlık ise, yabancı değerlerdir ve kimsenin aklına bile

gelmez. Oysa kentteki iktidarcı algının etkisinde gelişen toplumsallıkta ise, eşitsizlikten kaynaklanan ve toplumsal huzuru bozan tüm hastalıklar olağan karşılanır.

Doğal inançların etkisindeki topluluklarda insanlar birbirine karşı sorumludur, dayanışma doğal bir reflekstir. Birey gücünü toplumsallığından alır, toplumsal kültürel alanın dışına çıktığında ise, birey olma anlamını yitirir ve batıni inançlı toplulukların söylemiyle 'düşkün' ilan edilir. Kentte ise, herkes öncelikle devlete yani iktidara karşı sorumlu kılınmış, tüm sosyal ilişkiler ve algılar da bu doğrultuda şekillendirilmiştir. Kapitalist modernite, toplumu adeta hücrelerine kadar birbirinden soyutlayarak, bireyi toplumsallığından koparmış ve iktidar aygıtına bağlı kılarak, yalnızca kendisine muhtaç hale getirmiştir.

Doğal toplumlarda tüm algı, inanç ve kültürel değerler sadece toplumsal yaşamın idamesi ve anlamlı kılınmasıyla ilişkili olduğundan, maddiyat biriktirme algısı da pek gelişmez. Zira birikim iktidar ve sınıfsallığı, sınıfsallık eşitsizliği, eşitsizlik ise açlığı, hırsızlığı, kini, nefreti ve dilenmeyi, yani bütünüyle adaletsizliği ve çatışmayı doğurur…

Reel sosyalist iktidarcılık ve inanç

İnanç ve diğer toplumsal değerlere dışarıdan yapılan her müdahale olumsuz ve tüketen bir rol oynamıştır. Son iki yüz yıllık süreçte reel sosyalizm olarak, kapitalist sömürüye karşıtlık temelinde toplumsal eşitlik ve paylaşımcılığı inşa etme iddiasıyla geliştirilen tüm girişim ve çabalar da, toplumu inanç ve diğer kültürel köklerinden kopardığı için, kapitalizmle benzer tahribatlara yol açmıştır. Kapitalist iktidarlar, inancı iktidarın ve sömürünün sürekliliği için bir araç şeklinde kullanmayı esas alırken, reel sosyalist iktidarlar ise, onu toplumsal alandan tamamen silmeye çalışmışlardır.

Reel sosyalist pratiklerde inançlar, iktidarcı mantığın etkilerinden arındırılarak, kendi toplumsal doğası içinde bırakılıp paylaşımcı yönlerine vurgu yapmak yerine, bu alana ait tüm değerler reddedilip tırpanlanarak, adeta toplumlar bin yılların birikimi olan kültürel algılardan yoksun bırakılmışlardır. Sağlıklı toplumsallık, doğal gelişen süreçlerin ürünü olduğundan; üstten, dışarıdan ve doğal olmayan yöntemler ve yabancı değerlerle inşa edilmek istenen toplumsallığın sağlıklı olması beklenemez. Nitekim reel sosyalist iktidarlar eşitlikçi, dayanışmacı ve paylaşımcı olduğunu iddia ettikleri rejimlerini ancak zor kullanarak inşa etmeye ve yaşatmaya çalışmış, ancak başaramamışlardır. Bir siyasal rejimin kalıcılığı ancak toplumsal hakikate olan uyumuyla mümkündür. Eşitlik, paylaşım ve dayanışmacı değerler de zaten toplumsal hakikatte mevcuttur…

Kapitalist modernitenin öldüren 'tek'çiliği

Günümüzde egemenler inancı doğal toplumsal değerlerinden soyutlayıp birer iktidar ideolojisi olarak çatıştırıcı amaçlı kullanmaktadırlar. İnsan, toplum ve doğayı zora dayalı doğal olmayan uygulamalarla dizayn etme sistemi olan kapitalist modernite, beş yüz yıllık pratiğinde formel Ortodoks inançları toplumsal değerlerden soyutlayıp iktidarının sürekliliği için korkuyla çerçevelenmiş birer 'moral değer' olarak başarılı bir şekilde kullanmıştır. Son iki yüz yıllık süreç içinde de ulus-devlet rejimiyle halkların tüm doğal toplumsal özelliklerini ve kültürel değerlerini tarumar ederek, esas aldığı 'tek'li değerler içinde boğmuştur. Bugüne kadar kapitalist modernitenin egemenlik sahasının dışında kalmayı başarabilmiş tüm doğal inanç ve batıni, özsel doğal toplum değerleri de özellikle son yüzyıllık süreç içinde kapitalist modernitenin çatıştırıcı yapay değerler sisteminin bir parçası haline getirilmeye çalışılmaktadır.

İnsan, toplumsal varoluşu ancak doğal toplumsal öz değerleri ve kendi toplumsal ekolojisi içinde gerçekleştirir. İnanç, söz konusu toplumsallığın ürünü ve onun kültürel kodudur. İnsanı kendi varoluş değerlerine yabancılaştıran; insana, topluma, doğaya ve cana dair tüm değerleri tahrip eden kapitalist modernite aşılmadan insanın kendini bulma ve kendini bilme eylemi başarılmış olmayacaktır. Bu ise, insanın öz toplumsal değerler ve doğayla yeniden buluşma ve karşılıklı gereklilikler üzerinden onlarla barışık bir yaşamı yeniden kurabilmesiyle mümkün olacaktır…

Tarihsel Demokratik Gelenek İçinde Êzîdî, Yaresanî-Alevî ve Zerdeştîler

Ekin Kızılırmak

İslamiyet ve Hıristiyanlık öncesinde Ortadoğu toplumunun inanç geleneğinde Zerdüştlüğün önemli bir rol oynadığını herkes kabul eder. Zerdüştlük; Zerdüşt önderliğinde kurulan, 'Avesta' kutsal kitabına sahip, köy-tarım kültürüne dayalı bir zihniyetin hakim olduğu, ateşi kutsayan, hayvanlara değer veren ve onları dost olarak gören bir inançtır. Toplumsal önderlikleri 'Magî' adı verilen rahipler tarafından gerçekleştirilen bu toplumsal inançta, insanların ve hayvanların kurban edilmesine karşıt olmak, doğruluk-yalan söylememe, toprak ve insan sevgisi, tek eşlilik, barış içinde yaşama istemi, değerlerini sonuna kadar savunma, ruh temizliği temel yaşamsal özelliklerdir. İyi ve kötü, aydınlık ve karanlık gibi diyalektik esaslar çerçevesinde sürekli bir çelişki ve çatışma ekseninde değişime, dolayısıyla toplumsal gelişmeye dayalı olan bir inanç yapısı özellikleri taşımaktadır.

Dağ hayatı yaşayan, doğudan ve batıdan sürekli gelişen işgallere karşı direniş konumunda kalan bu kültür, özgür ahlaklı, toplumsal birliği öne çıkartan bir dinsel-ahlaki yapıya sahiptir

Zerdüştlük dönem itibariyle Doğu'da Helenler, Batı'da Perslerle komşu olan Medya coğrafyasında güçlü bir inanç-kültürdür. Sınıfsal olarak derin bir ayrılığın olmadığı bu dağlı aşiret kültür-toplumunda, kölelik gelişmemiştir. Dağ hayatı yaşayan, doğudan ve batıdan sürekli gelişen işgallere karşı direniş konumunda kalan bu kültür, özgür ahlaklı, toplumsal birliği öne çıkartan bir dinsel-ahlaki yapıya sahiptir.

Tarihte köy-kabile yaşamında etkili bilinç biçimi, tabusal-totemik din anlayışıdır. M.Ö 1000- 550 yılları arasında yaşadığı tahmin edilen Zerdüşt, antik çağın bu totemik yapılarını dinsel-ahlâki bir devrim ile aşarak tek tanrılı dinlere geçişte önemli bir etki yaratmıştır. Med kabilelerinde yaşanan bu devrimle, toplumsal bir birlik ortaya çıkarma hedeflenmiştir. Med konfederasyonunu ayakta tutan bu toplumsal mayalanmadır. Bu toplumsal ve ahlaki açıdan büyük bir devrimdir. Köleciliğin getirdiği-getireceği acıları ve sınıfsal sömürü sistemini aşmak ancak toplumsal ve klasik kabile örgütlenmesini aşan bir birlikle mümkün olmuştur. Köleciliğin ağır saldırıları altında sıkışan kabile-aşiret yapıları demokratik bir birlikle saldırılara karşı koymayı hedeflemiştir. Bu anlamıyla Zerdüşt antik çağın önemli bir devrimcisidir.

'İyi düşün, iyi konuş, iyi yap' temel felsefesine sahip bu kültürel-tarihsel demokratik gelenek halen eski gücünde olmasa da kimi inanç yapıları içerisinde varlığını sürdürmektedir. Bu demokratik gelenekte zamanına göre oldukça önemli bir toplumsal sistem inşası vardır. Bugünden bakıldığında demokratik uygarlığın tarihi güçlerinden olarak tanımlayabileceğimiz bu gelenek, kadın-erkek eşitliğine dayalı bir aile yapısına ve özellikle kadın kimliği etrafında şekillenen demokratik ve özgürlükçü bir toplumsal yaşam birliğine sahiptir. Aleviler, Êzîdîler, Yaresanlar başta olmak üzere birçok toplumsal hareket ve inançta bu yaklaşımlar halen canlıdır.

Akhamenidler dönemi, egemen sistem tarafından tüm özgürlükçü ve ahlaki özelliklere sahip inançlara uygulanan, sistem içileştirme politikalarının Zerdüştlüğe uygulandığı dönemdir. Roma'nın Hıristiyanlığa, Emevi ve Abbasilerin İslamiyete uyguladığı politikaların bir benzerini, onlardan çok önce Pers hanedanlığı, demokratik geleneğe sahip Zerdüştlük inanç-kültürüne uygulamış ve kendi çapında özünü boşaltmıştır. Toplumsal kültürel geleneğin bu şekilde içinin boşaltıl-

masıyla, bugün binlerce yıllık tecrübesiyle Ortadoğu'da yaşam bulan İran devlet geleneği oluşmuştur.

Zora, baskıya ve yıkıma dayalı bu tarz rejimler her zaman ve her yerde tarihsel demokratik geleneğin değerleri üstünde kendini var edegelmişlerdir. Bazen hile ile bazen büyük katliam ve soykırımlarla toplumsal birikimleri bir şekilde yok etmek istemişlerdir. Yozlaşmış, toplumsal değerleri sömüren iktidar odaklarının toplumları koruduğu asla görülmemiştir. Böyle bir dertleri de olmamıştır. İskender'in bu kültürü ayaklar altına alması, Persepolis'i içindeki Avesta ile yakarak yıkması, bu yozlaşmadan aldığı güçle olmuştur. Benzer biçimde Kültürel İslam'ın, İktidarcı-Devletçi İslam haline getirilerek, egemen Sünni Osmanlı mantığı içerisinde Anadolu ve Kürdistan halklarını Batı uygarlığının ulus-devleti aracılığıyla asimilasyon ve soykırımla karşı karşıya bırakması, ya da 300 yıl Roma'ya direnen Hıristiyan halklarının mücadelesinin Romalılar ve sonrakilerin elinde engisizyon mahkemelerine dönüşerek, simyacıları, cadıları ve gerçek Hıristiyanları katleder hale gelmesi gibi...

Kültürel ve toplumsal birikimler egemenler tarafından işte bu biçimde yok edilmiştir. Tüm bu soykırım ve katliam gerçekliğine rağmen toplumsal mücadeleler, her zaman Anka kuşu misali küllerinden yeniden doğmuş, yeniden canlanmış ve hep tekrardan ayağa kalmıştır. Despotik ve soykırımcı rejimler karşısında, özgürlük ahlakı her zaman yaşamıştır. Toplumsallık bunu gerekli kılmıştır. Çünkü varlık ve özgürlük iç içe geçmiştir. Toplumsal var olma için kesinlikle özgür olmak gerekmektedir.

Tarihsel demokratik gelenek değerler içerisinde olan Zerdüştlük bugün itibariyle temel özelliklerinde bir zayıflama yaşamış olsa da, farklı toplumsal mücadelelerde kendisini yaşatmış ve kendini yeniden var etmiştir. Êzidî, Alevi-Yaresan Kürtlerinin yaşamları incelendiğinde, özellikle kadınları etrafında biçim kazanan geleneksel kültürün eşitlikçi özellikleri rahatlıkla görülebilir. Toplumsal gerçekliği en iyi ifade eden bir tarz olarak, şiirde ve bu şiirleri bağlama-tembur eşliğinde deyiş ve klam şeklinde söylemede kadınlar öncü durumundadır. Tarihte onlarca Yaresan-Alevi kadın-şair olduğu bilinmektedir. Saz, söz ve dini ritüeller bu inanışlarda birbirine benzer şekilde devam etmektedir.

'Eline, diline, beline sahip ol' anlayışı da bu kültürden kaynağını alır. Hırsızlık, yalan ve zina 'düşkünlük' sebebidir. Paylaşmamak, çıkarcı olmak, ezenden yana olmak hiç kabul edilmez. Herkesi eşit görmek ve yoksullardan yana olmak esastır. Yine bugün Hint-Aryen dil grubunda 'Ma' ile başlayan Mader, Mama, Main, Magic, Master gibi ana, esas, büyük, sihirli, yöneten vb. anlamda onlarca kelime de bu toplumsal gücün kaynağını etimolojik açıdan ifade eder niteliktedir.

Alevi-Yaresan, Êzidî ve Zerdüştî inancına sahip olanların yaşadığı yerler dağlık bölgelerdir. Bu bir savunma durumunu gösterir. Bu savunma fiziki olduğu kadar kültürel bir savunmadır. Tarih boyunca inançlarında ısrarlı, asimilasyona karşı tepkili olmuşlardır. Büyük direnişler sergiledikleri kadar büyük katliam ve soykırımlarla da yüz yüze kalmışlardır. MS. 7 yüzyıla kadar da büyük oranda varlıklarını korumuşlardır.

Kürt geleneksel varlığı 7. yy sonrası kimi üst tabakalarının, Arap kültürü içinde asimile oluşuyla büyük bir erime yaşamıştır. Bugün de canlılığını koruyan dağlık Botan, Serhat aşiret kültürü, Alevi-Yaresan inanç kültürü, Şengal-Laleş'teki ve Ermenistan'daki Êzidî kültürü gibi kültürel yapılar dışında kalan çoğu kesimler Arap dil ve kültürü içinde varlığını sürdürebilmişlerdir. Kendi öz varlığından ödün vererek varlıklarını devam ettirmişlerdir. Dağlık kesimlere çekilenler Zerdüştlük geleneğini birbirinden kopuk bir şekilde sürdürürken, kalanlar Arap dünyasıyla bütünleşmiştir. Kürtler İslamiyeti farklı her yerde aynı karşılamamıştır. Örneğin dağlıovalı ayrı karşılamış, aristokratlar ayrı, emekçi ve köylüler ayrı yaklaşmışlardır. Dağlı geleneğini sürdürenler egemenlik kokan Sünni İslam'ı hiç kabul etmemişlerdir. Ovada olup kabul etmeyenler dağa çıkmıştır. Üst tabaka, aristokratlar büyük bir asimilasyonla kabul ederken, emekçiler olduğu gibi kabul etmemişlerdir. Aristokratlar kendilerini yani Kürt varlığını inkâr ederek Sünnileşirken, halkın büyük çoğunluğu tarikatlar ve tasavvuf yoluyla demokratik-sivil bir eğilim ortaya çıkarmışlardır. İktidar İslam'ına karşı, toplumsal ve kültürel İslam'ı yaşayan bu kesimler, halk birliğinin bir çeşidi olarak günümüze kadar süregelmiştir. İşbirlikçi aristokratların Sünniliğinden ayrıdır. İktidara karşı olan ve Kürt geleneksel varlığını devam ettirmek isteyen, dil ve kültürünü inkâr etmeyen, fakat İslamiyet'i kabul eden bu kesimler saptırılmadığı oranda, kullanılmaya kapalı olduğu müddetçe halkçı yanlarını korumuşlardır.

Köken olarak Êzîd; Zerdüştiliğin kutsal kitabı olan Avesta'daki Yazata, Yazdan, Yezdan (tanrı, melek, tapınılan şey) kelimesindeki anlamla aynıdır ve Kürtler günümüzde de bu kelimeyi yaygınca kullanmaktadır. Êzidiler, 'Ezda' yani 'beni veren, beni yaratan' anlamında kullanmaktadır. Aynı anlama gelen Xwedê-da kelimesini de kullanmaktadırlar ki, Xwedê-da günümüzde Êzîdîler arasında da yaygın bir isimdir. 'Mazda, meda, xweda, huda' da aynı anlamı taşıyan değişik isimlerdir.

Êzîdîlik; kadim bir Mezopotamya dinidir. Mitraizm, Mazdaizm ve Zerdüştlüğü de kendi içinde barındıran, sentezleyen ve özellikle de son binyılda da tek tanrılı İbrahim'i dinlerden de etkilenen bir dindir. Êzîdîlik Zerdüştlükte var olan düalizmi tektanrıcılıkta sentezlemiştir. Tek tanrılı bir dindir Êzîdîlik. Tanrı 7 melek yaratmıştır. Melekê Tawus'un baş melek olduğu bu 7 melek, dünyayı

yaratma işini üstlenmiştir.

Yaresanlık inancı ise daha çok Doğu ve Güney Kürdistan'da yaygındır, bu inancı Kürt Aleviliği olarak ele alanlar az değildir. Kuzey Kürdistan Kürt Aleviliği ile ortak yanları çoktur. Dini ibadetler Pir öncülüğünde yapılır. Perşembe gecesini cumaya bağlayan gece cem tutulur. Hz. Ali, Hasan, Hüseyin'e saygı duyulur. Cemler oldukça sade ve gösterişten uzaktır. Yaresanlar kendileri için 'Ehl-i Hak' derler. Kuzey Kürt Aleviliğinde de bu şekildedir. 'Hak yolu, hakka yürümek' kullanılan kavramlardır. Êzîdîlerde, Yaresanlarda ve Kuzey Aleviliğinde olan ortak bir özellik de 'kras guhertin' (reankarnasyon) yani gömlek değiştirmedir. Ruhun başka bir bedende yeniden doğması, yaşamın bitmemesi anlamına gelir. Şahmaran'ın (yılanların şahı) tüm Zerdüşti inançlarda kutsal olması ve birçoklarınca hikâyesinin anlatılması ve resminin evlerde bulundurulması, yılanın sağlığın temsiliyeti ve yaşamın sembolü olması kaynağını bu ortak tarihsel demokratik gelenekten alır. Kürt Aleviler (Kızılbaşlar), Êzîdîler, Yaresanlar ve günümüz Zerdeştîleri gibi Kalenderîlik, Kakaîlik ve Bektaşilik gibi öğretiler ile Hallac-ı Mansur, Baba İshak, Seyyid Nesimi, Pir Sultan Abdal ve değişik öncülükteki halk hareketleri çıkış itibariyle bu gelenekten büyük oranda beslenmişlerdir. 'Dört kapı, kırk makam felsefesi' farklı biçimlerde de olsa anlayış olarak hepsinde ortaktır. Bu demokratik geleneklerde, hakikat ve özgürlük arayışı, iktidara teslim olmadıkları sürece hiç bir zaman eksilmemiştir.

Bu demokratik gelenekte başlangıçtan itibaren, üzerlerindeki baskı ve zorbalık sistemlerinin etkilediği yaşam tarzlarına bağlı olarak yazılı kültür ve edebiyattan ziyade sözlü edebiyat ve kültür-gelenek daha fazla gelişkindir. Bu geleneğin kahramanlıkları destanlardadır. Dengbêjlik, dervişlik, ozan- aşık tarzı, eren-pîr ve mürşit yol göstericiliği hiç eksilmemiştir. Mem û Zîn, Memê Alan, Siyabend û Xecê, Derweşê Evdê, Sêwa Haciya, Kela Dimdimê, Cembelî û Binevşa Narin bu destanlardan bazılarıdır. Klambêj (ağıtçı) ve çirokbêjler (hikâyeci) birer sözlü tarih anlatıcılarıdır. Kürt govendi (halay), köy seyirlik oyunları (buka baranê, kosegelî vb) ve müziği de efsane ve destanları kadar çekici ve bir o kadar zengin ve çeşitlidir. Kürt dilini bilenler bu zenginliği çok yakından anlayabilirler. Kürt halkının govendleri gibi giyim tarzı da oldukça ilgi çekicidir. Bütün bunların Zerdüştî gelenekle güçlü bağları olduğu kesinlikle yadsınamaz. Newroz, Hıdır-ellez, 3 günlük Hızır orucu gibi özel günler ise bu geleneğin ortak ulusal-kültürel ve dini günlerindendir.

Günümüz Ortadoğu'sunda tüm halklar, inançlar, emekçiler ve kültürel-ekolojik hareketler, ayrıca gençler, kadınlar gibi sosyal kesimler başta olmak üzere ciddi sorunlarla karşı karşıyadırlar. Bu gerçek herkes tarafından görülmekte ve bilinmektedir. Fakat kapitalist modernite karşısında çözümleyici bir yaklaşım göstermekte yeteri başarı sağlamamaktadır. Kürt özgürlük hareketinin bir model olarak ortaya koyduğu çözüm ya tam olarak anlatılamıyor ya da toplumsal kesimlerce tam olarak anlaşılamamaktadır.

Demokratik modernite ve demokratik ulus bir taraftan yaşama geçirilmeye çalışılırken bir taraftan da farklı çevrelerce tartışılmaktadır. Ulus-devletin yarattığı yıkım ve soykırım herkesçe kabul edilirken; kapitalist modernitenin paramparça ettiği toplumsal ilişkiler yeniden nasıl ele alınacak ve inşa edilecek, toplumun öncüleri önünde bir temel görev ve sorumluluk olarak durmaktadır. Toplumda belirli bir etki düzeyi olan ulus-devlet zihniyetinin demokratik ulus anlayışı doğrultusunda değişim ve dönüşüme uğraması, birçok yeniliği beraberinde getirecektir. Demokratik toplumun inşası elbette tarihsel demokratik gelenekten kopuk olamaz, birbirinden ayrı konularmış gibi değerlendirilemez. Şu çok açık ki; geçmişin-geleneğin dervişlerinin, erenlerinin zihniyeti, mevcut egemen ulus-devlet anlayışının donmuş zihniyetinden çok daha canlı ve toplumsaldır. Bu yüzden kurulacak eşit, özgür bir toplum bu değerlerden bağımsız ele alınamaz. Egemen iktidarcı yaklaşımlara karşı demokratik geleneğin, barışçıl, kadın öncülüklü, hoşgörüye ve sevgiye dayalı yaşam biçimi oldukça yapıcıdır. Halklar, dinler-inançlar ve kültürler arasında ciddi bir dialog yaratabilir ve kan gölüne dönüştürülmek istenen Ortadoğu coğrafyası başta olmak üzere, dünyayı halkların demokratik yaşam alanı haline getirebiliriz. Demokratik ulusun ekonomik, ekolojik, barışçıl ve demokratik toplumunu örerken, demokratik gelenek önemli bir rol oynayarak geçmişini-tarihini yeniden yaratabilir. Bu soyut olarak değil somut ve yaşamsal olarak ele alınması ve değerlendirilmesi gereken bir konudur. Binyılların bayramı Newroz nasıl ki bugün milyonların alanlara çıktığı gün ve yeni demokratik kültürün öncülü olduysa, bir bütün demokratik gelenek, demokratik modernitenin Rönesans'ının adı olabilir. Ortadoğu Rönesans'ı oldukça güçlü bir zeminde gerçekleşebilir. Yapmamız gereken köklerimizle doğru temelde buluşmak ve Ortadoğu'nun demokratik geleneğine sahip çıkarak özgür ve demokratik bir toplumun inşasına katılmaktır.

Yararlanılan Kaynaklar

1. Abdullah Öcalan, Kürt sorununda demokratik ulus çözümü
2. A.Ö. Sosyal Bilimler Akademisi; Antik çağın devrimcisi, Zerdüşt
3. Mehmet Özcan, Êzîdîler
4. Dr. Golmorad MURADİ, Yaresan kültürü üzerine

Kapitalist Modernitede İnancın Öldürülmesi

Mahmut Yamalak

Demokratik uygarlık paradigmasınn bilimsel yöntemini açarken, Kürt halk önderi Abdullah Öcalan kendi yönetimini "hakikat rejimi" olarak ifade eder. Hakikat rejiminin başlangıç ilkesi "yanılgılı toplum inşalarının" kabulüdür. Buna göre toplum, hukuk, devlet, ahlak, adalet, bilim gibi kavram ve kategorilerin yeniden ele alınması, egemen zihniyetin çarpıtmalarından arındırılarak özüne kavuşturulması gerekir. Bu çarpıtmalara en çok maruz kalmış olan bilimdir. Somut kabullerden hareketle bilim için kısa bir tanımlamaya gidebiliriz: "Başta, bizim dışımızda bir dünyanın var olduğunu kabul etmek; ikinci olarak bizim bu dış dünyayı anlayıp tanımlamayabileceğimize; son olarak da bu anlama ve bilme çabalarının insani ve doğru olduğunu kabul eden bir bilgi biçimidir. Bilim bu olgularla hareket eder, önermeler ileri sürer ve bunları kanıtlamaya çalışır. Bunu yaparken, kendi çalışmalarının sonuçlarına karşı bile eleştireldir, bilgilenmede nesnel olanı bulup açığa çıkarmaya yoğunlaşır. Olguları genelleyerek tanımlara ulaşır ve seçicidir. Bilim olay-olguları açığa çıkarırken, gözlem ve tanımla yetinmez; aynı zamanda neden ve niçinlerini de açıklamaya çalışır.

Felsefe olmadan bilim salt laboratuar çalışmalarına döner. Felsefenin soru sorma, verileri yorumlama ve derleme gibi özellikleri bilimi de tamamlar

Bilim insani bir faaliyettir, insanlar düşünce öne sürer, tartışır, araştır, inceler, sonuçlarını derler, bazı doğrulara ulaşırlar ve bu doğrulardan hareketle genel bir sonuca ulaşırlar. Kuruluşu, örülüşü ve somutlaşması süreçlerinde böylesi bir özellik edinen bilimsel bilgi, değişime, yanlışlarıyla yüzleşmeye ve öz eleştiriye de açık olur. İnsanlar bilimsel bilgiyi bir birine aktarabilirler sınayabilirler, test edebilirler, koşulların etkisiyle eskiyen, aşılan veya yanlışlığı ispatlanan bilgileri değiştirebilir veya terk edebilirler.

Yukarıdaki genel doğrulara ekleme yapmak gerek. Bilimsel yöntemin dışında da bilgilendirme yöntemleri de vardır. Hepsini "bilim" çatısı altında toplamak gibi bir kolaycılığa düşmeden, diğer bilgilenme yöntemlerini de insani-toplumsal kabul edebiliriz. Örneğin felsefenin doğruyu açığa çıkarma yöntemini de içeren ama ondan da öte bir yöntemdir. Felsefe, bilimin tespit ettiği verileri yorumlar, bu yanıyla bilimle iç içedir. Felsefe olmadan bilim salt laboratuar çalışmalarına döner. Felsefenin soru sorma, verileri yorumlama ve derleme gibi özellikleri bilimi de tamamlar.

Sanat daha farklı bir bilme yöntemidir. Sanat duyulara, sezgilere dayanır; deney yapmaz, betimler, kurgular . Bu yolla yaşama dair sorulara cevap arar. Din -inanç ise ahlak sezgi gibi toplumsal iyilere dayanarak arar. Dogmalar, yasalar oluşturur ve gerçeği aramaya çalışır. Yaşadığımız evreni, dünyayı, toplumu, insanı tanımak için elbette ki metodolojisi genel olarak doğru kabul edilir. Diğer tüm disiplinlerde bu metodolojinin sonuç alacağına muhalefet etmezler. Örneğin, "gerçeği anlamak için sanat yeterlidir" anlayışını savunan yoktur diğer yandan gerçek, sadece bilimsel metodoloji ile anlaşılamayacak kadar karmaşıktır. Bunun için inanç sezgi duygu yorum gücü estetik beyni gibi olgulara da ihtiyaç vardır. Bu noktada gerçeğe ulaşmada bilimi tek gerçek yöntem olarak gören anlayışla "bilim" gerçekliğinin ayrıştığı derin fay hattı karşımıza çıkar.

1-Bilimciliğin İlk Ayağı: Ampirizm

"Bilimcilik"denilen olgu burada bilimden ayrışır.

Bilim ilk insanın deneme-yanılma yöntemlerinden günümüzdeki karmaşık yöntemlere kadar tüm bilme faaliyetlerini kapsarken, bilimcilik,15.16. yüzyıldan sonra İngiliz deneycileri ile başlayan, usçu Descartes' la ilerleyen ve pozitivist Comte ile doruğa ulaşan batı düşünce formunu tanımlar. Kapitalist modernite bilimcilik ile kendi liberal ideolojisini tamamlar. Dolayısıyla bilimin sonuna gelen ek onun bilimden ayrışıp egemen bir gücün ideolojisi haline gelmesini ifade eder. Bu gerçeği daha iyi ifade etmek için yukarıda sayılan düşünce ekollerinin ana izleklerine kısaca değinmek gerek. "Bilgi güçtür" diyen Francis Bacon, o zamana kadar hep ikincil planda tutulduğunu düşündüğü bilime hak ettiği yeri vermek ister. Aristoteles'in bilimleri sınıflandırma işini yeniden yapar ve bilimi her şeyin merkezine koyar. Onun anladığı bilim, doğanın özünü kavramak ona egemen olmak, onu yöneten yasaları bilmektir. 'Neyi bile biliriz' sorusuna Bacon, zihnimizle kavrayabildiklerimizi, der. Bilgiyi insana ait kılarak doğaya savaş açılarak ona ulaşılabileceğini ileri sürer. Doğayı zorlamalı, ona savaş açmalı ve onu tanıklık yapmaya zorlamalıyız, der. Doğayı nesne olarak gören Bacon, onu fethetmek ve insanın hizmetine sokmak ister. Doğayı hatta, toplumu ve insanı da bilimsel yöntemin nesnesi haline getirecek bilimciliğin gelişimine zemin hazırlar. Bacon'un tümevarım yöntemine göre tikel bir olay, çizgi-olguyu incelersek, ondan elde edeceğimiz sonuçları bütün öteki tikellere de uygulayarak genellemelere gidebiliriz. Bunu doğrulamak için deney yeterlidir, der. Deneye o denli güvenilir ki, "her şeyi ayıklarsak elimizde sadece deney kalır" diyerek, deneyi bilginin mutlak yöntemi ilan eder.

Descartes'a kadar filozoflar "var olan nedir?", "varlık nedir?" "Dünya evren nasıl var olmuştur?" gibi sorular sorarken Descartes, "neyi bilebilirim?" diye sorar

Bacon'un açtığı yola yakın duran Thomas Hobbes, tüm bilgilerimizin temeline duyumlarımızı koyar. Bilimi de, sonuçların ve olguların bir birine olan bağlılıklarının bilgisi olarak açıklar, "zaman ve mekan hayali tasarımlardır" diyerek, bizi tanımsız bir evrende bir başımıza bırakır, günlük yaşamdaki problemleri çözmek için bile doğaya başvurur, doğa biçimlerinin yöntem ve araştırmalarının bireyi ve hatta günlük politikayı bile açıklamakta işe yarayacağını ileri sürecek kadar da determinizme saplanır. Hobbes'a göre, bilgi için elimizdeki tek araç duyumlardır. Duyumlar bize nesne (dış dünya derken) hakkında bir fikir verir. Maddi dünyayı bize yalnızca duyumlar açıklayabilir diyen Hobbes, bu noktada madde zihin ayırımını kabul eder. Maddenin dışında bir olgunun daha olduğunu çağrıştıran bu tespiti Hobbes telaşla düzeltir "ide (düşünce) ontolojik olarak maddeye bağlıdır, bu yüzden madde- zihin ikiliği oluşmaz. Varlık her durumda maddidir, var olan yalnızca hareket halindeki maddedir, 'maddi olmayan şey' demek bile çelişiktir", der. Maddi olanı algılayan şey yalnızca duyumlar ve bu duyumları birleştiren zihindir, diyerek, yalnızca maddi dünyaya bağımlı olan, ahlak ve maneviyattan uzak bir dünya tasarlar bize.

İngiliz deneyciliğinin önemli isimlerinden John Locke, dış ve iç deneyimlerden oluşan bir bilgiden söz eder. Locke'a göre bize dış dünyanın var olduğunu gösteren şey idelerdir. İde, insanın kendisi ile ilgili olarak bilinçli olduğu her şeydir. Bunun içine algı izlenim, tasarım düşünce vb. girer. Bu idelere sahip insan bilebilir. Bilme eyleminde sınırlı bir alana sahip olana sezgi bize özdeş olanlarla farklı olanları ayırma yeteneği sunar. Ancak bilme esas olarak kanıtlamaya ve duyuya dayanır. Kanıtlama esas olarak matematikseldir. Esas olan duyudur. Duyunun yöntemi olan deneyim, kanıtlama ve sezgiden farklı olarak gerçeğe yakınlaştırır. Dış dünyayı yalnızca duyular ve onların yöntemi olan deney ile bilebileceğimizi söyler. Locke'a göre duyular ve deney de bize nesnel bilgiyi veremez. Bu şekilde bizi yeniden çıkmaza sürükleyen Locke, bilgimizin sınırlarını nesne ile sınırlandırır; nesnenin ötesini bilemeyiz, onun da gerçek doğasını bilemeyiz, der.

Ampirizmin (deneyciliğin)en büyük temsilcilerinden David Hume, dış dünyayı asla bilemeyeceğimizi söyler. Onun bize dayattığı imkânsızlığın özü şudur "dünyayı asla tanıyamayız. Eğer dünyayı içine koyabileceğimiz kadar büyük bir laboratuvar olsaydı ve orada dünyaya deney uygulayabileceğimiz aletlerimiz olsaydı onu tanıyabilirdik. Dolayısıyla nesnel gerçeği bilmemiz imkansızdır. Bilim adına önümüze setler çeker. Ona göre, nesne ile aramızda bize ait izlenimler var, nesneden gelen veriler izlenimlerimize çarptıktan sonra bilincimize ulaşırlar. Yani dış dünya nesnel olarak değil, izlenimlerimiz tarafından çarpıtılarak bilincimize ulaşır. İzlenimler ise tamamen özneldir. Dolayısıyla nesnel gerçeği asla bilemeyiz. Bir yandan gerçeği bilmek için tek yolun deney olduğunu, diğer yandan da onu asla bilemeyeceğimizi öne sürerek bizi bilinmezliğe sürer. Hume'u izlerken ilerleyemeyiz; birkaç deneyle sınırlanmış bir aktiviteye mahkûm kalırız. Din, sanat, felsefe, metafizik ahlâk... (hepsini safsata) olarak damgalar. "Gerçeği bilmek için tek yol bilimdir, o da bize nesnel gerçeği tanımlayamaz" diye özetlenebilecek bir karabasan önerir. Bu görüşlerini de "Hume çatalı" denilen bir yasayla yasalaştırır. Olgusal öncüler, önermeler kendi başlarına olması gerekeni ifade eden bir sonuç veremezler, dola-

yısıyla olandan olması gerekene, olgudan değere geçilemez der.

Ardından gerçeği bilmemiz için küçük bir pencere açar bize: imgeleme güvenebiliriz. Dış dünyayı sürekli izleyerek onda tutarlılık (her newrozda bahar başlar, ırmaklar hep aşağı doğru akar vb.) ve değişmezlik tespit ederek bazı doğrulara ulaşabiliriz. Ancak onlarda nesnel değil, özneldir, der. Sonuçta deneyime dayanmayan her türlü bilgiyi dışlayarak, bilgiyi yalnızca günlük yaşamda üretilen anlık doğrulara hapsederek, pozitivizmin ve bilimciliğin çok önemli taşlarını örer.

2-Bilimciliğin İkinci Ayağı: Akılcılık

Kapitalist modernitenin düşünce dünyasına yön veren fikirler esas olarak Descartes'la sisteme kavuşur. Descartes, bilim ve bilgi için doğru bir yöntem geliştirmek ister. Bu amaçla var olan her bilgiye kuşkuyla yaklaşır, bilgi için bir kesinlik noktası, varlığından kesinlikle kuşku duyulmayacak bir dayanak noktası arar. Hakikate ulaşmak için zihni tüm kuşku ve inançlardan arındırıp sadeleştirmek gerektiğini söyler. Descartes'ın ulaşabildiği ilk kesinlik noktası 'cogito, ergo sum' (düşünüyorum o halde varım) kendimin tam olarak bilincindeyim, o halde var olmanın gerektiğini biliyorum. Bilinç her konuda kuşkuya düşebilir ama kendi varlığının farkına varınca, artık kendi varlığında kuşkuya düşemez. Bu, onun kuşku duymayacağı ilk ve temel önerisidir. "Benim varlığım dış dünyayı kanıtlamam için yeterli midir?" sorusuna, yine kendinden yola çıkarak cevap arar. Ben varım, bu kesindir. O halde beni var kılan daha büyük bir güç olmalı, ben kendi kendime oluşturamam beni, var kılan güç benden daha küçük olamaz, olursa beni yapamaz. Benden büyük olan bu güç Tanrıdır; benden daha yetkin ve büyüktür. Ayrıca onun bende kanıtı da var: O da zihnimde var olan tanrı imgesidir. Zihnimdeki Tanrı imgesini ben yaratamam. Ancak o imgenin yaratıcısı olan Tanrı onu oraya yerleştirmiş olabilir. Buradan yola çıkarak dış dünyayı kanıtlayabilirim. Zihnim ve ondaki tanrı imgesi bana dış dünyayı gösteriyorsa, dış dünya vardır, der. Böylece Descartes'la iki önemli kanıta ulaşıyoruz :

1- Cogito. Ben varım, bendeki tanrı imgesi de var. Ona duyduğum inanç bana dış dünyayı da kanıtlıyor.

2- Dış dünyayı gözleyen ben, algılarımın, duyularımın var olduğunu kanıtlıyorum. Her iki kanıt da bizi Descartes' ın düşüncesindeki temel izleğe ulaştırır. Benim varlığımın kanıtı-ben düşüncemin kanıtı-ben Tanrının kanıtı-ben dış dünyanın kanıtı-ben sonuç: tamamen subjektif bir evren doğa-insan anlayışının mutlak hakimiyetidir. Descartes düşüncesinin ikinci ayağı "Kartezyen düalizmi" dir. Bunun açık ifadesi; "madde ile bilinç, özne ile nesne kesin olarak bir birlerinden ayrıdırlar" önermesidir. Ona göre bedenle ruh aynı değildir, biri madde, diğeri de öz dür. Dünya ve evren de böyledir. Madde ile bilinç kesin olarak ayrıdır; beden maddedir ve insanın özünü yansıtamaz. Öz, ruhtur. Bedenim var ama ben beden değilim, benim özüm ruhumdur. Böylece Kartezyen dualizmi denilen olguya ulaşıyoruz. Bu ikilemin temel iddiası, ikilemlerden her bir tarafın diğerinden mutlak olarak ayrı olduğudur. 'Madde-bilinç, özne-nesne, gözlemci-gözlenen gibi ikilemler tamamen ayrıdır' diyen pozitivist düşünce formunun ifadesidir bu. Kartezyen dualizmi madde ile bilimi ayırır ama, ikisinin arasındaki etkileyişimi açıklayamaz. Dolayısıyla kendi açtığı girdaptan çıkışı gösteremeden, yarım kalmış kötü bir film gibi sona erer. Descartes'a kadar filozoflar "var olan nedir?", "varlık nedir?" "Dünya evren nasıl var olmuştur?" gibi sorular sorarken Descartes, "neyi bilebilirim?" diye sorar. Soruyu soran kendisidir, cevabı arayan da. Kuşkusuz Descartes'ın düşünceleri orta çağdan çıkış arayan insan için son derece çekici önermeleri içerir. Ben hak ettiği tahta oturmuştur. Çok geçmeden kendini,"ben ! ben!" diyenlerce çevrelenmiş bir dünyada çıldırmış ve beton bir tahta yalnız başına oturuyor bulacaktır. Kapitalist modernite Descartes ile birlikte bilimle tanıştı denemez elbette, ancak onunla başlayarak bilime tapınmayı, bilimi egemen çıkarları için kullanmayı öğrendi. "Ben"den yola çıkarak insanı, dış dünyayı tanrıyı kanıtlama çabası, Kartezyen dualizmi gibi temel ögeleriyle Descartes, kapitalist modernitenin felsefi-düşünsel arka planını örer. Sonuçta evrenin her parçasının diğerleriyle mekanik bağlarla bağlı olduğu kocaman bir makinanın bir dişlisi haline getirir bizi. Onun katı akılcılığını esnetmeye çalışan Spinoza, Kant gibi filozoflar asla sistem üzerinde bu kadar etkili olmadılar. Descartes'la başlayan süreçte akıl, gerçekliğin tek doğru ölçüsü oldu. Buna göre, aklı çalıştıracak şeyi de yine akıl sağlar, bilgi edinmenin yolu ahlak, din, felsefe değil, bilimsel akıldır. Akıl için deneyeme başvurmaya da gerek yoktur, o tek başına yeterlidir. Böylece egemen kapitalist akıl doğrulugun gerçekliğin tek ölçüsü kılındı.

3- Bilimciliğin Zirvesi: Pozitivizm

Bilimleri yeniden düzenlemek, toplumu yeniden düzenlemek ve örgütlemek için bir girişim olan Comte'un pozitivizmi, insan düşüncesinin gelişimini üç aşamaya ayırır: Teolojik, metafizik ve pozitif evreler. Teolojik halde insan şeyleri doğa-üstü güçlerle ve onların keyfi davranışlarıyla yorumlar. Metafizik halde soyut güçlerle tanımlar. Pozitif halde ise akıl yürütmede, gözlem ve deneyle bilgilerini sınayarak kanıtlar. Pozitivizmin, olay-olguların temel yasalarını keşfetmek, bundan hareketle her şeye yön veren en temel yasaya ulaşmak ister. Bu açıdan bilime bakışı da genellemecidir. Bilimleri bir birinden ayrı disiplinler olarak görmek yerine, hepsini tek bir gövdeye bağlı dallar olarak tasarlar. Tüm bilimlerin

bağlı olduğu tek ortak bir yasanın var olduğunu iddia eder. Ona göre bilimin ortak amacı da bu ortak yasayı keşfetmek olmalıdır. Auguste Comte, pozitif felsefe ile tüm bilimleri tek bir homojen doktrin altında toplayıp özetlemeye girişir. Pozitivizm için yegâne bilgi formu bilimdir. Bilim, temellendirilmeye ihtiyaç duyulamayacak kadar gerçektir. Etik, metafizik teolojik form ise tamamen gerçeğin dışındadır. Onların bilgi alanları hiç bir zaman ve hiç bir bilimsel yöntemle temellendirilemez. Önceki haller(teoloji, metafizik)aşılmışlardır. Onlar geride kalmışlardır ve gerçeklikle ilişkileri yoktur. Sürekli ilerleme düsturuyla hareket eden pozitivizme göre ilerleme hep olumluya, sadeleşmeye ve genelleşmeye doğrudur. Geride kalan geri kalmıştır, aşılmıştır. Onun ilerleme anlayışı sosyalist teoriyi de etkilemiştir. 150 yılı aşan sosyalizm pratiğinde en çok eleştirilen veya övülen, değişik biçimlerde yorumlanan tespitlerden biri de ilerlemeciliktir. Kapitalist modernite ise sürekli ilerleme hedefi ile yaşamı bir yarışla rekabet alanına dönüştürerek, etrafını yıkarak "ilerlemeye" devam etmektedir.

4- Bir İdeoloji Olarak Bilimcilik

Bu felsefi düşünsel alt yapıya dayanan bilimcinin temel önermeleri vardır. Birincisi; yaşadığımız dünyayı anlamak için bilim yeterlidir ve tek gerçek yöntemdir, der. Yukarıdaki anlatımda çıkan sonuç “bilim" derken duyularla elde edilen bilgi ve bu bilginin deneyle doğrulanmasından başka bir şey olmadığı düşünülünce, her şeyi anlatacak bu tek yöntemin pratik ifadesi deneydir. Hume, bilgide duyu deneyimin ötesine geçemez derken, Locke sezgi ve kanıtlamayı önemsiz görüp her şeyin temeline deneyimi koyar. Bacon daha radikal bir tavırla, her şeyi ayıklayınca geriye sadece deney kalır, der. Diğer cephede Descartes, deneye ihtiyaç olmadığını tek ölçünün akıl olduğunu söylerken, dünyayı anlamak için yalnızca bilim yeterlidir görüşünde diğerleriyle aynılaşır. Böylece bilim tek gerçek metodoloji olarak mutlaklaştırılır.

İkinci olarak; tüm diğer metodolojileri(teoloji, metafizik, ahlak, sanat vb)yalnızca bilimi tek ve gerçek bilgi yöntemi olarak kabul ettiği oranda geçerli sayar. Sanatın veya metafiziğin gerçeği ne kadar ifade ettiği önemli olmaz burada; belirleyici olan onun bilimin hakimiyetini resmen kabul etmesidir. “Bilgi güçtür" diyen Bacon bu gücün tüm diğer alanlar üzerinde hakimiyetini kurarak kurumsallaşmasını ister. Diğer alanları bilimin hakimiyetine terk etmek ve bilimi de gözlem ve deneye indirgemek, beraberinde bir düşünce kısırlığını, entelektüel çoraklığı da getirmektedir. Doğrular, tam da Comte‘ un istediği gibi giderek teke inmekte, yalnızlaştıkça da belirsizleşerek anlamdan sapmaktadır.

Üçüncüsü; bilimcilik, felsefi düşünsel problemler dahi her çeşit probleminde bilimsel metodolojiyle çözülebileceğini ileri sürer. Nasıl âşık olduğumuzun, nasıl acıktığımızın veya heyecanlandığımızın cevabını da verebilir, vermelidir, der. Eğer veremiyorsa, şu an üzerinde yeterli çalışılmadığındandır der. Buna göre felsefi akıl yürütmeler, entelektüel uğraşlar, argümanlar, tasarılar hatta hayaller de bilimce cevaplandırılabilecek, açıklanabilecek şeylerdir. Bunun anlamı felsefi, ahlaki, teolojik v.b. her çeşit doğruluk öncelikle bilimsel-deneysel doğruluğuna bağlıdır.

Dördüncüsü; bilim, insanlık açısından vazgeçilmezdir. İnsan kendi yaşamını kolaylaştırmak ister. Bilim ve teknoloji buna hizmet istedikleri anda geçerlidir, olumludur. Bu durumda insan bilimle yol almaktadır, der. Bu görüşe göre bilim sadece araçsal bir uğraştır. Günlük tüketimi kolaylaştırmaya, toplumu, doğayı daha kolay denetim altına almaya ve savaş tekniklerini geliştirmeye hizmet eder.

Daha da sıralanabilecek bu olguların toplamında bilimcilik bir ideolojı olarak karsımıza çıkar. Tıpkı endüstriyalizm gibi, bilimcilik de sistemin bir ideolojik bakışıdır. Bu ideolojiye göre bilim araçsaldır. Bilimin araçsallaştırılması ideolojik bir formasyonla sahiplenilip güç haline getirilişinin ifadesidir. Bilimcilik bilimden yola çıkar, bilimi temel alıp onu ilerlemenin motoru olarak kabul edip araçsallaştırır. İlerlemeyi de tasarımla ifade eder.

Bunun toplumsal plandaki ifadesi şudur; ilerlemek için doğa, toplum ve üzerinde her türlü planlama, tasarım yapılabilir. Bilgi bu amaçla depolanabilir. tekelleştirilebilir, bunu elinde tutan insan maddi doğayı bu güçle kontrol altına alabilir, istediği gibi sömürülebilir. Bunun için teknolojiden yararlanabilir; ilerleme her şeyden önce bilginin birikmesini, güce dönüştürülmesini, bu güçle doğa ve toplumun denetim altına alınmasını kaçınılmaz bir süreç olarak kabul eder. Bilimciliğin nazarında tarih de bir çizgi üzerinde ilerleyerek gelişen bir süreçten başka bir şey değildir.

Bilimcilik, kartezyen düalizmle mutlaklaştırılmak istenen özne-nesne gibi ikilemleri olduğu gibi kabul eder. Varlığı parçalara ayıran, giderek toplumsal dokuyu parçalayan bu anlayısın en büyük açmazı da aslında uğruna her şeyi göze aldığı "gerçekliği" bu şekilde asla elde edemeyeceği bilincine de sahip olmasıdır. Descartes'la başlayan "mutlak bir dayanak noktası arama' telaşı ve kaygısı güderek aslında mutlak bir dayanak noktasının olmadığı gerçeği ile yüzleşmeye uzanır. Bir dayanak noktası aramak sadece sağlam bir başlangıç için değil, aynı zamanda yalnızlaşmayı da ifade eder. Varlığın neden kendini yalnız hissettiği sorusunu cevaplamak için bilim ile sistemin ilişkisini anlamak gerek. Feodal imparatorlukların yıkılmasıyla başlayan süreç rönesans, reform ve aydınlanma süreçleriyle devam etti. Bu süreçte iplikleri yavaş yavaş

ele geçirmeye çalışan kapitalizm öncelikle insanı gerçek dayanak noktaları olan topluma ahlaka, inanca karşı yabancılaştırmaya yöneldi. Buna hizmet eden felsefeleri destekledi, toplumsallığı benimseyen görüşleri bastırdı. Kendisine muhalif olabilecek, sınıf çıkarlarına uygun olmayan her bilme metodunu etkisizleştirmeye yöneldi. Kozasından, beşiğinden kopartılarak pazara itilen insan, emeğini satarak hayata katılmaya çalıştı. Spontane veya örgütlü direnişler sergiledi. Ancak muazzam bir şekilde örgütlenip gücü ele geçiren kapitalist modernite karşısında başarılı olamadı. Birey güçsüzleşti, toplumdan ve inançlarından uzaklaşıp yalnızlaştı. Dolayısıyla toplumsal insanın yalnızlaşması doğal bir süreç değil, müdahaleyle gerçekleşen bir sapma halidir. Bu şekilde dayanak arayan insanın duygu dünyası kendi köklerinden uzaklaşmıştır. Toplum içinde varlığını duyumsayan insandan farklı olarak kendine yabancılaşır.

Bilimciliğin İnançla Savaşı

Akılcılık, deneycilik ve olguculuğun beslediği kapitalist modernite zihniyeti, bilimin her şeyin yerini aldığı bir dünyayı hayal eder. Buna göre ahlak dâhil, her şeyin yerini bilim alabilir, her şey bilimsel olabilir veya bilim tarafından ortadan kaldırılabilir. Kapitalist düşünce ilk önce var olan mitolojik -dinsel formlara karşı çıktı. Onları dogmacılıkla, gericilikle suçladı. Bunun yerine kendi kendisine ilerici ve gerçekçi ilan etti. Ancak kısa sürede kendi dogmalarını, mitolojilerini ve ritüellerini yaratmaya başladı. Toplumun ahlaka, geleneksel değerlere veya ideolojilere olan inancını engelleyerek yerine kendi dogmalarını yerleştirdi. Geleneksel ideolojilere ve özgürlük ütopyalarına savaş açmak, kapitalist modernitenin ideolojik hedeflerine hizmet eder. Bu şekilde toplum-insan, dar bir zaman aralığına, bugüne bu ana sıkışır. Bunun sonucunda;

1- Toplum ütopyasız kalır, düşünce çoraklaşır

2-Bu dünya, bu an yüceltilir; bu dünyada ve bu anda ve bu anda yaşanacak tek yaşam için yapılacak her şey meşrulaştırılır. Dinsel kurtuluş ütopyası ve gelecek tasarımı yerini dünyasal mutluluğa bırakır. Kapitalist modernite anlamdan uzaklaştı, deneyle, akıl yürütmeyle elde edeceği sonuca güvenerek anlam arayışını geri plana itti. Anlam, parça ile bütün arasında, tikelde genel arasında gidip gelerek, aralarında rasyonel bir tutarlılık oluşturarak ortaya çıkar. Kapitalizmin olguyu parçalayıp salt parça veya genel üzerinde yoğunlaşması onu anlamdan uzaklaştırdı. Bu yüzden verileri yorumlayacak ve doğru soruları soracak felsefe geriletildi, mekanik ve matematik ilerletildi. Dinin-inancın bilimden, siyasetten kopartılması liberalizmin gelişimiyle paraleldir. Böylece din inanç salt bir tapınmaya ve kişisel uğraş haline getirilip tüm toplumsal kültürel dayanaklarından soyutlanması amaçlanır. Dinin iktidarlaşmış, devletleşmiş formu, dinin kendisi olarak lanse edilip ona savaş açılınca toplum nezdinde de kabul görmesi kolaylaşmıştı. Toplumsal dayanaklarına yabancılaşmış, kültürel özelliklerini yitirmiş, muktedir olmuş, ve salt korkutmayla ve tapınma ritüelleriyle tüm diğer kültürel arka planını yok etmiş bir formdur. Bu formun din olarak gösterilip onun üzerine yeni dünyayı tasarlamak da en az din kadar ideolojik ve iktidarcı bir tutumdur. Kapitalist modernite dinsel-ahlaki inançlara savaş açtı, çünkü onun sağdan-soldan devşirdiği kendi tanrıları, tanrıçaları, dogmaları ve ritüelleri vardı. Sistemini oluştururken, öncelikle para-ticaret tanrılarına ve onlara hizmet eden diğer kavram ve kategorilere alan açmalıydı. Onun cennet-cehennem tasviri, iyi -kötü, doğru -yanlış, anlayışı vardı, ibadet ve ritüelleri vardı. Ya sekülerlik biçiminde dini siyasal alanın dışına itecek, ya da Protestanlık gibi kendi amaçlarına zarar vermeyecek bir mezhebin arkasına sığınacaktı. İnancın hedeflenmesinin iki önemli nedeni vardır;

1- İnanç toplumsal değerlere, kültüre dayanır, toplumun, doğanın, nesneleştirilmesine izin vermez, toplumsal inşaları savunur, toplumsal iyi gözetir ve komünaldir. Din-inancın bu toplumsal özelliklerini hedef almak, toplumsal bütünü hedef almaktadır. Sistemin bu yönelişte esas hedefi de toplumdur.

2-İktidarlaşmış, devletleşmiş, dogmatik özellikler edinmiş dinleri kapitalist modernitenin ele geçirmek istediği iktidarda buluyorlardı. Onları elinde bulunduran gücü etkisizleştirmek için sahip oldukları ideolojik argümanlar da hedeflenmeliydi. Dolayısıyla bu savaş "ilerici- gerici " savaşı değil, bilimin egemen hale getirilmesi savaşı da değil; gelişen burjuva sınıfının iktidarı elinde bulunduran kesimlerle yürüttüğü kirli bir iktidar savaşıdır. Bu kirli savaşta inancı elinde bulundurduğunu iddia eden kesim de, ona karşı kirli bir savaşı yürüten burjuvazi de toplumsal değerlere, kültürel değerlere karşı savaşmışlardır. 'Savaşta galip gelen taraf, inanç-din siyasal alanın dışına çıksın' diyerek zaferini kalıcılaştırmak ister. Bu tıpkı "Kürt bireysel haklarına kavuşsun ama onun için siyaset yapmasın" demek gibidir. Toplumsal grupları siyasetin dışında tutmak, onları dar, tepkisel, mezhepsel, grupsal, siyaset adacıklarına bölmek ve böylece etkisizleştirmek içindir. Kapitalist modernitenin gözünde her şey soyut niceliklere, sayılara indirgenebilir. Toplumsal, kültürel, insani olgular hesaplanabilir, ölçülebilir ve birbiriyle kıyaslanabilir. Sayısal değerlere indirgenemeyen "şeyler" in bir anlamı yoktur, boş ve safsatadırlar.

Sistem doğayı nesneleştirerek insanı da nesneleştirir ve yabancılaştırır. Madde-bilinç keskin ayrımı, insanı özneleştirmesi kaçınılmaz bir nesneleştirmeyi de getirir.

Nesneleştirilen bir şey "kendisi için " olmaktan çıkar. Nesne, bir öznenin hizmetindedir, öznenin ihtiyaçlarına göre konumlandırılır. Nesneleştirilen doğa insanın öznel ihtiyaçlarının karşılanması için vardır. Toplumsal düzlemde nesneleştirme ezen-ezilen çelişkisi ayrımını doğurur. Ezilen sınıflar egemen sınıf için; ezilen halklar ezen halk-devletler için; baskı altına alınan inançlar egemen inançlar için var olur. Sınıf, halk, kimlik ve inançlar kendileri için var olmaktan çıkarlar. Bu da ezenin ezilen üzerindeki sonsuz tasarrufu demektir.

Nesneleştirilen inanç da kendisi için var olamaz. İnanç kapitalist bilinçliğin hizmetine koşulur, bir laboratuvar nesnesi gibi incelenir, ölçülür, kıyaslanır ve sisteme hizmet edeceği kadarıyla kabul edilir. Bu yanıyla kapitalizmin inanç anlayışı ekonomik göstergeler gibi ölçülere tabidir. Egemenlik özlemlerini kamçılar; komünal, toplumsal yanları marjinalize eder, bastırır. İnancın geriye olan ritüellerini dogmalaştırır, kapitalist sınıfın "ayinleriyle" harmanlayıp ona görkem ve azamet katar. İnancın özünü değil ama törensel şaşaasını geliştirir, böylece neye inanıldığı değil, inancın görkeme şaşaaya, dolayısıyla hegemonyaya ne kadar hizmet ettiği önem kazanır. Kiliseler camiler birer görkem abidesine dönüştürülür. Ritüel inancın önüne geçer, göstergelerin bolluğu, parlaklığı ve görkemi karsısında inanan birey, kendi inancıyla hegemonya arasında paralellik kurar. İnanç adına ona dayatılan hegemonyayı inancın gereği sayar. Sistem adına "ideolojilerin ölümü" söylemi bile kabullenilir.

Bilim adına inanca yönelen kapitalist modernitenin kendisi söylenceler, ritüeller, mitoslar, yaratma yeteneğinde değildir. İnançlardaki imgeler, simgeler ve ritüellerden yararlanır ancak bunu sınıfsal süzgecinden geçirerek kabul eder. İnançlarda özne ile nesne arasında dolaylı bir akrabalık ilişkisi kurulur; onlar Tanrının yaratımı olarak eşit görünürler. İnsan bu eşitlik içinde en iyi olandır. Hegemon ilişkilerden uzak durmayı başaran kimi inanışlarda bu ilişkideki taraflar eşittir, her an bir başka canlıya, hatta "cansız" nesneye dönüşmek olasıdır. Bu metamorfozda var olan hiyerarşi zayıftır. Kapitalist modernite ise, bu özellikteki hegemonya ilişkileri altında değişime uğratır. Giderek daha fazla simgelere, ritüellere gömülüp sonuçta savaştığını iddia ettiği gücün kaba bir taklidini uygular. İnanca karşı savaşımında kullandığı araç ve argümanları da yine inançtan alır. Onları taklit edip güncelle uyarlayarak kendisine ait kılar. Başlangıçta özdeşlik kurularak yapılan ibadet eğilimi, kapitalist modernitede derin bir yabancılaşmaya hizmet eder. Sonuç olarak, kapitalist modernite için inanç ancak bir boyun eğdirilme aracı olarak önemlidir. Dinlerden, inançlardan topladığı mitos ve söylence kırıntılarını biriktirerek, kitlelerin maneviyatının dejenere edilmesinde kullanmayı hedefler. Toplumsal doğanın maneviyatı beslemek, komünal yaşamı korumak ve varlığa dair sorulara cevap bulmak amacıyla oluşturduğu evren çizgi-dünya-toplum-insan algısını parçalar, insanı koca evrende bir başına bırakarak maneviyatını kurutur. Yalnız kalan insan boyun eğer, hegemon olanın buyruğuna tabi olur, giderek onun baskısını içselleştirerek ona benzemeye çalışır. Böylece hegemonun gönüllü yürütücüsü uygulayıcısı olur, iktidarın iz düşümüne dönüşür.

Birleştirici rolü olan inanç kapitalist modernitenin elinde ayrıştırıcı, hegemonyayı kutsallaştırıcı bir araca dönüşür. İnancın ölümü de esas olarak bundan sonra başlar. İnancın ölümü ütopyanın ölümüdür. Sistem açısından bu, "tarihin sonu," "ideolojinin sonu" söylemlerine kadar götürebilecek manevi değerlere yöneliminde yolunu açar.

Hakikatin Anlamlaşan Değeri Olarak Alevilik ve Aleviler

Nesrin Akgül

"Mansur darı' eridik; tenden öte can olduk! Can gölgesinde düşündük doğruyu bulduk, kulak abdesti alıp bilgiyle yıkandık; bilgimizi başkalarına aktararak, başkalarının bilgisinden beslenerek temizlendik. Akıl kıblesine yöneldik; inancın beyni kilitleyen zincirlerini kırdık, hakikatin sevenin sevilende kendini eriterek aşka ulaştığı, sevilenin kâmil insan olarak, hakikate kavuşturduğu bir yol meydandadır Alevilik. Bu yol hakkın yolu olarak insanın tanrının konuşan dili, söyleyen ağzı, gönül taşıyıcısı olarak o yolun yolcularının buluşma meydanında kendini bilme aşkında kendisiyle verdiği nefis mücadelesidir. Alevilik hakikat yolunun yolcularının canlarının kendi kendinden yaratarak insan olma mücadelesinin, kendini aşarak halklaşmasının bir halk öğretisi olarak kazanılan toplumsal kimliğin bir kültür, bir felsefe, yaşam biçimi şekline kavuşmuş, inanç gücünü temsil eder. Bu inanç kendini insanla besler; insanın üstünü örten karanlığa karşı onu aydınlatan bir ışık ve tüm baskılar karşısında hep bir başkaldırı haline dönüşür. Alevilik tarihsel görünürlüğü ile kolektif aklın ve vicdanın sesi olarak zulme karşı "gelin canlar bir olalım" deyişiyle direnişler içinde kendini var etmiştir. Bu inanç değerini öz kaynaklarına inerek tanımlamak, bu güne taşınan geleneklerini doğru yorumlamak; müziğine; şiirine, deyişlerine, ibadetlerine, yansıyan anlam gücünü hakikate kavuşturabilmek, özgürlüğün tınısını Alevilik kimliğinde de duyumsayabilmek ve buna hak ettiği değerde yaklaşabilmek ve mücadele gerekçesi kılmak açısından önemlidir. unutulmamalıdır ki, toplum inanç değerleriyle kendi kültürlerini düşüncelerini, yaşam felsefelerini manevi bir güce kavuşturarak kimlik kazanırlar. Zulümler baskılar, haksızlıklar karşısında Alevilik bir isyan geleneğinin kimliği olarak ta tanımlanır.

Alevilik tarihsel görünürlüğü ile kolektif aklın ve vicdanın sesi olarak zulme karşı "gelin canlar bir olalım" deyişiyle direnişler içinde kendini var etmiştir

"Toplumsal dayanışmanın temel bir ilkeye dönüştüğü Aleviliğin inanç ve düşünce evreninde nasıl bir öğretiye kavuştuğu nu anlaşılır kılmak için bu inancın beslendiği, kendini görünür kıldığı felsefi, anlam yüklü davranışları belirgin kılmak önemlidir. Bu inanç doğal toplumdan beslenerek, zerdüştlükle kendini yoğurarak, İslamiyet inancı içinde kendini farklı biçimlere evrilterek bu günlere gelmiştir. Felsefesinin özünde insan, o insanın küçük evren olarak içinden kendini yarattığı doğa vardır. Yine Tanrı insanüstü, cins kimlikli, insanın kendisini kul eden bir olgu olmaz. "Hak" tanrının adlarından biri olduğu gibi Tanrısal öz olarak hakikat, gerçek ya da aşk anlamını bulur ve insan "ben hakikatim, aşkım" diyerek tanrıyı kendi kılar. İnsan tanrının görünen halidir ve insan olmadan da Tanrı olmaz. Burada diyalektik bir çevrim vardır; insanın tanrıya ulaşması ve tanrının insanda görünür olması. İnsanın kendini aşarak hakikate ulaşması, hakikat yolunda kendini eriterek aşklaşması, insan-ı kâmil olmayı başarmasıdır. Ancak insanı-kâmil olmayı başaran kişi Tanrıya ulaşır. Bu da o tarikat yolunda yol almayı, bu yolculuğun gerekliklerini esas kılar. Alevilikte geleneksel tasavvuf anlayışının dışında, kendini Tanrıya, hakka ulaştırmak için kendini dünya işlerine vermek, toplumsal ağırlıklı bir eylemin sahibi olmak bir farklılık yaratır. İnanç dünyalılaşır ve 'cennet' yaşanılan dünyada aralanarak yeryüzüne ait kılınır. İnsanın yaptığı yanlışların hesabı da öteki âlemde de, o topluluğun huzurunda, iç sorgulamayla verilir. İnsan hak yolunda hakikate eriştiğinde

Tanrı ile eş varlık olur, Tanrı insanın içindedir. Hakikate ulaşmakta insanın kendinde taşıdığı öz kaynağı sırra ermesidir. Tanrı'yı böylece kendinde görünür kılmasıdır. İnsan gönlü de "tanrının evidir." Gönül "dört kapı, kırk makam" şeklinde anılan makamda kendini eriterek sırra erer. Dört kapı, kırk makam Alevilerde ibadet inanç makamı olarak özünde insanın eğitimden geçerek olgunlaştığı kutsalı simgeler. Dört kapı hak yolunda yürüyen tarikat yolcusunun geçmek zorunda olduğu manevi aşama iken, kırk makam tarikat yolcusunun yükselerek geçmek zorunda olduğu, kapılara bağlı manevi alt aşamalardır. Bu insanın insanı kâmil olma yolculuğudur. Bu yolculukta cem tutulur ve ibadetin tüm öğretisi iyi, güzel olmaya dönük nefis mücadelesini ve davranış bütünlüğünü anlatır. Nefis mücadelesinin aşamalarından geçirilen insan, kendi kendinde arınmayı sağlar. Burada başlangıçta sonuçta insandır. İlk aşamasında insan çıktığı kaynağa yönelerek Hak ile hak olunur. İkinci aşamada ise olgun toplumu yaratmaya yönelik haktan halka iner. Nihayetinde insan kendini ne kadar eğitir ve yaratırsa toplumu da o derece geliştirir. Alevilik felsefesinde, öğretisinde, toplumsallaşma, hakça yaşamak, eşit olmak, topluma adanma, ana hizmet etme esastır. Bu şekilde bir çevirim vardır ve insan tanrı, Tanrı insana dönerken insan tanrılaşıp topluma kavuşur. Topluma kavuşmak böylesi inanç yükümlü aşamaları farz kılar, Alevilik felsefesi birey-toplum ilişkisinin hem dengesini kuran, hem de bu ilişkiye hak ettiği anlamı yükleyen bir temele dayanır.

Alevilikteki cem törenlerin de anlaşılması gereken toplumsal bir buluşma mekânı olmaktadır. cemaatin tören yapmak için toplandığı yer olarak "meydanlar" yada cem hem bir buluşması mekanı hem de inanca ilişkin tapınmanın toplumsallaştığı, sorunların tartışıldığı çözüme kavuşturulduğu, arınmanın sağlandığı toplumsal görevlerin yerine getirildiği bir kurum işlevini görür. Zira tarih hep toplumların kendi varlık değerlerini buluşturma, bellek oluşturma ve bunu diri kılma adına mekânları anlamlı kılmıştır. Cemlerin de böylesi bir buluşma rolü üstlendiği taşıyıcı bir misyon rolü vardır. Aleviler kendi geleneklerini buraya yansıtarak, bir mozaik oluştururlar, cemlerde kadın ve erkeklerin bir arada olması, inanç grupları arasındaki en önemli farklılığı oluştururken, burada o cemaate üye herkesin eşit katılımında yer alınmasının sağlanması önemli bir temsiliyet değeri taşır. "Cemler" adeta eğitim ve kültür faaliyetlerinin unutulduğu ibadet mekânlarıdır. Burada hakikat sazla sözle dans şekli ritüellerle dile gelir. Cemde buluşanlar muhabbet içinde olur, küskünler dargınlar barıştırılır. adalet toplumsal vicdanda temsil kavuşarak kusurlar, günahlar, sorunlar serimlenir, tartışılır ve arınma yaratılarak adeta halk mahkemesine dönüştürülür. Örneğin; görgü cemi olarak yılda bir defa yapılan törenlerde kişi o topluluk huzurunda kendini görünür kılarak; doğrusuyla, yanlışıyla, olumlu ve olumsuzluklarıyla kendini ortaya koyar. Topluluk ona eleştirisini yaparken, dişi de samimi bir şekilde öz eleştirisini verir. Aleviliğin tarikat önderliği olan dedeler bu törenlere öncülük yapar ve onun huzurunda bu ibadetler yapılır. Dedenin huzurunda yapılan sorgulama ile sorun ortak akılla çözüme bağlanır, helallik alındıktan sonra, herkes rıza getirince cem törenine geçirilir.

Aleviliğin adalet anlayışı ve kendini nasıl kurumsallaştırdığı önemlidir. Aleviler tarih boyunca devlet baskısına karşı başkaldıran Sünni İslam iktidarlaşmasına karşı muhalefete çekilerek, kendini gizleyerek korumak istediklerinden devlet yargısına başvurmayı tercih etmemiştir. Devlet hak dağıtan bir kurum olarak görülmediğinden kendi cemaatleri içinde adaleti tesis ederler, daha çok kırsal alanda yaşamış olmaları da bu durumu güçlendiren bir etkendir. Kendi içlerinde bir sorun yaşadıklarında dedeler pirlerle aslında o toplumun lider, akıl insanları konumunda olanlarla yargı heyetini oluştururlar. Yargılama haklıyı ortaya çıkarmak, haksızlık yapanı eleştirir, öz eleştiriyle arındırarak topluma kazandırma amaçlanır. Yargılama sonucunda uygulanan en ağır ceza "teşhir-tecrit" cezasıdır. Bu cezayı alanlara ise "düşkün" denilir. Toplum içinde "düşkün" ilan edilen kişi tecrit edilerek o topluluktan fiili olarak dışlanır. Selamı alınmaz ve selam verilmez, onunla dayanışma içine girilmez. Bu süre zarfında düzelirse tekrardan o topluluğa girmeye hak kazanır. Komünal toplum geleneğini yaşayan kendi koyduğu kurallarla kendini yöneten Alevi toplumunda düşkünlük olarak sayılan suçlar, o topluluğun birliğine varlığına zarar veren ahlaki dokusunu zedeleyen davranış ve tutumlardır. Ahlaki toplum özelliklerini korudukları için bu ahlaki dokuda yaşanacak zedelenmenin onun varlığını tehlikeye sokacağı bilinir. "Düşmek ya da düşkünlük" toplumsal değerler karşısında zaafiyet göstermek, yalana başvurmak, hırsızlık iftira vb. göstermek nefsine yenik düşerek hakikat yolundan sapmaktır. En ağır cezanın tecrit olması ise toplumsallığın bir yaşam ilkesine dönüştüğünü anlatır. Tıpkı klan toplumunda klandaki kişinin klanın dışına atılarak o defa ölüme terk edilmesi gibi kişi o topluluktan tecrit edilir. İnsan olmanın gıdasının anlamlaşmak, hakikate ulaşmak olduğu, özünde ve sözünde insan olmayı temel varlık felsefesi kılan, o varlığa hep birlik, dayanışma çağrısı yapan bir inançta insanın kendine yenik düşmesi de haliyle en büyük suç olur. Burada adalete giden yol gönül, vicdan yolundan geçer: toplum vicdanında o suçlar yargılanır. İnancın dünyeviliği adalet sistemine de yansımıştır. Öteki âlemde hesaplaşmak yerine yaşanılan dünyada erler meydanında, cem meydanında hesaplaşma gelişir. Farklı olarak tanrıyı inkâr etmekte bir suç olarak kabul

görmez, bu yani kişinin Tanrı ile olan bağı Tanrı ile bir şey arasında kalır ve bunu değerlendirmek te tanrıya kalır. İnanç ve ibadetler yerine getirilirken de zorlama olamaz. Tanrının insan gönlünde dünyaya geldiğine inanıldığında, yaşamda da esas olan gönül birliği ve gönülden katılımdır. İnancın gereklerini yerine getirme zorunluluğunun olmaması, o inancın insan özünde, yaşamında yansımasının esas alınmasıyla da ilintilidir. Cemlerde de "nefsinize uymayın, yolunuzdan azmayın; çiğ lokma yemeyin; malı mala, canı cana katın, halinize haldeş, yolunuza yoldaş olun" öğütleri verilirken sürekli iyi ahlaklı yaşamın yolu gösterilir, kavratılır ve insanlar ahlak terbiyesinden geçerek eğitilir. "Ahlaki öğretisinde temel hakka ulaşmak için, halka dönmek için, insanı iyi ahlakla eğitime kavuşturulduğu temel edep ilkelerinden olan, eline, diline beline, hâkim olmak hakikat yolunda yürümenin gerekliliklerinden olur. İnsana cana saygısının bir gereği olarak eline, sahip olmak ve eli kötü şeyler için kullanmayıp; hırsızlık, cana kıymak vs. şeylerden uzak tutmayı örgütler. Dili doğru söyleyen, söz güzelliğini yaratan bir araç haline getirmek için yalandan, fitne, fesattan uzak tutmak öğretilir. Nefsine sahip olma, doğru bir eş sevgiyle yaşamak içinde beline hâkimiyet örgütlenir. Kendini insanlığın mutluluğuna adayarak bu uğurda iki türlü kendisiyle nefis savaşımını vermesi ve vatanı, inancı için her türlü haksızlığa karsı savaşma inancın gerekliliği sayılır. Yanlış karşısında yanlış yapmadan sakınma ve utanma duygusuna sahip olma insanı sorgulatıcı, etkileyici, duygu olur. Sabırla, her türlü bencillikten uzak durarak cömert olmayı bilerek ilim irfan sahibi olmayı başararak hak yolunda eriyen insanın hakikate erişeceğine, halka kavuşacağına inançla toplum eğitilir. Bu felsefenin özünde kendi varlığında vazgeçerek, kendini arındırarak, birlik olmayı başaran kâmil insana ulaşma vardır. Alevilikte hak yolunda birlik ruhunda özellikle yol arkadaşlığı edinerek yürümek hakikat yoldaşlığını başarmak ilkesel bir duruşu gerekli kılar. Toplumsal bir dayanışma biçimi olarak gelişen musahiplik makamı buna denk gelir. "Musahiplik " ikrar verecek, kendine kefil olacak yol arkadaşını seçme ve Alevilik makamlarınca ortaya konulan temel gerekliklerince bunu başarmadır. Musahiplik cemde pir karşısında ant olarak da yapılan yeminle bunun gerekli hükümlülüklerine kabul eden kadın ve erkeklerin yoldaşlığıdır. Bu yolda yürüyecek olanlar musahip olmadan önce belli bir süre sınanırlar. Bu sınanma süreci dahil musahipliğin sıradan bir paylaşımının olmadığını tecelli eder. Bu sınanma süreci olumlu geçerse abdest alınarak eller yıkanarak kirden el arınır, ağızdan su alınır, kötü şeyler söylenmişse ağız arınır, yüze su dökülerek, utanılacak işlerden yüzün arınması sağlanır. Musahip olanlar artık kardeş gibidirler. Bir birlerinden kız alıp veremezler. Musahip olanlar bir birlerinin evlerine teklifsiz girer; ona ait her şey musahip olanındır da. Bu yaşam boyu süren kardeşlikte, asla bir birine kin tutma, yanlış yapma olamaz. Eğer bir musahip düşmüşse onu kaldıracak olanda pir değil yine musahiptir. Birbirlerine karşı yüksek bir sorumluluk içerisindedirler. Zor ama hakkı ile yapıldığında çok güçlü bir dayanışma modelini de yaratan musahipliğin aşacağı yolu cemlerde pirler şu hallerde dile döker; "kış var, nokta aşılmaz, yüksek dağlar var, geçitsiz ırmaklar var. Bu belleri aşamazsınız, bu selleri geçemezsiniz, çok zor bir ortama gireceksiniz; çok büyük engeller var; bunlar demirden leblebidir. Yenilmez ateşten gömlektir giyilmez, gelme gelme! Gelirsen dönme; gelenin malı gider, dönenin canı gider. Gör ama ikrar etme. Öl, ikrarından dönme ". Musahiplik hakikat kardeşliği olduğu için beraber yürünen yollardaki badireleri ortak göğüslemeyi bilmektir. Şayet Musahiplerden biri bu vasıflardan uzaksa cemde herkesten önce diğer musahip onun yaptıklarını anlatıp cemden kovar. Bu nedenle musahiplikten bahsedince "muhabbet bahçesinden gülün" olması kader güzellik dolu olma dile gelir. Alevilikte de her toplumsal örgütlemede olduğu gibi önder kişiler olarak dedelik makamı vardır. Dedelik makamında olanlar Pir, Rayber de olabilir. Dedeler her şeyden önce dört kapı kırk makam eğitiminden geçmiş, olgunlaşmış kişilerden seçilir. Alevilik öğretisini yayan, o inanca bağlı eğitimi veren kişidir. Cem törenlerinde topluluğu bir araya getirip ibadetini yaptıran, sorunlarını çözen, adalet dağıtan, sorgulatan kişilerdir. Aleviliğin yazılı kuralları olmadığı için dedenin sözleri, deyişleri ile öğreti yayılır. Dedeler söz sahibi, sözü özü bir olan gönle dokunanlardır. "Kulak abdesti" aldırarak sözüyle iyiye ve güzelle çağıranlardır.

Komünal toplum geleneğini yaşayan kendi koyduğu kurallarla kendini yöneten Alevi toplumunda düşkünlük olarak sayılan suçlar, o topluluğun birliğine varlığına zarar veren ahlaki dokusunu zedeleyen davranış ve tutumlardır

Sözün bir derece etkili olduğu Alevilik inancı da sözde dile gelenin o toplumun inançları, yaşayış, eyleyişleri, mücadeleleri vs. olması önemli bir gelenektir. En dikkat çekici olansa sazın ve sözün misyonudur. Saz "telli Kur'an" olarak inanç, ibadet içinde yerini alır. Şiirle kendini anlatan saza gelip müzikle gönle dalan bir ibadet şekli vardır. Alevi öğretisi, deyişleri sazla dile gelir. Saz özünde müziğin eliyle ruha akla dokunmaktır. Gönlü coşturur, deyişlerle hep hatırlatmalarda bulunur. Tıpkı eski çağ dönemlerindeki şiir dili bu inanç içinde

de yerini alır ve cemde semaha durulunca sazla, ibadete geçirilir. Böylece gönül dilinden düşünce ve ruha sarılır ya da umma dalınır. Halkın acısı isyanı, sevgisi, hakikat arayışları söze saza gelir. Semahla yapılan ibadet kadın ve erkekli meydana çıkarak hakka ulaşıp, halka dönmeyi anlatır. Evrenin döngüsünün bir yansıması olarak meydana çıkanlar topluluk oluşturup dönerler. Mevlevi inancından farklı olarak semahta topluluk oluşturulup dönülürken, Mevlevilerde ise tek tek kendi etrafında dönülür. Tüm figürlerde bir anlatım, sırra erişme vardır ki Alevilikte sır sürekli kılınan bir özelliktir. Bunun hakikate ulaşma arayışı kadar dönemsel baskılardan da kaynaklandığını söylemek yanlış olmaz, bununla bağlantılı olarak sözlü geleneğin, koşulların yarattığı bir zorunluluk kadar esasında Alevilik inancının temel yapısıyla kabul görür. Alevi inancında yazılı kaynakların olmayışı dikkat çekicidir. Kutsal kitaplardaki gibi yazılı hükümler, kalıplar yoktur. Yüzyıllarca gelenek kulaktan kulağa sözden saza aktarılarak günümüze ulaşmıştır. Bunun özünde yatansa inanç sisteminde esneklik, dinamikliliktir.

Yazılı inançların donmuş, değişmez bir yapısı vardır. Ahlak öğretisi en etkin öğrenme yöntemlerinden olan mitolojik, hikâyesel, dillerle anlatıma kavuşur. Bir çok hikaye, kahramanlıklar bu günde dille gelmiştir. Sözün etkinliği de buradan gelir. Sözü dille, saza getiren dedeler, Pirler o döneminde acısını, sevincini yaşamını yansıtarak öğretiyi yaymayı başarır. Bu özelliği ile Aleviliğin dogmatik bir inanç ulaşması engellenmiştir. Çok önemli olan bir diğer şey se inancın, ibadetin karsı karsıya yapılmasıdır. İnsanda görünür olan Tanrı cemdekilerle doğrudan konuşur, bakışır arada hiç bir mesafe olmaz. Orada herkes eşitlenir, çok daha güçlü bir gönül bağı kurulur, yani sıra Alevilik inancında Kutsal kitaplar ilk yazıldıkları metinlerine bağlı kalınmadan bozulmuş, değiştirilmiş ve dolayısıyla saf kalmamıştır. Bununla beraber metinler saf haliyle de kalmış olsalar, o günkü anlamı ile bugün ki ihtiyaçları karşılayamadığı düşünülerek yaklaşım sergilediği dile gelir. Aleviliğe göre sadece bilimsel eğitim almış kişiler pirler bu metinleri yorumlayabilir, anlayabilir. Onun kutsal kitabı pir olur ve "ben kendimin piriyim" denilerek herkesin kendi piri olacağına inanılır. İnsanı okumak, insanı anlamak en büyük eğitim ibadet olur. Bu anlayışla insan mikro kosmos olarak sürekli anlaşılması anlamlandırılması ve kendini aşması gerekendir.

Aleviliğin kutsal kitabı, yaşayan kamil insanın görüşü, düşüncesi, ahlakıdır. Bu durum aynı zamanda bu inancın özünün anlaşılmasını da gerekçeli kılmıştır. Bu inancın sahibi olan her kez sözü gelenekle, mitolojik anlatımlarla kendi bildiklerini öğretiye kavuştursa da, bu inancın ortak tarihe kavuşmasını zorlaştırabilmiştir. Birçok efsane kahraman, öğretinin geleneğinin korunabilmesi için yaratılmış, kutsanmıştır. Hızır birçok toplulukta olduğu gibi Alevilikte de peygamber ulu kişi olarak tanımlanan, kurtarıcı bir kült olmuştur. Çirkini güzelleştiren yanlışı doğruya çeviren tanrısal sırların kavrayış gücü, toplumsal özlemlerin kendisinden o ölümsüzlüğü temsili olarak insanın asla ulaşamayacağını bildiği ölümsüzlüğe ulaşan, özlem altına binerek her yere ulaşabilen bir simge, kahraman olmuştur. Hz. Ali,12 imamlar bu inancın yaratıcı güçler şahsiyetleri olarak görür, anlatıma kavuşur. Hz. Muhammed sonrasında gelişen dört halife döneminde Hz. Ebubekir, Ömer ve Osman'ın karşısında Hz. Ali'nin duruşunun gerçek adaleti sağlayan, Hz. Muhammed'den sonra halife olması gerekendir. İslamiyet'in iktidarlaşması ile Emevi, Abbasi, iktidarlaşması karşısında muhalefet eden Ehlibeyt (imamlar) ya da Alinin oğulları, torunları ezilen ve sömürülenlerin başına geçer. Hz. Ali halk içinde ezene sömürene karşı çıkan, mazlumun yanında olan, halkın yanında da mücadele eden, doğruluğun, haklılığın cesaretin sembolü haline gelmiştir. Kuşaktan kuşağa Hz. Ali ve 12 imamlar hikayesi, kahramanlıkları anlatılırken o kahramanlardaki özelliklerde inancın ahlaki dokusu, ibadetleri ve başkaldırısı anlamlaştırılır. Tarih boyunca da şeyh Bedreddinler Şah kulu, Pir Sultan Abdallar, Hacı Bektaşi Veliler de vücut bulan direnişler, inançlarda Alevi toplumunun belleği yaratılmış, dili tutulmuştur. Devlet baskısı karşısında sürekli muhalif duruşu sergileyen, başkaldırı direniş geleneğini tarihsel anlatıma kavuşturan Pir Sultan, çok önemli bir halk kahramanı olmuştur. Pir Sultan halkın gönlünde önemli bir inanç değeri olmayı başarmış, toplumsal mücadelesine öncülük etmiş, kamil insandır. Aleviler tarih boyunca Pir Sultan Abdalla düzene karşı mücadelesini büyütmüştür. Dönemin zalimi Hızır Paşa karşısında ona boyun eğmeyen Pir Sultan bunun cezası olarak idama götürülür. Halkın önüne çıkarılan Pir Sultan buradan halk tarafından taşlanmak istenir ve onun musahibi Ali babanın bu buyruğa uyması istenince musahibi Pir Sultana gizlice gül atar. Pir Sultan Abdalsa buna karşı üzülerek acısını söyle dile getirilir; "Pir Sultan Abdalım can göğe ağmaz, haktan emr olmazsa rahmet yağmaz, şu ellerin taşı hiç bana değmez, ille dostun gülü yaralar beni " Pir Sultanın idam edilmesinden sonra halk söylenceleriyle onun ölmeyip sırrına kavuştuğuna inanır. Pir Sultan 16.yüzyılda Osmanlı ile Safeviler arasında savaşların olduğu, Osmanlı'nın Sünni iktidar odaklı baskıcı düzenine karşı Alevi toplumu mücadele içinde olup, çok defalar katliamdan geçirildiği bir dönemde yaşamıştır. Bu baskıları "gelin canlar bir olalım" sözlü şiirinde dile söze saza getiren lider bir kişiliktir. Şii Şah İsmail Osmanlı'da ki Alevi isyanlarını desteklediği için Pir Sultan gibi birçok şair de şiirlerinde hep şahtan övgü ile bahsederler.

Yine Şeyh Bedrettin sahip olduğu düşüncesi, yürüttüğü mücadelesi ile önemli bir tarihi şahsiyet olmayı başarmış liderlerdendir. 14.yy'da yaşamış olan Şeyh Bedreddin Alevilik inancının felsefesinin de taşıyıcısı olmuştur. Osmanlı döneminde iktidarlaşan Sünni İslam'a, onun dogmatikleşen ve tutuculaşan zihniyetine karşı "her güzel şey cennet, her kötü şey cehennemdir. Tapınma, namazlar, niyazlar, ahlakın düzeltilmesi ve iç yüzün arınması içindir. Gerçek tapınmanın hiç bir koşulu, sınırı ve biçimi yoktur" diyerek eleştirisini sunar. Bu Alevilik inancının daha dünyevi olan özelliğinin yansıtılmasıdır. Günümüzde de sosyalist düşüncenin feyz aldığı eşitlikçi, paylaşımcı, mülkleşmeye karşı çıkan, düşüncesi en çok ta "yar yanağından gayrı paylaşmak için her şeyi " sözünde yansımasını bulur. Şeyh Bedrettin taşıdığı düşüncesini toplumlara yaymak ve baskıcı, otoriter devlet düzenine karşı durmak için mücadelesini büyütür. Bu mücadelesindeki yol arkadaşları olan Börklüce Mustafa ve Torlak Kemal'le hakikat yolculuğunda yoldaşlık ilişkisini kurmayı, başarır ve toplumsal mücadelesinde hep beraber olurlar. Şeyh Bedreddin ve arkadaşları Osmanlı ordusu tarafından katledilirler, ancak ezilen toplumlar adına balkan ve Anadolu'dan başlayan mücadelesi sadece Alevi toplumunda değil, genel toplumsal mücadelelerde önemli bir tarihsel bellek yaratır. Alevilik inanç felsefesinden ve bu farklı kimliği nedeniyle iktidarlarca maruz kaldığı baskılardan ötürü, sürekli toplumsal bir muhalefet gücü yaratırlar. Yezidlere, Hınzır Paşalara, Yavuzlara karşı direnerek kendini var etmeye çalışmış, öte yandan Kürdistan'da Anadolu'ya, balkanlara kadar yayılarak farklı kimlikleri de kendine katarak mayalanmıştır. Bu sebeple Alevilik kimliği içinde yüksek düzeyli kültürleri zenginlikleri barındırarak oluşturduğu toplumsal hafızası ile günümüze gelmeyi başarmıştır. Her dönem muhalefete çekilerek iktidara karşı durma nedeniyle çokça katliamlara baskılara maruz kalan; inancı, ibadeti, sapkın ilan eden, dini ritüelleri yasaklanan alevi kimliğin taşıdığı inanç felsefesi direnişçi yanı kadar tarih süreç içindeki oluşumu da doğru tanımlanmalıdır. Olgunun doğru tanımlanması için tarihsel yöntemde zaman ve mekan tespitini yapmak, beslendiği kaynakların üzerinden sürekliliğini serimlemek önemlidir. Alevilik kendini yaşattığı her coğrafya da millet veya ulus içinde farklı özellikler ve de adlandırılmaktadır. Kıra dayalı içe kapalı bir toplum yapısını kendilerinde taşımaları nedeniyle ortak değerleri kadar, çok farklı oluşumları da sahiplik eden Alevilik özelde Anadolu'da, Kürdistan'da Pir Sultan Abdal, Hacı Bektaşi Veli gibi öğreti sahibi öncü şahsiyetler, tarikatların etrafında kendi inançlarını geliştirebilmiştir. 16.yy Osmanlı devleti İran Safevi devletinin Alevileri kendi etrafında toplamaya ve örgütlenmeye girmesi karşısında Osmanlı içerisindeki Kürt, Türkmen, Alevi Kızılbaş-Bektaşileri kendi kontrolleri altına almak için, Hacı Bektaşi Veli çizgisi dışında bir oluşum olan Bektaşi dergâhlarını oluşturdu. İçinde örgütlenmesi özgün ve ayrı boyutta incelense de, dönemin ruhunun daha çok bu tarikat esasına dayalı gizli örgütlenme modellerini gerekli kıldığı bilinmektedir. Bu sebebiyetle Alevilerin kendi kimliklerini daha çok bu tarikatlar için koruyup kendini tanımladıkları bilinir. Kimliğin çokça bilinen tanımı Ali sevgisi olmaktır. Bu tanımda bizi tarihsel akış içinde Ali sevgisini yaratan 7. yy İslamiyet'in doğuş sürecindeki gelişmelere götürür. Hz. Muhammed'in ölümünden sonraki dört halife dönemi iktidar mücadelesinde Hz. Ali'ye haksızlık yapıldığına inananların Ali taraftarlığını oluşturduğu muhalefet, zamanla Emevi, Abbasi dönemiyle Sünni İslam'ın iktidarlaşması karşısında daha da yayılarak Alevi toplumunu oluşturur ve İslam'ın yayılmacı, fethedici iktidarlaşması karşısında direnenler bu kimliğin içinde kendini var eder. İran'a, özelde Horasan'a yayılarak Şiilik, Anadolu ve Kürdistan'da ise, Kızılbaşlık olarak kimlik kazanır. Bu tarihsel akış biçiminde zaman-mekan bütünselliğinde tanımlanırsa, Arabistan'da İslamiyet'in doğuşu ile Aleviliğin kimliğini kazandığını belirtmek, eksik ve hatalı bir yaklaşım olacaktır. Bu gerçeği yadsımamakla birlik bu inancın yayıldığı mekanlar da düşünülürse tarihsel süreklilik bağlamında özellikle Kürdistan'da doğal toplumdan, Zerdüştlükten beslenerek kendini var eden bir kimlik olduğunu ortaya koyabiliriz. Aleviliğin yazılı bir tarihi olmaması içe kapanıklığı ve birbiriyle etkileşim zayıflığı kimliğin doğru tanımlamasında farklılıklar doğurabilmektedir. Alevilik inanç felsefesi İslamiyet'le karşılaştırıldığında ciddi farklılıklar görülecektir. Bu farklılıklar da Aleviliğin otantik yapılı, özgün bir inanca ve düşünce kompleksine sahip olduğunu gösterir. Sünni İslam iktidarı bu niteliksel farkı gördüğü için, farklı inanç yapılarının kendini Alevilik mezhebi içinde korumaya çalıştığını bilmesinden ve taşıdıkları direniş geleneğinden ötürü sürekli bir baskılamaya gitmiştir. Bu sebebiyetlerin bir etkisi olarak ta Alevilik inancında "sırra erme" kendini savunma olarak ta gelişebilmiştir. Kapitalist modernite çağı ile beraber ulus-devlet odaklı yapılanmaların tekçi zihniyetle kendini inşa etmeleri, geçmişte yaşananlardan daha büyük toplumsal sorun-

Ahlak öğretisi en etkin öğrenme yöntemlerinden olan mitolojik, hikâyesel, dillerle anlatıma kavuşur. Bir çok hikaye, kahramanlıklar bu günde dille gelmiştir. Sözün etkinliği de buradan gelir

ları yaratmıştır. Bu tekçi zihniyet ideolojisi farklı kültürleri, inançları, ulusları baskıladığı için çağımızın toplumsal kimlikler sorunu çok daha büyüyerek, çözüm ihtiyacını doğrulamaktadır. Alevi toplumları da birçok farklı toplumsal kimlikler gibi ulus-devlet zihniyeti ve uygulamalarından nasibini almıştır. Kapitalist modernitenin Ortadoğu'yu işgali ile beraber gelişen mezhep çatışmaları toplumsal ayrılıkları doğurmuş, bu ayrılıklar Şii, Sünni, Alevi, Sünni gibi yaratılan ikilikleri bu defa ulus-devlet eliyle iç çatışmaların yaratılması amacıyla dayatılmıştır. Türkiye cumhuriyeti de ulus-devlet inşasını Türk-İslam sentezi üzerinden yaparken birçok ulusu, inancı yok saymıştır. Sünni İslam (hatta Sünnilik içerisinde de Şafii mezhebi)Türk kimlikli devletin kuruluşundan itibaren Dersim'de Alevi halkını katlederek başlattığı bu yapılanma, 20.yy boyunca çorum Malatya, Maraş, Sivas ve Gazi mahallesinde sürdürdüğü katliamlarla bu güne karanlık bir tarih mirası bırakmıştır. Birçok farklı inançlar gibi Alevi toplumun yaşadığı bu katliamlar imha ve inkâr politikaları o inancın tasfiyesi toplumsal örgütlüklerinin dağılmasını amaçlanmıştır. Oysa alevi inancı" ikilik" yok ettik bir olduk, sevindik sevildik, "gönül ektik gönül biçtik" diyerek toplumsal hoş görü ve birlik anlayışına sahip iken Sünni toplumu ile karşılaştırılıp düşman hale getirilmeye çalışılmıştır. Devletin Aleviliği yok sayıp, Sünnileştirerek eritmeye çalıştığı siyasal ve toplumsal ayrışmayı, saflaşmayı sokağa taşırıp, toplumsal öfkeyi büyütmesi sürekli bir yaklaşıma dönüşmüştür. Düne kadar yok sayılan Aleviler bugün AKP cemaat eliyle "devletin Alevi'si" ni yaratma amaçlı kabul edilmişse, bu da sergilenen oyunun bir parçası olmaktadır. Alevi toplumunun kırdan şehre göçmesi, şehirlerde daha birlik içinde yaşaması baskı ve katliamlar karşısında toplumsal uyanışını büyütmesi karşısında AKP iktidarı Alevi açılımı adı altında Alevilerin devletin kontrolü altına alınmaya çalışmaktadır. İzzettin Doğan, Cem vakfı gibi işbirlikçi cemaat destekli" Alevileri" Truva atı gibi kullanarak kendi Alevi'sini yaratmak istemektedirler. Camii içinde cem evinin yapılmak istenmesi, umreye Alevi dedelerinin götürülmesi,12 imam orucunun Ramazan orucuna özgü gelenek ve usullerle adeta "Hızır paşa sofrası" kurarak yapılmak istenmesi, bir gelenek haline getirilmek istenmiştir. Yine Namaz, oruç, hac gibi İslam'ın şartları olan ibadetlere göre Alevi inancı İslamiyet içinde asimile edilmek isteniyor. Oysa hiçbir zaman bunların Alevi inancında karşılığı olmamıştır. Devletin Alevi kimliği üzerinde yürüttüğü bu asimilasyon politikaları, tarih boyunca devam eden katliamlar karşısında Alevilerden özür dileyerek o kimliği yasal, anayasal düzende tanıması yapacağı tek demokratik çözüm yöntemi olacaktır. Yoksa Alevilerin tarih boyunca devletle olan mesafesi, muhalif yapısı, o ibadet merkezlerin devlete bağlanması, dedelere maaş verilmesi vb. farklı projelerle değiştirilip İslami algıyla özünü kaybedip bozguna uğraması, en büyük tehlike olacaktır. Dersim katliamından sonra devletin CHP eliyle Kemalist ideolojiyi aşıladığı Alevilerin bu gün de resmi devlet ideolojisi olarak iktidarlaştırılan İslam'la kendi olmaktan çıkarılması, kimliksizleştirilmesi toplumsal sorun üretmekten başka bir şeye hizmet etmemektedir. Nihayet "cem evleri terörist yuvasıdır." Diyen, El-Nusra IŞİD gibi çetelerle hem Suriye'de hem Türkiye'de yaşayan Alevileri tehdit eden yaklaşımları dahi Alevi toplumunun yaşadığı sorunların sürekli güncelliğini koruyarak büyüdüğünü göstermektedir.

Alevi toplumunun yaşadığı toplumsal sorunların çözümü Demokratik-Ulus modeli ile sağlanabilir kendi tarihini yazılı hale getirilip bunu ortak bir bilince kavuşturmak, inancın yeni çağa göre kendini ayarlamasını sağlamak için toplumsal muhalefetin en çok beslendiği bu yapıyı daha örgütlü kılabilmek için en verimli çözüm modeli olarak demokratik ulusu geliştirmek Alevi sorunlarını çözeceği gibi, bu toplumsal kimliğin kendini büyüterek yaşamasını sağlatacaktır. Demokratik Ulus anlayışı Kültürel zenginlik içinde dayanışmacı, barışçıl, kardeşliği esas alan, farklılıkları koruyan birleştirici rolü ile mezhep çatışmalarına ve ayrılıklarına da son veren bir modeldir. Ulus-devletin tekçi çatıştıran, baskılayan sistemi karşısında alternatif olarak gelişen demokratik ulus, farklı ulusları olduğu kadar farklı inançları da kapsayarak çoğulcu, özgür ve eşitlikçi toplumu yaratmayı amaçlar. Alevilik, inanç felsefesinin kendisi de demokratik bir toplumu yaratmada aydınlanmacı bir niteliğe sahip olduğu için bu inanç felsefesinin canlandırılması, yaşatılması Alevi toplumunun toplumsal inşada önemli bir rol sahibi olmasını sağlatacaktır. Hakikat yolunda kendini eriterek insan olmayı, güzel insan, kamil insanla toplumlaşmayı esas edinen Alevilik inancının toplumsal özgürlükleri, bunun mücadelesinde de birleştirici güzelleştirici üretici bir güç olması tarihsel misyonuna denk bir duruş olacaktır.

Yararlanılan Kaynaklar

Alevilik ve Aydınlanma Ezet Korkmaz,
Aleviliğin Sosyal Mücadelesindeki Yeri -Rıza Algül
Kimin İslam'ı- Sinan Şahin

Mümin kardeşlerim;*

İslam'ın ana merkezlerinde büyük bir savrulmayı, ihanet ve isyanı yaşarken, "Kürdistan" ve "Demokratik" kavramlarını, eksik ve yanlış anlamada yol açabileceğinin bilincinde olarak yine de daha büyük yanlışları önlemek ve özdeki doğrulara yol açmak açısından kullanmaktan çekinmedim.

Özellikle İslam'ın iki büyük merkezi olarak kendini günümüze de dayatan iktidarcı Arabi, selefi akımlarla İrani-Şia akımların devletçilik bağlamında yol açtıkları büyük tahribatlara karşı mekan halk ve demokrasi merkezli kavramlarla mücadele bayrağı açmayı aynı dinin özündeki doğruya sadakatle bağlı olmanın gereği saymaktayım. İki iktidarcı devletçi merkeze karşı demokratik ve mekan merkezli karşı çıkışların en büyük toplumcu ahlaki ve politik ifadesi olarak İslami yanıt aramayı, bulmayı ve iradeleştirmeyi kongrenizin en temel görevi saymakta ve selamlamaktayım.

İngiliz İmparatorluğu İslam ümmetini parçalamak için ulus-devletçiliği, onun başat ideolojisi milliyetçiliği çok bilinçli olarak İslam ümmetinin bağrına, beynine ve rahmine yerleştirmiştir

Her iki ana merkezci iktidarcı ve devletçi akım, kapitalist-emperyalist yükselişin bağlamında gelişmiş olup, dönemin egemen saltanat bloğu olan Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküşünde kullanılmıştır. Özellikle yenidünya hegemonu olarak yükselen İngiliz İmparatorluğu tarafından halen de sıkı sıkıya kullanma durumu devam etmektedir.

Her iki merkez de milliyetçilik mikrobunu İslam'ın özüne karşı sonuna kadar kullanmışlardır. Kendi ulus-devletlerinin doğuşunda kapitalist-emperyalizmin ana zor kavram ve uygulaması olan ulus-devletçi sistemi en zorba tarzda kendi halklarına zalimce dayatmaktan asla tereddüt etmemişlerdir. Halbuki İslami ümmet anlayışı öz itibariyle ulus-devletçilikle asla bağdaşmaz.

Zaten İngiliz İmparatorluğu İslam ümmetini parçalamak için ulus-devletçiliği, onun başat ideolojisi milliyetçiliği çok bilinçli olarak İslam ümmetinin bağrına, beynine ve rahmine yerleştirmiştir. Son 200 yıllık tarih, bir nevi İslam'ın mekanlarında ve halklarında İslam'ın bütün değerlerini neredeyse onulmaz bir biçimde tahrip etmiştir.

Mümin Kardeşlerim;

İslam gerçekten din adına söylenebilecek en son evrenselliği temsil etmektedir. Hem dili hem de felsefesi sayesinde önemli bir evrensellik kazanmıştır. Bundan kuşku yok. Ama çok önemli bulduğum bu aynı felsefenin dini yani İslam'ın bir de "tekil" kavramı itibariyle ifade ettikleri ve yaşamsallaştırdıkları gerçekliği vardır. Evrensel yan kendini "Allah'ın birliği" olarak güçlü ifade ederken muazzam bir külliyata kavuştururken bunun üzerinden inşa edildiği "tekiller" üzerinde aynı önemle durulmamış, çok sayıda eksik, yanlış, çatışmacı yorum ve uygulamalara tabi kılınmış, oluruna bırakılmıştır. Temel görevlerimizin başında mekana ve zamana bağlı olmayan Allah'ın nasları kadar önce oluşturulan tekil nasları da aynı sorumluluk ve yetkinlikle ele almalı ve haklarını teslim etmeliyiz. Bilimsel ifade ile söylersem; genel ilkelerin somut uygulanışını adil ve özgürce başarmalıyız. Daha somut olarak genelde tüm canlılara özelde insana özgü topluluklara İslam evrenselliğinin özünde yatan adil ve özgürce yaklaşımları uygulamalıyız. Kul hakkı yememek ve karıncayı ezmemekle dile getirilen budur.

Ama iki zalim merkezden kaynaklanan "Hizbullah" ve "El Kaide" bozguncuları esasında kapitalist hiçleş-

tirmenin İslam ümmetinin başına bela ettikleri güncel faşizmi temsil etmektedirler. İdam sehpaları kelle koparmalarıyla korkunç faşizmi başta Kürdistan halkı olmak üzere tüm İslam olan ve olmayan halklara, insanlara karşı uygulamaktadırlar. Otoriter, laikçi ve milliyetçi faşizmin dünün ve bugünün halen acımasızca uygulanan devletçi faşizmi iken, sözde daha güncel ve radikal dinciliğin faşizmi de bu adı geçen akım ve partiler eliyle olmaktadır.

Değerli Mümin Kardeşler;

Kürdistan'daki özgürlük hareketi asla ne bu otoriter laikçi milliyetçi ne de radikal dinci geçinen iki ana merkezli sapkınlığa düşmeyecek ve fırsat tanımayacaktır. İnanıyorum ki temsil ettiğiniz özgürlük hareketi her türlü milliyetçi dinci cinsiyetçi bilimci geçinen kapitalist ataerkil iktidarcı anlayış ve uygulamalara karşı radikal demokrasinin ve özgür mekanı kendisi olacaktır. Çağdaş İslami ümmetin "milletler birliğini" anlamlı buluyorum. Ama bu asla "Tek devlet, tek millet, tek bayrak" zırvalamaları anlamına gelmemektedir. Tersine ilgili ayetteki "birbirinizi tanıyasınız diye sizi farklı kavimler halinde yarattık" hükmü gereğince ÇOĞULCU DEMOKRATİK EŞİT VE ÖZGÜR bir İslami ve birliğinde olan diğer kavimlerin "milletler birliğini" ifade etmektedir. Kongrenizin hem İslam'ın evrenselliği hem tekilliği bağlamında gerek İslami Milletler Birliği gerekse bağrındaki çoğulculuğun ifadesi olan her mezhebi tekiller sorununa doğru yaklaşımlar ve uygulama esaslarını gerçekleştireceğine dair inanç ve umudumu ifade etmek isterim.

Hareketimizin batının ideolojik hegemonyasının bir sonucu olan dini-laik ikilemine boğmamak esastır. İslam'ın kendisini dini laik bağlamına sıkıştırmakta bence yanlıştır. İslam'daki yaşam bütünlüğünü bozmaktır. Ayrıca sanki modaymışcasına İslami kriterleri kılık kıyafetler üzerine tanımlama dar pozitivist yaklaşımlardan öte bir anlam ifade etmez. Eğer illa genel bir güncel İslami tanımlama da bulunma gereği varsa bunu kültürel İslam olarak belirlemek kanımca herkesi içermesi nedeniyle doğruya daha yakındır. Kültürel İslam'la kast edilen hem gerçekleşmiş hem de anlamını sürdüren İslam toplumu olmaktadır. Unutmamalıyız ki İslam doğduğunda şekli şartlar ibadet biçimleri bugün yüklenmeye çalışılan katı anlamlardan bir hayli uzaktır. İlk söz "OKU" idi. Yani anlamla ilgiliydi. Esas olanda budur. Bu husus rahatlıkla günümüz içinde geçerlidir. Günümüz için İslam'ın anlamı dolayısıyla tanımı tarihi toplumsal bir gerçeklik olan İslam toplumlarında adil demokratik özgür kriterleri geçerli kılma ve bunun için cihadı Ekber ve cihadı şurayı yani sürekli eleştirel ve özeleştirel yaşamaktır. Diğer bir deyişle nefis ile mücadeleyi dıştan gelen şer güçlerine karşı daimi kılmaktır.

Saygı değer mümin kardeşlerim;

Kongrenizin genel hatlarıyla ifade etmeye çalıştığım anlamı kader sürekliliği ve bundan sonraki kurumsallaşması daha da önemli bir görev olarak önümüz de, önünüzde durmaktadır. İslami diyarların genelinde olduğu gibi, Kürdistan'da sürekli yeni bir İslami kurumlaşmaya şiddetle ihtiyaç vardır. Küresel kapitalizmin türevleri olmaktan öteye gidemeyen, sulta kökenli Şia, Selefi ve İhvanı kökenli cemaatleri aşmak, yeni kurumsallaşma için gereklidir. Çare elbette resmi Diyanet İslam'ı değildir. Resmi Diyanet İslamı 'İğdiş edilmiş İslam' olup gayri resmi İslam'dan daha anlamsız, zıddına hizmet eden bir İslam karikatürüdür. Faşizmden liberalizme kadar geniş hizmet sahaları vardır. Bu anlamda karşı İslam rolü oynarlar. Gerek resmi, gerek "gayri siyasi" cemaat, İslam'ın son Türkiye'de denenen pratikleri, kapitalizmin en talancı, en çevre düşmanı, en iktidarcı örneğiyle toplumu karşı-karşıya bırakmıştır. Adil, özgür ve demokratik İslam bu gerçeğin alternatifi olarak, kendini anlamlandırmak ve sürekli bir kurumsallaşmaya tabi kılmak durumundadır. Yeni kurumsallaşmanın adını, örgütlenme esaslarını ve amel biçimlerini derin bir vukuf ve iradeyle oluşturacağınıza dair inancımı belirtmek isterim.

Son olarak, bazıları, hareketimizi, ateist, komünist, materyalist gibi batılı kavramlarla tanımlamak istemektedirler. Bunlara "kavram kölesi" demek daha uygun düşer. Yalnız şu kadarını söylemeliyim ki; eğer İslami toplum doğası bir gerçekse, İslam'ın dindarı ve ateisti olmaz. Bunlar kavramsallaştırmalardır.

En zor koşullarda, tüm küresel kapitalist zorbaların kuşatması altında en gelişmiş savaş teknikleriyle, saldırı altında bulunan, her şeyi sömürülen bir halkın, Kürt halkının, sahte İslam'ın zulmüne, sömürüsüne en çok maruz kalmış bir toplumun savaşçılarına ancak Hz. Ali timsalinde kahramanlık yakıştırılabilir, eş kılınabilir. İslam'ın (mazlumlar tarihinin) en adil, özgür ve demokratik geleneğini temsil ettiğimize dair en ufak bir şüphem yoktur. Bu gerçekliği dünyanın diğer tüm mazlum halklarıyla güncel olarak paylaşan öncülüğe layık olmak kadar, günün ve geleceğin gerekli kıldığı yeniliğe ilişkin olarak da en ideal hareketi olduğumuza dair kuşkum yoktur.

Çağdaş bir Hüseyni, çağdaş bir Selahaddin'i hareketin sentezi olmak, en önemli mutluluk, dolayısıyla iman kaynağımdır. Hepinizi paylaşmaya, iradeleşmeye, eyleme çağırıyorum. Toplumsal esinin adil, özgür adı olan Allah'ın birliğine davetle birlikte güven olmanızı diliyor ve kongrenizi tekrardan selamlıyorum.

24 Nisan 2014
Abdullah Öcalan
İmralı F tipi kapalı Cezaevi
***Kürt Halk Önderi Abdullah Öcalan'ın Demokratik İslam Kongresine sunduğu mektubu**

Bismillahirrahmanirrahim!*

Değerli Alimler ve Aziz Misafirler!

Günümüz İslam coğrafyasının Dünyanın en sorunlu coğrafyalarından biri olduğu tartışma götürmez bir gerçekliktir. Bu coğrafyada yaşayan devletler ve toplumlar hem kendi içlerinde hem de dünya sistemiyle büyük bir çatışma içerisindedirler. Bunun günahı uluslararası Hegemonik güçlere, yani Kapitalist Moderniteye ait olduğu bir gerçekliktir.

Sorunların bu coğrafyada yoğunlaşması tesadüfi olmayıp tarihsel olaylar ve olguların sonucudur. Dolayısıyla çözümün de burada aranması en doğru yaklaşımdır. Çözüm arayışında temel problem,kimin sorundan ve çözümden ne anladığıdır.

İslam tarihinde saltanata karşı Şii ve Sünni birliğinin güzel örnekleri de mevcuttur. İmam-ı Azam Ebu Hanife, bir Şii isyanı olan ve İmam Hüseyin'in torunlarından Zeyd'in başlattığı başkaldırıya para desteğiyle katkı sunmuştur

İslam toplumunda sorunun başlangıcı, Hz. Peygamberin vefatından otuz yıl gibi kısa bir süre sonra, İslam dininin iktidarlaşma aracı yapılarak kendi özünden uzaklaştırılması ve çok çeşitli siyasi ve ekonomik çıkarlara alet edilmesidir. İslam'ın Arab'ı Acemden(Arap olmayan tüm topluluklardan)ayrıcalıklı görmeyen ve zenginin yoksul karşısındaki ayrıcalığını ortadan kaldıran ümmet anlayışının Arap şovenizmi ve Emevi saltanatıyla ikame edilmeye başlanması, bunun karşısında farklı kültür gruplarıyla sosyal sınıfların kendilerini çeşitli mezhepler ve tarikatlar biçiminde örgütleyerek büyük bir iç savaşa tutuşmaları sorunun temelini teşkil etmiştir.

Oysa farklı tarikat ve inanç örgütlenmelerinin olması bir zenginliktir. Ne var ki bazı tarikat ve inanç örgütlenmeleri özünden boşaltılıp iktidar odaklı siyasete alet edilmiştir. Bu nedenle de bir çok iç çelişki ve çatışmalar yaşanmıştır.

Bu iç çatışmalar farklı tonlarda 1300 yıldan fazla bir zamandır sürmektedir. Bu durum İslam toplumlarını sürekli olarak bir yıkıma mahkum etmiş, İslam dinini de dogmatikleştirerek katılaştırmıştır. Keza bu durum İslam'ın bir barış, kardeşlik ve adalet dini olma niteliğini geri plana itmiş, onu Cihad adı altında savaş ve şiddetle anılır hale getirmiştir. İslam'ı iktidar ilişkilerine bulaştıran bu kesimler zamanla kendi çıkarlarını ve farklılıklarını İslam'la özdeşleştirmiş, karşılarındaki farklı sınıflar ve kültürleri yok etmeyi de çözüm olarak bellemişlerdir. Bu çözüm yaklaşımı içte ve dışta sorunları adeta kangrenleştirmiş, İslam toplumlarını kıyameti aratmayacak bir kaos ortamının içerisine sürüklemiştir.

Kapitalist Modernite açısından sorun daha farklı algılanmakta,İslam toplumuna çözüm diye de çözümsüzlük dayatılmaktadır. Kapitalist dünya sistemi kendi içerisinde bir tıkanma yaşamaktadır. Kapitalist sistem yaşadığı bu tıkanmayı İslam toplumları içerisine derinlemesine yaymakta,İslam toplumlarını kültürel ve manevi değerlerine kadar metalaştırarak kendince bu tıkanmayı aşmaya çalışmaktadır.

Ancak bu coğrafyada yaşayan toplumlar Kapitalist Modernitenin yapmaya çalıştığı karşısında güçlü bir ideolojik ve kültürel direniş sergilemektedir. Kapitalist sistem kendisine karşı gösterilen bu direnişten İslam dinini sorumlu tutmakta ve bu 'engeli' aşmayı kendisini sürdürmek açısından hayati önemde görmektedir.

Uzun bir zamandır İslam toplumlarının dini ve kültürel değerlerine şiddet temelinde ve cepheden yaptığı saldırılarla sonuç alamayan hegemonik güçler,

son iki yüz yılda İslam toplumunun bu koruyucu zırhını içerden çökertmeyi temel politika olarak benimsemişlerdir.

Bu içten çökertmeyi iki biçimde yapmaktadır: Bir yandan İslam toplumlarında tarihsel olarak oluşmuş katılık ve dogmatizme dayanmakta, diğer yandan 'Radikal İslam' adı altında çeşitli grupları bizzat örgütleyerek beslemekte, bunlar eliyle bir insanın tasavvur edebileceği en çirkin eylemleri bizzat İslam adına yaptırmaktadırlar. Bununla hem İslam dışı toplumlarda hem de bizzat İslam toplumları içerisinde İslam dinine karşı bir tepki uyandırmayı hedeflemektedirler. Bu uygulamalarla İslam'ı adeta vahşet ve gericilikle özdeşleştirmekte,deyim yerindeyse Müslüman'ı adeta kendi dininden kuşku duyar hale getirmekte; "İslam buysa ben Müslüman değilim" dedirtmektedirler.Bununla da yetinmemekte; bu noktaya getirdiği mümini önceden hazırladığı ve adına da 'Ilımlı İslam' dediği ikinci bir tuzağın içerisine çekmektedirler.

Hz. Peygamber yukarıda zikrettiğimiz "Benden sonra hilafet otuz senedir, ondan sonra saltanat başlayacaktır" şeklindeki hadis-i şerifiyle zaten saltanatın, yani iktidar ve devletleşmenin İslam dininden bir sapma olacağını ifade etmiştir

'Ilımlı İslam' adına insanları içeriği tamamen boşaltılmış ve sadece bir kabuktan ibaret bırakılmış bir 'İslam' kavramlaştırmasına mahkum etmektedirler. Bu anlayışla da kapitalizmin 15. ve 16. yüzyıllarda Hıristiyan ahlakını yok ettikten sonra Batı dünyasında egemen olması gibi, İslam ahlakını yok ederek kapitalizmi İslam dünyasında hakim kılmak istemektedirler.

Değerli Alimler ve Aziz Misafirler!

İslam dinini içeriksizleştirip bu şiddet ve yozlaştırma sarmalında çökertmeyi amaçlayan bu politikalar, günümüzde İslam dini ve Müslümanların varlığını tehdit eder düzeylere ulaşmıştır. Yanı başımızdaki Suriye, Irak ve Mısır gibi ülkelerde İslam adına yapılan vahşet düzeyindeki yıkım ve katliamlar dehşet vericidir. Yaşananlar adeta kıyamet öncesinde geleceği haber verilen Deccal'ın yapacağı belirtilen şeyleri andırmaktadır.Yapılan tasvirlere göre, tüm kötülüklerin temsilcisi olan Deccal, 'İslami' kimliğe bürünerek ortaya çıkıyor ve kandırarak arkasına aldığı on binlerce insandan oluşan ordusuyla kelimenin tam anlamıyla bir insanlık kıyımını gerçekleştiriyor. İslam dini bu zamanda yeryüzünde o kadar azınlığa düşüyor ki, adeta yok olmakla karşı karşıya kalıyor ve büyük bir umutla kendilerini Deccal'ın zulmünden kurtaracak bir ışıltıyı arar hale geliyorlar.

Bugün başta Suriye ve Irak olmak üzere İslam coğrafyasında yaşanan gerçeklikler, yapılan bu tasvire ne kadar da uyuyor! Bu coğrafyada türeyen ve yüce İslam adını yüzlerine bir örtü olarak çeken gruplar adeta Deccal gibi ortalığı kasıp kavuruyorlar. Bunlar kadın, çocuk ve yaşlı demeden İslam adına her gün yüzlerce insanı katlediyor ve insanların en kutsal varlıkları olan inançlarına ve namuslarına saldırıyorlar. Yine aynı zihniyeti paylaşan insanlar, bedenlerine bombalar bağlayarak kendilerini birbirlerinin camilerinde patlatıyor, ortada yaşam adına ne varsa silip süpürmeyi bir marifet sayıyorlar. Bunlar adeta Truva Atı misali 'İslam' adına İslam'ı yok etmeye çalışıyorlar.

Değerli Alimler ve Aziz Misafirler!

Daha da kötüsü, İslami değerleri esas aldıklarını iddia eden bu kesimler, kitlelerin gözleri önünde adeta gösteri yapar gibi camilere gidiyor ve iftar sofralarında devletler ve partilerin yöneticileriyle ve bu devletlere bağlı dinî kurumların temsilcileriyle pozlar vermekte,İslam adına Fetvalar vermekten geri durmamaktadırlar.

Bu devletler yaşanan bu 'kıyametten' sorumludur. Bunlar kendi siyasi ve ekonomik çıkarları için kâh silahlı kâh silahsız Deccal'la işbirliği yapıyorlar. Çıkarları gerektirdiğinde Deccal'lara her türlü silah ve mali kaynak sağlamada bir an bile tereddüt etmiyorlar. Bunlar bir yandan Suriye ve Rojava'da masum Arap, Kürt, Türkmen, Asuri-Süryani, Ermeni ve diğer halkları katleden çetelere kamyonlar, tırlar ve ambulanslar dolusu silah ve patlayıcı gönderiyor, öte yandan çetelerin bu silahlarla yaptıkları vahşetlerin mağdurlarına gıda ve ilaç göndererek ne kadar "insani" ve "imanlı" olduklarını göstermeye çalışıyorlar. Bu biçimde işledikleri suç ve günahları sözde gizlemeye çalışıyorlar. Bunlar Allah'ın (c.c.) her şeyi gören olduğunu bilmiyorlar mı?

Bu devletler, partiler ve bunların yöneticileri alenen bu kadar riyakarlık ve münafıklık içerisinde oldukları halde, yanı başlarında bulunan Diyanet İşleri Başkanlığı gibi kuruluşlar tek bir itiraz sesi yükseltmemekte,"Sizin yaptığınız İslam dinine, onun barış, kardeşlik ve hoşgörüyü emreden şeriat ve ahlakına uymuyor" dememekte, bunun aksine, yeri ve zamanı geldiğinde, hükümetlerin yaptıkları kirli ve gayrimeşru uygulamaları aklamak için dinî değerleri çarpıtmaktan geri durmamaktadırlar.

Bunlar Hz. Peygamber'in "Âlimler Peygamberlerin varisleridir" buyruğunun tersine, hükümetlerinin buyruklarına boyun eğiyor; başlarının vurulması pahasına da olsa yüce Allah'ın kelamını toplumlarına ulaştırmak yerine, hükümetin toplumu hizaya getirmek için ellerine tutuşturdukları 'hutbeleri' okumaktan çekinmiyor, bu biçimiyle de İslam'ın yaşanan dünyevi çıkar çatışmalarına alet edilmesine göz yummuş oluyorlar.

Değerli Alimler ve Aziz Misafirler!

Yukarıda kısaca ifade etmeye çalıştığımız gibi 'İslam dini' ve toplumları, hem günümüzde dünya çapında yaşanan sorunların, hem de çözüm arayışlarının en önemli parçasıdır. İslam'ın sorun üreten bir din değil, aksine insanlığın yaşadığı sorunları çözmek için indirilen bir din olduğunu hepimiz gayet iyi biliyoruz. O halde İslam adına yapılması gereken ilk iş, İslam dininin nasıl sorunların bir parçası haline getirildiğini tespit etmek ve onu sorunların bir parçası olmaktan çıkarmaktır. Zira İslam dini sorunların bir parçası olmaktan kendini kurtarmadan asla sorunlara çözüm gücü olamaz.

İslam dünyasının yaşadığı sorunlar iki boyutludur. İlki kendi içerisinde, ikincisi de kendisi dışındaki dünyayla yaşadığı sorunlardır. Fakat her iki durumda birbiriyle bağlantılıdır. İslam toplumları kendi içindeki sorunları çözmeden dışarıyla olan sorunlarını çözemeyeceği gibi, kendi iç sorunlarından dolayı Kapitalist Modernitenin çıkar çatışmalarının basit bir malzemesi olmaktan da kurtulamaz.

İslam toplumlarının kendi iç sorunlarını çözmesi kendi tarihleriyle cesurca yüzleşmelerine bağlıdır.İslam toplumları ancak kendi tarihiyle objektif bir şekilde yüzleşip İslam dinini,Kuran-ı Kerim'in ayetlerini, Hz. Peygamberin yaşamını ve hadislerini,Allahu Taala'nın kendilerine en büyük lütfu olan akılları temelinde yeniden tanımladıklarında, hem kendilerinin hem de insanlığın sorunlarını çözme gücüne kavuşmuş olacaktır.

İslam toplumlarının en temel iç sorunu 1300 yıldan beridir bünyesinde devam eden mezhep, tarikat ve farklı din anlayışlarından kaynaklı çatışmalardır. Bu çatışmaların en uzun,en büyük ve diğer tüm çatışmaların da neredeyse ana kaynağı durumunda olanı hiç kuşkusuz Sünni-Şii çatışmasıdır.

Sünnilikle Şiiliğin karşı karşıya konulması kesinlikle İslam tarihindeki en büyük çarpıtmadır. Bunlar iki karşıt güç değil, aksine iki müttefiktir. Karşıtlaştırılmaları, iktidarla içerisine girdikleri ilişkiler ve devlet ve iktidarların bunları ortaya çıktıkları ilk özlerinden uzaklaştırmalarıyla ilgilidir.Şiilik de, Sünnilik de Emevilere karşı ortaya çıkmıştır. Yani ikisinin de mücadele ettikleri hedef ortaktır. Şiilik, Emevi saltanatının Muaviye'yle birlikte İslam dinini Medine Sözleşmesi temelindeki demokratik siyaset çizgisinden uzaklaştırmasına karşı ortaya çıkan ve aslında İslam'ın toplumcu ve demokratik özünü muhafaza etmeyi amaçlayan bir siyasi toplumsal çıkıştır. Bu çıkışın başında Hz. Ali'nin bulunması yeterince açıklayıcıdır.

Sünniliğin ortaya çıkışı daha geç dönemlere tekabül etmektedir ve bu çıkış daha çok inanç problemleriyle ilgilidir. Bu çıkış da Emeviler döneminde ve bizzat Emevi saltanatının İslam'ı saltanat çıkarlarına göre yeniden düzenleme girişimine karşı ortaya çıkmıştır. İmam-ı Azam Ebu Hanife, bu girişime karşı çıktığı için önce Emevi saltanatı, daha sonra da Abbasiler tarafından kovuşturmalara tabi tutulmuştur. Yine Sünni mezhebin diğer üç büyük imamı olan İmam Şafii, İmam Maliki ve İmam Ahmet bin Hanbeli de Abbasiler döneminde göz altına alınıp kötü muamelelere muhatap kılınmışlardır.

Aynı uygulamalar Şii cemaate yönelik olarak da gerçekleştirilmiştir. Gerek Emeviler gerekse Abbasiler döneminde onlarca Şii katliamı yapılmış, Ehlibeyt'ten olan İmamların neredeyse tamamı bu iktidar güçleri tarafından katledilmiştir.

İslam tarihinde saltanata karşı Şii ve Sünni birliğinin güzel örnekleri de mevcuttur. İmam-ı Azam Ebu Hanife, bir Şii isyanı olan ve İmam Hüseyin'in torunlarından Zeyd'in başlattığı başkaldırıya para desteğiyle katkı sunmuştur. Yine İmam Şafii Yemen'deki bir Şii isyanına bizzat katılmış ve bu tavrından dolayı da dönemin iktidarı tarafından tutuklanmıştır. Ayrıca söz konusu bu kuruluş döneminde her iki mezhepten büyük âlimlerin karşılıklı olarak birbirlerine talebelik ve hocalık yaptıkları da tarihsel olarak tespit edilebilen bir gerçekliktir.

Tarihsel gerçeklik böyle olduğu halde, ne oldu da başlangıçta müttefik olan ya da aynı gerçeği farklı iki açıdan korumaya çalışan Sünnilik ile Şiilik birbirlerine bu kadar düşman hale getirildi? Bu soru İslam tarihindeki ikinci büyük sorunu, aslında dile getirdiğimiz ilk sorunun da kökeninde bulunan İslam'ın devlete ve iktidara bulaştırılması sorununu gündeme getirmektedir. İslam saltanat ve iktidar ilişkilerine bulaştırıldıkça kendi özünden uzaklaştırılmıştır.

Hz. Peygamber bu durumu önceden fark etmiş ve "Benden sonra hilafet otuz senedir, ondan sonra saltanat başlayacaktır" şeklindeki Hadis-i Şerifiyle bizleri uyarmıştır. Nitekim tarih Hz. Peygamber'in sözlerini doğrulamış, 661 yılında Hz. Ali'nin şehit edilmesiyle beraber 29 yıl süren Halife-i Raşidun dönemi kapanmış,Emevilerin Bizans ve Sasanilerden devraldıkları saltanat dönemi başlamıştır.

Değerli Alimler ve Aziz Misafirler!

İktidar ve saltanat din ile imanın tam tersi yöndeki oluşumlardır. Her ikisi de sürekli olarak birbirlerinin karşıtı bir faaliyet halindedir. Bir toplumda din ve iman ne kadar güçlüyse, orada iktidar ve saltanat o kadar zayıftır. Bunun tersi de doğrudur: Bir toplumda saltanat ve iktidar ne kadar güçlenmişse, orada din ve iman o kadar zayıflamış demektir.

Bir toplumda din ve imanın mı, yoksa saltanat ve iktidarın mı hakim olduğunu günlük yaşamda gözlemlemek te mümkündür. Zira ikisinin de hakimiyet düzeyleri kendisini pazarda, mahallede ve sokakta hissettirir.

Eğer bir toplumda faiz, tefecilik, yolsuzluk, yoksulluk, hırsızlık, yalan, fuhuş, uyuşturucu ve işsizlik gibi kötülükler yaygın hale gelmişse ve utanmadan çarşıda pazarda dolaşıyorsa, bilinmelidir ki orada din ve iman zayıflamış, saltanat ve iktidar hakim hale gelmiştir.

Eğer bir toplum Hz. Peygamber dönemindeki Medine-i Münevver'eyi andırırcasına dayanışma içerisinde yaşıyorsa, ürettiklerini birbirleriyle paylaşıyor ve herkes emeği ve alın teriyle kazandığı ile bir yaşam sürüyorsa, bilinmelidir ki orada insanların onurlarıyla yaşadıkları, din ve imanın hakim olduğu bir toplum vardır. Bu toplum aynı zamanda Ahlaki Politik toplumu da ifade etmektedir.

Müslüman toplumların hem kendileriyle birlikte yaşayan farklı inanç gruplarıyla ortak yaşamada bir takım sorunlar yaşaması, hem de kendi içerisinde sosyal adaletsizliklerin oluşması, Ümmet kavramının tüm müminlere yüklediği yükümlülüklerin hakkıyla yerine getirilmemesiyle ilgilidir

İnsan toplumlarında bu iki olgu, yani din ve iman ikilisiyle saltanat ve iktidar ikilisi aynı anda var olurlar. Zaten imtihan dediğimiz şey, insanların bu ikisinden hangisini tercih edecekleri konusudur. Ahlak yada ahlaksızlık olarak nitelendirdiğimiz şey de bu noktadaki tercihlerimizdir. İşte tam da bu noktada, iktidar ve saltanat, tercihimizi kendisinden yana çekmek için dini ve imanı bulandırmaya çalışır.

Din, beyaz bir kumaş gibi tertemiz ve apak iken, iktidar kömür tozu gibi bulaşıcı ve kapkaradır. İktidar ancak kendi kir ve karalığını o tertemiz ve apak kumaşa bulaştırdığı oranda kendisini sürdürüp yayabilir. Beyaz olanı bulamak ve karalamak onun varlık nedenidir.

Buna karşı beyaz kumaşın yapması gereken şey sadece kendisini korumaktır. Zira o apak kaldığı sürece insanların kapkara kömür tozuna meyletmeleri asla düşünülemez. Maalesef beyaz bir kumaş gibi tertemiz olan İslam dini ve mezhepleri, tarihi gidişat sırasında iktidar ve saltanat güçlerinin kara çalmalarına maruz kalmış ve karaya bulanmıştır.

Oluşumları tertemiz ve apak olan ve halen de bu özlerini koruyan Şiilik de, Sünnilik de zaman içerisinde iktidar odaklarınca bulandırılarak alacalı bir hale getirilmiştir.

Dolayısıyla neredeyse 1300 yıldır süren bu savaş mezhep savaşı değildir; sadece mezhep örtüsüne büründürülmüş bir iktidar savaşıdır. Toplumsal hayat açısından kendi başına var olan, dolayısıyla meşru olan, beyaz ve tertemiz kumaş olan İslam dinidir. Diğeri yani iktidar, kendi başına var olamamaktadır, dolayısıyla gayrimeşru ve geçersizdir. Bu nedenle iktidar ve saltanat yaşamak için kendinden var olana, meşru ve geçerli olana sinmek zorundadır. Sinmeye çalışmak onun emeli, onu defetmek de tüm müminlerin görevidir.

Değerli Alimler ve Aziz Misafirler!

İslam'ı ve mezheplerini kendilerine bulaştırılmış karadan ve isten temizlemek, içerde ve dışarıda yaşadığımız sorunları çözmenin en temel yoludur. Unutulmamalıdır ki, mezhepler ve tarikatların ortaya çıkış nedenleri de, İslam'ı kendi dönemlerinde ona bulaşmış olan is ve karadan temizlemekti. Hiç kuşkusuz bu mezhep ve tarikatların çoğu bu uğurda büyük mücadeleler verdiler ve İslam'ın özünün günümüze kadar gelmesini sağladılar. Kendilerine müteşekkiriz ve Allah'tan onların kurucu ve imanlı sürdürücülerine cennetten bir yer vermesini niyaz ediyoruz.

Ancak günümüzde İslam coğrafyasında ve İslam adına yaşanan kıyım ve kötülüklerden de anlıyoruz ki, bu mücadele yeterli olmamıştır. İktidar ve saltanatın bulaşıcı is ve karası sadece İslam'ın ana gövdesine değil, mezhep ve tarikatlarına kadar sirayet etmiştir. Bu nedenle günümüzün âlim ve müminlerinin görev ve sorumlulukları eskilerini katbekat aşan düzeydedir.

İslam'ı mezhep ve tarikatlarıyla birlikte kendisine bulaşan kara ve isten arındırmak silah ve şiddetle olacak bir iş değildir. Bilakis silah ve şiddetin çok zorunlu meşru savunma veya nefs-i müdafaa dışında kullanılması temiz olan her şeyi kirletir. Bu bakımdan bugün İslam adına yapıldığı söylenen 'silahlı cihadın İslam dinini kirletmekten başka bir sonucu yoktur. İslam adına gerçek bir cihattan bahsedilecekse, bu ancak ilim ve irfanla yapılacak bir cihat olur. Hz. Peygamber bunun böyle olması gerektiğini"Âlimlerin mürekkebi şehitlerin kanından daha faziletlidir" şeklindeki hadisiyle bizlere bildirmiştir.

Değerli Alimler ve Aziz Misafirler!

İslam dinini ve toplumlarını kendilerine bulaştırılan iktidar ve devletin veya iktidarlaşma ve devletleşme heveslilerinin is ve karasından arındırmanın en temel yolu, alimlerin kalemlerinden dökülecek mürekkeple yapılacak cihattır.

Bu cihatta yapılması gereken ilk iş, yukarıda da belirttiğimiz gibi İslam dinini Kuran-ı Kerim'in ayetlerine, Hz. Peygamber'in yaşamı ve hadislerine,Allahu Teala'nın insana en büyük lütfu olan akıl temelinde özüne uygun olarak yeniden anlayıp doğru bir yorum kazandırmaktır.

Böyle bir yaklaşım, İslam'ın kendisini kendisi olmayandan temizlemektir. İşte tam da bu noktada Demokratik İslam kavramlaştırması gündeme gelmektedir. Bazılarının sandığının tersine İslam dininin, önüne ya da arkasına konulacak bazı sıfatlarla tanımlamanın bir zararı yoktur.Aksine bu bir ihtiyaçtır. Bu konuda dikkat

edilmesi gereken, sıfatların özüyle uyumlu olmasıdır.

Tüm kâinatın ve mahlukatın yaratıcısı yüce Allah (c.c.) kendisini doksan dokuz İsm-i Hüsnası, yani sıfatlarıyla insana tanıtmıştır. Allah'a sığınmamız gerektiğini, onun Rahman ve Rahim olmasından biliriz. O, Rezzak olduğu ve tüm mahlukata ihtiyaçlarını verdiği için, Ondan bizlere helâl rızık vermesini dileriz. Yine Hak ve Adil'in Onun niteliklerinden olduğunu bildiğimizdendir ki, ilahi adaletin tecellisini Ondan bekleriz. Eğer Yüce Allah'ın İsm-i Hüsnalarını, dolayısıyla da sıfat ve niteliklerini bilmiyor olsaydık, Allah'ı da en azından şimdi bildiğimiz kadar biliyor olamayacaktık.

Bu durumda rahatlıkla şunu söyleyebiliriz: Kendisini bu kadar açıklıkla tanıtmış, adeta insanların saf ruh ve kâmil aklın gözüyle kendisini görmesine izin vermiş yüce Kudretin, insanlara doğru yolu göstermek üzere indirdiği dinini tanımsız, sıfatsız bırakması düşünülebilir mi? Kaldı ki, söz konusu olan İslam dini için yeni tanımlar, sıfatlar ve nitelikler icat etmek de değildir. Zaten kendi özünde var olan, Kuran-ı Kerim'in ayetleri ve Hz. Peygamber'in hadislerinde de dile gelen özellikleri, insanların daha iyi anlaması için günümüzün diliyle ifade etmektir. Yoksa sıfat ve nitelikleriyle tanımlanmayan salt bir 'İslam' kavramından herkes dilediğini anlayabilir.

Nitekim günümüzde kimilerinin İslam'dan anladıklarının en ucuz Amerikan işbirlikçiliği, başka kimilerinin de anladıklarının seri katliamcılık olduğu ortadadır. Oysa İslam bunların ikisinden de, bunların çeşitli tonlarından da uzaktır.

Değerli Alimler ve Aziz Misafirler!

İslam'ın sıfat ve niteliklerini yeniden hatırlarken en temel olanından başlamak durumundayız. Zira bu temel nitelikten yaşanan sapmadır ki, İslam dinini ve toplumlarını hem kendi içerisinde hem de küresel düzeyde bu kadar sorunlu kılmış ve sorunların bir parçası haline getirmiştir.

İslam iktidarcı ve devletçi bir din değildir ve hiçbir zaman da iktidarlaşmayı ve devletleşmeyi hedeflememiştir. Hz. Peygamber yukarıda zikrettiğimiz "Benden sonra hilafet otuz senedir, ondan sonra saltanat başlayacaktır" şeklindeki hadis-i şerifiyle zaten saltanatın, yani iktidar ve devletleşmenin İslam dininden bir sapma olacağını ifade etmiştir.

Bu nedenle İslam'ı iktidar ve devletle özdeşleştirmek ya da İslam adına iktidar ve devlet olmayı hedeflemek ona yapılabilecek en büyük kötülüktür. Çünkü iktidar kötülüklerin birikmesi, devlet de bu birikimlerin en üst düzeyde organize olmasıdır.

Şimdi Suriye, Rojava ve Irak'ta sözde Irak-Şam İslam devleti kurmak için terör estiriyorlar. Suriye'de son iki yılda resmi rakamlara göre 200.000 kişiden fazla insan katledildi, yüz binler yaralandı ve milyonlar göçtü. Suriye ve Irak'ın binlerce yıllık geçmişi olan şehirleri yerle bir edildi. Geriye ne insan kaldı ne de insanlık. Peki, insanın ve insanlığın kalmadığı yerde İslam'dan bahsedilebilir mi? İnsanın ve insanlığın kalmadığı yerde, bin tane 'İslam devleti' kurulsa bir kıymeti olur mu?

Bu noktada bir konunun altını özenle çizmek zorundayız: Hz. Peygamberin, Mekke ve Medine'de kurduğu kendi demokratik özyönetimini, iktidar ve devlet olgularıyla karıştırmamak gerekir. Orada günümüzün tüm sorunlarına çözüm olabilecek muazzam bir sistem örgütlendirilmiştir.

Hz. Peygamber'in Medine'sinde yürürlükte olan sistem iktidar ve devlet idaresi değil, toplumun demokratik yönetimidir. Medine Sözleşmesi'ne göre, her sosyal grubun dini, kabile kimliği ve kültürel değerleri sözleşmeye taraf tüm grupların ortak güvencesindedir. Her grup yaşamını kendi inancı, kabile gelenekleri ve kültürü temelinde kurma ve sürdürme özgürlüğüne sahiptir.

Bu sözleşmeyle dışarıdan gelen saldırılara karşı birlikte bir meşru savunma savaşı verilmesi yasalaştırılmış, sözleşme taraflarının birbirlerinin aleyhine üçüncü bir tarafla anlaşma içerisine girmeleri yasaklanmıştır. Sözleşmenin haksız kazancı zararlı ve gayrimeşru ilan etmesi de, onun iktidar ve tekel karşıtı olma özelliğini ortaya koymuştur.

Ayrıntıları daha da yazılabilecek Medine Sözleşmesi, özü itibariyle bir demokratik siyaset belgesidir. Değeri ne İslam aleminde ne de çağdaş sosyal bilimler ve siyaset dünyasında yeterince takdir edilmiştir. İngiliz Magna Charta'sı, Amerika Bağımsızlık Bildirgesi ve İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinden çok daha önce yazıldığı ve içerik olarak da en az onlar kadar güçlü olduğu halde, adeta bilinçli olarak hasıraltı edilmiştir.

Medine Sözleşmesi ve Hz. Peygamber (s.a.v.) döneminin siyasal toplumsal sistemi iyice incelendiğinde görülecektir ki, İslam dininin hedefi devlet değil; eşitlik, kardeşlik, sevgi ve barışı esas alan demokrasidir. Yüce Allah (c.c.) her insanı, özgür iradesiyle tercihini ortaya koyabileceği demokratik bir zeminde imtihan edeceğini, Maide suresinde bizlere, "Her biriniz için bir kanun ve bir yol tayin ettik. Allah dileseydi, hepinizi bir tek ümmet yapardı. Fakat sizi, her birinize verdiği şeylerde imtihan edecek. O halde durmayın, hayırlı işlerde yarışın" şeklindeki ayetiyle emretmiştir.

İslam dininin diğer bir temel niteliği, onun anti-kapitalist olmasıdır. İslam dini sosyal farklılıkları tanıyan, ama sömürü, tekelcilik ve sınıflaşmaların aşırısına karşı olan bir dindir. Kapitalizmin hakimiyet sahalarında zulüm ve sömürünün bu kadar pervasızca gelişmesi, onun dini ve ahlaki değerlerden yoksun olmasıyla ilgilidir.

Hz. Peygamber bunu erkenden tespit ettiği içindir ki faiz, tefecilik ve gereksiz sermaye birikimini en büyük günahlardan saymıştır. Allah yolunda sarf edilmeyen her türlü maddi birikimin, mahşer gününde tasarrufçusunun boynunda yakıcı bir yük olacağını önceden bizlere bildirmiştir.

Allah'ın yolu toplumda barışı, adaleti, eşitliği ve refahı sağlayan yoldur. Bu yolda yürümek demek, toplumun büyük çoğunluğunun yoksullaşması pahasına bazılarının birikim sağlaması değil, birikimlerin toplumsal adalet temelinde paylaşılması demektir.

Nitekim İslam'ın büyük Müminlerinden biri olan Hz. Peygamber'in sahabesi Ebuzer-i Gıffari "Yoksulluk bir hanenin kapısından içeri girdiği zaman, İslam diğer kapıdan dışarı çıkmaktadır" diyerek, yoksulluğun İslam'la bağdaştırılamayacağını ifade etmiştir. Ebuzer-i Gıffari, Hz. Peygamber'in vefatından sonra büyük sermayeler biriktiren dönemin Emevi Hanedanlığına karşı da büyük mücadeleler vermiş ve İslam'ın sömürü ve talanla elde edilen sermaye ve israfla da bağdaştırılamayacağını ölene kadar ifade etmekten geri durmamıştır.

Değerli Alimler ve Aziz Misafirler!

İslam dininin temel özelliklerinden biri de eşitlikçi olmasıdır. İslam tevhid dinidir; Allah'ın birliği ve mutlak hakimiyeti karşısında bütün insanlar eşittir. Aralarında ırk, renk, kültür ve cinsiyet bakımından bir eşitsizlik söz konusu değildir. İnsan toplumlarında gerçekleşen zümre ve sınıflaşmalar, yaratılışın bu ilkesinin tersine oluşmuştur. Sınıfsal eşitsizlikler ve sosyal zümreler, yaratılışlarında eşit olan insanları, birbirleri karşısında efendi-köle ilişkisine zorladığından, özünde şirkin özelliklerini taşımaktadır. Şirk ise İslam dininin bağışlanamaz saydığı günahların başında gelmektedir. İslam'ın eşitlik anlayışı ilkesel ve ahlaki olup, farklılıkları reddetmemektedir. Farklılıklar Allah'ın büyüklük ve gücünün kanıtlarındandır.

Başta çeşitli dinler ve kültürler olmak üzere, toplumsal farklılıklara hoşgörü ve adalet temelinde yaklaşmak da İslam dininin esaslarındandır. Her mümin, günlük olarak namaza dururken onlarca kez Fatiha suresini okumaktadır.

Fatiha suresi, "El hamdu lillahi Rabbül Alemin... yani, Alemlerin Rabbine hamd olsun ki..." diye başlamaktadır. Bunun anlamı şudur: Yüce Allah, sadece gezegenimizin değil, tüm farklılıklarıyla insan toplumları, canlı varlıklar ve kâinatların Rabbidir. Onun her yarattığını ondan dolayı sevmek ve insan olarak yaratılıştan kaynaklanan hak ve özgürlüklerimizin dışına çıkmamak doğru bir yaratan ve yaratılan idrakinin temelidir.

Başka toplumları ve varlıkları Allah karşısındaki durumlarından dolayı yargılamak ve cezalandırmak, ilahi hikmet alanına müdahale etmektir. İnsanlar ancak birbirleriyle olan ilişki ve sorunlarında yargılayıcı olabilirler. Yargılamada da esas olan, ilahi adalet ilkesine yakın durmaktır; yani yargılanan, yargılayan ve toplumun vicdanında adalet duygusunun oluşmasını sağlamaktır.

Nitekim yüce Allah, bir insanı inancından dolayı kınayan ve cezalandırmak isteyen Hz. İbrahim'i (a.s.) Cebrail(a.s.) vasıtasıyla uyararak düzeltmiştir. Sofrasında her gün bir misafiri ağırlamaktan zevk duyan Hz. İbrahim, bir gün evine davet ettiği doksan yaşlarındaki bir ihtiyarın yemekten sonra önüne koyduğu putuna ibadet ettiğini görünce öfkelenir ve onu tevhide iman etmeye çağırır. Yaşlı adam kendi inancında ısrarlı davranınca, ona verdiği yemekten pişmanlık duyduğunu söyleyerek adamı evinden uzaklaştırır. Bunun üzerine Yüce Allah, Cebrail'i göndererek, Hz. İbrahim'e "Ey İbrahim, bu adam on beş yaşına kadar çocuk sayılırdı ve bundan dolayı yaptıklarından sorumlu tutulamazdı. Ama yetmiş beş yıldır bu puta ibadet ettiği halde, ben ondan rızık ve merhametimi esirgemedim. Sen nasıl benim rızkını verdiğimi rızıksız bırakmaya, merhametimle koruduğumu sevgisizliğinle cezalandırmaya kalkıyorsun" diyerek, tüm yaratılanların kendisinin himayesinde olduğunu Hz. İbrahim'e, dolayısıyla hepimize hatırlatır. Bize düşen Yüce Allah'ın hikmetlerini yargılamak değil, anlamaktır. Zira Onun hikmetlerini anladığımız kadar ona yakın oluruz.

İslam dininin en temel niteliklerinden biri de onun her türlü etnik, dini, mezhebi şovenizm ve taassuba karşı olmasıdır. Ümmet kavramı en dar anlamıyla bunun ifadesi olmakla birlikte, bağrında bundan daha fazlasını taşıyan, İslam dininin en kilit kavramıdır.

Medine Sözleşmesi aslında bu kavram üzerinde inşa edilmiştir. Ümmet, dini aidiyetten ziyade, demokratik bir topluma mensup olmayı ifade etmektedir. Zira Medine sözleşmesinin tarafları sadece Müslümanlar değildir; Medine'de yaşayan tüm inanç gruplarıyla kabileler bu sözleşmenin taraflarıdırlar. Bu da, Ümmetin, kapsam olarak evrensel bir karakter taşıdığını göstermektedir. Sözleşmenin içeriğinde ise eşitlik, dayanışma, özerk yapılar ve ahde vefa gibi sosyal ve ahlaki özellikler öne çıkmaktadır. Bunlar da Ümmetin, toplumcu ve demokratik olmayı da içerdiğini ortaya koymaktadır.

Bu özellikleriyle Ümmet, çağımızın Evrensellik, Enternasyonalizm ve Demokratik Ulus kavramlaştırmalarına hem içerik hem de kapsam bakımından son derece yakındır. Hz. Peygamber'in, bu kadar büyük anlamlar yüklediği bu kavramın, günümüzde kapsam olarak daraltılıp içeriğinin zayıflatılması İslam dini açısından büyük bir talihsizlik olmuştur. Müslüman toplumların hem kendileriyle birlikte yaşayan farklı inanç

gruplarıyla ortak yaşamada bir takım sorunlar yaşaması, hem de kendi içerisinde sosyal adaletsizliklerin oluşması, Ümmet kavramının tüm müminlere yüklediği yükümlülüklerin hakkıyla yerine getirilmemesiyle ilgilidir. Bu nedenle, Medine Sözleşmesiyle birlikte Ümmet kavramlaştırması da Hz. Peygamberin ona yüklediği anlam temelinde yeniden ele alınabilmelidir.

İslam dini toplumsal sorunlara bir çözüm gücü olarak nazil olduğundan dolayı, adalet temelinde toplumsal barışı sağlamak da İslam'ın en temel niteliklerindendir. Cahiliye döneminin Arabistan'ında yoksulluk ve sınıflaşmadan kaynaklanan husumet ve çatışmalar toplumun en temel sorunlarından biriydi. Medine Sözleşmesi hem husumet içerisindeki toplumların barışını sağlama, hem de barış içerisinde bir arada yaşamanın belgesidir.

Yine Hudeybiye barışı, kısmen Müslümanların aleyhine bile olsa, Hz. Peygamber'in, dolayısıyla İslam dininin her zaman barışı savaşa tercih ettiğinin belgesidir. İslam dininde barış ilkeseldir ve Müslümanlar içerisinde olduğu kadar diğer toplumlarla olan ilişkilerde de aynı ilkesel değeri taşımaktadır. Bu nedenle barış içerisinde yaşayacak bir toplumun kuruluşuna katkıda bulunmak İslam dininin en temel gereklerindendir.

Dinin iktidara alet edilmesi en kötü olandır. Din iktidar ve devlet karşıtıdır. İslam dini ve tüm dinler özünde barış ve sevgi ile doludurlar. Haksızlığa, hırsızlığa, inkara, zulme ve zorbalığa karşıdırlar

İslam dininin ayırt edici özelliklerinden birisi de, onun kadın ve çocuk haklarına gösterdiği özendir. Hz. Peygamber döneminde kadınlar ve çocuklar hiçbir zaman Peygamber'in mescidinden ve cemaatlerinden eksik olmamışlardır. Kadınlar siyasal, sosyal ve ekonomik yaşamın içerisinde yaygınca yer almış ve değer bulmuşlardır. Aile yaşamında kadınla erkeğin karşılıklı olarak birbirlerinden sorumlu oldukları vurgulanmış, müminler arasındaki farkın tek ölçüsünün takva olacağı birçok kez ifade edilmiştir.

Nitekim Hz. Peygamber Mekke'yi fethettiği zaman erkeklerden olduğu gibi kadınlardan da biat almıştır. Kadınların daha sonraları toplumun siyasal, sosyal ve ekonomik yaşamından uzaklaştırılarak dört duvar arasına mahkum edilmeleri, İslam diniyle değil, iktidar ve sınıflaşmayla ilgili bir durum ve uygulamadır.

Emeviler ve Abbasiler döneminin egemen sınıfları, üstünlüklerinin bir ifadesi olarak, kendilerini toplumdan yalıttıkları gibi, kadınlarını da toplumsal alanın dışına çıkarmak suretiyle yalıtmışlardır. Sınıfsallaşmanın bir sonucu olan bu durumu zamanla dinin bir gereği olarak sunup meşrulaştırmaya çalışmışlardır. İslam dininin ahlak anlayışı, insanların siyasal, sosyal ve ekonomik yaşamın içerisinde olmamaları değil, bu yaşamda nasıl davrandıkları üzerinde kurulmuştur.

Dinin siyasetle ilişkisi kuşkusuz doğru kurulmalıdır. Dinin iktidara alet edilmesi en kötü olandır. Din iktidar ve devlet karşıtıdır. İslam dini ve tüm dinler özünde barış ve sevgi ile doludurlar. Haksızlığa, hırsızlığa, inkara, zulme ve zorbalığa karşıdırlar. Bu anlamda İslam dini aynı zamanda bir direniş dinidir. Nerede haksızlık, zulüm, inkar ve adaletsizlik varsa orada adalet, eşitlik, hakkaniyet, sevgi ve barış için bir sesini yükseltme bir karşı koyuş ve mücadele vardır. İman ve inancın gereği de budur.

Nitekim Hz. Peygamberin Medine'de gerçekleştirdiği de bu husustur. Medine Sözleşmesinin çözümleyiciliği kadar tarihsel değeri de bu özelliğinden kaynaklanmaktadır. Demek ki dinin siyasetle bir bağı vardır. Bu bağ iktidardan uzak kültürel İslam'ın özüne uygun olmak durumundadır. Maneviyatını her şeyin üstünde tutarak toplumda politik ahlak geliştirme temelinde siyaset üzerinde etkili olmak yanlış değildir. Farklılıkları bir zenginlik olarak görüp tüm inanç ve etnik toplulukların bir arada özgür ve kardeşçe yaşamasını benimsemek ve savunmak politik ahlakın gelişmesi ve toplumun özgürleşmesi için çok önemlidir. Bu noktada siyasetin yapamadığını İslam dininin kültürel özellikleriyle başarması hem mümkündür hem de gereklidir.

Yukarıda kısaca ana başlıklar biçiminde ifade etmeye çalıştığımız, İslam dininin temel niteliklerine dikkat edildiğinde çok iyi görülecektir ki, İslam birçok dinin aksine, ahiret sorunlarından daha çok insanların günlük yaşam sorunlarıyla ilgilenmektedir. Bu durum tesadüfi olmayıp, İslam dininin insanların günah ve sevaplarını toplumsal ilişkileri bağlamında değerlendirmesiyle ilgilidir. Müslümanlar ahiretlerini bu dünyada ve temelde toplumsal olarak inşa ederler. Bunu da tek tek kişilikler bazında ve ellerini eteklerini dünya işlerinden çekerek değil, bizzat Kuran-ı Kerim'in emrettiği, Hz. Peygamberinde sıklıkla öğütlediği eşitlikçi, adil, hoşgörülü, çoklu ve barışçı bir yaşamı kurmak suretiyle gerçekleştirirler. Bu yaşam İslam dininin gereği olduğu kadar, toplumsal doğanın, dolayısıyla demokrasinin de gereğidir. Demokrasi sanıldığı gibi sadece bir siyasal ve toplumsal rejim değil; esasta toplumun doğal varoluş halidir.Toplumun doğal varoluş hali de,eşitlikçi, özgürlükçü, paylaşımcı, hoşgörülü, şiddet karşıtı, politik ve ahlakidir. Tüm bu özellikler İslam dininin özünü teşkil ettiği gibi, şemsiye kavram olarak demokrasi kavramının muhtevasını da oluş-

turmaktadır.

Değerli Alimler ve Saygıdeğer Misafirler;

Demokratik İslam kongremizi ülkemizde ve bölgemizde çok önemli ve tarihsel gelişmelerin yaşandığı bir dönemde gerçekleştiriyoruz. Maalesef inanç ve İslam adına büyük haksızlıkların, adaletsizliklerin ve cinayet düzeyinde gaddarlıkların gerçekleştirildiği günler yaşıyoruz. El Kaide denilen örgütün uluslararası hegemonik güçler ve bizzat Amerika'nın desteğiyle yetmişli yılların sonlarında kurulduğunu hepimiz biliyor ve bunun tanığıyız.Daha sonra türevleri olan El Nusra, IŞİD vb. örgütlerin bu gün İslam dünyasını nasıl bir kan deryasına dönüştürdüğü ve halkların birbirlerini nasıl boğazlayan bir duruma geldiklerini derin acılarla her gün izliyor ve görmekteyiz.

Kongremizin İslam'la hiçbir ilgisi olmayan bu gibi örgüt ve yaşanan gelişmelere karşı elbette bir cevap ve perspektifi olmalıdır. İslam'ın hoşgörü, sevgi, barış ve kardeşlik özünü tekrar yaşamak ve yaşatmak için sorumluluklarımızın olduğuna inanıyoruz. Kongremizin bu anlamda geliştireceği yapıcı ve kapsamlı tartışmalar sonucunda bir sonuç bildirgesiyle doğru bir perspektife ulaşacağı ve bunu tüm İslam dünyasıyla paylaşacağı kanaatindeyiz.

Gerçekleştirmekte olduğumuz Demokratik İslam Kongresi bir ilktir. Bu açıdan tarihsel bir saygınlık ve değere sahiptir. Kongremiz muhakkak önemli karar tasarılarına ulaşacak ve almış olduğu kararları uygulamak üzere bir örgütlenme düzeyine gidecektir.Demokratik İslam Kongresinin sürekliliğine önem verilecektir. Bunun için şura ve komisyonlar düzeyinde kendisini örgütleyip devamlılığını sağlayacak ve kongre kararlarını hayata geçirecektir.

Bu temelde Kongrenin tüm aziz bileşen ve katılımcılarını hürmetle selamlarken, Allah'tan üzerimizde lütf ve merhametini esirgememesini diliyor, hepinizi saygıyla selamlıyoruz.

***Demokratik İslam Kongresine Kongre Hazırlık Komitesinin Sunumudur**

Din-Toplum ve Dinin Devletleştirilmesi

Tayfun İşçi

A-Dinlerin Doğuşu

İnsanlık tarihi, insan için ihtiyaç olanı bulma, sorun olanı çözme, yaşanılabilir olana ulaşma mücadelesi tarihidir. Ve bu tarih insanlığın gelişimine paralel olarak gelişme ve değişim geçirmiştir.

İnsanlık toplumsallaştıkça deneyim ve birikim sahiplerini büyücülük tanımında kutsallaştırmıştır. Daha sonra aile ve kabile bağları üzerinden kendi hukukunu yaratmış ve bunu dinsel bir kutsiyete bağlayarak totemler şeklinde simgelemiştir. Daha sonra da devletleşmeye geçtikçe toplumlar,tanrıları güçlü insanlarda tanımlamış, tanrı-krallara ulaşmıştır. İnsan toplulukları arasındaki ilişkiler ve çatışmalar ve birlik ihtiyacı, tanrıları tekleştirme arayışına yönelmiştir. Böylece tanrı fikri giderek insandan uzaklaşmaya, toplum için ihtiyaç olan ilkeler ve kurallarda şekillenmiş tanrılık, insanların elinden alınmıştır. Konumuzun İslamiyet olmasından kaynaklı olarak bizler kutsanmış kurallar ve ilkeler tanrısallığının gelişimine değinmekte yarar görüyoruz.

Tanrı, insan için gerekli olan erdem ve ahlak ölçüleriydi. Devamı olan Hz. Musa bu ilkeleri ve kuralların bütünü olan Tevrat üzerinden bu dini yaygınlaştırdı

B- Musevilik

İnsan tanrılardan uzaklaşma esas olarak MÖ.1700 yıllarında Hz. İbrahim'le başlar. Hz. İbrahim'in Nemrutla mücadelesi öz itibariyle insanın tanrı olamayacağı fikri üzerinedir.

Yehova (Tanrı odur) anlayışı ile tanrı ile insanı birbirinden ayırıp, tanrıyı sorgulayan inancı yaygınlaştırdı. Artık çöl tanrısı El, İsrael (tanrı ile güreşen) olmuştu." Tanrılık Nemruttan alınmış, Tevrat'ta ifadesini bulan "on emirle" ilke ve kurallara verilmişti. Tanrı, insan için gerekli olan erdem ve ahlak ölçüleriydi. Devamı olan Hz. Musa bu ilkeleri ve kuralların bütünü olan Tevrat üzerinden bu dini yaygınlaştırdı.

Hz.Musa, Musevilik ile diğer inançlar arasına da sınırlar çizmek zorundaydı. Bu nedenle de Musevilik aynı zamanda toplumların kabilelerden kavimlere geçişinin de bir göstergesiydi. Yahudiler kendilerini tanrı Yahuda tarafından kutsanmışlar olarak değerlendiriyor, dünyayı yönetmek için emir aldıklarını, Fırat ve Dicle nehirleri arası bölgenin kendilerine sunulmuş "vadedilmiş kutsal topraklar" olduğunu söylüyorlardı. Böylece ilkel anlamda ulus ve vatan olguları daha fazla netleşiyordu. Bu yaklaşım tarihsel dönemi açısından bakıldığında insanlık için önemli bir adımdı. Bu dinsel tutum, Tanrısal insan inancını sonlandırıyordu. Ve aynı zamanda çok tanrılıktan tek tanrılığa geçişi ve insanlık için yararlı erdemleri yüceltiyordu.

Yahudiler için Hz. Musa'dan sonra M.Ö.1000 Yıllarında Hz. Davut aracılığıyla Tevrat'tan sonra kabul gören kitap Zebur, Tanrı'ya yapılan şükürleri, yalvarış ve yakarışlarıyla İlâhî Aşk'ı anlatıyordu. Bunlar İbrani şiirinin abidesi olarak kabul edilir. Zebur'un büyük bölümü Hz.Davud ve küçük bir kısmı da Levili rahiplerce yazılmıştı. Bilgi için Zebur'dan küçük bir alıntı.

Zebur 145 / 1, 21: « Ey Tanrım, ey Kral, Seni yücelteceğim. Adını sonsuza dek öveceğim... RAB büyüktür, yalnız O övgüye yaraşıktır, akıl almaz büyüklüğüne... RAB lütufkar ve sevecendir. Tez öfkelenmez, sevgisi engindir. RAB herkese iyi davranır. Sevecenliği bütün yapıtlarını kapsar... Senin krallığın sonsuz bir krallıktır. Egemenliğin kuşaklar boyunca sürer. RAB verdiği bütün

sözleri tutar. Her davranışı sevgi doludur... RAB bütün davranışlarda adil, yaptığı bütün işlerde sevecendir. RAB kendini çağıran, içtenlikle çağıran herkese yakındır... RAB korur kendisini seven herkesi, yok eder kötülerin hepsini. RAB'be övgüler sunsun ağzım! Bütün canlılar O'nun kutsal adına, sonsuza dek övgüler dizsin. » (Zebur 145/1,21)

Ancak Museviliğin bu çıkışı tanrı krallar ve çok tanrılı dinler tarafından ağır baskılara maruz kaldı.

C- Hıristiyanlık

1700 yıllık bu direniş, İnsanlığın yeniden ve döneme uygun arayışlara girmesini getirdi. Dönem itibariyle Roma ve Sasani devletleri arasındaki savaş Ortadoğu'yu adeta bitirmiş insanlığı yaşayamaz kılmıştı. Özellikle hayvancılıkla geçinen göçebe toplum perişan durumdaydı. Musevilik içinde olan önce Vaftizci Yahya sonra Nasıralı İsa, savaşlara karşı barışın sesi olmaya başlamıştı.

İsevilik, dikkat edildiğinde iki önemli olgu üzerinde yükselmiştir. Birincisi iki farklı kültürün buluşma noktasında, Doğu (Asur, Arap, Urartu) ile Batı (Grek, Roma) güç dengelerinde oluşan otorite boşluğunda oluşmuştur. İkinci olgu ise çok geniş kesimlerin aşırı derecede yoksullaşıp, hümaniter bir arayış içine girdiği bir dönemde gelişmiştir. Ekonomik yapıda da yeni bir sistem dönemidir. Göçebe çobanlık yerini yavaş, yavaş yerleşik tarımsal ekonomiye bırakmaktadır. Bu durum Hıristiyanlığın devrimci bir dönüşümden ziyade evrimsel bir dönüşüm temelinde bir gelişme göstermesini açıklamaktadır. Ayrıca Hıristiyanlık devletsel bir örgütlenmeden ziyade toplumsallaşan insanın kötülüklerden arındırılmasını esas almaktadır. Hıristiyanlık, kendisi de bir marangoz olan Hz. İsa döneminde yoksulları savunan, yoksulların ve ezilenlerin dinidir.

"Rabbin ruhu üzerimdedir, çünkü fakirlere müjdeyi vaaz etmek için o beni meshetti, beni kölelere azatlık ve körlere gözlerinin açılmasını ilan etmeye ezilenleri kurtuluşa kavuşturmaya gönderdi."(Lukaya göre İncil4/8)

İsevilik, Musevilik gibi kavmiyetçi bir anlayış değildi. Daha ziyade erdemli insanı oluşturma gayretindeydi. *"İsa, bu on ikileri (Havarilerini) gönderdi ve onlara emrederek dedi: Milletler yolunda gitmeyin ve Suriyelilerin şehirlerinden hiç birine gitmeyin fakat daha ziyade İsrail oğullarının kaybolmuş koyunlarına gidin. (Matta'ya göre10/5-6)*

Tanrı ve kral çelişkisi Musevilikte başlamıştır. Ancak kral ve tanrı kavramı hala devam etmektedir. Musevilik içerisinde doğan Hıristiyanlık Museviliği bir anlamda biraz daha geliştirmiştir. Bu durumda Hıristiyanlık tanrıyı, insandan ayırmaya çalışmış ancak tümden koparmamıştır. Bir İnsan olan Hz. İsa ayni zamanda tanrının oğludur. Hıristiyanlık İnsan tanrılara karşı açıktan karşı çıkamadığı için Meryem'in oğlu İsa'yı, aynı zamanda Allah'ın oğlu olarak tanımlıyordu. İdeoloji "Baba-*Oğul-Kutsal Ruh*" üçlüsünde şekillenmişti. Bu yaklaşım Hıristiyanlıkta tanrı ile kul arasında ruhban sınıfının kabulünü onaylıyordu.

İsa çözümü Allah'a bırakmıştır. Bu eşitsizliklerin hesabı öteki dünyada tanrı tarafından sorulacaktır. Bu hali ile Hz. İsa'nın görüşü dünyadaki bozukluklara karşı direnme değil, iyilik yolu ile ikna yöntemidir. İsa Musevilerden dersini almıştır. Onlar gibi dünyaya hükmetmek için seçildiklerini ileri sürmemiştir. Böylece daha işin başında dünya egemenlerini karşısına almamıştır. Hıristiyanlık, başlangıçta sadece Musevi halkı ikna etmeye dönüktür. Çalışma alanı esas olarak Kudüs ve çevresidir. Sonraları bu anlayış değişmiş ve yayılmacılığa hizmet eder şekle getirilmiştir.

Bu yaklaşım Museviliğin tam tersi bir anlayış olmakla birlikte tarihsel bir olguyu da tartışmaya açmıştır. Hz. İsa'nın devlet kurmadan çok Amacı ve hedefi erdemli bir toplum yaratmaktır. Bu bir anlamda toplumun kendi kendini yönetmesi anlayışıdır. Zira devlet İnsanlar arasındaki çatışmalardan doğmuştur. Bu yaklaşımı ile Hz. İsa devlet aracılığı ile toplumu düzenlemek yerine direkt olarak toplumu doğru bir zemine çekmeye çalışmıştır.

Görüldüğü gibi Hıristiyanlık başlangıçta bir toplumsal yönetim biçimi değil bir ahlak öğretisi biçiminde gelişmiştir. Hıristiyanlık böylesine iktidardan uzak bir anlayışı ileri sürüp iktidar hırsı içerisinde olanları eleştirirken, iktidar sahiplerinin yıpranmasını da sağlıyordu. Bu nedenle iktidar güçlerinin hedefi olmaya başladı.

Museviler ise Kendi inançlarından bir sapma olarak gördükleri Hıristiyanlığa karşı düşmanlıklarını gizlememektedirler. Zira amaçları ve inançları dünyada da iktidarlaşmaktır. O halde ne yapılıp edilmeli, Hıristiyanlık engellenmelidir. Hz. İsa'yı Roma İmparatorluğuna şikâyet ederek suçlarlar. Kuşkusuz Museviler bunu ünlü politikacılıklarına uygun yapmaktadırlar ve İsa'nın Havarilerinden Yahuda' nın ihbarı ile Romalılar Hz. İsa'yı yakalayıp çarmıha gererler.

Hz. İsa'dan sonra Hıristiyanlık, çağın zorlamaları sonucunda gizliden gizliye değişime uğratıldı. İsa'nın havarisi Paulus Hıristiyanlığı, Museviliğin dar sınırlarından çıkarıp dünya milletlerine taşımaya başladı. Bunun içinde *"tanrının sadece Musevilerin Allah'ı olmadığını, tüm milletlerin Allah'ı olduğunu"* vurgulayıp tek tanrıcılığın gelişmesine hizmet etti. Hıristiyanlığın diğer toplumlara da açılması, beraberinde bu milletlerin egemenlerini ve onların zulümlerini eleştirmekten uzaklaşmayı da getirdi. İktidara bulaşan Hıristiyanlık iktidarların seyrine göre eski öğretilerinden uzaklaşmaya başladı.

İsa'nın Havarisi Paulus, başta Romalılar olmak üzere birçok devlete mektuplar gönderdi. *"Herkes üzerinde olan hükümetlere tabi olsun. Çünkü Allah tarafından olmayan hükümet yoktur. Bundan dolayı, hükümete mukavemet eden Allah'ın tertibine karşı durmuş olur."(Paulus' un Romalılara mektubu 10/12)*

Romalılar İsa'yı öldürdükten sonra Yahudilerin oynadıkları oyunun farkına varırlar. Kudüs'ü MS. 70 yılında yıkarak Yahudileri sürgüne gönderdiler.

Romalılar, Hıristiyanlığı kabul ettikten sonra yaymaya başladılar. Sami kökenli Aramca konuşan ve Asurluların bir ölçüde devamı olan Süryaniler, Hıristiyanlığı kabul eden ilk kavim oldu. Süryaniler M.Ö. 3 bin yılarından beri bu bölgede yaşıyorlardı. Yunanlılar (Grek) la Araplar arasında köprü rolü görüyorlardı. Bu günkü Antakya'ya kadar gelmiş ve ilk kiliselerini MS. 37 yılında Turabdin' de *(Allah'ın Köleleri Dağı)* kurarak çileli bir yaşam sürdürdüler.

Yine Romalılar, Hıristiyanlığı kendi yayılma alanlarında geliştirdiler. Özellikle 197-250 yıllarında Ermeniler üzerinde tam bir kıyım uyguladılar Ermeni krallığı 301 yılında Hıristiyanlığı kabul edip Ortodoks Hıristiyanlık içinde bağımsız bir kol oluşturdular. Gregoryen Kilisesini kurdular. Bu yüzden Ermeni patriği İstanbul'dan Yassı Adaya sürüldü.

Hıristiyanlığın yeni yeni bir devlet dini haline getirildiği bu dönemde, Özellikle Mardin yöresinde doğan ve giderek gerek Roma, gerekse de Sasaniler arasında hatta Uygurlarda ve Medya'da hızla yayılan Maniheizm, bir anlamda Zerdüştlüğü, Hıristiyanlığı ve Budizm'i birleştirip Ortadoğu'da bir yenilenme hareketi biçiminde hızla gelişmekteydi. Humaniter bir anlayışa sahip Manicilik, özellikle Roma ve Sasaniler arasında bir barış yaratma çabasındaydı. Ancak Zerdüşt inancına sahip Sasaniler bu yaklaşımı çıkarlarına uygun bulmamış Mani'yi öldürmüştür.

Hıristiyanlık böylesine iktidardan uzak bir anlayışı ileri sürüp iktidar hırsı içerisinde olanları eleştirirken, iktidar sahiplerinin yıpranmasını da sağlıyordu. Bu nedenle iktidar güçlerinin hedefi olmaya başladı

D-İslamiyet

Arap yarımadası tarıma yeterince elverişli değildi. Ekonomi daha ziyade ticaret ve hayvancılık üzerinde gelişiyordu. Bu ticaret yolu üzerinde belirli konaklama yerleri bulunuyordu. Araplar bir tarafta Hıristiyan Bizans'ın diğer tarafta Zerdüşt İran'ın arasında sıkışmıştı. Arapların bu iki dinden birini seçmesi ticareti engelleyecekti. Bu durum ekonomiye en uygun olan Semitik paganizmin devamını sağlıyordu. Böylece hiçbir inancın engellemesi ile karşılaşılmadan ticaret yapabiliyorlardı. Bu dönemde İnanç esas olarak paganizmdir. O dönemlerde farklı göçebe ve yerli kavimler, ticaretin içindeydi. Paganizmde totemler hala kabileleri temsil etmeye devam ediyordu ve bir kutsallıkları vardı. Konaklama ve aynı zamanda bir ticaret merkezi olan Mekke' de, her kavmin Lat, Uzza, Manat ve ay tanrısı Habel adları verilen putları, Kâbe denilen ibadet yerinde bulunuyordu. Bu durum Mekke'yi aynı zamanda dinlerin buluştuğu bir merkez yapmıştı. İnsanlık merkezi bir yönetime ihtiyaç duyuyordu. Ticaret merkezileştirilmeliydi. Zengin ve tüccar Kureyş kabilesi, Mekke'nin yönetimini elinde tutuyordu. Kureyş kabilesinden olan Hz. Muhammed 612 yılında İslamiyet'i açıkladı.

İslamiyet, Musevilikten ve Hıristiyanlıktan devraldığı İnsanlık için ihtiyaç olan bütün değerleri tek merkezde topladı. *"Her şeyi yaratan tanrı tektir. Ona ortak koşmak caiz değildir"*. Tanrı ile insan arasına kesin sınırlar çekti. İnsanlık için erdemli olan tüm hususları kurallar ve ilkeler olarak tanrıda simgeleştirdi. Aracı ruhban sınıfını kaldırdı. Tanrı adeta ulaşılması gereken mükemmel insan olarak tasfir edildi. İslamiyet dini her hangi bir kabile ve kavim dini olmaktan çıkardı. Kutsal Kitap Kuranı kerim kavim ayrıcalığını reddetti ve milliyetçiliği yasakladı.

"Göklerin ve yerin yaratılması, dillerinizin ve renklerinizin farklı olması da onun (varlığının ve kudretinin) delillerindendir. Şüphesiz bunda bilenler için elbette ibretler vardır." (Rum 22) yine Hz. Muhammedin şu ünlü sözü milliyetçiliği açıkça reddetti. "*Asabiyete çağıran bizden değildir."*

Zaten peygamberin en yakın sahabeleri "Suheyb-i Rumi", "Bilal-i Habeşi", "Selman-ı Farisi", "Ebu Bekir el Kureyşi Arabi" kimlikleri göz önüne alındığında farklı kavim mensubiyetleri hemen görülmektedir.

Müslümanlık Tanrı katında tüm kulları eşitleştirdi. Köleciliği kaldırmaya çalıştı. Mülkiyet hakkını Allaha bıraktı. Yine İslamiyet Hıristiyanlıktaki iki devlet anlayışını (yeryüzü krallığı ve tanrı krallığı) tek merkezde birleştirdi. Şeriat hukukunu ve devletini önerdi.

İslamiyet, Hıristiyanlıktan farklı olarak devletten ayrı gelişmemiş, bizzat devlet kurmayı hedefleyerek yayılmıştır. Bu durum iki yanlış anlamanın düzeltilmesini gerektirmektedir. İslamiyet, siyasal ve siyasal olmayan İslam olarak ayrılamaz. İslamiyet bizzat siyasal bir yönetim anlayışıdır. İkincisi ise İslamiyet'te din ve devlet işleri ayrı değildir. İslamiyet'in şeriat düzeni sadece toplumsal düzenleme değil, aynı zamanda devletsel siyasal bir düzenlemedir. İslamiyet, bu kutsal nizamı ile ezeli

ve ebedi olmayı getirmektedir. Bu anlayış, değişmezliği ve sisteme dışardan müdahaleyi engellemektedir. Bu durum İdeolojide açılımı yasaklayan katı ve dogmatik bir yaklaşımdır. İslamiyet bütün insanların tanrı önünde eşit olduğunu vaaz ediyordu. Bu durum en büyük servet olan köleliğin özgürleştirilmesi demekti. İslamiyet köleciliğe ağır bir darbe vurmakla kalmamış aynı zamanda da kapitalizme de yol gösterici olduğu için çağın koşullarında ilerici ve devrimci bir çıkış olmuştur. İslamiyet sadece bir din olarak ortaya çıkmadı. Aynı zamanda bir toplum örgütleyicisi olarak değişmez bir toplum düzenini savunuyordu. Bu düzen insani erdemlere ulaşmayı esas alan ama ticaret esasına dayanan, Ticareti öne çıkaran bir dindi. Bu yönü ile Feodal toplum içerisinde kapitalizmin tohumlarını taşıyordu. Bu durumu, Muzaffer Sencer şöyle değerlendiriyor

"İslamlık, Weber'in anladığı anlamda rasyonel bir 'kapitalist anlayışı' bir ahlak ilkesi haline getirmiştir"(Dinin Türk toplumuna katkıları. Sf.22))

E- Asr-ı Saadet dönemi ve Medine Vesikası

İslamiyet ümmet toplumunu esas almakla birlikte farklılıkların haklarına da saygı gösteren bir toplumsal şekillenmeydi. Bilindiği gibi İslamiyet Köleciliğe karşı bir dindi ve köle sahiplerinin otoritesini sarsıyordu. Yine Allahtan başka tanrı yoktur diyen İslamiyet Putperest kabileler topluluğunu yok saymaktaydı. İslamiyet'in ortaya çıktığı Mekke ise putperest kabile toplumunun Kâbe nezdinde buluşup koordine olduğu bir yerdi. Bunlar varlıklarını sahip oldukları kölelere borçluydu. Bu nedenle Hz. Muhammet ve İslamiyet'e karşı savaş açtılar. Müslümanların Mekke'de barınması artık mümkün değildi. 620 yılında Medine'ye (Yesrip) hicret ettiler. Medîne 'de 5 yıl öncesine kadar Paganist (Müşrik) Araplarla Yahudi kabileler uzun bir savaştan çıkmıştı. Ve Yahudiler Medine vatandaşı olarak kabul edilmiyorlardı. Medine yerli Araplarından bir kısmı ise daha önceden Müslümanlığı kabul etmişti, bunlara Ensar deniliyordu. Ancak bu üç farklılık arasında en güçlü olanlar Yahudilerdi. Gerek Yahudiler gerekse müşrikler farklı kabilelerden oluşuyordu. Ensarlar ise her kabileden insanlardı. Hz. Muhammed'le gelen Müslümanlara ise Mûhacir deniliyordu. Yahudiler ve müşrikler aralarında anlaşamıyorlardı. Müşrikler Mekkeli Müşriklerin devamıydı ve Peygamberin Medîne' ye gelmesini istemiyorlardı. Ancak bir kısım akrabaları Müslüman olmuştu. Bu dengeler içerisinde Mûhacir Müslümanlar Medine'ye geldi.

Mekkeli Müşrikler Medînelilere Çağrı yaparak Hz. Muhammed'i ve Müslümanları teslim etmelerini istediler. Aksi durumda Medîne'yi yakacaklarını ilan ettiler. Bu savaş tehditi karşısında Medine'dekiler bir toplantı yaptı. 622 yılında Hz. Muhammedin başkanlığında toplandılar ve aralarında bir anlaşma yaptılar, İlk 23 maddesi özetle Muhacirle Ensar arasındaki hukuku düzenleyen Medine Vesikası kaleme alındığında, Medine/Yesrib şehrinin nüfusu, 4 bin 500 müşrik, 4 bin Yahudi ve 1500 Müslüman olmak üzere 10 bindir. Müslümanlar şehir nüfusunun yüzde 15'ini oluşturuyorlardı. 47 maddelik (a ve b şıklarıyla 55 maddelik) Medine anayasası tarihteki yerini alıyordu.

Medîne Vesikası olarak anılan bu anlaşmaya göre. Müşriklerden, Yahudilerden, Ensarlardan ve muhacirlerden oluşan Medîne halkı kendi aralarında savaşmayacak, herkesin dini ve kültürü kendisine ait ve özgürce yaşayacak, mülkiyetleri başkalarına haram edilip mülklerine dokunulmayacak. Herkes kendi inancı ekseninde yargılanacak, çok hukuklu, çok kültürlü ve çok inançlı bir toplum anlayışı esas olacaktı. Bu anlayış İslam'ın hukuna uygundu. Nitekim Kafirun süresi bunu açıklamıştır. *"Sizin dininiz size, benim dinim bana"* (Kafirun, 6) anlaşmada İslam'ın bu ilkesi benimsenmişti. Bu ilke ve kurallar temelinde Medine halkı ortak bir meclis tarafından yönetilecekti. Bu anlaşma bütün taraflarca kabul edildi. Bu anlaşma aynı zamanda bir kent devleti anayasası anlamını da taşımaktaydı.

Medîne vesikası hazırlanması kabul edilmesi ve uygulanması İslamiyet adına önemli bir başarıydı. Bu anlaşma hem farklılıkları tanıma ve onların haklarına saygı gösterme anlamında bir demokratik içerik taşırken, diğer yandan demokratik bir meclis ve konfederal bir yapılanma üzerinden oluştuğu için demokratik bir içerikteydi. Ayrıca çok hukuklu sistem ve tüm kabilelerin ortak bir anayasa yetkisine alınması ve yine katılımcılık ilkesinin uygulanmış olması dönem değerleri açısından oldukça devrimci bir çıkıştı. Bu anayasa bu günün sorunlarına da ışık tutmakta olduğu kabul edilmelidir.

F- İslamiyetin iktidarlaştıkça yozlaşması

Peygamberin 632 yılında vefatı ile büyük bir yönetim boşluğu oluşmuştu. Kabileler ve sınıflar arasında bir denge unsuru olan Hz. Muhammed'in yerine kim gelecekti? Çıkar ve vasilik, tartışmalara neden oldu. Cenaze üç gün boyunca kaldırılamadı. Nihayet yerine Ebubekir Sıddık halife oldu. Halifelik peygamberin eshabı (yakınları) tarafından seçiliyordu. İslamiyet artık devletleşmişti. Devlet ve iktidar kendisini daha fazla güçlendirmek ister. Bu dürtü İslam'ın kendi gerçek demokratik değerlerinden uzaklaşmasını ve iktidar alanını ne pahasına olursa olsun genişletmesini getirdi. Kısa zamanda İslamiyet Sasani ve Bizans hâkimiyet

alanlarında yayılmaya başladı. Özellikle Hz. Ömer zamanında sınırlar oldukça genişledi.

M.S. 650 yıllarında artık İslamiyet Mezopotamya'nın sadece güneyinde değil artık tamamını etkisi altına almıştı. İslamiyet Mezopotamya'ya açılmış İran'ın ve Mezopotamya'nın tarihsel zengin kültürü ile buluşmuştu. Bu kültür Arap bedevi kültüründen üstündü. Araplar kendilerini korumak için yöre halkı ile evliliği yasakladı. İslamiyet Yahudiler gibi milliyetçi bir olgu olmamasına rağmen, Araplar kendi kimliklerinden vazgeçmediler. Yozlaşmayı önlemek için kavmiyetçiliği bu bölgede önemsediler ve yücelttiler. Kendilerini "Kavmi Necip" ilan ettiler. Müslümanlık iktidar alanının yabancı uyruklara ulaşması ile birlikte üstün Arap anlayışına kurban girmeye başlamış, artık kavmiyetçiliği ve milliyetçiliği reddeden İslamiyet, adeta ümmet toplumundan çıkıp millet dini haline gelmeye başlamıştı.

G- Kürtlerin İslamiyet'e Geçişi

Sasaniler ile Müslümanlar arasındaki ilk büyük savaş, Hz. Ömer döneminde; 637'de, Dicle kıyısındaki Qadisiye'de meydana geldi. Sasaniler yenildiler, Sasani hükümdarları Medya'ya sığındı. Bu savaş Kürtlerin İslam'la tanışmasına vesile oldu.

Kürtler İslamiyet öncesi kuşkusuz Musevilik ile ve Hıristiyanlıkla tanışmışlardı. Ancak asli olarak Kürtlerin inançları M.Ö.3000 beri Zerdüştlüktü. Ateşi ve güneşi kutsayan Tek tanrılı bir dindi. İyilik ve kötülüğün mücadelesini esas alan ve insani erdemleri esas alıyordu. Zerdüştlüğün diğer adı Mazdayasna 'dır ve kutsal kitabı Avestadır. Bu kitap da Zerdüşt'ün neye inandığını anlatan tek belgedir. Zerdüştlüğün temelinde iyilik ve kötülüğün savaşı yatar ve her insanın iyilik için savaşılması gerektiğini inanılır ..Zerdüştlüğün İslamiyet'in ortaya çıkışına kadar devam etiğine inanılır. Müslümanların Pers topraklarını ele geçirmesinden sonrasına kadar Kürtler asli olarak bu dine mensuptu. Kürtler ve diğer İranî halklar ile Müslümanlar arasındaki ikinci büyük savaş 642'de Medya'da, Nehavend yakınlarında meydana geldi.

İslamiyet, Hıristiyanlıktan farklı olarak devletten ayrı gelişmemiş, bizzat devlet kurmayı hedefleyerek yayılmıştır.

Kürtler İslamiyet'e önceleri direndiyseler de sonuç olarak İslamiyet'i kabul ettiler. İslamiyet Kürtler üzerinde önemli etkilerde bulundu. İslamiyet üzerinden Arap kültürü Kürtleri derinden etkiledi. Bu etkilenmeler bazı geliştirici etkiler de yarattı. Özellikle büyük devletler arasına sıkışmış Kürtlerin İslamiyet'i kabul etmesi olası katliamları engellemiş, İslam bölgede varlığını sürdürebilmiştir. Ancak İslamiyet asli olarak Kürt kültür ve inancında ciddi asimilasyonist tahribatlar da yarattı. Kürtler diğer kavimler gibi İslamiyet'i Kürtlük için kullanmaktan ziyade İslamiyet'in gelişmesi temelinde yaklaştılar. Emevi Devletini yıkıp İktidarı Abbasilere devreden Büyük Kürt İslam komutanı Ebu Müslim Horasani, yine Haçlı ordusunu yenen ve Kudüs'ü kurtaran Kürt İslam komutanı Selahattin-i Eyyubi bunlara örnektir.

Bu gün Kürtler içinde çok küçük bir azınlık Hıristiyan ve Musevidir. Kürtlerin %85'e yakın bir bölümü Sünni; yaklaşık %15'lik kesimi ise Şii ve Alevidir. Suriye'deki Müslüman Kürtlerin tamamı Sunni'dir. Türkiye ve Suriye Kürtleri arasında Şii yoktur. Şii Kürtler Irak Kurdistan' ın güneyi(Hanakin Yöresi) ile İran Kirmanşah ve Horasan tarafındadırlar. İran ve Irak Kürtlerinin de büyük bir çoğunluğu Sünnidir. Ayrıca yine Kirmanşah ve Hewreman bölgesinde Şiilikten oldukça farklı ancak Türkiye Aleviliğine yakın Ehl-i Hak inancına mensup olan gruplar vardır. Sünni Kürtlerin yaklaşık %80'i Şafii, geri kalanı ise Hanefidir. Kürtler Müslümanlığı Türklerden 200 yıl önce kabul ettiler.

H- Türklerin İslamiyet'le buluşması

Türkler, Orta Asya'dan ayrılmış kendilerine bir yer aramaktadırlar. İslam'ı kabul etmeden önce Şamanist, putperestler olan Türkler bir türlü Hürmüz Boğazı'nı aşamıyorlardı. Hz. Ömer zamanında Müslüman Araplar İran'daki Sasani devletini yıkmış, dağılmış olan Türklerin de bulunduğu Horasan'a kadar gelmişlerdi. Hz. Ömer'in ölümünden sonra halifelik Emeviler' e geçmişti. Emeviler Horasan'ı alıp Türklerden Haccac'ı oraya vali yaptı. (659) Ancak Çinlilerle Türkmenler arasındaki savaş giderek derinleşmişti. Abbasiler bu alanlardaki otoritelerini pekiştirmek için Çinlilerle savaştı. Çin ve Abbasi orduları arasında 751 yılında Talas savaşı, Türklerin Müslümanların yanında yer almasından dolayı Abbasilerin üstünlüğü ile sonuçlandı. Bu savaştan sonra Türk-Arap ilişkileri olumlu yönde gelişti. Bu olay Orta Asya'nın kaderini değiştirirken, Türklerin İslamiyet'i kabul etmelerinde de etkili oldu.

Türkler sosyal, kültürel ve ekonomik olarak, gerek İslamî toplumlar gerekse Mezopotamya halklarına göre fazla gelişmemişlerdi. Türklerin buralarda kültürel etkinlik kurmaları hayli zordu. Savaşçı özellikleri sayesinde Abbasilerin egemenliğinde, paralı askerler olarak yer almışlardı. Emevilerin yıkılmasında ve bölge halklarının sindirilmesinde rol aldılar.

Türkler esas olarak İranlıların Samanoğlu devleti zamanında 963'lü yıllarda Müslümanlığı kabul etmeye başladılar. Ancak Peçenek. Kıpçak gibi Türkmen boyları ve yönetim dışı halk, uzun süre İslamiyet'e karşı direndiler. İslamiyet esas olarak Tuğrul Bey zamanında hakim din haline gelebilmiştir. Ancak bu kabul ediş geleneksel biçimde kendi inanç ve ekonomi politikalarını İslamî kurallarla karıştırarak gerçekleşti. Şamanizm, Totemizm, Manihaizm kültürünü İslamiyet'le kaynaştırdılar.

Türkler İslamiyet'i olduğu gibi kabul etmedikleri gibi, bölgede kendilerini güçlendirmek için oldukça bilinçli olarak kullandılar. Özellikle Abbasi dönemindeki ilişkiler ve bu dönemlerde gelişen Şii-Sünni ayrışmasında ağırlıklı olarak Şii kültürünü benimsediler. Şiilik uzunca bir dönem Selçuklu ve Osmanlı döneminde hakim mezhep olarak devam etti. Ancak Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'u fethi ve Roma mirasını sahiplenmesinden sonra II. Beyazıt zamanında Sünnilik iktidar mezhebi olarak etkin hale geldi. Daha sonra Halifelikle birlikte Sünnilik iktidar mezhebi oldu. Ancak bu gün bile Türkmen halkın büyük çoğunluğu Şiilik ve Alevi mezhebini devam ettirmektedir.

I-İslamiyet'te İç Savaşlar ve Mezhepler

Hz. Ömer'in ölümünden sonrada Halifelik yine tartışmalı hale geldi. Üçüncü halife kim olacaktır? Hz. Osman Mekke'deki kabile aristokrasisi içerisinde oldukça güçlüdür Oysa Müslüman halk Hz. Ali'ye yapılanın haksızlık olduğuna inanmaktadır. Hz. Osman oldukça yaşlıdır ve İslamiyet bu yaşta birinin idaresinde başarılı olamayabilecektir. Bütün buna rağmen Hz. Osman Halife oldu

Bunun üzerine 656 yılında Hz Osman, Ali yandaşları tarafından öldürüldü. Aristokrat tabakadan gelen ve Hz. Muhammet'e bağlılıkları ile tanınan Talha ve el-Zübeyr, Osman yandaşlarını bir araya getirdiler. Peygamberin eşi Ayşe'de bunlara katıldı. Basra'da yapılan"Deve savaşı"nda Hz. Ali'nin ordusu galip geldi. Talha ve El-Zübeyir öldüler, Hz. Ayşe esir düştü. Hz. Ali, Halifeliğe seçildi. Hz Ali'nin kendisine rakip olan Ümmiye kavmi ile arası açılmıştı. Bu kabileden biri daha sonra Küfe'de Hz. Ali'yi namaz kılarken öldürdü.

Hz. Ali'den sonra rakip Ümmiye kabilesinden Komutan Muaviye Halife ilan edildi. Hz. Ali'nin oğlu Hüseyin, Halifeliği tanımadığını açıkladı. 'Muaviye'nin oğlu Yezit ile Kerbela' da yaptığı savaşta yenilerek öldürüldü. Böylece Hz. Ali'nin Şiası (Mezhebi) ayrı bir örgütlenmeye yöneldi.

Asuri bir halk olan Emeviler 661 yılında Şam'da Muaviye önderliğinde bir devlet kurmuşlardı. Süryani Hıristiyanlığına inanıyorlardı. Müslümanlığı kabul edip, başkentlerini Harran'a taşıdılar. Burada bilimde ve fıkıh alanında gelişmiş bir uygarlık yarattılar. Emeviler İslamiyet'i Arapların inisiyatifinde tutmak için ulusalcı bir İslami anlayış geliştirdiler. Muaviye'yi Halife seçtiler. Halifelik Emevilere geçmiş oldu. Muaviye bu çatışmalar karşısında ölünce, yerine geçecek halifenin İslam Meclisi (Ümmet Şurası) tarafından seçilmesini istedi. Ancak ölene kadar da bu şûradaki Hz. Ali yandaşlarının hepsini tasfiye etti. Kureyş kabilesinin ileri gelenlerini de değiştirdi. Muaviye'nin oğlu halife seçildi. İşine gelmeyenleri kılıçtan geçirdi. İslamlığın beşiği olan Mekke ise Emevi soyunun halifeliğini sürdürmesini istemiyordu. Emeviler Mekke'yi yaktı. Kudüs'teki Kubbe tül Hadra' yı Kabe yapmak istedi ve 120 bin kişiyi kılıçtan geçirdi.

Bu çatışmalar yeni bir mezhebin oluşmasına neden oldu. Hz. Ali taraftarlarına Alevi, bunların bir koluna da Şii denilmeye başladı. Alevilik bir anlamda yapılmış olan haksızlığa karşı bir başkaldırıydı. Komşu devlet Abbasiler, Şiileri destekledi. 750 yılında, O dönemlerde Abbasi toprağı olan Samara'ya yerleşmiş olan Türkmenler burada askerlik yapıyordu. Abbasiler, Türkmen orduları ile Emevi hükümdarı Mervan'ı yenerek Emevi devletini yıktı.

Bu konuda Tarık Ali şunları yazıyor. *"İslam dünyası Orta Asya'dan Atlantik kıyılarına kadar uzanıyordu. Fakat Siyasal birliği çok geçmeden Abbasilerin Kanlı zaferiyle parçalanmıştı. Bunun üzerine üç iktidar merkezi ortaya çıktı. Bağdat, Kurtuba ve Kahire Her birinin kendi halifesi vardı... Sünniler Endülüs, Mağrip'in bazı bölümleri, İran, Irak ve Amu Derya nehrinin ötesinde kalan bölgelerde hakimdi. Kahire'de Fatımi Halife Şii geleneğe bağlıydı ve dördüncü halife Ali'yle karısı Fatima'dan geldiklerini iddia ediyorlardı.* " (Tarık Ali Fundamantalizmler Çatışması.sf.53)

Mezheplerin ortaya çıkması, Sünni ve Şiiler arasında 30 yıl süren savaşların yaşanması çok yıkıcı olmuştu. Birçok ünlü komutan ve halife ölmüştü. Bunlar yaşanırken bir yandan da İslamî hadislerin farklı yorumlanması İslamiyet içi tartışmayı derinleştirmişti. İslamiyet'e olan güven de sarsılmaya başlamıştı. Bu durum çözülmede etkili olmaya başlamıştı.

Bilindiği gibi Kuran-ı Kerim vahiy yoluyla Araplara indirilmişti. Kuran'ın kitap haline getirilmesi Hz. Muhammed'in ölümünden çok sonra Halife Hz. Osman'ın kızı tarafından değişik hafızların toplanması ile gerçekleştirilmişti. Kuran İslamiyet'in genel yaşam sorunlarına çözümler getiriyordu. Ancak sorunlar çok daha özgün ve çapraşık olabiliyordu Bu açıdan Kuran ayetlerinin doğru yorumlanması gerekiyordu. Birçok ayrıntıda Kuran'ı yorumlamak da yeterli olmaya biliyordu.

Bu nedenle Kuran'da yazılı olmayan ama Hz. Mu-

hammed'in yaptıkları ve söyledikleri de uygulanmaya başlanmıştı. Bunlar *"Hadisler ve İçtihatlar"* olarak belirleniyordu. Bu durum değişik İslam alimlerince değişik tarzlarda yorumlanmaya başlandı. İslamiyet değişik İmamlar üzerinden yeni mezheplere ayrılmıştı. İmam-ı Hanefi Hanefilik, İmam-ı Şafii, Şafiilik, İmam-ı Hambeli, Hambeli, İmamı-ı Maliki, Maliki mezheplerinin ortaya çıkmasına yol açtı. Bu mezhepler Hadis ve İçtihatlarda ayrılıyordu. İslamiyet bir anlamda iç tartışmaya açılmıştı. Kuşkusuz İslamiyet içinde çok daha farklı mezheplerde bulunmakla birlikte bu mezhepler genel İslam çoğunluğu tarafından tanınmıyordu. Bütün bu iç tartışma ve ayrışmalar bu gün İslamiyet içinde farklı akımların oluşmasına İslamiyet'in farklı yorumlanmasında etkili oldu. Özellikle İslamiyet'in iktidarla buluşması ve yine ulus ve devlet çıkarlarının ön plana çıkması İslamiyet'in dünya dengelerine ve güçlerine göre farklı algılanmasını hızlandırdı.

İ-Dinin iktidardan uzaklaştırılması ve Laiklik

Bilgi birikim ve deneyimin yoğunlaşması olan büyücülüğün topluma hâkim hale gelmesi ve süreç içinde büyücülüğün dine evrilmesi ile dinin iktidarlaşması gerçekleşmiştir. Sümer rahip devletleri şahsında din devletleşmiş ve devletleştikçe de din yozlaşmıştır. Daha sonra dinin korumalığını yapan ve ardından iktidarı dinin elinden almaya çalışan komutan kralların kendilerini dinin temsilcisi (tanrı veya tanrının yeryüzü temsilcisi) ilan etmesi bilinen bir gerçekliktir. Tanrı kralların iktidarlaşması aynı zamanda dini iktidara ortaklaşmayı getirmiştir. Bu iktidar ortaklığı aynı zamanda, iktidarın dinle birlikte soyun yani kan bağının da bir aracı haline geldiğini açıklamaktadır. Böylece devletlerde dinin etkinliğinin yanı sıra kral soyunun da etkinliği gelişmiştir. Gerek köleci gerekse feodal toplumlarda iktidarın seyri esas olarak kısaca böyle özetlenebilir. Geçmişin devletlerinde önce din sonra soy iktidarı ele geçirmiş güçlerdir.

Ticaretin gelişmesi din ve soy dışında bir gücün devreye girmesini ve iktidarı zorlamasını getirmiştir. Sanayi ve tekniğin gelişmesi ticareti geliştirmiş ve ticaret kendi kültürünü ve pazarını yaratmaya başlamıştır. Kapitalizm olarak gelişen bu yeni olgu, dindaşlık ve soydaşlık olgularının dışında yepyeni bir güç olarak eski ilişki sistemini zorlamaya başlamış ve iktidarı elinde tutan din ve soy bağını iktidarın dışına ötelemeye çalışmıştır.

Kendisini değişim değeri olan mülkiyet üzerinden konumlandıran kapitalizm, ilk saldırısını dine yapmıştır. Rönesans ve reform hareketlerinin insanlığın yozlaşmış din ve soy üstünlüğüne karşı kendini var etme hareketi olarak değerlendirilmesi yerinde olacaktır. Ticaretin temeli maddiyattır. Bu nedenle de madde ticaretin temelini oluşturmaktadır. Maddi olmayan hiçbir şeyin hükmü olmamalıdır. Oysa din esas olarak erdemin duygunun, ahlakın, kural olarak yüceltildiği bir olgudur. Bu kapitalizm açısından büyük bir sorundur. Bu nedenle de ticareti engelleyen hiçbir olgu meşrulaştırılamaz ve kabul edilemezdir.

Kaldı ki dinin erdeme dayalı bu temel olguları kapitalizmin ortaya çıktığı dönemde çoktan yozlaşmış ve din adına her türlü çürüme yaşanmaktadır. Ayrıca bilim ve tekniğin gelişmesi dinin kutsiyet atfettiği bazı iddiaların yanlışlığını da gün ışığına çıkarmıştır. Toplum din ve soy esasına dayalı sistemden oldukça huzursuzdur. Halk İktidarın bu temeldeki baskı ve sömürüsüne karşı eşitlik özgürlük istemektedir. Ticaret üzerinden gelişen ve giderek pazar ekseninde şekillenen bir toplumsal ilişki güç kazanmaktadır. Pazar kendi ortak dilini, kültürünü ve pazar alanını yaratmaktadır. Toplum hızla pazarın kültürü, dili ve yine pazar ekseninde şekillenmektedir. Soya dayalı kavim anlayışı yerini pazar ulusuna bırakmakta, dini dünya anlayışı yerini kapitalizmin bilimine bırakmaktadır. Kapitalizm adeta kendi dinini yaratmıştır: bu da ulusçuluktur.

İngiltere'de VIII. Henry dinde reformlara başladı. İngiltere'de Rönesans ve reform hareketleri VIII. Henry öncülüğünde Anglikanizm reformları olarak başladı.

Martin Luther (1483-1546) tanrının herkesin tanrısı olduğunu ve her iman edenin iman yolu ile tanrıya ulaşabileceğini, bunun için ille de bir din adamının aracılığına gerek olmadığını ileri sürmeye başladı. Kuşkusuz bu çıkışın bir ekonomik alt yapısı da vardı. Alman kiliseleri İtalya'daki Papalığa bağlıydı ve ağır vergiler veriyorlardı Bu durum gelişmekte olan Alman burjuvazisinin de çıkarına değildi. Luther'in görüşleri Alman burjuvazisi tarafından hatta bir kısım din adamı tarafından da desteklenmeye başlandı. Martin Luther 1517 yılında Wittenberg Kilisesinin kapısına astığı " 95 Tez" den oluşan görüşlerini tartışmaya açar. Tartışma kısa zamanda Hıristiyan aleminin ilgisini çekmiştir. Endülijans kâğıtlarına karşıtlığı ve din adamlarının siyasetten uzaklaşmasını isteyen Luther'in, Alman ulusunun yaratılmasından yana olan üst kesimden birçok kişi tarafından desteklenmesini getirir. Bu tartışmalar Luther'in Papalık tarafından 1520 yılında aforoz edilmesine yol açtı. Kendisi de bir keşiş olan Martin Luther İncili Almanca'ya çevirdi. Saksonya Prensinin desteği ile Alman ulusal birliğinin sağlanması için ulusal tezlerin dini yorumunu yapmaya başladı.

Martin Luther Roma Kilisesinin gerçek yüzünü şu sözlerle açıklıyor *"Roma kilisesi yer yüzünün gelmiş geçmiş ve gelecek en büyük hırsızıdır. Biz zavallı Cermenler aldatıldık. Efendi olmak için doğduk, Tiranlarımızın boyunduruğu altına sokulduk. Görkemli Töton halkın*

Roma Piskoposunun kuklası olmaktan kurtulmasının zamanıdır" (Aktaran Alaeddin Şenel. Siyasal Düşünceler Tarihi.sf.372)

Thomas Münzer, Luther'in reformculuğunun aksine köktenci bir çözümü savunuyordu. Yaklaşımı daha ziyade ulusalcı temeldeydi Önceleri prensleri katilliklerle savaşmaya çağırdı. Prenslerden gerekli desteği bulamayınca kendisi savaşı başlattı. Giderek kutsal kitabı da reddederek dinin yerine aklın konulmasının gerekliliğini savundu. Münzer, Almanya'nın güney batısında "İncilin Düşmanları" teşkilatını kurmuştu. 1525 yılında ayaklanma başlattılar. Köleliğin lağvedilmesini, İncil'de belirtilmemiş vergilerin kaldırılmasını ve engizisyon mahkemeleri yerine tarafsız mahkemelerin kurulmasını istiyorlardı. Luther bilindiği gibi kilisenin devlete bağlanmasını savunmuştur. Oysa Calvin kilisenin devletten bağımsız olmasını yani laisizmi savunmuştur.

Fransız Jean Calvin *"Tanrıyı kralların kralı"* görmektedir. Bu görüşü ile kralların tanrının isteği dışında bir şey yapmayacaklarına olan inancını yinelemiştir. Fakat devlet içinde kilisenin özerk bir yapıda olmasını da savunmuştur. Böylece Calvin' in laisizmi özde devletin karşısına dini, dinin karşısına da devleti çıkarmayan ancak onları devlet içerisinde ayıran, bağımsızlaştıran bir anlayışı geliştirmiştir.

Kuşkusuz dinin ve soyluluğun iktidardan uzaklaştırılması kolay değildi. Önce krallıktan mutlakiyete, daha sonra meşrutiyete ve daha sonrada cumhuriyete dönük aşamalar kaydedildi. Machiavelli,, Thomas Hobbes, Lean Bodin gibi bilim insanları dine ve soya dayalı iktidarı aşama aşama ulus-devlete dönüştüren tezler ileri sürdüler. Böylece din ve soy iktidarın dışına atıldı. Devlet yeni bir din edindi, bu da ulusçuluktu. Ve bu ulus-devlet, ırk, soy ve dinden bağımsızdı. Devlet böylece dinden bağımsızlaşmış oldu. Ulus devletin dine yaklaşımı laiklik olarak kabul gördü. Kuşkusuz her şey gibi iktidar kapitalizmi de kısa zamanda gericileştirdi. Pazarın çıkarı üzerinden pazar alanı içinde dinleri kullandı ve din aracılığı ile sömürge ve yarı-sömürgeler edindi.

Kapitalizm toplumu bir arada tutan din bağlarını ve yine aile, kabile, kavim temelindeki kan bağlarını iktidar dışına atarak bireyi devlet karşısında yalnızlaştırdı. İnsanlığı sadece maddiyet üzerinden değerlendirerek duygu dünyasını yıktı. Bilime pozitivist yaklaşarak insanı maddi bir nesne haline getirdi. Kuşkusuz dünyada her yer aynı anda kapitalizme ulaşmadı. Başta Ortadoğu olmak üzere birçok ülke kapitalist-emperyalist ilişkiler içerisinde hala dinin ve soy esasına dayalı aşiret bağlarını kırmış değil, ancak egemen dünya emperyalizmi kendi hegemonya ve çıkarları için bir yandan dinsel ve mezhepsel çelişkileri kullanırken diğer yandan aşiret bağlarını kullanmaktadır.

J- Diyarbakır Demokratik İslam Kongresi

Topluma dayanmayan hiçbir güç uzun süre ayakta kalamaz. İslamiyet'i bu günlere taşıyan olgu hiç kuşkusuz insani boyutudur. Tarih içinde İslamiyet büyük aşınmalara uğratılmış ve gerçek değerinden giderek uzaklaştırılmıştır. Özellikle bölgemizde İslamiyet ulus-devletlerin kendi çıkar eksenlerinde kendileri için kullandıkları bir objeye dönüşmüştür. Türkiye'de Türk-İslam sentezi anlayışı İslamiyet'i dar ulus çıkarlarına hapsetmeye çalışmıştır.

Tarih İslamiyet'in, bütün dinler gibi insanlığın yararına ilkelerini, kurallarını ve yaşanmışlığını bizlere miras bırakmıştır. Özellikle Hz. Muhammed'in Mêdine anayasası ve şûra çalışmaları İslamiyet'in demokrasiye olan katkılarıdır. Ortadoğu'nun böylesine kan gölüne çevrildiği ve özellikle İslamiyet adına mezhepler çatışmasının her geçen gün derinleştirildiği Bu ortamda İslamiyet'in demokratik yaşanmışlıkları elbette ki aydınlatıcıdır. Bunların tartışılması ve İslamiyet'in emperyalist emellerde kullanılmasına elbette engel olacaktır.

Bu gün de insanlık için ışık tutan birçok özelliğinin yanı sıra İslamiyet, kendi döneminin devrimcisi, aydınlatıcısı ve geliştiricisidir. Ancak dünya ve toplum sürekli değişmekte ve gelişmektedir. Hiç kuşku yoktur ki toplum kendi değerlerini de yaratmaktadır. Bilimin böylesine geliştiği bir ortamda elbette ki İslamiyet'in erdemli toplum yaratma anlayışı ile pozitif bilimin birleştirilmesi gerekmektedir.

Bu anlayıştan hareketle Düzenlenmeye çalışılan Diyarbakır İslam Kongresi, Emperyalist emeller için kullanılan emperyalist bir İslami cepheye veya ittifaka girmek değil, aksine bu ittifakı İslamiyet'in doğrularıyla yüzleştirerek bu oyunları boşa çıkarmaya hizmet edecektir.

Bilindiği gibi her din bir toplumsal şekillenme öğretisidir bir yaşam biçimidir. Yaşamın değişimi ile birlikte dinler de gelişmeler ışığında yorumlanabilmeli ve reforma tabi tutulabilmelidir. Yaşamda değişmeyen hiçbir şey yoktur. Değişime ayak uydurmayan da yok olur gider. Unutulmamalıdır ki yaşamda her şey insanlık içindir. Dinler de öz itibariyle insanlık içindir. Mademki insanlık içindir, o halde insanın gelişme boyutunda yetmezliği açığa çıkmış anlayışların değişimi de kaçınılmazdır.

Düzenlenmekte olan Diyarbakır Demokratik İslam Kongresinin amacı İslam'ı reforma tabi tutmak değil, İslam üzerinden oynanan oyunları boşa çıkarmak ve İslam'ı aklamaktır. Bu anlayış içerisinde Kongreye başarılar diliyoruz.

Demokratik İslam Kongresi

Berrin Sönmez

10,11 Mayıs 2014 tarihinde yaklaşık 350 delege, çok sayıda konuşmacı ve davetlinin katılımıyla gerçekleşmiştir. Diyarbakır'da basının ve halkın yoğun ilgi göstermesiyle ortaya çıkıyor ki, çağrıcıların büyük emek sarf ettiği hemen anlaşılan başarılı bir hazırlık yapılmıştır. İçerik itibariyle de oldukça doyurucu bir program hazırlandığı söylenebilir. Medine Vesikası ekseninde tarihe ve günümüze ışık tutan konu başlıklarıyla kendi alanlarında uzman konuşmacılar katılmıştır. Paneller arasında görüş bildiren katılımcıların sunduğu fikirler ise günümüz insanının sorunlara bakışını, savaşlarda yaşanan acıları ve barışa özlemi açıkça ortaya koymuştur.

Öcalan tarafından İslam ve demokrasi vurgusunda ısrar edilmesi kendisinin reel-politik üzerine hayli kafa yorduğu ve ülke şartlarını çok iyi teşhis ettiği kanaati oluşturmaktadır

Diyarbakır Halkının ve Katılımcıların Kongreden Beklentileri

Kongre günlerinde küçük aralıkları değerlendirerek çarşıda dolaşma fırsatı bulduğumuz sınırlı zamanlarda esnafın ve şehir halkının kongreden haberdar oluşu, ilgiyle çalışmaların nasıl gittiğine ilişkin fikirlerimizi sormaları önemlidir. Hem yerel medyanın sürekli canlı yayın yapışı hem de hazırlık çalışmalarının başarılı oluşu etkili şüphesiz halkın ilgisinde. Ancak geniş kitlesel bir ihtiyaca cevap veriyor oluşu daha önemli sanırım. Kongrenin gerçekleştiği otele çağrılı olmadığı halde gelerek çalışmalara katılmak, izlemek isteyen insanlar vardı. Evinde yemek yaparken ocağı kapatıp orda olmalıyım diyerek geldiğini söyleyen bir kadının göz yaşları içinde canlı yayını izleyip, hissettiklerini anlatırken de yine gözyaşlarına hakim olamayışı toplumsal ihtiyacı açıkça ortaya koymaktadır. Çözüm sürecinin sağladığı barış havası, aynı zamanda barışa duyulan özlemin de açıkça dile getirildiği bir özgürlük ortamı sunmuş. Bir sene önce, 2013 Mayıs'ında "Ortak Geleceğin İnşasında Buluşan Kadınlar" toplantısı için gittiğimde de gördüğüm gibi ülkemizin her yerinde hissedilen barış hasreti, Diyarbakır'da elle tutulup gözle görülecek kadar somut biçimde dikiliyor karşımıza.

Kongrenin amaç ve kararlarına uygunluk ölçüsünü anlamak için önce halkın duygularını, beklentilerini kavramak gerekli. Dile getirilenlere bakarak halkın beklentilerini ve hissettiklerini iki grupta toplamak mümkün. İlk olarak geçmiş ve mevcut durum hakkındaki duygu ve düşüncelerin çözüm sürecine kesin destek sunmalarını sağlayan savaştan, acıdan, kandan ve cenazelerden kurtulmak isteğinde yoğunlaştığını görmek gerek. Yine barış sürecinin diyalog aşamasını geçip müzakere aşamasına evrileceğine, oradan da Kürt sorununun çözüme kavuşacağına ve Türkiye'nin demokratikleşeceğine olan inanç ve umut korunmak isteniyor. Çözümün gerçekleşmesi halinde, barışın refah getireceğini, üretim yapabilme şartlarının doğacağını umut ediyor ve destekliyorlar çözümü. Çözüm sürecinin kimi aksaklıklara rağmen hala işliyor olmasını sağlayan çatışmasızlık ortamından "memnunlar".

İkinci konu ise Rojava. Suriye çok dile getiriliyor ve iç savaşın acıları konuşuluyor demek pek doğru olmaz çünkü Suriye'ye ilişkin söylenenler hep Rojava ile sınırlı. Rojava içlerine oturmuş büyük bir yürek acısı. Suriye Kürtleriyle muazzam bir empati, güçlü bir yakınlık hissi

her sözde açıkça görülüyor. Savaşın acıları yanı sıra Rojava Kürt yönetimi bir gurur ve geleceğe dair umut da sunuyor. Burada Rojava Devrimi olarak tanımlıyorlar mevcut hali. Ülkemizdeki çözüm sürecine biraz da Rojava penceresinden bakmak gerektiği çıkıyor ortaya. Barış beklentisi, çözüme destek tam ama sınırsız değil. Kendilerini dayatılması muhtemel bir barışa mahkum hissetmiyor, Suriye Kürtleri gibi çareleri olduğunu düşünüyorlar. Dayatılması muhtemel yani ihtiyaçlarını karşılamayacak, taleplerine cevap vermeyecek düzenlemeler içerir biçimde sonlanması çözüm sürecinin, sineye çekecekleri, kader deyip oturacakları bir sonuç olmayacağı dile getiriliyor. Tam bu noktada gelecek kaygıları giriyor devreye ve amalar konuşulmaya başlanıyor. Çözüm sürecinin aşındırmayı başaramadığı "ama" ları var Diyarbakır halkının, Türkiye'nin geri kalanında da olduğu gibi. Bu amaların ülkemiz insanını iki ayrı kampa ayıran ilk maddesi doğrudan sayın Öcalan. Abdullah Öcalan'ın serbest bırakılması ihtimali nedeniyle ama diyerek çözüm sürecine şüpheye bakan Türkler karşısında Kürtler de Abdullah Öcalan'ın serbest bırakılmamasını süreci tıkayacak şartların başında sayıyorlar.

Demokratik İslam Kongresinin amaç ve kapsamı üzerine düşünmek için öncelikle halka kulak vermek gerektiği belki doğru bir çaba ama asla yeterli değil. Çünkü halka duyurulanlar veya duyurulanlardan insanların anlamak istediği şeylerle çağrıcıların planladıkları kongre muhtevası birbirinden hayli uzak kalmış gibi görünüyor. Kısacası halkın yoğun ilgi göstermesine rağmen Demokratik İslam Kongresi hakkındaki düşünceleri demokrasi ve İslam ile değil doğrudan Kürt sorununa Kürtlerin içine sinecek bir çözüm bulunmasıyla ilişkili. Sokaklardan kongre salonuna çevirdiğimiz zaman bakışlarımızı oradaki durum da pek farklı görülmüyor. Katılımcıların belirttikleri görüşler dikkate alındığında Irak'tan gelenler kendi bölgelerindeki, İran'dan gelenler ülkelerindeki, Suriye'den gelenler Rojava' daki ve Tabii Türkiye Kürtleri de ülkemizdeki Kürt sorunlarını dile getiriyor, hükmü haksız olmayacaktır. Hepsinin ortaklaştığı hususlar ise Öcalan'a sevgi ve bağlılık yanı sıra Kürtlerin kendi sorunlarını çözecek kudrete sahip oldukları inancı ile çözümün İslami değerlerle elde edilmesi gerektiği kanaati.

Kongrenin Hedefleri

Demokratik İslam Kongresi adıyla çağrı gönderilen, çağrıya icabet eden ve tabii etmemeyi tercih eden herkes bu kongrenin salt demokrasi ve salt İslam ile sınırlı olmadığını biliyordu sanırım. Ülkemizde ana akım Kürt siyasetinin ve geçmişte Kürt halk hareketinin genel olarak Kürtlerin dini duyarlılıklarını anlamaktan uzak olduğu bilinir. Aynı zamanda ülkenin ve Kürtlerin sorunlarına demokratik çözümler üretmek gerektiği hususunda, çözüm sürecinin başından itibaren çeşitli vesilelerle verdiği mesajlarla, Abdullah Öcalan'ın tavsiyeleri de herkesin malumudur. Öcalan tarafından İslam ve demokrasi vurgusunda ısrar edilmesi kendisinin reel-politik üzerine hayli kafa yorduğu ve ülke şartlarını çok iyi teşhis ettiği kanaati oluşturmaktadır. Öcalan'ın gerek tespitlerinin isabetli oluşu gerekse Kürt halkı üzerindeki tartışılmaz etkisi düşünüldüğünde Kürt siyasetinin bu vurgulara duyarsız kalamayacağı aşikârdır. Dolayısıyla kongrenin amaçlarından birisi Kürt siyasetinin İslam'la "tanışması", dindar Kürtlerin de Kürt siyasetiyle barışması, barıştırılmasıdır diyebiliriz. Delegeler ve katılımcılar arasında, kanaat önderi niteliğini haiz çok sayıda Melle ve Seyda ünvanlı saygın ismin yer alması bu amacı ortaya koyar. Diğer taraftan İslam dünyasındaki doğal farklılıklardan Kürtlerin azade olamayacağı gerçeği de gözden uzak tutulmamış ki İslam, demokratik sıfatıyla belirlenerek isimlendirilmiştir, kongre. Kültürel, sosyolojik, coğrafi ve siyasi özellikler tarihte ve günümüzde İslam toplumlarının dini yaşama biçimlerini farklılaştırmıştır. Son derece doğal olan bu sonuç dört ayrı ülkenin sınırları içinde kalan Kürtlerin de birbirlerinden farklı dini algılar geliştirmesine yol açmıştır elbette ama konumuz bakımından asıl önemli olan doğal farklılıklar değil yorum farklılıklarıdır. Yorum farklılıkları yanı mezhepler ve mezheplerin altında gelişen nispeten yeni anlayışlar Kürtler arasında da çeşitli bölünmelere yol açmaktadır. Ehl-i sünnet ve Şia ayrımı tarih boyunca halkların değil ama devletlerin siyasetlerinde kullandıkları kılıf olmak suretiyle çatışmasına yol açmıştı. Günümüzde aynı tehlike özellikle Ortadoğu coğrafyasındaki Müslümanlar için geçerlidir. Mezhepler ve mezhep altı yeni anlayışlar, devletler ve devlet altı yeni oluşumlar tarafından hem İslam dünyası için hem dünya için potansiyel tehdit içermektedir. İslam'ın barış (İslam=selam, emin) dini olduğu gerçeğini görmezden gelerek neredeyse kendisi dışındaki tüm anlayışları tekfir edip çatışmaya giren bu mezhep altı oluşumlar Avrupa tarihindeki uzun ve kanlı mezhep savaşlarının benzerlerini İslam dünyasında yaşatma tehlikesi arz ediyor. Anılan tehlikeyle mücadelenin yolu da ancak demokraside, İslam'ın modern demokrasiyle de örtüşen temel değerlerinin hatırlanmasında ki şahsen kongre davetine icabetimin de sebebidir. Medine vesikası referans alınarak hayata geçirilecek bir demokratik İslam anlayışı sadece Kürtlerin ve Türklerin değil tüm Müslümanların hatta insanlığın ihtiyaç duyduğu uzun soluklu barışı hazırlayabilir.

İki günlük kongrenin genel havası, bu kongrenin Kürtler arasında ve demokratik İslam perspektifinde birlik oluşturmak şeklinde yansımıştır. Yıllardır dile getirilip gerçekleştirilemeyen Kürt kongresine bir alternatif diyemesek bile siyasi aktörler değil ama halklar nezdinde bir hazırlık toplantısı olarak planlanmış olduğunu da düşünebiliriz. Öcalan, Demokratik İslam Kongresiyle kendi-

sinin Türkiye dışında kalan Kürtler üzerindeki etkisini de bir nevi test etmeyi, görmeyi ve göstermeyi amaçlamış olmalı. İronik biçimde uzun yıllar Türkiye'nin birlik ve beraberliğini bozacak bir "tehdit" olarak algılanan Abdullah Öcalan bu gün barışın mimarlarından birisi hatta Kürtler için bu barışın en önemli aktörü olmakla, Türkiye'nin bütünlüğünün garantisi olarak çıkmakta karşımıza. Diğer taraftan Kürtlerin birlik ve beraberliğini sağlamayı hedefliyor diyebiliriz. Kongre çerçevesinde düşünerek Kürt halkları arasında yaratılacak birliğin demokratik kriterlere uygunluğunu, Türkiye tarihinin görece güçlü demokrasi tecrübesi ve Türkiye'deki Kürt siyasetçilerin demokratik deneyimlerinden yararlanarak oluşturmak için bu toplantı iyi bir fırsat sunmuştur. Aynı zamanda çözüm sürecinin arzulandığı şekilde sonuçlanmaması ihtimaline de bir hazırlık mahiyeti taşıdığı açıktır.

Abdullah Öcalan Tarafından Kongreye Gönderilen Kutlama Mesajı

Tilavet-i Kur'an ile başlayan kongrede açış ve selamlama konuşmaları ardından Abdullah Öcalan tarafından gönderilen kutlama mesajı okundu. Bitiminde ayakta alkışlanan mesajın Kürdistan Demokratik İslam Kongresi hitabıyla yazılması önemlidir. Mesajın başlarında yer alan:

"Özellikle İslam'ın iki büyük merkezi olarak kendini günümüze de dayatan iktidarcı Arabî, Selefî akımlarla İranî Şia akımların devletçilik bağlamında yol açtıkları büyük tahribatlara karşı mekan, halk ve demokrasi merkezli kavramlarla mücadele bayrağı açmayı, aynı dinin özündeki doğruya sadakatle bağlı olmanın gereği saymaktayım." cümlesiyle çağrı metninde bulunmayan Kürdistan ismini, kutlama mesajına başlık yapışını açıklaması bakımında kıymetlidir. Aynı zamanda İslam'ın geçmişte ve günümüzde parçalanmışlık ve çatışmalara yol açan ayrışmalarına derman sunacak olan vahdet ruhunun coğrafi merkezini de Mezopotamya adını anmadan, işaret etmiş oluyor. Devamında ise:

"Her iki ana merkezci, iktidarcı ve devletçi akım, kapitalist-emperyalist yükselişin bağlamında gelişmiş olup, dönemin egemen saltanat bloğu olan Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküşünde kullanılmıştır." ifadesi açıkça Kürdistan coğrafyası ve Kürt halkının Türkiye ve Türk halkıyla tarihi ortak paydalarının geleceğin inşasında kullanılmasını işaret etmektedir bana göre. Nitekim kongre günlerinde bazı katılımcıların Kürt tarihi hakkında bilgi verirken Büyük Selçuklu İmparatorluğu dönemine ve Sultan Sencer zamanında Kürdistan isminin ilk defa siyasi yapı, bağlı eyalet adı olarak kullanılışını hatırlatması bu cümlenin bir izdüşümü gibi.

Abdullah Öcalan tarafından kongreye gönderilen kutlama mesajında şüphesiz çok önemsediğim ifadeler kadar katılmadığım hatta tartışmayı gerekli gördüğüm fikirler de yer almaktadır. Bu nedenle kongrenin devamı veya benzeri toplantıların daha sıklıkla tekrarı ufuk açıcı olacaktır. Mesela Kültürel İslam kavramının birleştirici değil ayrıştırıcı niteliğe sahip olduğu oysa demokratik İslam kavramının ilkeli ve hukukî birliktelikleri mümkün kılmakta yeterli olacağına ilişkin farklı fikirlerin etraflıca tartışılması gerekmektedir. Ayrıca mesajın sonunda yer alan:

"Çağdaş bir Hüseynî, çağdaş bir Selahaddin'i hareketin sentezi olmak" ümidine katılmakla birlikte böyle bir hareketin İslam dünyasına, dünyaya sunacağı barış ve özgürlük ortamında yeni ve çağdaş Farabî'ler, İbn-i Sina'lar, İbn-i Rüşd'ler, İbn-i Haldun'lar yetişmesi amel ve emelini önemsiyorum. İslam toplumunun açık fikirli tartışmaların yaşanacağı demokratik bir ortamda tüm Müslümanlara ve insanlığa sunacağı katkının hayalini hayata geçirmek temel hedefimiz olmalı. Demokratik İslam Kongresi çağrısında ve kongrede özenle vurgulanıp detaylarıyla ele alınan Medine Vesikası' na uygun olarak, sözleşmeye taraf tüm grupların "ümmetün vahidun" kabul edildiği bir toplum düzenine beşik olmalı. Arap-İslam, Türk-İslam, Acem-İslam, Kürt-İslam gibi kültürel ve kavramsal ayrışmalar yerine Demokratik İslam adı altında "Medine Vesikası"nı referans alıp, inanan inanmayan her bir ferdi, farklı etnik, dini, kültürel zümreleri "tek ümmet" halinde yaşatacak, İslam'ın evrensel niteliğine uygun yeni bir toplum düzenini işaret etmeli.

Medine Vesikası

Demokratik İslam Kongresi'nden bir hafta önce gerçekleştirilen Kadın Çalıştayı sırasında aldığım çağrı metni

"Ey insanlar! Doğrusu biz sizi bir erkekle bir dişiden yarattık ve karşılıklı birbirinizi tanımanız için sizi milletlere ve kabilelere ayırdık" (Hucurat, 13) ayet-i kerimesi ile başlamakla kıymetini ortaya koymuştur. Devamında ise:

"Demokratik İslam Kongresi adıyla gerçekleştirilecek toplantıda silahların susup fikirlerin konuşması çerçevesinde her türlü siyasi, mezhebi, etnik mülahazalardan uzak bir şekilde "tevhid" mesajının aslında ne olduğu, İslam'ın demokrasi, hukuk ve özgürlükle ilişkisi, "Medine Sözleşmesi" temelinde halkların eşit, adil, özgür ve çoğulcu birlikteliğinin nasıl sağlanabileceği, İslam'da şiddet, savaş ve barışın hükümleri, İslam ve sömürü, İslam ve kadın, İslam ve iktidar, İslam ve ekoloji, Kürt sorununa ve çözümüne yönelik konuların tartışılması..." şeklinde açıklanan içeriğe uygun biçimde gerçekleşen kongre Medine vesikası üzerine yoğunlaşıp bu tarihi sözleşmeyi anlamlandırmak için mesai sarf etmiştir.

Hz. Muhammed'in ve Mekke'li Müslümanların Medine'ye hicretiyle birlikte değişen şehir yapısını yöneti-

lebilir kılmayı hedefleyen ve şehirde bulunan tüm grupların taraf olduğu bir toplumsal sözleşmedir, Medine Vesikası. İlk maddesinde sözleşmenin tüm taraflarını "ümmetün vahidun" olarak isimlendirmesi, günümüz toplumsal ve siyasal sorunlarına ışık tutacak, çözüm sunacak kıymettedir. Çünkü ümmeti bir dini birlik olarak değil bu toplumsal sözleşmeye taraf olanların birlikteliği olarak kullanmıştır. İrade ortaya konularak, ilkeler belirlenerek teşkil edilmiş, tek bir ümmet olmuştur, Medine halkı bu sözleşmeyle. Sosyal mühendislik çalışmalarıyla "hayali cemaat" şeklinde "üretilen" modern fenomen ulus dayatmasının ve milliyetçilik, kavmiyetçilik çatışmalarının yol açtığı insani sorunların, dünyayı esir aldığı çağımızın acılarına ilaç sunmakta bu haliyle. Aynı zamanda inanç farklılıklarının toplumun siyasal ortaklaşmasına engel olamayacağını da ortaya koymaktadır. Çünkü bu sözleşmeyi imzalayanlar Medine'de yaşayan tüm kesimlerdir. Yahudiler, Müşrikler, Müslümanlar kendi içlerinde de ayrıldıkları çok sayıda kabileleri hepsi ayrı ayır taraf olmuşlardır. Böylece gerek kabile gerek inanç yönünden hiç bir üstünlük ya da sınıfsal çıkar ortaklığına göz yumulmadan eşitlikçi, özgürlükçü ve adil bir toplumsal yapıyı amaçlamıştır, Medine vesikası. Şüphesiz yukarıda verilen Hucurat suresinin 13. ayetinde açık bir hüküm olarak dile getirildiği gibi bir erkek ve bir dişiden yaratılmış olan tüm bu toplumsal kesimlerin her birinin içinde kadınların da aynı eşitlikten nasiplendiği açıktır. Zira Medine Vesikasının hazırlanmasından ve Hicretten çok önce gerçekleşen Akabe biatında peygamberimiz Müslüman olup kendisine biat etmek için gelenlerle görüştüğü vakit grubun içinde bulunan kadınlardan da tek tek biat almıştı. Sade kendi çağının değil bizim çağımızın da çok ötesinde kalan bir uygulama ile o gün Müslüman kadınlar erkeklerle aynı safta ve eşit olarak iradelerini ortaya koymuşlardı, peygamberimizin bu uygulamasıyla. Dolayısıyla Medine vesikasını anlamaya, anlamlandırmaya çalışırken Akabe biatının aynı zamanda bir siyasal tercih olduğu gerçeğini göz önüne alıp peygamberimizin kadınla erkeği eşit tutan biat uygulamasının ışığında değerlendirmek gerekir.

Demokratik İslam Kongresinde Kadın

Ayrı bir kadın oturumunda İslam'da kadının yeri ve günümüz Müslümanları arasında kadınının konumu etraflıca tartışıldı. Kongrenin son günü ve son oturum olarak planlanması bir eleştiri konusu olmakla birlikte asıl sorun hala kadınlarla ilgili konuların sadece kadınlar tarafından dile getirileceği özel bölümler ayrılması. Müslüman kadının camilerde ücra ve ayrıksı kadın mahfillerine ötelenmesi gibi... Kongrenin sonuna bir sığıntı şeklinde iliştirilmiş kadın oturumu, söylenenlerin sonuç bildirgesine yansımasını da imkansız kılan bir zamanlamayla gerçekleşti. Fakat gerçekten önemli noktalara dikkat çekilen doyurucu bir oturum oldu. Akabe biatı üzerinde tüm konuşmacılar ısrarla durarak bunu siyasal ve toplumsal hakların temeli kabul ettiklerini belirttiler. Akabe biatı vurgusu ne yazık ki sonuç bildirgesine yansımadı ama oturum sonunda katılımcıların belirttiği görüşler sunumların maksadına ulaştığını ortaya koymuştur. Son gün son oturum olması sebebiyle salonda pek dinleyici kalmayacağına ilişkin ön yargımın yanlış çıkmasına hayretle sevindiğim güzel bir tecrübe oldu. Her ne kadar kadınların hakları ve hukukunun çiğnendiğine ilişkin tarihi örnekler ve bu uygulamaların dine aykırılığını gösteren Kur'anî deliller dile getirilirken yerlerinden ayrılmamış olsa da pek çok sayıdaki Melle ve Seyda ünvanlı saygıdeğer din aliminin dişini sıkarak, sabrının son kertesini de kullanarak dinlediğini sanıyorum. Sunumlarda geçen "Allah'ın verdiğini peygamberin uyguladığını bizden aldınız, onları geri istiyoruz; Kur'an'ın kadına verdiği değeri erkekler, buna göz yuman din alimlerinin sessizliği sayesinde yok etti; İslam alimleri İslam'ın hilafına kadını, toplumun dışına atmıştır vb." cümleleriyle doğrudan muhatap alınan din adamları nezaketle dinliyor görüntüsünü bozmadılar. Ama bir tek din adamının oturum sonunda söz alarak sarf ettiği tek bir cümle kadınların sözünün yerini bulduğunu göstermiştir. "Biz, Kürtler ümmetin yetimidir diye hayıflanıyorduk ama bu konuşmalar gösterdi ki kadınlar da Kürtlerin yetimi imiş, çok haksızlık etmişiz" mealindeki sözlerini bir İslam aliminden duymak yukarıdan sayılan tüm eleştirileri bertaraf edecek kadar kıymetli olmuştur. Kongrenin ilk konuşmalarından itibaren gerek selamlama, gerek sunumlar ve gerekse katılımcı konuşmalarında aslında kadın ve kadınlara zulüm hemen herkes tarafından dile getirilmişti. Bu haliyle kongre baştan sona kadının, ismen, cismen ve söz sahibi olarak var olduğu bir toplantıydı. Ancak son oturuma gelinceye kadar kadın hakkında hem erkeklerin hem kadınların söyledikleri Rojava'da yaşanan din ve insanlık dışı savaş mağduriyetleriydi. Suriye iç savaşında da diğer bütün savaşlarda olduğu gibi kadın bedeninin bir savaş aracı olarak kullanılması, taciz ve tecavüzlerin bir silaha dönüştürülüp sistematize edilmesiydi. En önemlisi de kimi haddi aşmışların sözüm ona din adına fetvalarla Rojaval'ı kadınları, kendi savaşçılarına helal kılmasıydı. Böyle bir fetvanın İslam dünyasında kabul görmesi asla mümkün olmadığı halde kimi oluşumların azgınlıklarına bu fetvayı kılıf yaptıklarını biliyoruz maalesef. İnsanları kahreden, insanlığından utandıran böyle bir hüküm İslam'a da zuldür. Ancak yaşayanların genel kanaati, başta Türkiye Diyanet İsleri Başkanlığı olmak üzere İslam dünyasından anılan bu fetvaya karşı yeterli tepki gösterilmediği yönünde ve bu inanç acılarını katmerleştirmiş görünüyor. Asla kabul edilemeyecek ve en keskin şekilde cezalandırılması, derhal sonlandırılması gereken bu

tecavüzler, kadınlara ve çocuklara karşı işlenen kıtal ve işkenceler İslam savaş hukukunun da tümüyle dışındadır. Uluslar arası hukuka göre de savaş suçlarının en başında gelmektedir. Bu konunun bana acı veren bir diğer boyutunu da bu vahşetlerin toplum tarafından kadının ruh ve beden sağlığı, haysiyeti açısından değil de ailenin, toplumun şeref ve namusu açısından konuşulmasının, kadınlara çifte mağduriyet yaşattığı gerçeğini, yanlış anlaşılma pahasına belirtmek gerekiyor. Diğer taraftan Suriye iç savaşı, sadece Rojava'da değil tüm bölgelerde savaşın ortasından kalmış her kadına aynı tehlikeyi yaşatmakta. Üstelik savaştan kaçıp komşu ülkelere sığınmış olanlar da iğrenç bir kadın ticaretinin kurbanı olmakta. Komşu Müslüman ülkelerde Suriyeli kadınlar güya yardım adı altında ticari meta olarak kullanılıp sözüm ona din maskesiyle ikinci üçüncü eş olarak pazarlanmakta. Yazık ki kongre katılımcıları konunun bu boyutlarını anlatıp anlamaktan uzak kaldı. Bu ilk kongrede insanların empati gücü Kürtlerle sınırlı kaldı ancak giderek demokratik İslam tanımına uygun biçimde kuşatıcı ve kapsayıcı yaklaşımların artacağını ümit etmek gerekir.

Konuşmamda dile getirdiğim gibi Demokratik İslam Kongresi yeni bir siyasal ve sosyal düzen hedefliyor ve biz kadınlar bu yeni düzen kurulurken eski hatalara düşmemeliyiz. Geçmişte Halide Edip'in "Millî Mücadele verilirken milletim can derdine düşmüşken kadın haklarından söz edecek değilim" diyerek fedakarlık yapmış olmasının sonuçlarını Cumhuriyet tarihinde gördük, bugün bile atlatamadık bu sözlerin travmasını. Sovyet ihtilali sırasında canla başla çalışan kadınların sonradan kendilerini "proleterin proleteri" olarak tanımlamak zorunda kaldığını unutmuyoruz. Geçmişte Fransız ihtilaliyle ortaya insan hakları bildirgesinde tüm insanların eşitliği açıkça belirtilmiş olduğu halde bu bildirgeden kısa süre sonra kadınların insan hakları beyannamesi yazılmıştır. Çünkü tüm insanların eşitliği anlayışı kadınları kapsamadı. Özel çaba harcanması gerekti, uzun mücadeleler verilmesi gerekti. Bizler artık biliyoruz toplum yararına haklarından fedakarlık eden kadın toplum tarafından feda ediliyor. Dolayısıyla bir yeni oluşum esnasında eşitlik kurulmalı. Başlangıçta tesis edilmeyen eşitliğin sonradan sisteme entegre edilmeye çalışılması zaman ve enerji kaybı olduğu kadar sistemin adil olmasını da engelliyor. Buna göre demokratik İslam kongresinin tekrarı durumunda kongre planlanırken çalışmanın tüm aşamalarında kadınların da erkeklerle aynı safta, aynı masada, aynı oturumlarda ve her konuda yer almasına özen gösterilmesi gerekmektedir. Ayrı bir kadın oturumunda değil ortak oturumlarda birlikte söylemeliyiz sözümüzü.

Asla kabul edilemeyecek ve en keskin şekilde cezalandırılması, derhal sonlandırılması gereken bu tecavüzler, kadınlara ve çocuklara karşı işlenen kıtal ve işkenceler İslam savaş hukukunun da tümüyle dışındadır

SONUÇ

Sonuç olarak Demokratik İslam Kongresi aynı coğrafyayı paylaşan farklı kesimlerin birbirine yakınlaşmasına hizmet etmiştir. Bu yakınlaşma siyaseten parçalanmış coğrafyanın Kürtleri arasında gerçekleştiği kadar, aynı dinin içinde iki farklı parça oluşturan Şiî ve Sünnî Müslümanlar için de geçerlidir. Aynı zamanda Anadolu'nun Alevileri, Ermenileri, Süryanileri, Mıhallemileri burada yer almıştır. Kadını ve erkeğiyle insanlık ortak paydasında kucaklayıcı bir siyasal ve toplumsal yapı oluşturmanın şifrelerini İslam'ın özünde aramış ve bulmuştur da.

Dinin esaslarına aykırı parçalanmışlıkları reddeşimize Kur'an'dan ve sünnetten deliller getirerek evrenselliği başlıca vasıflarından olan İslam'ın, tüm dünya ve insanlık için sunduğu müjdeleri ortaya koyma fırsatı bulduk. İslam'ın barış dini oluşu doğrultusunda tüm siyasi, iktisadi, etnik, dini ve sosyal sınıflandırmaların ötesinde ama bu gerçekleri reddetmeden bütünleşebileceğimiz, bireysel ve toplumsal olarak özgür yaşayabileceğimiz bir toplum düzeninin inşası için çareler aradık. Aslında zaten İslam'ın bize bunları sunduğunu, Allah'ın Kur'an'da bunu emrettiğini hatırlattık. İktidar hırsıyla kimi Müslümanların, hanedan ve devlet çıkarları, kimilerinin de hanedana dönüştürülmüş din adamı sınıfının çıkarları için çatışmasının dine aykırılığını ortaya koyduk. İktidar hırsıyla insan haysiyetinin çiğnenmesine hiç bir dini mazeret bulunamayacağında hem fikir olduk.

Ülkemizde çözüm sürecinin kalıcı, adil, eşitlikçi ve özgürlükçü bir barışla sonuçlanması için; Suriye iç savaşının insan onurunu kurtarmak adına derhal sonlandırılıp tüm kesimlerin özgürce yaşayabileceği yeni bir Suriye inşası için; Tüm Kürtlerin yaşadıkları coğrafyalarda hür ve eşit olması için bölgenin tüm başkentlerine sorumluluk düştüğü inancıyla ayrıldım kongreden. Ankara, Erbil ve Bağdat'la olduğu kadar Tahran ve Rojava ile de ilişkilerini güçlendirdiği takdirde çözümün başarıya ulaşması ve Suriye iç savaşının sonlandırılması mümkün olacaktır zannediyorum. Ülkemizde kalıcı adil bir barış ortamı, Demokratik İslam Kongresinin ortaya koyduğu çerçevede hem İslam'ın özüne hem de evrensel demokratik kriterlere uygun bir düzene bizleri kavuşturacaktır ümidini kuvvetle hissettim.

Semavi Dinlerin Mitolojik Kökenleri

Zeynep Beydağı

"İnsanlık kendi öyküsünün derin hafızasına sahiptir ve bunu kolayca terk etmez. Toplumların kutsal din kitaplarına bağlılığı, sanıldığının aksine, soyut bir tanrıdan ve bazı ritüelleri teşkil etmesinden ötürü değildir. Kendi yaşam öykülerinin anlamını ve izini bu kitaplarda bulacaklarını sezdikleri için büyük saygı duyarlar. Bir nevi yaşayan toplumun hafızası rolünü oynadıkları için bu kitaplar vazgeçilmezler arasındadır. İçindeki olaylar ve kavramların doğru olup olmaması ikinci planda kalan ayrıntılardır". Abdullah Öcalan

İslam, Hristiyanlık ve Musevilik farklı mezhep, tarikat ya da yorumlarla birbirinden farklı biçimde de olsa insanlığın büyük çoğunluğunun inancı olmayı sürdürüyor. Tek tanrılı dinlerin ve onların kutsal kitaplarının insanları "afyonlama aracı" olduğunu, söylediklerine kendileri de inanmayan din adamlarının yalanları olduğunu düşünenler; dinin anlamını çözemeyen, insanlığın anlam arayışı ve metafizik yanının farkında olmayanlardır. Kutsal kitaplar, bu tespitleri yapan sosyologların yazdıklarından daha fazla rağbet görmüştür. Ancak kutsal kitapların ve inançların sorgulanamaz, üzerinde sosyolojik ve felsefi yorumlar yapılamaz hale getirilmesi de insan zihniyetini dumura uğratmış, ibadet ve sözlerin anlamlarından ziyade biçimsel ele alınmasına yol açmıştır. İnsanlığın bunca bilgi-birikimine rağmen, boyunlarında cennet anahtarlarıyla kardeş halkları katletmeye gidenler, İslam adına savaştıklarını düşünüyorlarsa bunda dinin yorumlanış tarzında yeni arayışların gerekli olduğu açıktır.

Kutsal kitapların ve inançların sorgulanamaz, üzerinde sosyolojik ve felsefi yorumlar yapılamaz hale getirilmesi de insan zihniyetini dumura uğratmış, ibadet ve sözlerin anlamlarından ziyade biçimsel ele alınmasına yol açmıştır

Bilindiği gibi kutsal kitaplara konu olan her olay, konu ya da kavram binlerce yıllık toplumsal birikimin izlerini taşır. Bu nedenle dinlerin dünyanın oluşumu, insanın ortaya çıkışı, acıların ve sevinçlerin kaynağı, yaşam ve ölüm konusundaki cevaplarının hala insanların anlam arayışına yanıt oluşturmasını, insanlığın kolektif hafızasını temsil edebilmelerinde aramak doğru olacaktır. Arkeolojik veriler ve tarih araştırmaları bahsettiğimiz bu kolektif hafıza konusunda bize bolca kanıt ve örnek sunmaktadır. Dünyadaki jeolojik değişimin sonucu olan tufandan, çobanlık ile tarım kültürü arasındaki ilişki ve çelişkilere, ana kadına dayalı yaşam karşısında erkek egemenliğinin ve devletli uygarlığın ortaya çıkışından bunlara karşı gelişen direnişlere kadar birçok tarihsel, sosyolojik olay önce mitolojilerde ardından da yaşanan dönüşümün etkilerini de barındıracak biçimde kutsal din kitaplarında yer bulmuştur.

Kutsal kitaplarda yazılanların büyük bölümünün Mezopotamya-Mısır-Hint mitolojilerinde yer almasını pozitivist temelde yorumlayanlar bunları, dinlerin sonunu getirecek, yalanlarını açığa çıkaracak ve tanrının olmadığını ispatlayan veriler olarak ele almışlardır. Din teologlarının dogmatik yorumlarının da etkisi ile bu yorumlamalar ve veriler dini inancı olan insanlarda tepkilere yol açmış, dinlerin bu kaynaklara dayalı olarak daha derinlikli yorumlanmasının önü alınmıştır. Dini çevrelerin bu verileri

yorumlama tarzı ise oldukça savunmacı, bu metinlerin kutsal kitapları doğruladığı yönünde bir kısır tartışma ile karşılanmıştır. Kürt halk önderi Abdullah Öcalan'ın bu konudaki yaklaşımı "tarihçiye düşen, gerçekte olduğu gibi, "Kim, kimden, neyi, nasıl, hangi amaçla aldı, nasıl kullandı?" gibi temel sorulara doğru yanıtlar vermektir" biçiminde ifadeye kavuşmuştur ve bizlere dinlere mitolojinin etkilerini değerlendirme ve bundan günümüz sorunlarına da yanıt oluşturacak değerlendirme yapma olanağını sunar.

Tek tanrılı dinlere mitolojinin etkileri konusundaki ilk araştırmalarda Tevrat'ın en eski metin olduğunu kanıtlama arayışı ağırlıktaydı. 18.yy başlarında özellikle Yahudi kökenli aydınlar bu inançla seçilmiş kavim Yahudilerin soy çizgilerinin geçmişte olduğunu ispatlama çabası içine girdiler. Bunlardan A.H. Anquetildu Perron (1731-1805) Tevrat'ta yazılanların doğru olduğunu kanıtlamak için Hindistan'a gider ve Surat şehrinde Avesta metinlerini 1771 yılında ilk defa Batı dillerine tercüme eder. Dönemin yazarları bu gelişmeyi "Anquetil'den önce gezegenimizin uzak geçmişine ilişkin malumat sadece büyük Latin, Yunan, Yahudi ve Arap yazılarında aranırdı, uyanış Avesta çevirisi ile başladı" biçiminde değerlendirmişlerdir. 1872'de George Smith, Ninova'dan Londra'ya getirilen çivi yazılı tabletler arasından, ayrıntılarına varıncaya dek Tevrat'takiyle aynı olan ama ondan daha eski bir Tufan Öyküsü'nü ortaya çıkarmıştır. Yapılan araştırmalar Tevrat'ta yer alan birçok olay ve kişiye dair daha eski metinlerin olduğunu ortaya çıkardı. Bu ilk adımların ardından hala devam etmekte olan arkeolojik kazılar ve ortaya çıkan tabletler insanlığın ortak hikayesine dair bağlantıları daha da güçlendirecek ve bizleri aydınlatacak veriler sunmaya devam ediyor.

Tek Tanrı: EL, Elohi, Yaweh, Rab, Allah

Tek tanrılı dinlerin kökenine ilişkin birçok tartışma olsa da genel kanı İbrahim peygamberin putları kırarak tevhid (birlik) adı altında geliştirdiği sisteme dayandığı yönündedir. Tevrat'ta tanrı birkaç farklı isimle anılır. Bunlar El, Elohim, Yaweh, Rab'dır. El, İbranilerin daha önceki inançlarında öne çıkan bir tanrıdır. Eloh sözcüğü ruh ya da tanrı anlamında kullanılan ruhların tümü anlamına gelen Elohim olarak yer bulur Tevrat'ta. Yaweh "bu o'dur" anlamına gelen ve Musa peygamberin çölde karşılaştığı bir çalılığın ardındaki ateş ya da ışıkla kendisini gösteren tanrıya verilen isimdir. Efendi anlamına gelen Rab ise Hristiyanlıkta da kullanılır.

Allah isminin kökenine ilişkin yapılan yorumlarda birçok tanrı ve tanrıça ile birlikte İslam öncesi Arabistan'daki el-Lah isimli tanrıdan alınmış olacağı yönündedir. Kâbe' nin bu eski inancın hac yeri olması ve İslam'daki bazı ibadetlerin de bu inançların devamı olduğu yönünde değerlendirmeler vardır.

Tek tanrı fikrinin kökenlerinin firavun Akheneton'un rahiplerle olan çelişkileri nedeniyle bir reform denemesi olarak ortaya attığı tek tanrı Aton inancına dayandıranlar da vardır. Özellikle Musa'nın Mısırda olduğu dönemde bu inançtan etkilendiği belirtilmektedir. Ancak gerek Sümer gerekse de Babil panteonunda tanrıların sayısının giderek azalması, özellikle Babil'in şehir devletinden krallığa geçişi ile paralel biçimde Marduk'un öne çıkışı ile bunun İbranilere etkisi daha belirleyici olmuştur. Marduk ana tanrıça inancının yenilmesi anlamına gelen Tiamat'ı öldürdüğünde, tıpkı Allah'ın 99 isime sahip olmasına benzer biçimde 50 isim alır. Bunlar onun korkutucu, güçlü özelliklerini simgeler.

Tekleşen tanrıların aldığı isim ve semboller de dikkat çekicidir. Hem mitolojilerde hem de kutsal kitaplarda kendilerine atfedilen özellikler bakımından ağırlıklı olarak fırtına, şimşek, güneş gibi özellikleri taşırlar. Öfkelenince fırtınalar, şimşekler çaktıran, ateşle her şeyi yakıp yıkan tanrılardır. Mısır'da Ra, Yunan mitolojisinde Zeus, Babil'de Marduk, Asur'da Assur, Sümer'de Enlil, Kenan'da Baal fırtına tanrılarıdır. Tevrat'ta Baal, Aşera, Aştoret, göğün fahişesi, Babil fahişesi biçiminde ifadeye kavuşan tanrıçalarla yoğun bir mücadele halinde anlatılır. Efendi, sahip, koca anlamlarını taşıyan Baal, Kenanlıların daha önceki tanrıça inancında Astarte (İştar) olarak bilinen tanrıçanın kocasıdır ve fırtına tanrısıdır. Baal ve Astarte tapınmasının bir bölümü kurban sunumuyla ilgilidir. Baal için çocuklar Baal putunda ateşte yakılırdı. İbrahim'in bu tanrılara karşı kendi tanrısını ortaya koymasında bu acımasız geleneğe karşı çıkışı da önemli bir ol oynar.

Kürt halk önderi Abdullah Öcalan bunu şu sözlerle değerlendirir; "Hz. İbrahim geleneğinde görülen oğlu İsmail'i kurban etmekten vazgeçmesi de devrimci nitelikte bir uygulamadır. Fenike inançlarında kendi çocuklarını Tanrı Baal'e kurban etmek oldukça yaygın bir dinsel ibadettir… Hem çok vahşi hem de zorunlu ve yaygın olan bu adete karşı çıkmak, o dönemin koşullarında bir dinsel devrim niteliğindedir... Öyle anlaşılıyor ki, Hz. İbrahim sadece bu iki önemli devrimi geliştirmekle, yani dönemin iyice tutuculaşan ilkel puta tapıcılık ve çocuk kurban törenlerine karşı çıkmakla yetinmez. Kenan'ın El'ini (bu El ve İl kelimeleri de kaynağını İlah El'den alsa gerek), gök tanrısı El'i kabul eder. Ama bunu kendi kabile önder-

liği gerçekliğiyle uyumlu hale getirerek yapar".

Tevrat, İncil ve Kuran'daki tek tanrı, şeytan, cennet-cehennem tanımlamalarının, dünyanın ve insanın yaratılışı, Adem-Havva, cennetten kovulma, Tufan olayı, Nuh-Eyüp-İsa-Yusuf-Musa-İdris-İlyas-Hızır peygamberlerin hikayeleri, Hristiyanlıktaki haç, Meryem ana kültü, bir çok bayram ve ritüelin kökenlerinin Sümer, Mısır ve Hint mitolojilerinde birebir aynı biçimde yada bazı değişikliklerle büyük benzerlikler taşıdığı ortaya çıkmış durumdadır. Bunları karşılaştırarak örnekleyebiliriz;

Mitoloji ve Dinlerde Yaratılış, Başlangıç

Mitoloji ve dinlerde dünyanın ve insanın yaratılışı konusunda kullanılan temalar büyük oranda ortaktır. Başlangıçta bir kaos, su ya da karanlık vardır. Bu kaos dişidir ve her şey bu ana tanrıçadan yaratılır. Bu kaosun içinden yükselen dağ, yumurta ya da bu kaosu-karanlığı bölen ya da aydınlatan ışığın içinden yaratılır dünya.

Sümer mitolojisinde her tarafı kaplayan, uçsuz bucaksız deniz; Tanrıça Nammu'dur. Tanrıça o sudan büyük bir dağ çıkarır. Bu dağın tepesi gök, alt kısmı yerdir. Gök Tanrısı An ve Yer Tanrıçası Ki'nin (Ninhursag) birleşmesinden oğulları Hava Tanrısı Enlil meydana gelir. Enlil gök ile yeri ayırır. An göğü, Ki de Enlil ile yeri alır. Enlil ile Bilgelik ve suların tanrısı Enki, yeri, bitkiler, ağaçlar sular ve hayvanlarla donatır. Tanrı Enlil ile tanrıça Ninlil'den ay tanrısı Nanna olur. Ay tanrısı Nanna ile tanrıça Ningal'in birleşmesinden de güneş tanrısı Utu ve bereket tanrıçası İnanna doğar.

Babil Yaratılış destanı olarak bilinen Enuma Eliş'te ("bir zamanlar yukarıda" demektir. Her hikâyeye bir varmış bir yokmuş diye başlanmasına benzer biçimde hikâyenin giriş cümlesine atfen bu isim verilmiştir) : Evrende ilk önce üç türlü su vardır. Tuzlu su Tiamat, tatlı su Apsu ve Mammu. Tiamat ile Apsu karı-kocadırlar. Gök tanrısı Anu (Sümerde An), yer veya bilgelik tanrısı Ea (Sümerde Enki) onların çocuklarıdır. Tanrılar çoğaldıkça işleri ve dolayısıyla gürültüleri de artar. Bu da Tiamat ve Apsu'yu rahatsız eder. Apsu ve Mammu, Tiamat'a bunların yok edilmesini önerir. Bunu haber alan Ea'nın Apsu'yu zararsız hale getirmesinden sonra, Tiamat bir deniz ejderi Kingo ile evlenir. Marduk Tiamat'ın öldürülen kocası Apsu'dan yaratılmıştır. Tanrılar ikiye ayrılıp savaşa hazırlanır. Ea ile onun taraftarları Tiamat'a karşı duramazlar. Hiçbir yaratıcı sıfatı yokken en büyük tanrı haline gelen Marduk'un yüceltilmesi için yazıldığı düşünülen Enuma Eliş'te, diğer tanrıların baş edemediği bir deniz ejderi ve yıkıcılık-kaos-düzensizliği de simgeleyen Tiamat'a karşı savaşma cesaretini Marduk gösterir. Ancak bir şartı vardır "eğer Tiamat'ı yenip sizin hayatınızı kurtaracaksam bana özel bir kader yapın, öyle ki ben kendi kaderimi kendim yapayım. Benim yaptığım yıkılmasın. Dudaklarımın arasından çıkan geri alınmasın" der. Tanrılar bunu kabul edip onu rüzgâr ve şimşekle donatırlar. Tiamat Marduk'u yutmak üzere ağzını açtığında Marduk rüzgârı içine doldurur ve üzerine ağ atar. Ok ile kalbini parçalar ve vücudunu ikiye böler. Tiamat'ın yarısı gök, yarısı yer olur. Bundan sonra göğe güneşi, ayı, yıldızları koyar.

Mısır mitolojisinde ilk önce bir ruh şeklindeki Ra geniş bir boşluğa yayılmıştır. Bir zaman sonra Ra kendisinin benzerini görür ve ona "Amon" der. Bu evrenin ışığı ve bilinci olur. Onun yaratma gücü ile hava tanrısı Shu ve ateş tanrıçası Tafnat oluşur. Hava tanrısı Shu, uçsuz bucaksız su olan Nunu'dan yumurta şeklinde çıkan tepeyi ikiye bölerek üstü Tanrı Nat adı verilen gök, altı Geb adı verilen tanrıça haline getirir. Bundan sonra Amon-Ra yer altı tanrısı Osiris ile sevgilisi ve bereket veren tanrıça İsis'i var eder.

Zerdüşt inancında Ahura Mazda iki ruhu olan bir tanrıdır. Ruhun biri Spenta Mainyu (iyi)", ikincisine "Angra Mainyu (kötü) denilir. Bu tanrı önce göğü, sonra suyu, sıra ile dünyayı, bitkileri, davarı, insanı, son olarak da kendisini yaratır. Gök bir yumurta şeklinde parlak bir madendir. Tepesi sonsuz aydınlık olan gök, sanki bir ev veya kale gibidir. Her şey bunun içinde yaratılıyor. Gök bir yere dayanmıyor. Yer yumurtanın sarısı gibi onun içinde. Göğün özünde su yaratılıyor. Bu suyun içinde de yer. Sonra madenler, dağlar yerden yükseliyor. Sonra bitkiler çıkıyor.

Hint Vedalarında yaratılış şu sözlerle anlatılır: "Önce ne varlık vardı ne de yokluk, ne hava vardı ne de ötedeki gökyüzü, neydi onu saran? ...Ölüm de yoktu, ölümsüzlük de. Geceye ya da gündüze ait olan herhangi bir belirti yoktu, Karanlık vardı, her şeyi saran bir karanlık ve her şey ayrışmamış haldeki Ummandı o zaman, boşluğun sakladığı o, gayrete geldi ve var oldu. Başlangıçta ilahi aşk meydana geldi, Gönül'ün ilksel tohum hücresini oluşturdu, Rişiler gönüllerinde araştırma yaparak keşfettiler varlığın yokluktaki bağlantısını. Belli belirsiz bir çizgi varlığı gayri varlıktan kesip ayırdı..." Burada da tanrı kozmik bir sudan göğü ve yeri yaratıyor. İndra da bu sudan var ediliyor. İndra, Sama adlı bir içkiyi içerek güçleniyor, öyle büyüyor, genişliyor ki, bitişik olan gök ve yer ayrılarak birbirinden uzaklaşıyor. Arayı İndra kaplıyor ve tanrılar yaratılıyor.

Tevrat'ta 6 gün süren yaratılış sürecinin ilk iki gü-

nünde yaşananlar şu sözlerle ifade edilir;

"Başlangıçta Tanrı göğü ve yeri yarattı. Yer boştu, yeryüzü şekilleri yoktu; engin karanlıklarla kaplıydı. Tanrı'nın Ruhu suların üzerinde dalgalanıyordu". Işık, gece ve gündüz yaratılır. Daha sona suların ortasında yükselen kubbe suları birbirinden ayırır ve gök kubbe yaratılır. İkinci gün, karalar ve denizler yaratılır. Ardından da tüm bitki ve meyve ağaçlar yaratılır.

Kur'an'da yaratılışı anlatan surelerden bazıları ise şöyledir;

Enbiya suresi 30: İnkâr edenler, göklerle yer bitişik bir halde iken bizim, onları birbirinden kopardığımızı ve her canlı şeyi sudan yarattığımızı görüp düşünmediler mi? Yine de inanmazlar mı?

Tekleşen tanrıların aldığı isim ve semboller de dikkat çekicidir. Hem mitolojilerde hem de kutsal kitaplarda kendilerine atfedilen özellikler bakımından ağırlıklı olarak fırtına, şimşek, güneş gibi özellikleri taşırlar

Bakara suresi 164: Şüphesiz göklerin ve yerin yaratılmasında, gece ile gündüzün birbiri peşinden gelmesinde, insanlara fayda veren şeylerle yüklü olarak denizde yüzüp giden gemilerde, Allah'ın gökten indirip de ölü haldeki toprağı canlandırdığı suda, yeryüzünde her çeşit canlıyı yaymasında, rüzgârları ve yer ile gök arasında emre hazır bekleyen bulutları yönlendirmesinde düşünen bir toplum için (Allah'ın varlığını ve birliğini ispatlayan) birçok deliller vardır.

Mitoloji ve dinlerin yaratılışa ilişkin hikayesi ortaktır ve hepsinde başlangıçtaki su, kaos-karanlık ışık tarafından aydınlatılır, yer ve gök birbirinden ayrılır. Ayrıca Tevrat'tın Yaratılış bölümünde ifade edilen ilk okyanus Tehom sözcüğüyle ifade edilir ve bu sözcük etimolojik olarak Babil mitolojisinde denizi-kaosu temsil eden Tiamat' la aynı kökten gelir. Tanrının altı günde dünyayı yaratıp 7. Gün dinlenmesine ilişkin de Sümerlerde okul tabletlerinde yazanlar arasında bağlantı kurulur. Sümerlilerin okul tabletlerine göre 6 gün çalışma, 7. Gün dinlenme vardır. On emirde "sabbat"ı düşün, onu kutsal gün olarak gör!" deniliyor. 6 gün çalışıp yedinci günü tanrıya adanmış bir dinlenme günü oluyor. Bu günün cumartesi olması da Babillilerden geçmiştir. Babilliler her ayın 7. Gününde (Şapatu) bir kutlama yaparlar. Saturday (cumartesi), Satürn gezegeninden gelen bir gün adıdır. Satürn kötü güçlerin temsilcisidir. Yahudiler bu günün anlamını değiştirerek, tanrıya dua ederek ve kitaplar okuyarak çeşitli eğlencelerle geçirirler ve en ufak bir işe el sürmezler.

İlk insanın yaratılışı

İnsanın yaratılışı konusundaki Sümer mitolojisinde insanın kökenini açıklayan en az dört anlatı vardır. Bir mit, ilk insanların ot gibi yerden bittiklerini anlatır. Bir diğer versiyona göre, insan bazı tanrısal zanaatkârlar tarafından kilden yoğrulmuştur; daha sonra tanrıça Nammu kalbini biçimlendirmiş ve Enki de ona can vermiştir. Başka metinlerde insanların yaratıcısı olarak tanrıça Aruru gösterilmektedir. Dördüncü versiyona göreyse, insan kendisini yaratmak için öldürülen iki tanrının, Lagma'ların kanından oluşturulmuştur. Sümer versiyonlarının ikisine göre, ilk insan bir anlamda tanrısal özü paylaşıyordu: Enki'nin can veren soluğu veya Lagma tanrıların kanı. Ancak insanın yaratılışının ana teması tanrıların çoğalınca kendi işlerini yapamaz hale gelişi ve baş tanrılara durumlarından yakınarak onlara hizmet etmesi için insanın yaratıldığıdır.

Babil yaratılış efsanesinde ise insanın, Marduk'un Tiamat ile birlikte öldürdüğü Kingo' nun kanı ve damarlarından yaratıldığını anlatır. Burada da insanlar tanrıların işlerini yapmak üzere yaratılmıştır.

Mısır'da Amon-ra her çeşit canlıyı çift çift yaratıyor. İnsanlar da onun gözyaşlarından meydana geliyor. Bir başka efsaneye göre ise Khnum adındaki tanrı insanları çamurdan yaratıyor.

Zerdüştlükte Göğün ışığı ve tazeliğinden de insan ve boğa yaratılıyor. Ahura-mazdanın ilk yarattığı insan Gayomart, güneş gibi parlıyor ve uzunluğu ile genişliği eşit. Bunun tohumundan kadın ve erkek var oluyor. Fakat gayomart kötü olan Ehriman tarafından öldürülüyor. Ölünce tohumları 40 yıl yer altında kaldıktan sonra bitki gibi, kadın, erkek olarak yerden çıkıyor. İnsan şekline gelince Ahura-mazda onlara "siz insan ve yerin annesi babasısınız. Aklınızla doğrulukla çalışın, düşünün, konuşun ve ne iyi varsa onu yapın, cinlere ibadet etmeyin" diyor. Onların da 50 yıl sonra çocukları oluyor.

Kuranda insanın yaratılışı birçok ayette ifade ediliyor. Bunlardan bazıları; el-HİCR Suresi: 26. And olsun biz insanı, (pişmiş) kuru bir çamurdan, şekillenmiş kara balçıktan yarattık. el-MÜ'MİNÛN: 12. And olsun biz insanı, çamur dan (süzülüp çıkarılmış) bir özden yarattık. es-SECDE: 7. O (Allah) ki, yarattığı her şeyi güzel yapmış ve ilk başta insanı çamurdan yaratmıştır. SÂD: 71. Rabbin meleklere demişti ki: Ben muhakkak çamurdan bir insan yaratacağım.

Tevrat'ta insanın yaratılışına ilişkin çelişkili bulunan iki anlatım yer alır. Bunlardan birinde kadın ve

erkek birlikte yaratılırken bir diğerinde ise kadın yani Havva erkeğin yani Adem' in kaburgasından yaratılmıştır. Tekvin 1: 27'de "Tanrı insanı kendi suretinde yarattı… İnsanları erkek ve dişi olarak yarattı" denilirken Tekvin 2: 7'de ise "RAB Tanrı Adem' i topraktan Yarattı ve burnuna yaşam soluğunu üfledi… Sonra, "Adem'in yalnız kalması iyi değil" dedi, "Ona uygun bir Yardımcı Yaratacağım… Adem bütün evcil ve yabanıl hayvanlara, gökte uçan kuşlara ad koydu. Ama kendisi için uygun bir Yardımcı bulunmadı… RAB Tanrı Adem'e derin bir uyku verdi. Adem uyurken, RAB Tanrı onun kaburga kemiklerinden birini alıp yerini etle kapadı… Adem'den aldığı kaburga kemiğinden bir kadın yaratarak onu Adem'e getirdi… Adem, "İşte, bu benim kemiklerimden alınmış kemik, etimden alınmış ettir" dedi, "Ona İşşa (İbranice Kadın) denilecek, Çünkü o İş'ten (İbranice adamdan) alındı… Adem karısına Havva adını verdi. Çünkü o bütün insanların annesiydi" denilmektedir.

Bu farklı anlatımlar nedeniyle iki kadının yaratıldığı bunlardan birinin Ademe itaat etmediği için lanetlenen Lilith, diğerinin de Havva olduğu belirtilir.

Mısır'da Amon-ra her çeşit canlıyı çift çift yaratıyor. İnsanlar da onun gözyaşlarından meydana geliyor. Bir başka efsaneye göre ise Khnum adındaki tanrı insanları çamurdan yaratıyor

Tevrat'ta Lilith sadece bir yerde cin olarak geçer. Ancak Yahudi medeni kanunu, tören kuralları ve efsanelerini kapsayan dini metin Talmud'ta Lilithe daha geniş yer ayrılmıştır. Lilith aynı zamanda Gılgameş destanında İnanna'nın bahçesindeki ağacın içindeki cin olarak tanımlanır. Etimolojik köken olarak da Lilith kelimesi Sümer ve Babil metinlerinde; Lil: Hava. Örneğin baş tanrı, fırtına tanrısı Enlil'in adı En (tanrı) ve Lil (hava) sözcüklerinden oluşmuş. Lilitu: Ruh, spirit (çoğul). İ.Ö 2400 tarihli Sümer kralları listesinde ve Semitik dil konuşan Mezopotamya halkları arasında Lil adlı yıkıcı fırtına ve rüzgârların tanrıçası olarak çıkıyor karşımıza.

İbranicede toprak sözcüğü "adamah"dır. Balçık ise ădăm. Adem isminin buradan geldiği ifade edilir. Yine İbranice havvah etimolojik açıdan, "hayat' anlamına gelen kelimeyle aynı kökten türemiştir. Bu kelimenin anlamı da "yaşayan her şeyin anası" dır.

Kadının erkeğin kaburgasından yaratılması, yılanın telkiniyle yasak meyvenin yenmesi hikayesi de yine Sümer mitolojisi kökenlidir; Adem ile Havva'nın başlangıçta cennette olmasına benzer biçimde Sümer mitolojisinde tanrıların cenneti olarak tarif edilen Dilmunda ne hastalık ne de ölümün olmadığı yerdir. Tabletlerde Dilmunda "hiçbir aslan öldürmez, hiçbir kurt kuzuyu kapmaz parçalamaz... Yaşlı erkek ben yaşlıyım demez… Yaşlı kadın ben yaşlıyım demez" denilmektedir. Daha sonra Enki'nin isteği ile Dilmun'un koruyucu tanrıçası Ninsikilla bol su ve tarlalar bahşeder Dilmun'a. Tıpkı kutsal kitaplarda cennetin altından nehirler akan, bol sulu, meyveli, bahçeli bir yer gibi tarif edilmesine benzer biçimde Dilmunda sulak bir yerdir. Sümer tanrıçası Ninhursag (doğa anası) 8 bitki yetiştirir. Bunlar ağaç otu, bal otu, yabani ot, apasar otu, diken otu, kebere otu, amharu otu ve ismi okunamayan diğer ottur. Merakına yenilen Enki'ye yanında bulunan sukkalı İsmud bu bitkileri sunar. İsimud'un bu rolü Tevrat'ta yılan, Kur'anda şeytana atfedilmiştir. Henüz yazgıları belli olmayan bitkileri yiyen Enki'nin her seferinde bir organı zayıflayarak yavaş yavaş ölüme doğru gider. Bunu duyan Ninhursag ise Enki'ye kızarak ona bir daha gözü ile bakmayacağını söyler. Fakat Enki güçlü bir tanrıdır ve sonunda kardeşini ikna ederek kendisini tedavi ettirir. Ninhursag Enki'nin her organı için kendi iyileştirici gücünü organa verecek tanrı ve tanrıçalar yaratır. Bunlardan 5'inin tanrıça olması kadınların doktorluktaki uzmanlıkları biçiminde yorumlanmaktadır. Kaburga'ya gelince ise Enki "kaburgam canımı yakıyor" der ve tanrıça ise "bunun için tanrıça Ninti'yi yaratacağım" diye yanıtlar. Ninti isminin anlamı "kaburganın hanımı" veya "yaşamı oluşturan hanım" dır. Çünkü nin hanım anlamına gelir, ti kaburga. Ti'nin bir anlamı da hayattır.

Cennetin tarifi konusunda Tevrat ve Kur'an anlatımlarında cennet Aden bahçesi adıyla anılır. Burası her türlü meyvenin yetiştiği altından nehirlerin geçtiği bir yerdir. Tevrat anlatımında Adem oraya konulmuş ve ona "Bahçede istediğin ağacın meyvesini yiyebilirsin… Ama iyiyle kötüyü bilme ağacından yeme. Çünkü ondan yediğin gün kesinlikle ölürsün." denilmiştir. Kur'andaki cennet tarifi "İçinde bozulmayan sudan ırmaklar, tadı değişmeyen sütten ırmaklar, içenlere lezzet veren şaraptan ırmaklar ve süzme baldan ırmaklar vardır. Orada meyvelerin her çeşidi onlarındır…" (Muhammed Suresi 15). Kur'anda da Adem ve eşine cennet nimetlerinden faydalanmaları ancak o ağaçtan yememeleri söylenmiştir.

İnsanın oluşumu konusunda mitoloji ve dinlerin anlattıklarını çok yabana atmamak gerekir. Yapılan araştırmalar RNA ve DNA'nın yapısına giren nükleik

asitlerin zannedildiği gibi, okyanuslarda değil, kıyılarda, kumsallarda oluşan geçici sığ gölcüklerde (lagünlerde) ; gündüzleri kuru ve sıcak, geceleri nemli ve soğuk olan, bir kuruyup bir ıslanan bataklık gibi yerlerde doğduğunu ortaya koymuştur. Bu ortamlarda kuvars ve balçık vardır; uzun molekül zincirleri bu maddelerin içinde tutulup kalmış ve birbirlerine bağlanmıştır.

Cehennem ve sırat köprüsü

Yahudilere Babil tutsaklığından sonra Persler'in etkisiyle, Zerdüşt dininden ölülerin tekrar dirileceği, cennet, cehennem ve sırat köprüsü gibi inançların alındığı düşünülür. Zerdüşt dininde ölünün ruhu üç gün durduktan sonra korkunç Sinvat köprüsünden geçiyor. Kişi dünyada iyi işler yapmışsa güzel bir kız onu karşılıyor. İlk adımda cennetin iyi düşüncesine, ikinci adımda iyi sözüne, üçüncü adımda iyi olaylarına, dördüncüde parlak sonsuz bir ışığa girer. Eğer insan iyi değilse, cesedi bırakmayan ruhu, bir cin tarafından Sinvat köprüsünden geçirilir. Onu fena bir kadın alır; fena söz, fena düşünce, fena olaylardan geçerek fena cinlerle karşılaşır. Diğer bir anlatıya göre de ölüler canlanıp ruhlarıyla birleşiyorlar. Hepsi içinde kurşun kaynayan bir kazana atılıyor. İyi olanlara bir ılık süt gibi geliyor. Üç gün sonra hepsi oradan çıkarılıyor. Ölümsüzlük içkisi veriliyor. Ölümsüz oluyorlar.

Burada sinvat köprüsü ile tek tanrılı dinlerdeki Sırat köprüsü ve cehennem tarifi arasındaki benzerlik de dikkat çekicidir.

Tufan

Mezopotamya kökenli mitolojiler başta olmak üzere birçok inançta bir sel felaketinin her şeyi yuttuğu tufan hikâyeleri yaygın biçimde bulunur. Bunun nedeninin nehir taşkınları olma ihtimali yüksektir. Yine jeologlara göre Karadeniz'de büyük bir tufan olmuştur. Buzullar erimeden önce Karadeniz Boğazının tabanı 85 metre derinlikteymiş ve Marmara'nın suyu Karadeniz'e akıyormuş. 11 bin yıl önce buzullar eriyince denizler birdenbire yükselmiş ve sular, Boğaz'dan büyük şelaleler halinde denize boşalmış. Bu boşalma ile deniz kıyıları su altında kalmış. Bundan kurtulanlar veya bu felaketi görenlerin Mezopotamya'ya göç ettiği ve yaşananları aktardıkları da düşünülmektedir. Tufan olayları genelde tanrı ya da tanrıçaların yozlaşan, bozulan düzeni ortadan kaldırmaları ya da kendilerine tanrılara karşı çıkan, onları rahatsız eden insan soyunu yok etmek için uyguladıkları bir ceza olarak ifade edilmiştir. Sümer metinlerinde iki ayrı tufan hikâyesi bulunur. Ancak birçok tablette tufana atıfta bulunan metinler bulunmuştur.

İlk bulunan Gılgameş hikâyesi Akadca yazılmıştır ancak isimlerin hepsi Sümercedir. Bu da araştırmacılara bu hikâyenin Sümerliler tarafından yazıldığını düşündürür. Daha sonra Philadelphia Üniversitesi müzesinde bulunan yarısı kırık bir tablete tufan hikâyesi Sümerce ve şiir tarzında yazılı biçimde bulunur. Burada tanrılar insanlara kızarak bir tufan yapmaya karar veriyorlar. Ziusudra isimli birine Enki tarafından bu durum bir duvar arkasından bildiriliyor. Bu satırlar şöyle: "alçakgönüllü, saygılı olan/Her gün tanrısal görevlerine dikkat eden/Ziusudra'ya Tanrı Enki,/Duvardan bir söz söyleyeceğim, sözümü tut/Kulak ver söyleyeceklerime!/Bizden bir tufan kült merkezlerini kaplayacak/İnsanlığın tohumu yok olacak/Tanrılar meclisinin sözü karardır/An ve enlil'in emirleri ile/Krallık hükümranlık son bulacaktır". Tabletin bundan sonraki kısmı kırıktır. Burada geminin nasıl yapılacağı bildirilmiş olmalı. Metnin okunan diğer kısmında tufanın bütün şiddeti ile memleketi kapladığı, 7 gün, 7 gece sürdüğü bittiğinde, Ziusudra'nın tanrılara kurbanlar sunduğu yazılıdır. "sonunda Ziusudra, kral/Tanrı An ve Enlil önüne attı kendini/Onu sevdiler, bir tanrı gibi yaşam verdiler, ona,/Bitkilerin adını, insanlığın tohumunu koruyan/Ziusudrayı güneşin doğduğu yere,/Dilmun ülkesine yerleştirdiler.

Gılgameş destanının son kısmını oluşturan hikâyede, tufandan kurtulup tanrılar tarafından ölümsüzlük verilen Utnapiştim tarafından Gılgameş'e anlatılan hikâye ise şöyledir; insanlar öyle çoğalmıştı ki, tanrılar onların gürültü ve şamatasından uyuyamaz olmuşlar. Dört büyük tanrı, bu insanları bir tufan ile yok etmeye karar veriyorlar. Bilgelik tanrısı (Enki), yarattıkları insanların ortadan kaldırılmasına çok üzülüyor ve Utnapiştim'in evinin duvarından seslenerek tanrıların bu tufan yapmaya karar verdiklerini, bir gemi yapmasını söylüyor. Geminin tarifini veriyor. Utnapiştim gemiyi 7 günde tamamlıyor. Utnapiştim geminin içine ailesini, akrabalarını, sanatçıları, kırların evcil ve yaban hayvanlarını dolduruyor. Geminin kapısı kapanır kapanmaz şiddetli bir fırtına ile birlikte yağmur boşalıyor. Sular yalnız gökten boşalmakla kalmıyor. Yer tanrıları da yerden fışkırtıyor suları. Tufan öyle azgınlaşıyor ki, onu yaptıran tanrılar bile korkuyor. Bu kıyamet 6 gün, 6 gece sürdükten sonra yedinci gün gemi Nisir dağına oturuyor. 7 gün bekledikten sonra Utnapiştim bir güvercin salıyor dışarı. O konacak yer bulamadığı için geri dönüyor. Daha sonra bir kırlangıç gönderiyor, fakat o da geri geliyor. Son olarak uçurduğu kuzgun geri dönmeyince dışarı çıkıyorlar. Utnapiştim dağın tepesine kur-

banlarla içkiler sunuyor. Altlarında çeşitli ağaçların odunları yanan ocaklara 7 kazan konarak kurban etleri pişiriliyor. Onların tatlı kokusunu duyan tanrılar üşüşüyorlar. Tufanı yaptıran tanrı Enlil gelip gemiyi ve insanları görünce çok kızıyor, kim bunları kurtardı diye. Bilgelik tanrısı ona karşı çıkarak, günah yapanı, kurallara karşı geleni cezalandır ama bu kadar ağır ve ölümcül olma diye onu yatıştırıyor. Böylece Utnapiştim ve karısı ölümsüz bir yaşam ile nehrin ağzındaki tanrılar bahçesine yerleştiriliyorlar.

Kur'an'da da birçok yerde Tufan ve Nuh peygambere ilişkin anlatımlar vardır. El-ANKEBÛT 14 Andolsun ki biz Nuh'u kendi kavmine gönderdik de o bin yıldan elli yıl eksik bir süre onların arasında kaldı. Sonunda onlar zulümlerini sürdürürken tufan kendilerini yakalayıverdi. HÛD 40 Nihayet emrimiz gelip de sular coşup yükselmeye başlayınca Nuh 'a dedik ki: "(Canlı çeşitlerinin) her birinden iki eş ile -(boğulacağına dair) aleyhinde söz geçmiş olanlar dışında- aileni ve iman edenleri gemiye yükle!" Zaten onunla beraber pek azı iman etmişti.

Tevrat'ta Tufan diye uzun bölüm bulunur. Burada yeryüzünün bozulup zorbalıkla dolduğu, Tanrı'nın Nuh'a, "İnsanlığa son vereceğim" dediği anlatılır. Tanrı Nuh'a gofer (Ne çeşit ağaç olduğu bilinmiyor. Selvi ağacı olduğu sanılıyor)ağacından bir gemi yapıp içini dışını ziftle kaplayıp, içeriye kamaralar yapması söylenir. Devamında detaylarıyla geminin nasıl yapılacağı anlatılır. Daha sonra tufanla tüm canlıların öleceğini söyler tanrı. Fakat Nuh'la bir anlaşma yapacağını onun ailesi ile gemiye binmesini ve sağ kalabilmeleri için her canlı türünden bir erkek, bir dişi olmak üzere birer çifti gemiye almasını öğütler. Nuh Tanrı'nın bütün buyruklarını yerine getirdikten yedi gün sonra tufan kopar.

Tufanın yeryüzünü yok edişi ve ardından sona erişi anlatılır. Tufan sona erince olanlar şöyle anlatılmıştır; "Kırk gün sonra Nuh yapmış olduğu geminin penceresini açtı. Kuzgunu dışarı gönderdi. Kuzgun sular kuruyuncaya kadar dönmedi, uçup durdu. Bunun üzerine Nuh suların yeryüzünden çekilip çekilmediğini anlamak için güvercini gönderdi. Güvercin konacak bir yer bulamadı, çünkü her yer suyla kaplıydı. Gemiye, Nuh'un yanına döndü. Nuh uzanıp güvercini tuttu ve gemiye, yanına aldı. Yedi gün daha bekledi, sonra güvercini yine dışarı saldı. Güvercin gagasında yeni kopmuş bir zeytin yaprağıyla akşamleyin geri döndü. O zaman Nuh suların yeryüzünden çekilmiş olduğunu anladı. Yedi gün daha bekledikten sonra güvercini yine gönderdi. Bu kez güvercin geri dönmedi. Nuh altı yüz bir yaşındayken, birinci ayın birinde yeryüzündeki sular kurudu… Nuh RAB' be bir sunak yaptı. Orada bütün temiz sayılan hayvanlarla kuşlardan yakmalık sunular sundu. Güzel kokudan hoşnut olan RAB içinden şöyle dedi: "İnsanlar yüzünden yeryüzünü bir daha lanetlemeyeceğim".

Yaşam-Ölüm-Yeniden Diriliş

Kökleri çok eskilere dayanan ana tanrıça geleneğinde yaşam döngüsü yaşam-ölüm-yeniden doğum olarak kurgulanmıştır. Sonbahar ve kışın ölen her şey baharda yeniden doğar. Tohum toprağa ekilir çürür yeni bir bitki yetişir o da ölüp toprağa tohum olur. Ay ışığı doğar, büyür birkaç gün görünmez sonra yeniden doğar. Bu nedenle bahar hep bir kutlama ile karşılanır. Baharda yapılan yeni yıl kutlamaları Sümer-Babil-Asur'da 12 gün sürer ve onun sonunda kutsal evlilik törenleri yapılır. Sümerlerin kutsal evlilik törenleri de bu dönüşümü ve bereketi sembolize eder. Burada da ölüm ve yeniden dirilme vardır. Yağmurun toprakla birleşmesi gibi bu kutsal evlilik törenlerinde baş rahibenin tanrıça adına kralla evlenmesi ve kralın ölerek öte dünyaya gidişi ve yeniden dirilmesinin beklenmesi ile bereketin gelmesi ritüeli vardır.

Sümer'de İnanna-Dumuzi, Babil'de İştar-Temmuz, Mısır'da İsis-Osiris, Kenan'da Astarte-Temmuz evliliğinde ortaya çıkar. Hititlerde Kumarbi, Fenike mitolojisinde ise Adonis-Afrodit ve Persephone (Kore), Yunan mitolojisinde Demeter-Kore hikâyeleri aynıdır. Her şeyin özellikle de Temmuz ayında ölerek yer altına inişi ve baharda yeniden dirilişinin mitolojik anlatımlarıdır. Kutsal evlilik töreni o kadar etkili bir kültürdür ki bu törende İnanna için söylenen ilahi, Tevrat'ın Süleyman'ın Ezgilerin Ezgisi' nde neredeyse aynı cümlelerle yer almıştır. Hristiyan yorumcular İsa'yı seven, kiliseyi sevilen, İbraniler ise Yahve'yi seven, İsrail'i sevilen olarak yorumlamışlardır. Muazzez İlmiye Çığ bu kültün İsrail'e Mezopotamya'dan doğrudan doğruya ve Suriye yoluyla geçtiğini söyler. Hıristiyanlar arasında İsa'nın yeryüzüne çıkması, bereket getirmesi inancına dayanan ve yumurtalarla kutlanan, Almanya'da Ostern, İngiltere'de Easter yortusuyla, İslam'da ise Hızır ile İlyas Peygamber'in birleştiği düşünülen Hıdrellez şenlikleri bu kutsal evlenme töreninin bir uzantısıdır.

Temmuz-Dumuzzi isminin kökeni olan Tam/Dam kökünün Sümerce' deki anlamı "oğul" dur. Hristiyanlıkta İsa'nın tanrının oğlu olarak adlandırılması ve İbranice oğul anlamına gelen "mos" sözcüğünün Musa'nın ismi olması da bunlarla bağlantılıdır. İsa'nın ölümü ve yeniden dirilişi, Mesih olarak beklenmesinin kökenin de bu inançlarla yakından bağlantısı vardır. Asa, haç sembollerinin de

temmuz inancı ile bağlantısı olduğu yönünde değerlendirmeler vardır. İnanna-Dumuzzi mitolojisinin semavi dinlerdeki yansımalarına birkaç örnek daha verebiliriz. Hikâyenin Sümer versiyonunda İnanna'nın evlenmek için çiftçi (Enkimdu) ve çoban(Dumuzzi) arasında seçim yapması anlatılır. Enkimdu ve Dumuzzi'nin kendi ürünlerini övmeleri ve tanrıçanın Dumuzzi'yi seçişi anlatılır. Tevrat'ta Adem' in ilk çocukları Kayin çiftçi, Habil ise çobandır. Burada her iki kardeş tanrıya ürünlerini getirirler ve tanrı çobanınkileri kabul eder. Buna öfkelenen Kayin kardeşini öldürür. Bu aynı zamanda ilk kavga ve ölüm anlamına gelir. Kur'an'da ise Adem'in iki oğlunun ismi Habil ile Kabil'dir. Ancak çoban ve çiftçi olarak dile getirilmez. Adem'in iki oğlunun Allah'a birer kurban takdim ettiği bunlardan birisinden kabul edildiği, diğerinin ret edildiği dile gelir. Bir başka Sümer anlatısında da Emeş (yaz) ve Enten (kış) hava tanrısı Enlil'e kendi

Her şeyin özellikle de Temmuz ayında ölerek yer altına inişi ve baharda yeniden dirilişinin mitolojik anlatımlarıdır. Kutsal evlilik töreni o kadar etkili bir kültürdür ki bu törende İnanna için söylenen ilahi, Tevrat'ın Süleyman'ın Ezgilerin Ezgisi' nde neredeyse aynı cümlelerle yer almıştır

ürünlerini getiriyorlar. Kış çeşitli hayvanları, yavrularını, yağ ve süt getiriyor. Yaz da ağaçlar, bitkiler taşları getiriyor. Burada da Enlil kışı beğeniyor. Bu anlatımlardaki ortak nokta Mezopotamya'da semitik kabilelerin yoğunlaşması ile çoban kültürünün giderek baskın hale gelmesidir.

İnanna'nın isminin Babil'deki karşılığı olan İştar'ın Kenan Mitolojilerinde Astarte' ye dönüşümü ile Tevrat'ta farklı biçimlerde yer bulur. Burada da rahim anlamına gelen "astar" kelimesinden türeyen Astarte çoban Temmuz'la evlenir ve birçok tanrıçanın sembollerinden biri olan hilal şeklinde bir taç takar. İbranice utanç anlamına gelen "bohset" ile astarte kelimesi birleştirilerek Ashtoret ismi türetilmiş bu da Tevrat'ta şeytanın isimlerinden biri olmuştur. Astarot olarak da ifade edilen şeytanın cinsiyeti erkek haline getirilirken Astarte'nin hilal şeklindeki tacı da şeytanın boynuzları olarak tasvir edilmiştir. Astarte bereket tanrıçasıdır ancak bakiredir. Bu inanç Hristiyanlığı da etkilemiştir. Bakire Astarte'nin 25 Aralık'ta güneş güneyden kuzeye doğru hareket ettiğinde -güneşin en alçak olduğu varsayılan gündür- Güneşi doğurduğu söylenir. Bakire Meryem de o gün İsa'yı doğurur. Astarte'nin bahar festivallerinde çörekler yapılır çünkü bu tanrıçaya yaşamın ekmeğini veren yaşam ekmeği olarak tapınılırmış. Hristiyanlığın en eski ve önemli bayramı olarak adlandırılan paskalya İsa'nın çarmıha gerildikten sonra 3. gündeki dirilişinin kutlanmasıdır. Doğu-Batı kiliseleri arasında farklılıklar olmakla birlikte Mart sonundan Nisan sonuna kadar olan dönemde kutlanan bu bayram Kıyam Yortusu, Diriliş Pazarı ya da Diriliş Günü olarak da adlandırılır. Bazı Batılı dillerde (Almanca) Paskalya yerine kullanılan Easter, Ostern kelimesinin Astarte ile etimolojik yakınlığı ve paskalya çöreği ile tanrıça için çörek yapılması geleneğindeki benzerlik de dikkat çekicidir.

Peygamberler-melekler-azizler

Çok tanrılı dinlerden tek tanrılı dinlere geçişle birlikte eskiden ölümün, yaşamın, fırtınanın, suyun, güneşin tanrı ya da tanrıçası olarak adlandırılan tanrılar tümden ortadan kalkmamıştır. Her üç kutsal kitapta yer alan peygamber, melek ve azizler tanrı olarak tanımlanmamış da olsa doğaüstü özellikler taşırlar. İslam'da melekler özel görevleri ile anılırlar diğer yandan peygamberlerin de hikmetleri vardır. Hıristiyanlıkta da azizlere atfedilen doğaüstü özellikler vardır.

Enki'nin diğer tanrılarla insanlar arasında aracı olması nedeniyle peygamberlerle benzer özellikler taşıdığı yorumları yapılır. Yunan mitolojisinde Hermes, Mısır'da Thoth, Yine Tevrat'ta Hanok ve İdris peygamber habercilik, aydınlatıcılık, rehberlik ve aracılık özellikleri ile tanınırlar.

Eyüp peygamberin tüm acılara katlanması ve sabrı hem Tevrat'ta geniş bir biçimde Kuran'da ise dört yerde yer alır. İkisi İstanbul Arkeoloji müzesinde, dördü de ABD Philadelphia üni. Nippur koleksiyonu bölümünde bulunan 6 tablette de buna benzer hikayeler bulunur. Bu tabletlerden birinin ismi "insan ve onun tanrısı"dır. Tablette iyi bir insan olmasına rağmen felaketlerle karşılaşan birinin yalvarışları ifade edilir; tanrım beni var eden babam, yüzünü kaldır/ne zamana kadar beni ihmal edecek, beni korumayacaksın/ne kadar zaman beni rehbersiz bırakacaksın/bir doğru söz söylüyor akıllı bilginler/asla günahsız bir çocuk annesinden doğmaz/günahsız bir genç en eski zamandan beri yoktu" devamında tanrısı bu kişiye acır ve onun üzerinden felaketleri çekerek adamın üzüntülerini sevince döndürür. Kuranda (EnbiaSuresi 81) ifade edilişi ise şöyledir; Biz de onun duasını kabul edip kendisinde dert namına ne varsa gidermiştik. Tarafımızdan bir rahmet ve kullukta bulunanlar için de bir ibret olmak üzere ona ailesini ve onlarla beraber bir mislini daha vermiştik.

Sonuç olarak

Uygarlığı yaratan birçok kavram ve kurumun kökeni Sümer mitolojilerinde bulunmuştur. Ancak Sümerler bunları Mezopotamya'nın kadim halklarından almışlardır. Sümer ve Mısır mitolojisinin etkileri olmakla birlikte tek tanrılı inanç İbrani kabilelerinin birlik oluşturma, artık inandırıcılığı kalmamış mitolojik anlatımları aşarak yeni bir düzen kurma arayışını ifade eder. Kürt halk Önderi Abdullah Öcalan, bunun ayrı bir koldan versiyonlaştığını ve Zerdüştizm, Yunan felsefesi gibi yan kolları da katarak Musevilik, İsevilik ve Muhammedî türevleri doğurduğunu ifade etmektedir. Fakat ne din teologları ne de sosyologlar bu gerçekliği çözümleme çabasına girmezler. Sosyologların ve bilimcilerin toplumu olaylar ve kurumlar toplamından ibaret gören ve uzun süre kavramını görmezden gelen sosyoloji anlayışı toplumsal tarihi açıklayamamakta hatta oldukça yanlış sonuçlara yol açmaktadır. Bilimsel araştırmalar ile dini birbirinden ayrı ya da karşıtlaştıran temelde ele alma dinde güncelleme, felsefi tartışmaların önünü alırken insanı da metafiziksiz, anda yaşayan robotlara dönüştürür. Aynı tarih ve kültürün şekillendirdi inanç grupları ve halkların birbirine bunca düşman hale getirilmesi de buradan kaynaklanır. Dinler tarihinde de bu yönlü çabalar kısa zamanda ortadan kaldırılmıştır. İslam'da içtihat kapısının kapanması, Hristiyanlıkta sapkınlık adına ortadan kaldırılan mezhepler bu arayışın ifadesidir. Dinlerin toplumsal, ahlaki değerlerini ret ederek onları boş inançlar olarak yargılayan Avrupa merkezli bilim anlayışı maneviyattan ve geçmişinden kopan, yaşama anlam veremeyen insanlar çıkarmıştır açığa. Tarihsel bağlarından, felsefeden koparılan dinler de biçimselleşerek binlerce yıldır karşısında mücadele ettiği tefeci düzenin yedeğine düşmektedirler. Pozitivist bilimin ve dogmatik dinciliğin yarattığı katliamlara karşı en anlamlı direniş din ve felsefe-bilim arasında, tarih ile sosyoloji arasındaki bağları yeniden kurmakla gerçekleşir. Bu aynı zamanda inanç ve halklar arasında da geçmiş mirasımıza layık olacak bağların kurulmasını sağlayacaktır.

Yararlanılan Kaynaklar

- Sümer Rahip Devletinden Demokratik Cumhuriyete- Abdullah Öcalan
- Özgürlük Sosyolojisi- Abdullah Öcalan
-Sümerlerin Kurnaz Tanrısı Enki- Samuel Noah Kramer
-Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi- Mircea Eliada
-Kuran, Tevrat, İncil Mealleri
-Kuran, İncil ve Tevrat'ın Sümerdeki Kökeni-Muazzez İlmiye Çığ
-Ortadoğu Uygarlık Mirası-Muazzez İlmiye Çığ
-Ana Tanrıça Şeytan-Elvin Azar Süzer
-Dünyanın En Güzel Tarihi- Hubert Reeves, Joel de Rosnay, Yves Coppens, Dominique Simonnet

Latin Amerika Kurtuluş Teolojisinin Musevi İnciline Dair Kaynakları

Michael Löwy

Musevi İncil'i (Hıristiyanlıkta "Eski Anlaşma" ya da "Eski Ahit"), geleneksel Katolik doktrine göre Latin Amerika'nın kurtuluş teolojisinde çok daha önemli bir yer tutar. Gerçekten de, Vatikan tarafından yapılan eleştirilerden bir tanesi – Kardinal Ratzinger'in İnanç Doktrini Kurulu – kurtuluş teolojisinin (KT) "Yeni Anlaşma'nın radikal yeniliğini inkar ettiği" üzerinedir.(1)

Kurtuluş teologlarının Eski Anlaşma ile ilgilenmelerinin ilk sebebi, (gördükleri haliyle) Tanrı'nın tarihteki varlığının bir kanıtı olarak, onun toplumsal ve tarihsel karakteridir. Örneğin KT'nin kurucusu Perulu Gustavo Gutierrez, Hıristiyan teolojisine dair belirli yorumlara karşı ("Eski Anlaşma'nın 'geçici' ve 'dünyevi' düzeyde duyurduğu ve söz verdiği şeyin 'ruhani' olanla değiştirilmesi gerektiğini" savunanlar) eskatolojik(2) vaatlerin tarihsel boyutunda ısrar eder. Bu geleneksel kutsal metin yorumlarına göre, "dünyevi" bir bakış açısı Yahudi halkının kurtarıcı mesajlardaki saklı, özel anlamı görmesini engelledi - neyse ki Yeni Anlaşma sayesinde daha sonra açığa çıktı. Bu yöntemi reddeden Gutierrez böyle manevi bir kavrayışın "eğer İncil'in mantığına yabancı ise, Batılı ikili düşünce yöntemi (madde-ruh) tarafından şekillendirildiği" gözlemini yapıyor. (3)

Peki, Yahudi kültürünün tekil ruhuna karşı olan bu ikili din görüşü nereden geliyor? Belirli kurtuluş teologlarına göre "beden" ve "ruh" ya da tarih ve Tanrı arasındaki ayrışmanın kaynakları Yunan düşüncesinde bulunabilir. 1971'de kurtuluş teolojisine dair ilk kitaplardan birinin yazarı olan Brezilyalı teolog Hugo Assmann'a göre ruhani teolojik dil hem Tanrı'yı hem de insanları tarihsel olmaktan çıkarır: "Bu terminolojinin kaynağı temelde Yunan felsefesidir; onların genel gidişatı Kutsal Kitap(4) karşıtıydı". Olayların tarihsel boyutu Kutsal Kitap'ın tüm dünya görüşünü şekillendirir, öte yandan "Yunan tanrıcılığı ... insan dünyasından tamamen ayrı olan gerçeğin tam bir ideolojik alanını yarattı".(5)

Latin Amerikalı teologlar da bu yüzden Eski ve

1- Congregation pour la Doctrine de la Foi, « Instruction sur quelques aspects de la théologie de la libération», in Theologies de la libération. Documents et débats, Paris, Cerf, 1985, s.175. Bunun yerine, KT'nin belirli partizanlarına göre, tıpkı meslekten olmayan teolog Adolfo Abascal gibi, sapkın bir ("marcioncu") yaklaşıma sahip olanlar Katolik muhafazakarlardır: "Onların İncil okuması Eski Anlaşma'nın dğerini öyle düşürür ki II. yüzyıldaki sapkın Marcion'dan farkı kalmaz" (Adolfo Bascal, "L'offensive contre la théologie latino-américaine de la libération", Liaison Internationales, Brüksel, COELI, no. 40 bis, Kasım 1984, s. 6.

2- Dünyanın ya da insanlığın sonu ile ilgilenen teoloji. Eski Anlaşma'da eskatolojik öğreti Mesihçilikle yakından ilişkilidir.

3- G. Gutierrez, Théologie de la libération. Perspectives, Brüksel, Lumen Vitae, 1973, s.174.

4- Kutsal Kitap; Eski Anlaşma ve Yeni Anlaşma'yı kapsayan, Hıristiyan inanışının temelini oluşturan ve Hıristiyanlarca kutsal sayılan kitaptır. Kutsal Kitap'ın ilk kısmı Eski Anlaşma olarak adlandırılır ve 39 bölümden oluşur. Tevrat ve Zebur'u da kapsar; İkinci bölümünü oluşturan Yeni Anlaşma ise, İsa'nın sağlığında ve/veya ölümünden sonra Havariler, Hıristiyan din adamları ve alimleri tarafından yazılmıştır ve 27 bölümden oluşur.

5- Hugo Assmann, Theology for a nomad Church [Göçebe Kilisesi'nin Teolojisi], Maryknoll, Orbis Books, 1976, s.74-75. Benzer bir görüş Protestan teolog José Miguel Bonino'nun yazılarında bulunabilir: geleneksel teolojinin fikirleri "Helenistik düşünceden kaynaklanıyormuş ve eski bilinemezcilik (agnosticism) ile Marcioncu sapkınlığın kalıntılarını taşıyormuş gibi geliyor. Yeni Anlaşma'nın Eski Anlaşma'dan 'daha ruhani' ya da 'daha dini' olduğunu ileri sürüyorlar." (J.M.Bonino, "Historical Praxis and Christian Identity" [Tarihsel Praksis ve Hıristiyan Kimliği], R. Gibelini (ed.) içinde, Frontiers of theology in Latin America [Latin Amerika'da Teolojinin Öncüleri], Maryknoll, Orbis, 1983, s.267-268.)

Yeni Anlaşmalar arasında bir devamlılık olduğunda, Helenistik esinlenmeden kaynaklanan sonraki Hıristiyan teolojisinin "ruhani" eğilimleri karşısında durarak ,her ikisinin de tarihe dair aynı üniteryen[6]

Musevi görüşü (kutsal olan ve olmayan) paylaştığında ısrar ediyorlar. 80'lerin sonundaki bu tartışmayı özetleyen Ignacio Ellucira şöyle yazdı: "Kurtuluş teolojisi temel tarih-siyaset yaklaşımında sıklıkla Yeni-anlaşmacı olmaktan ziyade Eski-anlaşmacı olmakla itham edilmiştir. Buna benzer bir izlenim edinilebilir. Ancak Eski Anlaşma'nın tarihsel-kurtarıcı olgularında bulunabilen esinlenmeden vaz geçen birisi bu itiraza yanıt vermez, ancak Yeni Anlaşma'nın ışığında aydınlatarak ona yanıt verebilir..." [7]

KT'nin Eski-anlaşmacı yorumlamaları onun toplumsal taahhütleri, yoksullar için öncelikli seçenek ve Latin Amerika'nın tarihi ve mevcut gerçekliğinin eleştirel yorumu ile yakından ilişkilidir. Burada, Walter Benjamin'in arkadaşı Gershom Scholem'a 1926'da Mai'den gönderdiği mektubunda bahsettiği "dini ve politik olanın karşılıklı tersine çevrilmesi" paradoksuna benzer bir şey bulabilir. [8]

Kurtuluş teolojisinin ilgisi çoğunlukla Kutsal Kitap'ın Musevi metinlerindeki üç zamana odaklanır: 1) Mesihçi vaat, 2) Sosyal eşitsizliğin protestosu ve putperestliğin kınanması şeklindeki peygamberce söz. 3) Toplu göç (exodus). Oldukça özet bir şekilde ilk ikisini ele alacağım, üçüncüsüne ise daha kapsamlı yer ayıracağım.

Mesihçilik.

Vatikan'a göre – Ratzinger'in 1984 tarihli "Kurtuluş teolojisinin bazı yönlerine dair açıklama"sı - Kurtuluş Teolojisi aslında Kutsal Kitap'ın politik okumasına yönlendiren yeni bir yorumlama, "geçici bir Mesihçilik perspektifi" içinde konumlandırılan bir ders, önerir. Aslında Kutsal Kitap yorumlarında gördüğümüz gibi, Latin Amerikalı teologlar geçici ve ruhani arasındaki "alanların ayrımı"nı reddederler: G. Gutierrez'e göre yanlış bir ruhanileşme "eşitsiz toplumsal yapılara karşı iktidarı dönüştürmeyi unutmaya yönlendirdi. Sefalet ve sömürünün baskılanması Mesih'in görünmesinin bir işaretidir. (...) Adil bir dünya için, ne kulluğun ne ezilmenin ne de yabancılaşan işlerin olmadığı bir dünya için mücadele etmek İsa'nın gelişini ... bildirmektir. Mesihçi vaatler Tanrının Krallığı ve insana yaraşır yaşam koşulları ile yakından ilişkilidir." [9]

Bunlar ve Gutierrez'in benzer yazıları üzerine yorum yapan Lion Katolik Enstitüsü profesörü ve Latin Amerika teolojisi üzerine en iyi Fransız uzmanlardan birisi olan Christian Duquoc (Dominican[10]), kurtuluş teolojisine dair yorumlarında Yahudi ve Hıristiyan Mesihçiliği arasındaki ilişkileri yeniden tartışır. Katolik bir rahibin yazdığı bir belgedeki itirafı oldukça şaşırtıcıdır:

"Mesihçiliğin ruhanileşmesinden dolayı Musevilik Hıristiyanlık'a karşı durur (...). Kişi bu itirazın haksız olmadığını kabul etmelidir: Hıristiyanlıktaki egemen akım, etkin bir şekilde dönüştürülemez olduğunu dikkate alarak, tarihimizin iç çelişkilerine yönelik tüm çözümlerin ötesinde türemiştir. Bu yüzden, tarihi değiştirmek için güce çok fazla vurgu yapan tüm doktrinler geçici Mesihçilikle suçlanmışlardır."

Kurtuluş teolojisinin yeni tarafı, onun hem tinselci yorumdan hem de saf bir dünyevi Mesihçilikten kaçınabilir olmasıyla ilgilidir. Bunu bireysel bir Mesih'ten (kurtarıcı) kolektif bir Mesih'e yönelerek gerçekleştirmiştir: "İsa hayal edilen kurtarıcı biçimini terk eder ki halk bir bütün olarak bu işlevi [kurtarıcılığı] kendisi yerine getirebilsin diye... Ruh aracılığıyla, bir kitle bir halka dönüşür ve kaderini kendi ellerine almak için bu halk ayağa kalkar."[11]

Martin Buber ve Walter Benjamin gibi düşünürler

6- Hıristiyanlıkta, Baba, Oğul ve Kutsal Ruh olarak Tanrı'nın varlığının üç öğeden oluştuğunu ileri süren Teslis doktrinine karşı çıkan ve Tanrı'nın tek bir varlık olduğunu iddia eden inanç ve teoloji kuramıdır.

7- Ignacio Ellacuria, « Historicidad de la salvacion cristiana », in I.Ellacuria, Jon Sobrino, Mysterium Liberationis. Conceptos fundamentales de la teologia de la liberacion, Madrid, Ed. Trotta, 1980, s. 330. El Salvador'daki bir İspanyol cizviti olan Ignacio Ellacuria Orta-Amerika Üniversitesi'nin rektörü ve en önemli kurtuluş teologlarından birisi idi. Kasım 1989'da beş diğer cizvit akademisyen ile birlikte ordu tarafından öldürüldü.

8- W.Benjamin, Correspondance, Paris, Aubier Montaigne, 1979, vol. I, s. 389.

9- G.Gutierrez, La fuerza historica de los pobres, Lima (Peru), Centro de Estudos y Publicaciones, 1979, s. 55-56.

10- 13. yüzyılda Aziz Dominik tarafından yapılan ve dönemin papası tarafından onaylanan vaizlerin Roman Katolik kilisesine göre sıralamasıdır.

11- C. Duquoc, «Une unique histoire. Reflexion autour d'un thème majeur des théologies de la libération », Recherches de science religieuse, vol. 74, n°2, Haziran 1986, s. 210-211. Aynı zamanda bkz. s. 214-215 : "Eğer kurtuluş teologları mesihçiliğin spritüel biçimlerini eleştirilerse bunun sebebi bu biçimlerin, insanlar ne yaparsa yapsınlar, tarihin büyülü şekilde mutlu bir eskatolojik başarıya doğru ileri yol aldığını öngördüğü içindir. Bu tinselleştirme yorumlaması eyleme değil ama pasifliğe teşvik eder. Eğer yoksullar kaderine boyun eğerse tarih şiddetin imtiyazlı sahnesinde kalacak. İsa'nın mesihçiliğinin insanlara aktarımı, Paskalya temeli üzerinde, ezilenlerin kendi kaderini ellerine almalarından bağımsız şekilde anlamlı bir olayın gerçekleşebileceği aldanmasından kaçınıyor."

arasında modern temsilcileri olan bu teolojik perspektif, aykırı Musevi kolektif Mesihçilik akımı ile az da olsa benzeşir.

Peygamberler.

KT için peygamberlerin önemi sadece onların Mesihçi Barış ve Adalet Krallığı'nın habercileri olarak eskatolojik rolünden kaynaklanmaz, aynı zamanda -ya da öncelikle- toplumsal adaletsizliğin amansız düşmanları olarak onların eylemlerinden de kaynaklanır. Latin Amerikalı önemli İncil uzmanlarından olan ve yazılarında hem tarihsel-eleştirel Kutsal Kitap yorumlarını hem de "kurtuluşçu yorumları" paylaşan Severino Croatto'ya göre Yahudi peygamber aynı zamanda kendi döneminin yorumcusudurlar; günahların ve güçlünün yalanlarının eleştirmenidirler, böylelikle yabancılaşmış insanın "bilincini yükseltirler": "Bu peygamberciliğin üç anlatımı herhangi bir kurtuluşçu süreçte bulunabilir. Muhtemelen bu yüzden biz Latin Amerikalılar Kutsal Kitap'taki peygamberleri çok yakınımızda hissediyoruz. Peygamberlere özgü rolün yeni Latin Amerika kilisesindeki yükselişinin farkındayız. (...) Peygamberler politik bir inancın nitelikli temsilcileriydiler." Başka bir deyişle: "Peygamberler örneği kurtuluş taahhüdündeki büyük bir güncelliğe sahiptir ve işte bu yüzden kurtuluş teolojisi onların mesajında bitmez tükenmez bir ilham kaynağı gördü." Yeremya (Jeremiah), Amos ve Yeşeya'nın (Isaiah) toplumsal eşitsizliğe, iktidarın çarpıklığına ve yoksulların ezilmesine dair eleştirisi, 1973'de ilk defa Arjantin'de yayımlanan ve çok defa yeniden basılan bir kitapta Croatta'nın bahsettiği örnekler arasındadır.[12]

Bununla birlikte peygamberlerin okumaları yorumcularla sınırlı değildir: Amos, Yeşeya ve Yeremya'nın sözlerindeki kırsal topraklar ve zenginlere karşı köylü hareketleri üzerine hararetle çalışıldı. Brezilya Kilisesi'nin kırsal alan komisyonu tarafından köylü topluluklara dağıtılan " İncil ve toprak mücadelesi" adlı ünlü resimli broşür (bir Benedikten keşişi Marcelo de Barros Souza tarafından yazıldı), bu kutsal metinleri sunar ve onları Brezilya'nın toplumsal gerçekliği ile doğrudan ilişkilendirir.

Kurtuluş teologları tarafından iddia edilen Musevi peygamberciliğinin başka bir boyutu daha vardır: putperestliğe karşı mücadele. Bartolomeu de las Casas'a ve onun 16. yüzyıl başlarında Yerlileri savunma mücadelesine ithaf edilen bir kitapta, Gustavo Gutierrez yerlilerin katledilmesi ve köleleştirilmesinin bir put olan Altın adına yapıldığını ileri sürer. Onların tanrısı, Fethedenlerin benimsedikleri tanrı, değerli metale verilen bir isimden başka bir şey değildi.[13]

1980'de basılan "Tanrıların mücadelesi: Ezilmenin putları ve Kurtarıcı bir Tanrı arayışı" adlı kolektif olarak yazılan öncü kitapta, yazarlar (Hugo Assmann, Pablo Richard, Jorge Pixley, Franz Hinkelammert ve Jon Sobrino) Hıristiyan inancının en büyük düşmanının Latin Amerika'da artık önemsizleşen ateizm değil fakat sahte tanrılar tarikatı olduğunda ısrar ederler. Yeremya, ikinci Yeşeya, Daniel ve Eski Anlaşma'daki diğer peygamberlere referans veren Pablo Ricardo, insan kurban eden putların baskıcı gücü ile yüzleşen peygamberlik inancının yıkıcı ve özgürleştirici gücünü över. Kurtuluşçu teologlara göre bugün yeni Sezarların, yeni Babilli imparatorların, yeni Firavunların taptığı yeni ölüm putlarına karşı bu mücadele bugün devralınmalıdır: Hırs, Altın, Sermaye, İktidar, Ulusal Güvenlik, devlet ve hatta "Batılı Hıristiyan Uygarlığı".[14]

Toplu Göç (Exodus).

Hiç şüphesiz Eski Anlaşma'da yer alan bu bölüm çoğunlukla Latin Amerikalı teologların İncil yorumlarında ve yansımasında mevcuttur. Peki bu ilgi (hatta büyülenme bile denebilir) neden? Gutierrez'e göre Toplu Göç tüm kutsal metinler arasında, Tanrı'nın "tarihi kurtardığı" yerde, Tanrı'nın açıkça "kendini tarihi olaylarda gösterdiği" metindir. Üstelik, bu "dini olguların ayrı bir şey olarak ortaya çıkmadığı" ancak "tüm bağlama" gömüldüğü toplumsal ve politik kurtuluşlardan birinin tarihidir ve tüm anlatıya "kendi derin anlamını" verir.[15] Romalı "Kutsal Büro" - Ratzinger'in İnanç Doktrini Kurulu - KT'ye karşı polemiğinde Toplu Göç'e dair bu yorumun önemini ihmal etmedi: 'Kurtuluş teolojilerinde' yazılı yeni yorumlar aslında Kutsal Kitap'ın politik bir okumasına yönlendirir. Dolayısıyla bugüne kadar en büyük ilgi bir siyasi esaretten kurtuluş anlatısı olan Toplu Göç olayına gösterilmiştir". Bu eleştiriye yanıt olarak Leonardo ve Clodovis Boff kardeşler dini kurtuluş ve toplumsal özgürleşme arasında, Tanrı'nın eylemi ve insan tarihi

12- J. Severino Croatto, Liberacion y Libertad. Pautas Hermeneuticas, Centro de Estudios y Publicaciones, Lima, 1978, pp. 65-77. Croatto is also the author of a liberationist exegesis of Isaiah : Isaias vol. III, 39. O profeta da justiça e da fidelidade, Petropolis, Vozes, 1988.

13- G.Gutierrez, Dios o el oro en las Indias. Siglo XVI, Lima, Instituto Bartolomé de las Casas, 1989.

14- H. Assmann, et al. La lucha de los dioses. Los idolos de la opresion y la busqueda del Dios Liberador, San José de Costa Rica, DEI (Departamento Ecumenico de Investigaciones), 1980.

15- G. Gutierrez, Theologie de la libération. Perspectives s. 157, 161.

arasındaki gerekli - kimlik anlamına gelmeyen - birleşmeye ("Kalkedonya Konsey'ine göre ne karışıklık ne de ayrılık olmadan") vurgu yaparlar. İşte tam da bu yüzden Toplu Göç onlar için "tüm kurtuluş süreçleri için model" anlamına gelir, ya da, Croatto'ya göre "bir kurtuluş teolojisinin telkin edici ilk nüvesi"dir.(16)

Tıpkı tüm yorumlar gibi Toplu Göç'ün Gutierrez ve arkadaşları tarafından yorumlanması da kaçınılmaz olarak seçicidir: etnik merkezli bakış açıları ve Mısırlı insanların üzerindeki ilahi öfkeden kaynaklanan korkunç cezalar kasten ihmal edilir, kölelerin - ilahi yardım ve ilhamla- kurtuluşunun evrensel ve insancıl yönü vurgulanır. Gutierrez'e göre "Toplu Göç'ten çıkarılan ders" her şeyden önce "tarihsel bir politik mücadelede insanın kendisi tarafından inşa edilmesi"dir. (17)

Bunun sebebi muhtemelen bu koşullar içinde - haklı ya da değil, önemi yok- yorumlanabilir olması ve KT için pragmatik bir metin haline gelen Toplu Göç'ün tüm Kutsal metinler içinde yoksulların kendi kurtuluşu fikrine en doğrudan karşılık veriyor görünen metin olmasıdır.

Bu gibi okumalarda, genellikle kitabın ilk altı bölümü, yani Firavun tarafından Yahudiler üzerinde kurulan baskı ve köleleştirmeyi, ayrıca Musa'nın isyanı ile ilahi kurtuluş ve özgürlük vaadini anlatanlar önceliklidir. Brezilyalı dini cemaatlerin 1981 yılı Nisan ayındaki ulusal toplantısında, Brezilyalı Kutsal Kitap uzmanı Carlos Mesters, "Mısır'daki Durum" başlığıyla yaptığı sunumda, 1, 2 ve 5'inci bölümlerden bazı parçaları yorumladı. Kutsal Kitap'ın bu bölümlerinde tarlalarda ve inşaatta Musevi kölelere 'zor iş'lerin yüklenmesinden, Mısırlı görevlilerin "acımasız muamelesinden", "köleliğin ağırlığı altında" yakarışlarından, umutsuzluk çığlıklarının Tanrı'ya kadar ulaşmasından bahsedilir. (18)

Bu metinler Latin Amerika'daki mevcut durumlara dair sembolik tanımlama yapmak için açıkça ilham ya da izin verir. Belirli bir naiflik olmaksızın, modern askeri diktatörlükler yeni Firavunlar şeklinde ve Kuzeydoğulu Brezilya köylüleri ise Mısır'daki yeni köleler olarak algılanırlar. Brezilya söz konusu olduğunda bu tip bir paralellik kurmak, 1964-1985 yılları arasındaki askeri rejim dönemindeki devasa projeleri (Amazon'u aşan otoyollar ya da nükleer santraller gibi) tanımlamak için medyanın kullandığı "Firavunvari işler" terimi ile kolaylaştırılır.

Elbette buradaki çabamız etkileyici tarihsel bir karşılaştırma değil, bin yıllık bir din ve onun ruhani mirasının "şimdiki zamanlı" bir anlamla yüklü güncelleştirilmesidir - bence Walter Benjamin'in kavramlarından olan Jetztzeit'i kullanmak bu deneyime uygun görünüyor. Bu tam da Gutierrez'in Latin Amerika'nın yoksul halkının "kendi topraklarında sürgünde" olduğunu ve şimdi "kendi kurtuluşlarına doğru toplu bir yürüyüş" başlattıklarını yazdığında bahsettiği şeydir; diğer yandan Şilili teolog ve CLAR'ın (Latin Amerika Dini Konfederasyonu) danışmanlarından olan Rolando Muñoz, Mısır'da ezilen İsrailliler ve bugünün acı çeken insanları arasında "devamlılık hattı"ndan bahseder.(19) Bu yüzden Toplu Göç, kişisel ya da özel değil ama cemaat ve halkın toptan kurtuluşunun Kutsal Kitap'la ilgili paradigması olarak işlev görür, onların riske attıkları bireysel ruh değil ama - İbranicedeki gue'ulah kelimesinin sosyal ve dini olarak ikili anlamında- tüm halkın kurtuluşudur.

Toplu Göç'e dair bu ders, teologların sınırlı çevresinin çok ötesinde, Latin Amerika Kiliseleri'nin çeşitli belgelerinde bulunabilir. Örneğin 1973 yılında Kuzeydoğu Brezilya'dan piskoposlar ve dini tarikatların (Cizvitler, Fransiskenler, Benediktenler vs.) önde gelenleri Brezilya'da büyük etki yaratan şaşırtıcı bir belge yayımladılar. Bu belgenin başlığı bile Kutsal Kitap'tan bir ayettir: "Halkımın yakarışlarını duydum (Ex 3,7)". Askeri diktatörleri haklın uyanışında Tanrı'nın varlığını görmeyen "Firavun gibi" "kölelik sisteminin hükümdarları" olarak kınayan Katolik Papazların iddiası

16- Congregation pour la Doctrine de la Foi , «Instruction sur quelques aspects de la théologie de la libération», Theologies de la libération içinde. Documents et débats, s.17; Clodovis ve Leonardo Boff, Teologia da libertaçâo no debate atual, Petropolis, Vozes, 1985, s. 30-32; Severino Croatto, Liberacion y Libertad, s.25-26.

17- G. Gutierrez, Theologie de la libération. Perspectives, s. 116. Bu öz-kurtuluşçu görüşü vurgulayan pek çok örnek bulunuyor. Örneğin, pek çok Brezilyalı Katolik İncil uzmanlarından birisi olan Carlos Mesters, Toplu Göç'ün bu tarihsel-dini anlamını şu sözlerle açıklıyor: "Tanrı insanlarını terk etmez. O halkın yakarışlarını duyar ve kendini özgürleştirmesine yardım eder. (...) Halk, içinde yaşadığı ezilmenin bilincine varmalı ve kurtuluş umudu etrafında birleşmelidir. Musa'nın liderliğinde İbraniler Firavun'a karşı isyan ettiler ve Kızıl denizi geçerek Mısırı terk ettiler." (C.Mesters, “Deus libera seu povo”, Frei Betto (org.) içinde, O Fermento na Massa, Petropolis, Vozes, 1983, s. 57).

18- Carlos Mesters, Op.cit. s. 55.

19- G. Gutierrez, La fuerza historica de los pobres, s.106 and Rolando Muñoz, «The Historical Vocation of the Church» [Kilisenin Tarihsel Uğraşı], R.Gibelini (org.) içinde. Frontiers of Theology [Teolojinin Öncüleri], s.154.

şöyleydi: "Tıpkı Musa'nın zamanında olduğu gibi ayağa kalkmak ve köleliğin boyunduruğunu sarsmak için uğraşan bir halk bu yüzden Tanrı'nın projelerinden birini yerine getirmiş olur ve açıkça görmese de içinde gerçekleşen kurtuluşun bir işaretini verir (bkz. Ex 12)." Bu konunun farklı versiyonları, öz-kurtuluşçu ahlak ile şekillenen politik ve dini kültürü karizmatik bir lider rolünü önemsizleştirmeye meyilli kilise cemaatlerinin kutsal metin okumalarında yer alır: örneğin S. Paulo (Brezilya) kentinin dışındaki sanayi alanlarındaki bir cemaatte, meslek-dışı organizatörlerinden birisi Toplu Göç'ün kolektif bir okumasından çıkarılan dersleri şöyle özetler: "O dönemde Tanrı halkını kurtarması için Musa'yı seçti. (...) Bugün ise Musa olmak bize bağlıdır, böylece kölelik artık bize dert olmaz".[20] Walter Benjamin'e referansla dinin ve politikanın "karşılıklı tersine çevrilmesi" burada yorumsal bir çerçeveye bürünür: okumaların öznesi Eski-anlaşmacı metinlerde kendini keşfeder ve Kutsal Kitap'ın ışığı altında kendi gerçekliğini "okur": "Yorumlama sürecinde kendimizi kutsal metinlerdeki Büyük Göç koşullarında anlamamız ve hepsinden öte ekonomik, politik ve kültürel köleliğe teslim olan insanlar açısından kutsal metinleri kavramamız gayet meşrudur.[21] Musevi İncil'inin bu tip yorumsal okumaları o yüzden sosyal ve etik bir dini taahhütten ayrılamaz: yani yoksullar için öncelikli tercih, ya da, daha belirgin olarak, öz-kurtuluş hareketleri ile dayanışma.[22]

Yine de kimse yukarıdaki tespitlerden KT'nin aslında Musevi İncil'in okumasına dayandığı sonucuna varmamalıdır. Tam tersine, Yeni-anlaşmacı kaynaklar ve Kristoloji onların kutsal metinlere referanslar sisteminde hayati bir yer alır. Bu yüzden de Gutierrez'in, kurtuluş teolojisinin "Toplu Göç ve Eski Anlaşma meselesinde tek başına merkezde" olduğu açıklamasını "bariz bir şekilde hatalı" olarak reddetmesi haklıdır.[23]

Peki sosyolojik terimlerle, İncil'in "aykırı" okumasıyla bu yeni teolojik akımın Latin Amerika Kiliseleri içinde yükselişini nasıl açıklamak gerekir?

KT'nin buz dağının sadece görünen yüzü olduğunu anlamak için öncelikle onun, yeni teologların ilk kitapları yayımlanmadan çok önce Latin Amerika Kiliseleri'nin önemli bir bölümünde ve inançlı pek çok insan arasında derin bir değişimin ruhani ifadesi olduğunu vurgulamak gerekir. Tıpkı Leonardo Boff'un ifade ettiği gibi kurtuluş teolojisi hem önceki praksisin[24] bir yansıması hem de onun üzerindeki yansımadır. Daha belirgin bir şekilde bu durum - II. Vatikan Konseyi'nden çok önce- ilk olarak 1960'larda Brezilya'da, daha sonra ise tüm Latin Amerika'da ortaya çıkan kitlesel toplumsal bir hareketin ifadesidir. Bu hareket Kilise'nin önemli birimlerini (rahipler, dini tarikatlar, piskoposlar), tabandan gelen dini hareketleri (Katolik Eylem, Hıristiyan Üniversite Gençliği, Genç Hıristiyan İşçiler), kırsal alanda halk arasında yaygın olan ağları (taşra işçileri, taşra köylüleri, taşra kentlileri), kilise topluluklarını (CEB) ve bu toplulukların aktivistleri tarafından yaratılan çeşitli halk örgütlenmelerini de kapsar: kadın kulüpleri, mahalle dernekleri, köylü ya da işçi sendikaları vs. Bu toplumsal hareketin varlığı olmaksızın, toplumsal ve tarihsel olayların Brezilya'da yeni bir işçi ve köylü hareketinin ortaya çıkışı ve Orta Amerika'daki (aynı zamanda son dönemde Chiapas'ta) devrimlerin yükselişi kadar önemli olduğunu anlayamayız.

Bu geniş sosyal/dini hareketten genellikle "kurtuluş teolojisi" olarak bahsedilir ancak bu ifade eksiktir çünkü bu hareket yeni teolojiden yıllar önce ortaya çıkmıştır ve neredeyse hiç bir aktivisti teolog değildir: Bazen bu hareket "Yoksulun Kilisesi" olarak da adlandırılır ancak bu sosyal ağ, ne kadar geniş tanımlanırsa tanımlansın, bir kurum olarak Kilise sınırlarının ötesine geçer. Ben bunun Kurtuluşçu Hıristiyanlık olarak adlandırılmasını öneriyorum, bu tanım hem "teoloji"den hem de "Kilise"den daha geniş bir kavramdır, hem dini kültürü hem de sosyal ağı, hem inancı hem de uygulamayı içerir. Öte yandan bunun toplumsal bir hareket olduğunu söylemek onun "bütünleşmiş" ve "çok iyi örgütlenmiş" bir gövdesi olduğu anlamına gelmez ama benzer hareketler gibi halkı ortak amaç-

20- Los Obispos latinoamericanos entre Medellin y Puebla, San Salvador, Universidad Centro-Americana, 1978, s.60; Jean-Claude Thomas, «Ils n'arrêteront pas le printemps", Communautés chrétiennes en Amérique Latine, Paris, Le Centurion, 1985, s.143.

21- S. Croatto, Liberacion y Libertad, s.29.

22- Pablo Richard'ya göre, "İncil yoksulların tarihsel ve yıkıcı belleğine aittir. Kiliselerinde onun mülkiyetini almalılar ve kendi kurtuluş mücadeleleri tarihleri açısından onu okumalılardır. İncil'in bilimsel yorumu ancak yoksulun verdiği ilk dersin hizmetinde olursa anlamlı olur". (P.Richard, "La Bible, mémoire historique des pauvres", 1980, Liaisons Internationales, Brüksel, COELI, n° 32, Eylül. 1982, s.2).

23- G. Gutierrez, La fuerza historica de los pobres, p. 214.

24- Bireylerin bir kültür ve toplum yarattığı ve eleştirel bireyler haline geldikleri, özgürleştirici eğitimin merkezinde yer alan eylem-yansıma-eylem çemberini içeren öğrenme yöntemi.

lar etrafında harekete geçirmek için belirli bir kapasiteye sahiptir. [25]

Hala incelenmesi gereken sebeplerden dolayı bu hareket, Brezilya gibi bazı ülkelerde - özellikle de önemli bir etki kazandığı güçlü Brezilyalı Piskoposlar Ulusal Konferansı'nda (UBPK)- belirleyici bir rol oynuyor, öte yandan Arjantin gibi diğer ülkelerde ise (büsbütün gerici) ana akım Kilise'den izole ve daha zayıftır. Her durumda, yüzyıllardır var olan, gerici değilse bile oldukça muhafazakar, bir Kilise'yi derinden sarsmıştır ve Meddelin (1968) ile Puebla'da (1978) yapılan kıta Piskoposları konferanslarında olduğu gibi kendi belgelerinde izlerini bırakmıştır.

Bu hareketin başlangıcının izleri 1950'lerin sonlarında, tarihsel dönüşümün iki bağımsız sürecinin kavuşmasında görülebilir: 1)Savaş sonrası yıllarda (özellikle Fransa'da) teolojik yenilenmeyi takip eden ve onun ötesinde 23. John'un 1958'de papa olarak seçilmesi ile Katolik Kilisesi'nin içerisinde yaşadığı değişim. 2) Latin Amerika'daki ekonomik, sosyal ve politik değişimler, hızlandırılmış (bağımlı) sanayileşme sürecinin ve kötüleşen toplumsal çatışmaların sonuçları ile Küba devriminin (1959) etkisi.

Medellin'deki (1968) Latin Amerika piskoposları konferansından hemen sonra - aldıkları kararlarda Latin Amerika'nın adil olmayan sosyal koşullarının "yapısal günah"ından ve halkın "isyan etme hakkı"ndan bahsedilir - bu hareket, kilise tabanlı cemaatlerin ve KT'nin eş zamanlı gelişimi ile Gutierrez'in 1971'de basılan kitabıyla başlayarak kitlesel bir olay haline gelecekti. Taban cemaatleri içindeki bu-Fransız sosyolog Jean Seguy'a ait bir kavram olarak-"gönüllü ütopyacı gruplar" Eski-anlaşmacı yorumları berraklaştırmaya başlayacak olan İncil'in kolektif okumasını düzenli olarak yaparlar.

Henüz 1960'larda José Miranda ve Severino Croatto gibi bazı Latin Amerikalı teologların Eski Anlaşma'ya ilgi göstermeyen Katolik gelenekle yollarını ayıracağı ve toplumsal bir söz içeren bir bakış açısıyla Kutsal Kitap'ı yorumlamaya çalışacağı doğrudur. Yine de onların bu girişimleri nispeten münferit kaldı: ancak Musevi İncil'ine geniş bir ilgi gösteren tabandan gelen hareketlerin yükselişi ile durum değişti. Daniel Levine'in yerinde tespiti gibi, İncil'i ve özellikle de Eski Anlaşma'yı okumak Medellin'den sonra Latin Amerika'daki tüm Hıristiyan halk cemaatlerini birleştiren yeni bir hareketti: "Düzenli olarak İncil'i okudular, birlikte tartıştılar ve ondan ilham ve rehberlik almaya çalıştılar. Bunlardan hiçbiri 1960'ların ortalarından önce kayda değer bir çapta olmadı. İncil çalışmasının yaygınlaşması (...) dini yaşam ve günlük pratiklerin niteliğinde muazzam bir etki yaratmıştı."[26]

Anlaşılır bir şekilde, ruhban sınıfının yokluğunda genellikle cemaat liderleri tarafından yönlendirilen bu toplulukçu yazın ve çalışmadan sorumlu olan kişilerin tercihi, Latin Amerika'daki güncel gerçeklikle örtüşür görünen Kutsal Kitap ile ilgili metinlere ve görüntülere yöneldi (tıpkı peygambersel kınama ve Toplu Göç gibi). [27]

Özetlemek gerekirse, bu hareketin sebebi Hıristiyan halk cemaatlerinin özgürleştirici amaçlarla toplumsal harekette rol almalarıdır, bu cemaatler geleneksel Katolik yorum tarafından ihmal edilen Musevi İncil'inin belirli kitaplarını keşfetmeye ve yeniden yorumlamaya teşvik edildiler. Kurtuluş teolojisinin Eski-anlaşmacı yorumları, Boff kardeşlerin tarifiyle, Latin Amerika'daki tabandan gelen toplulukların bu yeni toplumsal ve dini pratiğinin yansıması ve onun üzerindeki bir yansımadır.

Çeviri: Remziye ASLAN-

25- Bu inceleme The War of Gods. Religion and Politics in Latin America [Tanrıların Savaşı. Latin Amerika'da Din ve Politika] başlıklı kitabımda bulunabilir, London, Verso, 1996.

26- D. Levine (ed.), Religion and Political Conflict in Latin America, Chapel Hill, The University of North Carolina Press, 1986, s.10.

27- Kilise tabanlı toplulukların liderleri ve katılımcıları için, «o şimdidedir, geçmişte değildir, kişi tüm gerçekliğiyle kendi sözlerini vererek İncil'i okumalıdır. En başta Peygamberler ve Musa esaret ve kölelikten bahsettiğinde ve insanların özgürlüğü için Tanrı tarafından yolun açıldığını duyurduğunda, bu sözler onlar için hem şimdiki hem de geleceği aydınlatır. Bu vaadin ruhani boyutu onun tarihsel ve somut yönlerini saklamamalıdır." (J.C.Thomas, «Ils n'arreteront pas le printemps », s.83).

Batıni Aleviliğin Kökenindeki Zerdüşti Bazı Niteliklere Kısa Bir Bakış

Erdoğan Yalgın

Bilindigi gibi, Spitama Zerdüşt/Zerdeşt (Zarathustra, M.Ö. 628-551) Ahura Mazda (Hürmüz) inancının kimilerine göre peygamberi, kimilerine göre ise bir bilgesi, filozofudur. İlgili tarih yazımında; insan ve evren ahengini, dış fenalıklardan korumak ve temizlemek amacıyla Ahura Mazda inancını yaymak için üç ayrı dönemde, üç ayrı Zerdüşt'ün varlığından sözedilir. Bu konuda ileri sürülen görüşler şunlardan ibarettir: Birinci Zerdüşt, günümüzdeki coğrafi konumuyla Afganistan'ın kuzeyinde ki Belh şehirinde, Millattan 3000 yıl önce ortaya çıkmıştır. İkinci Zedüşt, Kawa ile anılan Feridun'dur. Millattan 2040 yıl önce ortaya çıkmıştır. Ve en son, Üçüncü Zerdüşt, Hürmüz dinini yaymak için, şimdiki coğrafi konumuyla İran'ın Batı Azerbaycan Eyaleti olan Urmiye çevresinde ve daha sonra Belh bölgesinde, bir derwêş misali köy köy gezerek düşüncelerini, daha çok ilahilerle (gata/gotin) insanlara anlatmıştır. Kendisinden sonra gelen ve tek tanrılı kitabi dinleri derinden etkilemiştir. Yine bu bağlamda, 10.yy'la kadar Göktürkler (M.S. 552-744), devamında Uygur Türkleri (745-840), resmen Zerdüşti/Mani (3.yy) dinini kabul ederek, bu ögreti kültürünün teolojik ritüellerini toplumsal yaşamlarında uygulamışlardır. Kaynakların verdigi bilgilere göre; Zerdüşt ve onun insanlığa sunduğu değerler manzumesinden ilk etkilenenlerin Yunan filozofları olduğu söylenmektedir. Bir diğer bilinen ise; Zerdüştlerin kutsal tapınak şehirlerinden birisi olan İran Yezd şehirini, 1272 yılında gezen, İtalyan/Venedikli Marco Polo (1254-1324), Zerdüşt ve ögretisini Avrupaya taşıyandır. Sonrasında, Avrupalı birçok gezgin-misyonerin dikkatine şayan olan Zerdüşt ve ögretisi, aşama aşama tüm dünyaya yayılmıştır. (Avesta, 2012: 24). Zerdüşti doktrin, otantik (-100 yıl önce) peryod da, Dersim ocakları olarak da anılan, Réya Heqi İtikatının (-İtikaté Réya Heq) temeline büyük katkılarda bulunumuştur. Genel anlamda Réya Heqi İtikatı; Kuzey Kürdistan'da (Yukarı Mezopotamya) yaşayan kadim Kürt klanlarının, aşiretlerinin bağlı olduğu sosoyo-dinsel, yapısal bir formun emiç adıdır. Sözü edilen itikat süreginin ana merkezi, antik kalıtlara evsahipligi yapmış olan Dersim (Mamiké, Kalan) dir. İnancın yapısal örgütlülügü, ocaklar/ocaxlar ve ocaxzedeler (Réber, Pir, Piripiran/Mürşid) üzerinden gelişmiştir. Rusıpi/yaşlı inanç mensuplarının ortak hafızalarında kodlanan sözlü anlatımlarda, mensubu oldukları bu inancın eveliyatını, "Kal u bela'dan"yani yaradılışın başlangıcından beri var olduğuna" işaret ederler. Bu sınırlı çalışmamızla; Batıni Aleviligin kökeninde varolan Zerdüşti bazı ögelere temas edilecektir.

> **Zerdüşti, Mani, Mazdeki ve daha nice antik ve ortaçağ akımlarının öncüleri zaman içinde İslamiyetin Emevi ve Abbasi zorbalığı karşısında kendi konumlarını koruyabilmek için sürekli direndiler**

Kürtler Arasında Réya Heqi İtikatı

Bilimsel anlamda bir topluluğun kendi kendisini adlandırması, tanımlamasına Emiç, o topluluğun başkaları tarafından adlandırılması ya da tanımlanmasına ise Etiç denilmektedir. Bu düzlemde ister "Emiç" olsun, ister "Etiç"; bir toplumu isimlendirmek direk kullanılan dille de ilintilidir. Sözkonusu bu çalışmaya konu olan topluluk, Kürt halkı içinde Kurmanci ve Kırmanci (Kürtçe) konuşan, günümüzde dahi Kuran'a belli referanslarla yaklaşan ve Batıni damarlarda beslenmiş klanlardan ibarettir.

Örneğin Dersim merkezli Kurmanc aşir é Pilvankan (Pilvenk) yaşlılarıyla yaptığımız görüşmelerde "Réya me, Réya Heqé. Itiqaté me Réya Heqé. Xadé isén Réya Heqi da şaş meke" (Bizim yolumuz Hakkın/gerçegin yoludur. İnancımız Hak yolunun inancıdır. Allah insanı hakkın yolunda şaşrımasın) derler. Yine Dersimli yaşlılar kendilerini, yolun ve hakkın evladı olarak da tanıtırlar. Kendi dillerinde bunu, Ewladé Ré ve Ewladé Heq olarak dile getirirler. Dersim'deki Réya Heqi inancının ana ögelerinden birisi, hak ile halk olma disturudur. İtikat süreginde Zakir é Heq kavramında maksat, kendinden bilen, ilm-i ilahiye vakıf olan ve hakkın sesi, dili nefesi manası simgelenmiştir. O zakirdir ki, gotin'lerinde, kılamlarında sadece hakkı, gerçegi dile getirmiştir. Tarıx é Heq kavramı ile hakkın/doğrunun yolu dile getirilmiştir. Talib é Heq, tanrının/doğrunun talibi/tabii'si, ögrencisi/bağlısı manasında kendisini ifade etmiştir."Em taife yé Güruhu Naci'ne, Réya me Réya Heq'e, Cümlé alem ra duacine" (Biz kurtuluşa erenlerdeniz, çünkü, yolumuz hakkın/gerçegin yoludur. Cümle aleme duacıyız!) İtikat süreginde bu türden Kurmanci deyimlerin çokluğu ve bunların biribiriyle uyum içinde insan hayatındaki evernsel nüanslarla günümüze kadar getirilmesi, doğrusu küçümsenmeyecek büyük bir değerdir. Aynı bağlamda özellikle İran ve Irak Kürdistanında da Kürdi Ehli Haq itikatının ocakları, talip ve teolojik ritüelleri/icrattları, aynı batıni kökler üzerinden yeşermiştir. Êzidîlik/Ezdailik inancını da bu çercevede, yeri gelmişken anmalıyız. Demek oluyorki, bir bütün olarak Kürt coğrafyasında ve Kürtler arasında bu Batıni inanç kaynakları, asırlardan beri yaşatılmış ve günümüzde bunca asimile oyunları karşısında dahi, yaşatılmaya devam ettirilmektedir.

Zerdüşt'ün Zend Avestası

Zerdüşt'ün düşüncelerini günümüze kadar taşıyan bir de kitabı, Avesta'sı bulunmaktadır. İrani dillerinin en eski ve önemli bir edebi eseri olan ve adına Zend(3)Avesta da denilen bu kitapta toplanan kutsal metinler, Zerdüşt'ün Ahura Mazda inancına ilişkin düşüncelerini içermektedir. Dili eski (orta) Pehlevice'dir. İsimdeki Zend'in Yorum anlamı, bir bakıma; "tüm dini inanclara dair bilgileri ifade eder" manasındadır. Avesta ise genel tarihi kaynakları, düşünce dehlizlerini, inanç labiretnlerini, kanun ve sosoyal yönetmelikleri içinde ihtiva eder. Avesta içerigi toplamda "Beş Bölüm"den oluşmaktadır. Bunlar: 1. Yasna, 2. Yaştlar, 3. Visparad, 4. Horde Avesta, 5. Vendidad'dır. Farsça dilbilgisi ve İslam öncesi İran Edebiyatı uzmanlarından olan Nimet Yıldırım, Avesta'nın MÖ. 2000 li yıllara dayanan geçmişinden sözeder. (Yıldırım, 2011:149)

Avesta'daki kalıtsal bilgilerin büyük çoğunluğunun, günümüzde Réya Heqi İtikatı (Batıni Alevilik) içinde bazen İslami bir örtü altında ve bazen de açıktan açığa yaşadığı/yaşatıldığı görülmektedir. Avestanın orginal yazıtlarının bir kısmını Makedonya kralı Filip'in oğlu ve Aristo'nun ögrencisi olan Büyük İskender III. tarafından MÖ. 330 yıllarında yakılmıştır. Diğer bir kısmı da Ömer (634-644) döneminde İran/ Nihavend istilasında toplatılarak yakıldığı, bazı kaynaklarca günümüze aktarılmaktadır. Doğrudur! Réya Heqi itikatının izcileri/ Réberleri özellikle geçmiş yıllarda zaman zaman "bizim kitabımız yakıldı, bizim Kur'an'ımız yırtıldı, yokedildi, değiştirildi" benzeri söylemler geliştirmişlerdir. Buradaki maksat, İslam'ın/ Müslümanların kutsal kitapları olan Kur'an değildir. Zira ne büyük İskender ve nede ki Ömer, Kur'an'ı yakmamışlardır. Sözkonusu bu tarihsel süreçlerde yakılan, yok edilenin Kur'an setr'iyle (örtü) Avesta olduğu böylece anlaşılmaktadır. Bize öyle geliyorki; sözkonusu her iki yazılı kaynak üzerinden geliştirilen bu söylem, belkide yol Erenlerinin, Réberlerinin başlangıçlarında kullandıkları ilk takkiye örnegidir. Bilindigi üzere, Arapçada Takıy, Takıyye sözcüklerinin karşılığı olarak; Mezhep belirtmeme, gizleme. Olduğundan farklı görünme. Gerçek kimligini ve amacını gizleme sakınma, çekinme manalarında telakki edilmiştir.

Batınilik, Batıniye Akımları

Zerdüşti, Mani, Mazdeki ve daha nice antik ve ortaçağ akımlarının öncüleri zaman içinde İslamiyetin Emevi ve Abbasi zorbalığı karşısında kendi konumlarını koruyabilmek için sürekli direndiler. En sonunda Kerbela (680) şehitlerine, şahitlik yapan bu yol önderleri, bölgedeki Arap olmayan daha çok Mevali halklara mensuptular. Yol erenleri, takkiye'ye başvurarak Kerbela vakaasını kullanıp, Araplar içinde Ali yandaşlarını da yanlarına alarak sürekli ayaklandılar. Geliştirdikleri derin felsefik doktirinlerle, en son kertede günümüzde Batıni Alevi/Bektaşi (Réya Heqi İtikatı) dedigimiz benzeri zümrelerin, zaman içerisinde evrilerek yaşamasına güç verdiler. Kısaca özetleyecek olursak, özellikle Réya Heqi itikatı, Antik çağlardan beri; Mezopotamyanın en güçlü uygarlıkların geride bıraktıkları idoller üzerinde evrilerek gelişmiştir. Bu süreçlerde yaratılan ekollerin soy ağacı, çalışmamızın ileriki bablarında gösterilecektir.

Nitekim İslami/Sunni erkin karşısındaki bu felsefik akımların en bellirgin ortak ismi, Batın/Batına, Batınilik, Batıniye idi. Arapça olan Batınî; Batı dillerinde heterodoks olarak da bilinmektedir. Batıni, ezoterik felsefe inancı; resmi din olan İslami felsefe (kısmen ortodoksiye) anlayışına karşıt geliştirilen aykırı ve apayrı bir dinsel anlayış ekolüdür. Bu ismi onlara, elbette karşıtları

vermişlerdi. Batıni felsefenin; Zerdüşti öğretiyle şekillenmesi, aynı zamanda Avesta literetüründeki kavramların da kelam-ı zurvan'ı (zamanın kutsal sözü) günümüze taşınmasına yol açmıştır. Bilindigi gibi; İtteat ve Terraki (1889-1918) Partisinin, 1909-1918 yılları arasında Anadolu ve Kürdistan'daki Batıni zürmreleri araştırması için, Dağıstanlı Baha Sait Bey'i (1882-1939) görevlendirmişti. Alan araştırmaları sonucunda bazı kanaatlere vasıl olan Baha Sait Bey, bu topluluklar için haklı olarak şunları dile getirir: " (…) Bu tepki eski İran dini ile yeni Arap dini arasında bir takım bağlantı noktaları bulmakla göze çarpıyordu. Zend Avesta ya da Jend-Vest kutsal kitabının ışık ve karanlık, yer ve gök, başlangıç ve son birliktelikleri bir karma felsefa oluştrumuştu." (Baha Sait Bey, 1995: 85) der.

Örneğin menakıbnamesinde Ebul Vefa-i Kurdi, (925-1017) Bağdat'ta Abbasi halifsi ve diğer dört ehl-i mezhebin temsilcileri karşısında, halkın huzurunda onlara, "inci ve müceher değerinde sözler söyledi. İlmi ledün'den ve ma'rifi ilahiden, yani eğitim dışı batıni yoldan erişilen bilimden bazı sözler söyledi... ve herkesi kendisine hayran bıraktığından" bahis edilerek, bu anlatımla onun, batıni yönü açığa çıkarılır. (Gümüşoğlu, 2006: 214) Ki; Tacü'l Arifin Es-Seyyid-i Ebu'l Vefa-i Kurdi, proto dönemdeki (11. yy.) Réya Heqi Ocaklarının, Ocaxzadelerinin en büyük Şeyh'ul Kutbu ve yol silsilesiyle bağlı oldukları bir zat-ı mihmandır. Bütün yazılı kaynaklara göre; ilmi ledün/Batıni bilgiyi, itikat süreginin baş Tanrısı olan Xızır elde etmiştir. Réya Heqi İtikatında Botın olarak telaffuz edilen bu kavramın felsefik seyri sülügünde, "yolu'un insan-i kamili olmak için gizemli bilgiye ulaşmak, gizemli bilgiyi elde edebilmek için de nefsi nazardan kaçınmakla mümkündür" disturu vardır. Bu distura sahip olan birinin, artık zahir (alacalı dış görünüm)'e aldanmayacağına inanılır. Aslında bu temel felsefenin ana kaynağının M.Ö. 4000-2000 yılları arasında Mezopotamya'da yerleşik olan Sümerlerdeki Gılgamış destanıyla başladığını ve oradan evrilerek, Zerdüşt'ün dualist/zıtların birligi düşüncesi ile "karanlık-aydınlık, iyilik-kötülük, doğru-yanlış" biçimiyle, 7.yy'la ve buradan da, zorlu merhaleler geçirerek günümüze kadar gelmiştir. Daha çok 16. yy'da literatürümüze giren Kızılbaş ve 19. yy'da Alevi, Bektaşi gibi benzeri kavramlarla anıldığı sanılan inancın farklı felsefik nüveleri, özellikle 7. yy'dan bu yana Batınilik/Batıniye olarak bilinmekteydi. Bu konuda eski yazım ansiklopediler, geniş malumatlar içermektedir. Örneğin, "6. İmam Cafer Sadık'a gidip gelen ve inanışlarında Müslümanlık'a aykırı şeyler bulunduğu için kovulan ve İmam Cafer'in lanetine uğrayan Batıni liderlerden" söz edilmektedir. (Alevi maddesi; Türk/İnönü Ansik, 1948: 47, 48) Bu meyanda haraketle Emevi (661-750), Abbasi (750-1258), Selçuklu (1040-1308) ve Osmanlı (1299-1922) dönemlerinde, günümüzdeki Alevi-Bektaşilerin geleneksel isim tasnifleri şöyle idi: "Zedüşti, Manici, Mazdeki, Mecusi, Hurremi, Batıni, Zındık, Rafızi, Kızılbaş, Şii, Zeydi, İsmaili, Karmati, İhvan-ul Safa, Işık Taifesi, Mülhid, Erdebiliye, Güruhu Naci, Tayfa-i Bektaşiyan" ve benzerleri.

Mesela Abdulbaki Gölpınarlı, "Bizce muhakak olan şey şudurki; Batıniliği temsil edenler, müslümanlığa inanmamış kişilerdir; asıl müslümanlık, bizim anladığımız müslümanlıktır, diye telkin ettikleri esaslar, tümden müslümanlığa aykırıdır; fakat bu aykırılık, çok zekice gizlenmiş, İslami bir şekle bürünmüştür…" (Gölpınarlı, 1997: 125) der. Çalışmasında ayrı ayrı ele aldığı ve Batıniliğin zaman içinde evrilerek günümüze kadar gelen akımları arasında da şunları sıralar: "Dürzilik, Hallacilik, Nusayrilik, Şeyhilik, Ali Allahiler, Bahailik, Babilik Kaadıyanilik, Kalnderiler, Hayderiler, Bektaşiler, Hurufilik, Bedreddiniler, Sabiilik, İsmaili, Melameti, Yezidilik, Alevilik" (Gölpınarlı, 1997: 115-183) Yukarıda da bellirtildigi gibi bu ekollerin, süreç içindeki gelişim serencamı, aynı zamanda inancın bir tür soy şeceresi niteligindedir.

Batıniler hakkında ilk yazanlardan birisi, gerçek adı Ebu Ali el-Hasan et-Tusi olan, Selçuki vezirlerinden Nizam-ül Mülk (1018-1092) (7) dür. Bir diğer müellif ise gereçk adı, Ebû Hâmid Muhammed bin Muhammed el-Gazâli (1058-1111) dir. Özellikle Cumhurriyetle birlikte bütün Türkiyat çalışmalarında, Batınilikle alakalı maddelerin referansı, daha ziyade bu iki zatın yazdıklarına aittir. Konumuzla mütealik olarak bütün bu verileri aktardıktan sonra, şimdi de Batıni Aleviligin içinde yaşatılan bazı Zerdüşti ögelere kısaca değinelim.

Ocaxzede/Ocaxlame (Ateş/Nur Evladı)

İtikat süreginin temel kurumlarından birisi, asırlardan beri Kürt klanların/ailelerin bağlısı oldukları ocak/ocaxlardır. Ural-Altay ve Hint-Avrupa dillerinde Ocak sözcügünün yazılışı ve anlamı genellikle hep aynıdır. (Yalgın, 2013.422) Asıl itibariyle Kurmanci dillerinde, "ocex/ocax/ucex" olarak telaffuz edilirken, bununla birlikte birazdan gösterilecegi gibi, kavramın Kurmanci orjinli terminolojik tanımları da bulunmaktadır. Diğer yandan Kurdi Ehli Haqlarda ujax tabiri kullanılmaktadır. Ocax sözcügünün Kürt dillerindeki morfolokik açılımları, özellikle Farsça'daki anlamlarıyla aynı içeriğe sahiptir. İctimai adetleri içinde 1980'lere kadar itikat (inanç)'ın ocak banileri/pirleri için, istisnasız ocaxzede tabiri huşi içinde, saygıyla yad edilerek kullanılırdı. Örneğin Kurmanci dilinde Ocak pirleri/aileleri için "Ewnan Ocaxzede ne! Ew Ocaxlame ye!

(Onlar ocak/ateş-nur (9)oğludurlar. O, Ocaktandır/ateşten/nurdandır. Onlar, Ocak/ateş sahibidir." Benzeri manalarla, ocak-ateş kutsiyeti çercevesinde içiçe geçmiş bir yığın verisel tamlamalar yaratılmıştır. Nitekim Zerdüşti öğretinin temel ögelerinden biri olan atar/ateş; (10) ateşe nezaret eden melek (adar) (Avesta, 2012: 475) olarak bilinir. Orada da, kutsanan ateşin din adamlarına, başkanlarına saygı duyulur ve onlar üzerine yeminler edilirdi. Örnegin; Yasna 13/3. de aynen şu dualar yer almaktadır: "Ve ben, ateş-din adamlarının başkanına, Mazdayasnian inancının en heybetli bilim araçlarıyla yakarıyorum..." (Avesta, 2012. 211) denilmektedir ki, bugün itikat süreginde Ocakzadelere/ Ocaxlamelere aynı sevgi ve saygıyla yakarılmaktadır. Ve dahi, Avesta'da; Ateş'in, ocağın kutsandığı Yasna: 62/2.de "..ve senin ocağının demir ayakları düzenli bir biçimde yerleştirilsin…" (Avesta, 2012. 279) diyerek dua ve istemde bulunulur ki; Ocakta kullanılan demirden üçayaklı bu aracın kökeninin adresi, Zerdüşti öğreti olduğu bizlere hatırlatılmaktadır.

Ocağın içinde kullanılan üçlü saçayağı, Ana, baba ve oğul'u betimlemektedir. Kürt klanları arasında Ocaxzadeler, hürmetle kutsanmış birer zaat-ı mihman olarak ateşin, ocağın sahibi telakki edilmişlerdir. Ol sebeptendir ki, daha geniş manada Ocaxzade, Ocaxlame; Ateş/nuroğlu, gün/güneşoğlu, Ana (yaşam) oğlu vs. anlamlarını ifade etmektedir. Zira Avesta'nın muhtelif bölümlerinde, Zerdüşt'ün tanrısı olan Ahura Mazda'dan "kutsal ateşin oğlu" diye, övgüyle sözedilir. Ayrıca ateşe özel dua sunumlarıyla yaklaşılır. Kutsal ateş sahibi olan ailelere de Athwyan klanı/soyu/aşireti (Ateşin soyu) olarak kutsiyet atfedilir. Geçerken, sadece hatırlatalım! Sasaniler döneminde birçok yerde bulunan ateşkedelerin/ocakların genel adı, Ateşi Behram'dı. Tıpkı Réya Heqi itikatının ocaklarında olduğu gibi, bu ocaklarda kutsanan ateş ve ateşe refaket eden ocak/ateş sahibi aileler kutsanmaktaydı. Amma velakin günümüzde, "Pir ve Ocakzade" yerine zecri faraziyelerle "Dede" denilmeye başlandı. Bu tabir, yaygın bir kabul görerek günümüzde kullanılan tek kavram oldu. Pehlevice bir sözcük olan Dede kavramının manası "yırtıcı hayvan" anlamındadır. (Kanar, 2010: 686) Dede sözcügü Türkçeye; Babanın veya annenin babası, büyük peder/baba. Torun dedesi, olarak geçmiştir. Bu kavram, itikat süreğiyle uzaktan yakından hiç bir anlam ifade etmemektedir. Başta, hakkın yeryüzündeki bir tezahürü olan Pir-i Piranların "Dede" tanımına şiddetle karşı çıkmaları gerekmektedir.

Pir ve Ayin-i Cem/Cıvat

Esas itibariyle eldeki bütün ipuçlarını bir araya getirdiğimizde Pir sözcüğünün kökeninde, Zerdüşt'ün Cinwaté Perc/Pert (ayırışım/cennet köprüsü) olgusunun yattığını görmekteyiz. Avesta'daki Cinvat (ayırışım, sırat) sözcügü, günümüzde yapılan ritüelsel ayinin geniş manadaki adlandırması olan Cıvat'a deng gelmektedir. Diğer yandan Perc, Pert (köprü) kavramı ise, Kürt Réya Heqi itikatında Cıvat (cem, ayin) yöneten/ icra eden ve yolun önderi/ réberi olan Pir kavramına deng gelmektedir. Yani bir bakıma Pir (köprü), talibi/ öğrencisi ile olan yol yoldaşlığı sonucunda, onu ulaşması gereken Haq' la arasındaki Perc/ pert (köprü) dir. Cıvat/ Civin, bir bakıma köprüde geçmek için biraraya toplanıp, o ana kadar varolan bütün günahlardan/ yanlışlıklardan arınmanın/ ayrışmanın muhakemesidir. Çok iliginçtir; Kürtçede Pırt, Avesta dilinde olduğu gibi yine Köprü karşılığında kullanılmaktadır. Kurmanci dilinde buna zahiren Cıvat gredane; Ayin-i Cem bağladılar derlerken, Batıni manada, Sırat (diger/ebedi dünya)'ya giden yolu/köprüyü bağladılar betimlemesi bulunmaktadır. Pir huzurundaki canlar toplandığı bu mekana, Haq meydanı da denilmektedir. Bunda kasıt, doğruluk meydanıdır. İtikat süreğinin Ayin-i Cemlerinin olmazsa olmazlarından birisi de dar-ı mansur'dur. Birazdan göstercegimiz üzere, Magi aşiretinin bir mensubu olan Mansur; Zerdüşti olup asıl adı Ebu'l Mugis al-Huseyn olan Mansur El Hallac (858-922) dır. "Enel/-anal Haq" (ben hakkım/ gerçegim, ben Tanrıyım) sözü ile ün kazanmış ve bundan ötürü derisi yüzülüp, eti lime lime edilmiş, yakılmış ve külleri Dicle (Tigris)'ye atılmış bir Batıni suffidir. Réya Heqi itikatında yapılan Cıwatlarda, Seyyid soyundan gelmedigi halde, Mansur darı makamıyla yer alıp ölümsüzleşmiştir. Mansur, Êzidî Kürtlerde de kutsanmıştır.

Pir nosyonunun bir diğer izdüşümünün Bani olduğunu, yeri gelmişken hatırlatalım. Genel tasarımı içinde Pir kavramının kökeninde, yine Zerdüşti inancın etkisi bulunmaktadır. Pehlevice olan Pir sözcügü, genel olarak yaşlı, ihtiyar, koca/büyük anlamlarını ifade etmektedir. Bununla birlikte Tasavvufi manada, Mürşid, Şeyh, Zerdüşti din adamı anlamlarını içermekle birlikte, örnegin İran ve Hindistan'da Pir-i Mugan mefhumunun karşılığı, Zerdüştlerin dini lideri manasında kullanılmaktadır. (Kanar, 2010: 424) Mugan kavramı, Zerdüşti rahiplerin simgesel ünvanı olan Magi'den gelmektedir. Akamenid İmparatorluğu (M.Ö. 550-330) döneminde, Zerdüşti din adamlarına Magu Paiti derlerdi. (Avesta, 2012: 18)

Buradaki Magi adı, Med devletinin kuruluşunda (M.Ö. 549-558) yer alan altı Kürt aşiretinden birisi olan Magi/Maji aşiretinin adıdır. Yazılı kaynaklar arasında Magiler hakkında birçok ana öge bulunmaktadır. Bunların en ilgi çekenlerinden birisini, 1939-1943 TBMM. 6. Dönem CHP Diyarbakır milletvekili, Veli Necdet Sünkitay, 30 Nisan 1958 de "Zerdüşt ve Doktrinileri",

adlı maklesinde (IV. TMD.'nin, 30. Sayısının 1626, 1627 sayfalarında) neşretmişdir. Sunkitay, kısaca şöyle der; "Medlerin soylu tabakasını oluşturan Magilerden çıkan atarvanlar Zerdüştiliğin ulema sınıfını tesşkil ederdi" (Aksoy, 1985: 214). Burada sözü edilen atarvan, hiç kuşku yok ki, sürek literatüründe ocaxzade, ocaxlame, nur/ateş evladı anlamını işaret etmektedir. Diğer yandan, Baba tarafından Pontus Kürdü, Anne tarafından Rum olan coğrafyacı ve tarihçi klasik batı yazarlarından Amasya doğumlu Strabon (M.Ö. 64-M.S. 24) Maguların ülkenin her tarafına dağılmış olan "dini bir kabile" olduğunu ileri sürerken, Antakya doğumlu Ammianus Marcellinus (M.Ö.330-400) da, Medya'da Magilerin kökenini araştır. Magilerde din adamlığının, babadan oğula geçtigini bellirtir. (Bilgin, 1995: 153) Onomastik açıdan Kürtler, genellikle büyük ataların adılarıyla anılırlar. Asırlarca devam eden bu isim, ailenin de kalıtsal lakabı olur. Zamanla ezbet, aşiret adına bile dönüşür. Örnegin Memi Qere Sılo (Kara Süleyman'ın oğlu Memed). Zerdüşt'de 10. Kuşaktan bağlı olduğu büyük dedesinin adıyla yani, Spitama ile anılır. Zira onun gerçek ve tam adı, Spitama Zerdüşt'tür. (Avesta, 2012: 478) Aynı durum, bağlıları tarafından kutsanmış nurlu aileler için de geçerlidir. Bu kutsal ailelerin, ocakların çocukları, atalarından onlara miras kalan bağlıları tarafından ilalebet kutsanarak aile ocağı devamlılığı kuşaktan kuşağa devredilir.

Réya Heqi İtikatı (Batıni Aleviliği)'nin aşikar olarak yeryüzünde görülen delilleri dışında, bir okadar da yer/toprak altında bırakılmış antik değerleri mevcuttur. Şu ana kadar var olan İtikat süreğinin postulatında, bu alanlara hemen hemen hiç dokunulmamıştır. Oysa inancın temelinde kutsanan ocak, ateş dolayımında diğer etnografik idollerin kökeni, arkeolojik alanda da günyüzüne çıkarılmaktadır. Örneğin 1968 yıllarında, Keban Projesi kapsamında Keban'ın Pulur/Sakyol (Çemişgezek) höyüğünd yüzey araştırmaları yapılmıştır. 1968-70 yıllarında kazılara başlanmış ve Dr. Hamit Zübeyir Koşay (1897-1984) başkanlığındaki çalışmalar sonucu, bölgenin en az M.Ö. 6000 yıllık bir geçmişe sahip olduğu anlaşılmıştır. Bilindigi üzere; Hitit (M.Ö. 2000) kayıtlarında Elazığ/Harput/Dersim ve yakın çevresine, İşuva, Işuwa denilmektedir. Bu bölgede İşuva'lılarla, Hitit'lerin birlikte yaşadığı anlaşılmaktadır. Sonraki dönemlerde, özellikle Çemişgezek ve çevresi, M.Ö. 9. ve 8. yy.'larda Urartuların, M.Ö. 7. yy'da Medlerin, M.Ö. 4. Yy'da Makedonyalıların, M.Ö. 3. yy.'da Kapadokya Krallığının, M.Ö. 2. yy.'da Romalıların, M.Ö. I. yy.'da Partlar'ın konup göçtügü antik bir coğrafyadır. Yine Diyarbakır Bismil ilçesinde, 2001 yılında yapımına başlanan Ilısu gölü barajı bölgesindeki kurtarma kazılarında elde edilen bulgular arasında, bölgenin M.Ö. 6000 yıllk bir geçmişi olduğu ve burada da yine Kutsal tapınak ocaklarının günyüzüne çıkarıldığı bilinmektedir. Çemişgezek Pulur/Sakyol köyünde kazı çalışmaları sonucunda bulunan dip tarihi değerleri arasında en dikkat çeken ise tapınak niteligindeki kutsal ocaklar olmuştur. Sadece kutsal ocaklar değil, aynı zamanda bölgedeki Kürt klanlarının, Réya Heqi İtikatı süreğinde otantik döneme kadar kullandıkları tarımsal sosyal-inançsal yaşantı içindeki araç-gereçlerle birlikte, kutsanan tabusal idoller elde edilmiştir. Yerimizin darlığından ötürü bu konuya şimdilik girmiyecegiz.

Bütün bu somut öğelerle, Dersim bölgesindeki Ocak kültünün kökleri, çağlar/tarih öncesi (pre-historik) ne kadar gittigi anlaşılmaktadır. Mesela; Zerdüşt ögretisinde kutsanan Aşa/Haşşa adlı bir kavram, Avestanın bütün bölümlerinde dualarla kutsanarak sıkca dile getirilir. Günümüze kadar Zerdüşt/Avesta konulu bütün yazılı çalışmalarda, genellikle Aşa/Haşşa'nın bir ocak/ateş tanrısı olduğu dile getirilir. (Aksoy, 1985: 31; Danık, 1996: 37) Tam da bu noktada, Ocakzade'nin de bir ocak/ateş tanrısı olduğu hatırlanmalıdır. Mecazi izdüşümünde bu görüşün doğru olabilecegi elbette gözardı edilmemelidir. Aslında itikat süregine göre de bunun böyle olduğu, birazdan da verilecegi gibi anlaşılacaktır. Fakat, Avesta kitabına önsöz yazan Xanna Omerxali "Tanrılar ve Kutsal Varlıklar" bölümünde, konuya farklı bir tanım getirir. Verdigi bilgiye göre, Aşa/Haşşa için O, şöyle der: "Varolan tüm dünyanın düzeni, Hindo-Aryenler tarafından rta denilen ve onun Avesta dilindeki karşılığı, aynı zamanda ahlaki bir anlamı da olan aşa, doğa yasasıyla ayakta kalmaktaydı.

Aşa' nın karşılığı ise yalan-druj-dır." Dedikten sonra, dipnotunda ise "Aşa, Zerdüştlügün temel bir kavramı olmasına rağmen, tam bir çevirisi yoktur: ancak çoğunlukla şu karşılıklar kullanılır: Dünya-düzen, hakikat, Doğru, doğruluk, kutsallık"(Avesta, 2012: 10) Bu yönüyle Aşa/Haşşa, aynı zamanda Haq (gerçek doğruluk) olarak da karşımıza çıkmaktadır. Kürt klanlarının yaşattıkları bu batıni inancın adı olan Réya Haq'ın morfolojik içeriğinde; Zerdüşti Aşa/Haşşa'nın gizlendirildigi kolaylıkla anlaşılmaktadır. Dillerde kalan, Haşa tabiri, yalan-yanlış konuşmaması için, bireyin kendi diline vurdugu bir gem'dir. Örnegin, konuşan birinin sağ elinin şahadet ve işaret parmagını birleştirip, iki dudağında mühürleyerek öpmesi ve anlına koymasıyla birlikte, sol elini de göksünün üzerinde tutmasıyla "Haşşa! Haşşa buradan, Haşşa huzurdan!" benzeri sözleri telaffuz etmesindeki ezeli anlam budur.

Ana/Dayé

Réya Heqi itikatında; Ocaxzadelerin eşlerine, özellikle ocak bağlıları tarafından Ana(*) denir. Babanın ve

hatta dedenin annesine, yani büyük anne'ye de Dapir denilmektedir. Dapir kavramı aynı zamanda, Pir ana/ana pir manasında da telakki edilir. Umumi görüşe göre Ana'nın bir Türkçe sözcük/kavram olduğu sanılmaktadır. Oysa Ana sözcügünün kökleri, tıpkı Baba sözcügü gibi Sümerlere ve Avesta (Baga) ya kadar inmektedir. Sümerlerde bir tapınak adı olan Anna, Luvice'de de Anni olarak bilinmektedir.(Aksoy, 1985: 36) Dersim'de Réya Heqi itikatında yolun asıl sahibinin, doğum kapısının, doğum tapınağının Ana olduğu ve bu sürecin daha sonraları Ataerkil eğemenliğine evrildiği düşünülmelidir.

İtikat süregindeki Ana'nın, Zerdüşti öğretiden gelen Anahita/saf ya da Mitra'nın Nan tanrıçasına bir yollama olabileceği de düşünülmelidir. Nane adının Farsça ve Kurmanci'deki karşılığı nan olup, bunun ekmek tanrıçası olabileceği de düşünülmektedir. M.Ö. 6. yy'dan itibaren Medlerle ve sonrasından gelen Perslerle birlikte taa Ermenistan'a kadar olan bölgelerde bir Anahita kültü kabul görmüş ve birçok bölgede adına tapınaklar kurulmuştu. Bunlardan bilinenlerden birisi de Erzincan Til'deydi. Erzincan Tli (Tilin) bölgesinin adı, 16. yy'da Tilharis'dir. (Miroğlu, 1999:122). Til köyü, şimdiki adıyla Oğlaktepe olan Erzincan merkeze bağlı bir köydür. Burada, antik çağlardan beri Süryani, Kürt ve Ermeni hakklarının, bu Nane/Evocağı tapınağını birlikte kullandıkları sanılmaktadır. Ne zamana kadar? M.S. 334 yılında Ermenistan'a ilk defa Hıristiyanlığı zorla getiren Kayserili Rahip Kirkor Lusaroviç'in (Aydınlatan, nur veren) (Uras, 1987: 4, 120), bu tapınağı yıkmasına kadar.(Ceyhan, 2005: 47)

Bu kısa bilgiden sonra, Ahura Mazda'nın iki kızından birisinin adı, tanrıça Anahita olduğunu hatırlatalım. Avestaya göre, Anahita, suların, verimliliğin/doğurganlığın ve sağlığın tanrıçası olup, sürüleri, mal ve milkü çoğaltandır. (Avesta, 2012: 280-283; Aksoy, 1985: 36, 81; Deniz, 2012: 287) Avesta'da betimlenen güçlü, kusursuz Anahita (saf); suyu temsil eden dişi Yazad'dır. Bunlarla birlikte Dersim merkezden Ovacık'a giderken ve Pilvank/Pilvenk köyü yol ayırımına gelmeden önce kurulu olan Ana Fatma ziyareti olarak bilinen bu mekânın geçmişinde, bir Anahita tapınağının olabileceği kuşkuları bulunmaktadır. Lakin Munzur su (nehri)'yu da tam da burada geçmektedir. İtikat süreğindeki sulara adanan adaklar ve nehirlerin kutsanmasının ana kaynağı, Zerdüşti öğretiden günümüze doğru uzanmıştır. Lakin Avesta'daki Yasna 65, sadece akarsulara değil, aynı zamanda yaradılışın/doğumun nedeni olan damlanın ve onun Yazada'sı Anahita'ya adanmış bir bölümdür. (Avesta, 2012: 280-283) Anlaşılan o ki; İtikat süreğinin Batıni Réberleri tarafından; Anahit/Anahita tanrıçası, (Ocaxzadenin eşi Ana) Ana Fatma kılıfı altında gizlenmiştir. Bu noktadan hareketle bilinmelidir ki, bu tabu kültü, sadece Kürdistan'da ve Anadolu'da itikat süreğinde degil, aynı zamanda Hıristiyan/Katolik Romasından, günümüze kadar ve hem de heiliğe (kutsanan melek) Fatima adıyla, Meryem Ana döngüselliğinde, Avrupalı Katolikler arasında da günümüze kadar yaşatılmıştır. Günümüzde, Portekiz'in Qurem bölgesinde Fatima adında bir şehir de bulunmaktadır. Burası katoliklerin bir nevi hac merkezidir. Avrupa'ya, Fatima kültünü getirenlerin, Tunus, Sicilya, Fas bölgelerini ele geçiren Fatimiler (909-1171) olabilecegi düşünülmektedir.

Batıni Aleviliğinde Çoban Evliyalar

Mitsel anlatılar içinde, Ocak Evliyalarının geçmişlerinde, birer Çoban olduklarına ilişkin temalar sıklıkla dile getirilir. Örneğin, Şıx Delili Berxécan, Şıx Çoban, Çoban Munzur, Dızgın Baba, Jariké Şivan ve daha niceleri. Bununla birlikte ortaçağdan (7.-1300. lü yıllar) beri, 18. yy. la kadar çoğu batılı müelliflere ait yazılı vesikalarda, Kürtlerin toprağa bağlı bir çoban halk olduğunu bellirten anlatımlarla karşılaşmaktayız. Mesela Zerdüşt'ün bir at bakıcısı olduğu bilinmektedir. Bu bağlamda asıl önemli olanı, Avesta'da izlemekteyiz. Adı, antik Kürt aşiretleri listesinde yer alan Pişdadiyan aşireti mensubu, İran hükümdarının Avesta'da ki kutsanan adı, Çoban Yima olarak'da anılan zaat-ı şahane; Çemşid'dir. Örneğin Avesta'da Çoban Çemşid'in adına yeminler, dualar yapılır. Onun, nurdan bir güneş parçası olduğu betimlenir. (Avesta, 2012:145, 200, 476, 479) Kral Çemşid'in, kök ismi olan Cem'in, Ayin-i Cem adına kaynaklık ettigi sanılmaktadır. Fars şairi Firdevsi (940-1020) tarafından, 1010 yılında tamamlanmış Şahname'de de, Çemşid'e yer verilmiştir. Bir görüşe göre Cemşid yedi yüz, bir düşünceye göre de bin yıl yaşamıştır. Güneşin doğuşuyla birlikte oturduğu tahtında taç ve kaftanıyla parlayan Cem'e, bağlıları ışık şahı anlamına gelen, Cemşid adını vermişlerdir. Cemşid'in, ışık/nur/güneş'in bir parçası, güneşin oğlu olduğuna inanılır. (Korkmaz, 2011: 416, 417)

Batıni Aleviligin içiçe geçmiş felsefik ana ögelerinin bir dizisi şöyle sıralanır. Çemşid'den Ayin-i Cem'e, Ayin-i Cem'den Delil-i Nur'a, Delil'den Newroz'a, Newroz'dan ebedi kurtuluş meydanı olan arş-ı rahmandaki Şid Naci'ye ulaşılır. Orada kadın erkek sorulmadan Batın kozmogonisinde; dem-i tewt aleminde pervaz olup, aşk-ı semaha durulur. Ol sebeptendir ki; Abbasi halifeleri adına Selçuklu Türklerinden olan Artuk Bey , (öl. 1091) ve orduları tarafından, Bahreyn'e yaptıkları bir seferde büyük darbeler vurdukları Karmatilerin (M.Ö.890-11. yy.) en bellirgin inançsal özellikleri arasında; Newroz (21 Mart) ve Mihrican (16 Eylül) günlerinde, tutmaları gereken birer gün oruçları vardı.

Yine Karmatiler, tüm ayaklanmalarını, Newroz gününde başlatmışlardır. Réya heqi itikatında, Mart ayı geldiginde Newroz'u karşılamak maksadıyla evlerde bireysel Cuma akşamları (Perşembe geceleri) özel hazırlanmış (yağlanmış, temiz beyyaz bez parçası) çıralar yakılır ve lokmalarla dualar dillendirilirdi. Mart ayının sonlarında kutsanan dağlar, ağaçlar, su kenarları, evliyaların mekânları ziyaret edilir ve sonrasında, toplu halde "Cıvat é Newroz, Cem-i Newroz, Cemat é Newrozi" adları altında gerçekleştirilen Ayin-i merasimler bağlanır. Bu cem-i civat'ın maksadı, isminden de anlaşıldığı üzere Newroz (tarımda bahar uyanışı ve yeni bir yaşamla, kurtuluşa ermek) içindir. Ama ne varki, bu batıni gerçeklik, zahiri isimler altında mimlenmiştir. İmam Ali'nin doğum gününden ötürü gerçekleştirildigi varsayılmıştır. Oysa tarihsel gerçekligi içinde, İmam Ali'nin doğum tarihi miladi, Temmuz 598 olarak bilinmektedir. Aslında İmam Ali değil de, fakat Muhammed, Mart (12 Rebiüevvel 571) ayında dünyaya gelmiştir. İmam Ali ise, İslamiyete göre kutsal sayılan üç ayların başlangıcı olan Temmuz (Recep) ayında dünyaya gelmiştir. Yaratılan bu vesileyle günümüzde; 21 Mart Newroz günü Ali için "Sultan Newroz cemleri" yapılmaktadır. Bu verisel tamlamalar, aynı zamanda Ocaxzade kavramı altında saklanmış, felsefi yönü derin anlamlarla da ilişkilidir. Meseleye tekrar Evliya kavramı eşiğinde bakacak olursak, Riya Heq inancındaki Evliya kültünün izleri, taa Hurri (M.Ö. 3000 yıllarından itibaren) boylarına kadar uzanmaktadır. Bu konuda Tori, haklı olarak şunları belliritir: Onlarda da toplumsal düzeni, dini dizgelerle yöneten evliya düzeyindeki kralları bulunmaktaydı. Bunlar arasında Çemşid, Feridun, Keresapa ve Zerdüşt idi. (Tori, 1998: 17) der.

Réya Heqi İtikatının Kutsanan Ritüel Objesi Tarıx/darik

Réya Heq itikatı ile Bektaşi tarikatı arasındaki dinsel ritüeller bazında en bellirgin ayırımsal özelligi 80 cm ya da 1 metre uzunluğunda olan Tarıx/darık/ asa teşkil etmektedir. Bundandır ki, Bektaşi temsilcileri, 1900'ün ilk çeyreginde Dersim merkezli Réya Heqi/ocaxzadelerde, ocaklarda var olan bu kutsal objeyi, toplatıp yakmışlardır. Onlara göre asıl olan ağaç değil, el/pençe dir. Çünkü pence, el; Ehlibeyt'in, özellikle de Ali'nin elidir. Bu davranış biçiminin asıl temelinde, Kürt Réya Heqi itikatının Evliyaları tarafından, Zerdüşti gelenekten günümüze kadar taşınan bu sembole karşı olan bağlılığın yokedilmesi hedeflenmiştir. Maalesef bundan da başarı elde edilmiştir. Bize göre, Réya Heqi itikatı ocakları içinde uygulamaya konan bu zorlu dayatma, asimilasyonun ilk başlangıcı olarak algılanmalıdır.

Réya Heqi itikatına bağlı olan Kürt klanların etnografik idollerinin başında gelen, "tarıq/ tarıx/ darık" ın Arapçada "Tarik" kavramıyla; Yol. Meslek. Tanrıya ulaşmak için bir ulunun tuttuğu yol. Araç." (Özön, 1989: 816) manaları bulunmaktadır. Hakkın yolunda kutsanan tarıxın tarihsel geçmişi, birazdan göstereceğimiz gibi Zerdüşt'e kadar gider. Bu konuda Mehmet Korkmaz şunları bellirtir: "Zerdüşt inancının ayinlerinin yapıldığı zaman kullanılan bir deyneğin adı. Özel olarak hazırlanan bu deynek, törenin idare edilmesinde işe yaramasından ötürü kutsal olarak kabul edilir..."(Korkmaz, 2011: 400)

Yine Avesta kitabında Baresma (düzgün çubuk, ağaç, odun) "dini törenlerde kullanılan nar ağacının ince dalları" (Avesta, 2012: 476) olarak tarif edilir. Dahası Avesta'nın muhtelif bölümlerinde kutsal olan Ateş, Su, Hava ve Toprakla beraber Baresma, diğer kutsallarla birlikte hep anılır. (Avesta, 2012: 45) Yine Avesta'da, kötülük ve kirliligin vücut bulmuş hali olan yalancılık iblisine (druj) kutsal değnekle vurulur. Avesta'nın Visperad 2. Bölümü, sırf Baresman'a ayrılmış toplamda 11 ayrı başlık altında ele alınmıştır. Bunların her birinde, "Bu Baresman eşliginde…" diye başlayan, ayinlerde yapılması gereken ritüeller ve birlikte dillendirilmesi gereken ilahi-dualardan sözedilmektedir. Örnegin " (…) ve kutsallıkla yayılan senin Baresmanına şükranla yaklaşmak istiyorum. (...) törensel ibadetlere ve Mazdacı dininin daimi görevlilerine şükranla yaklaşmak istiyorum" (Avesta, 2012: 165) diyerek, baresma ve dini törende onu kullanan kutsanmaktadır.

Köksel isimler içinde Baresma/Barsom adı, Baston adına bir referanstır. Zerdüştlük'te kutsanan ve dinsel ayinlerde kullanılan bu değnek, Réya Heqi itikatında aynen kutsanarak otantik dönemde, Cıvat'larda kullanılmaktaydı. Özellikle görgü cem-i cıvatlarında, başta yolu yürüten genç kuşaklar ve insani kamil mertebesine gelmiş hakikat ehli olanlar kutsanan bu tarıx altında geçerlerdi. Haq'kın yolunda Pir'i, Piripiranı (Mürşid'i) eline aldığı tarıxla, (-yukarıda bellirttigimiz türden, tıpkı Zerdüştlükte olduğu gibi!) altında geçecek olan canın vücudunda gezdirerek onu eski günahlar (druj, derew, zuri)'ından arındırıp, hür-i pak olarak geleceğe devr-daim ederdi. Réya Heqi itikatının Evliyalarının elinde hiç düşmeyen asa, cıvat' larda onun altında geçmeden Réber, Pir, Mürşit ve hatta talip, musahip bile olunamayacak kadar takdise şayandı. Bu yönüyle düşünüldügünde, İslami ve Türkmen/Bektaşi akidelerinde tarıx kutsiyetine rastlanılmaz.

Son Söz Yerine

Buraya kadar inceleyip, tetkik ettigimiz bu sınırlı çalışmamızda; Batıni Alevilik (Réya Heqi İtikatı), içinde özümsenerek günümüze değin yaşatılan teolo-

jik öğretilerin kökeninde, antik çağlarda varolan Zerdüşti öğelerden sadece bazı verileri ele alıp kısaca değerlendirmeye çalıştık. Esas itibariyle alan araştırmaları sonucu elde edilecek doneler üzerinden hareket edildiğinde, özellikle son yüz yılda başlatılan ve 1990'larda hız verilen, inancın otantik değerlerinin planlı bir şekilde yok edilmesinin temel nedeni görülecektir. Bu planlı yok etmenin ana nedeni, hiç kuşkusuz etniktir! Bir topluluğun ana dili, o topluluğun inancına dair sürdürmeci tradisyonunu yaşatmasıya ilintilidir. Dil olmazsa, inanç başkalaşır ve zamanla yok olur. Ama ne var ki, antik kavimlerin konup göçtüğü bir coğrafyanın en kadim halkının, inançsal olarak beslendiği ana damarları, diğer tek tanrılı kitabi dinleri de etkileyen Zerdüşt ve onun Avestasındaki öğretilerle beslenmiştir. Bu olgusal gerçeklik, Batıni Aleviliğin bağlılarının ellerinde kolay kolay yokolmaz tek varlıklarıdır. Cumhurriyetin kuruluşuyla (1920) birlikte, bir bütün olarak Kürtlerin ana dilleri olan Kürtçe, bilinçli bir resmi "dil planlaması" na tabi tutulmuştur. Buradaki "dil planlaması" kavramı, Cumhurriyetin kurumsal yapılarıyla birlikte üzerinde çalışarak, bilimsel metodlarla Kürtçeyi "asimile" etmeden öte, "yok etme politikaları" anlaşılmalıdır. Sonuçta; bir toplumu, bir halkı düşünme, anlama, kavrama, konuşma ve dahası us gücünden yoksun bırakma faaliyetidir.

Bu gizli hesapla "resmi dil planlaması", başka bir halkın doğuştan kaynaklı olan ana dil gelişimini, dilin özerk yapılarını ve işlevsel kullanımını tümden ortadan kaldırmaya yönelik geliştirilmiş sistemli, ırkçı yaklaşımlardır. Mantıki usul açısından konuyu ele alacak olursak, şunları ifade edebiliriz! Dilbilim açısında Kürtçenin fonoloji/ fonetik (sesbilgisi), morfoloji (şekilbilgisi), sentaks (sözdizimi) ve leksik (kelime hazinesi) değerlerinin kökten yokedilmesi ve böylece dilin başkalaşarak, mensupları tarafından kullanılmaz bir hale getirilmesi sağlanmıştır. Kürdistan'da; Kürtler arasında bu uygulamaların hayat bulduğu bölgelerin en başında, hiç kuşkusuz Dersim merkezi, dolayısıyla Batıni Aleviligi (Réya Heqi İtikatı) yaşayan ve yaşatan, Kürt klan (aşiretlar)'ları gelmektedir. Osmanlı ve Cumhuriyetin gizli acentasında, genel olarak Kürt coğrafyasında en çok üzerinde durulan bölgenin Dersim olduğu bilinmektedir. Dersim üzerine tutulan lahiya/raporlara ve bunların pratikte uygulanış biçimlerine bakıldığında, bunun ne denli dayanılmaz bir süreç olduğu kendiliğinden anlaşılacaktır.

Batıni felsefeye ait temel taşlar, zaman içinde (-özellikle İslamiyetle birlikte) farklı örtüler altında gizlendirilmek, (takkiye/ kıdman/ setr) sırlandırılmak zorunda bırakılmıştır. Bu Batıni felsefe, daha çok zahiri tasarımıyla Ehlibeyt görünümü altında dizayn edilmiştir. Lakin o şartlarda, bu düşünsel felsefenin; Ehlibeyt örtüsü altında gizlendirilmesindan başka da hiç bir şansının olmadığı günümüzde edinilen tercübelerle de anlaşılmaktadır. Zira o dönemde (7. ve 9. yy. arası); inançsal, sosyal, kültürel ve ekonomik çalkalantıların yaşandığı bir coğrafyadan (-bir bütün olarak Kürdistan) söz etmekteyiz. Bilhassa mazlum halkların motor gücünü oluşturduğu ve Zerdüşti, Mani, Mazdeki, Karmati ekol Réberlerinin şartlara göre, sürekli yeniden dizayn ettikleri Batıni felsefenin, Ehlibeyt taraftarlığı dışında, kendilerini konumlandıracakları başka da bir cephenin olmadığı tarihsel realitelerden bilinmektedir.

Yararlanılan Kaynaklar

Aksoy, Bilal (1985) "Tarihsel Değişim Sürecinde Tunceli" Cilt:1, Yorum yay. Ankara

Avesta/ Zerdüşt, (2012) Avesta yaynları, İstanbul

Baha, S. Bey (1995) "İttihat-Terakki'nin Alevilik Bektaşilik Araştırması" Haz. Nejat Birdoğan, Berfin yay. İst.

Bilgin, Sıraç, (1995) Zarathutra (Zerdüşt), Berfin yayınları, 1. basım, İstanbul

Birdoğan, Nejat, (1996) "Batınilik ve Hasan Sabah" Bilim ve Ütopya dergisi, Sayı, 26, Sayfa:12-14)

Ceyhan, Arsen. (2005) "Küçük Asyada Hint Avrupa Gezintileri" Belge yay. İst.

Danık, Ertuğrul. (1996) "Dersim Alevî-Kürt ve Zaza Mitolojisi ve Pantheonu Üzerine" Dersim dergisi. Sayı: 4, sayfa: 35-37)

Deniz, Dilşah,(2012) „Yol/ Ré: Dersim İnanç Sembolizmi-Antropolojik Bir Yaklaşım" İletişim yay. İstanbul

Erdoğan, Serdar, (2004) Yerli ve Yabancı Kaynaklara Göre Dersim ve Çevresindeki Arkeolojik Araştırmalar cild.1, Ankara, Kalan

Gölpınarlı, Aabdulbaky, (1997) "Türkiye'de Mezhepler ve Tarikatler" inkilap kitabevi, İst.

Gümüşoğlu, Dursun, (2006) „Tâcü'l Arifîn es-Seyyid Ebu'l Vefâ Menakıbnamesi - Yaşamı ve Tasavvufi Görüşleri", Can Yay. Ist.

Özön, M. Nihat. (1989) "Osmanlıca Türkçe Sözlük" İnkılap Kitabevi İst.

Torì/ M. Kemal Işık (1998) " Kürtlerin Din Kültürü Tarihi" Berfin yay. İst.

Türk Ansiklopedisi (1948) İnönü Ansiklopedisi, Cilt: 2, M.E.B. Ankara

Uras, Esat (1987) "Tarihte Ermeniler ve Ermeni Meselesi" Belge yay. İst.

Yalgın, Erdoğan, (2013) "Şıx Dilo Belincan (Aşirê Pilvankan u Ocaxê Şıx Delil Berxêcan" Alevi Ocakları ve Örgütlenmeleri Haz. Erdal Gezik ve Mesut Özcan, Kalan yayınları, Ankara

Ortadoğu'da Peygamberler Geleneği

Güler Özavcı Doğu*

"İnsanlar bir dinleri olduğu için ahlaka ihtiyaçları kalmamış gibi davranıyorlar."
Amin Maalouf

Asur kökenli Nemrut adlı krallara karşı yerli kabilelerin direnişini temsil eden peygamber geleneği, Hz. İbrahim ile tarihi bir dönem başlatır. Bu gelenek, özünde köleci sisteme karşı özgürlüğünü korumak isteyen halkın ve kabilelerin direniş geleneğidir; bu geleneği temsil eder. Kabile totemciliğinden tek tanrıya doğru ideolojik dönüşüm, Sümer mitolojisinden de etkilenerek, tek tanrılı dinlerin gelişimi biçiminde evrim gösterir. Peygamberler esas olarak bu tarihi evrim sürecinin yaratıcısı ve temsilcisidir. Çıkışları, sınıflaşmaya tepkidir. Devlet organizasyonuyla dağınık kabile yönetimleri arasındaki ara dönemin ideolojik şekillenmesinde baş etkide bulunurlar. Yeni güçlerin ortaya çıkmasında bu geleneğin etkisi büyüktür. M.Ö 1000 dolaylarında kurulan ilk İbrani krallığı bu etkinin sonucudur. Tevrat ile ilk kutsal kitap haline gelen bu gelenek, daha sonra Eski Ahit olarak çok gelişir. Esas olarak Sümer ve Mısır'a karşı kabilelerin başıbozuk hareketlerini disipline etmeye çalışmaktadır. Hem Mısır hem de Sümer mitolojisinin derin etkisindedir. Bir nevi bu kültürleri kabile yapısına göre dönüşüme uğratmaktadır. Musa ile İsrail, kavim dinine doğru evrime devam eder. Hz. İsa ile sınıfsal bölünmeye uğrayan Yahudilik, Tevrat ve İncil veya Eski ve Yeni Ahit diye ikiye ayrılır. Eski Ahit, Yahudi kavminin dini kitabı iken; Yeni Ahit olan İncil, tüm ezilen insanlığın kitabı olarak düzenlenir ve iddia kazanır

Kendi kutsallıkları ve lanetleriyle 20. yüzyıla böyle gelen yeni anlatım kavramları gerekmemektedir. Fakat en çarpıcı dönüşüm, kutsallıkla lanet arasında gelişmiş görünmektedir

Köleci ve feodal zorbalıkla yalan düzeni, kutsallığın içini boşaltmıştır. Bu yüce ve çok büyük anlam yüklü kavram, egemen ve sömürücü karakterleri sürekli gelişme gösteren lanetlilerin işgaline uğramıştır. Tersyüz edilmiş bir durum doğmaktadır. Kutsallığın gerçek içeriği lanetliler olarak damgalanırken, gerçek lanetliler de kutsallık sıfatına bürünmektedir. Emeğin sahipleri lanetli konuma düşürülürken, Nemrutların ardılları kutsallık postuna sımsıkı yapışmaktadırlar.

Nemrut, bir anlamda günümüzdeki kapitalist modernitenin temsilciliğini yaparken zorba, hegomonik, sömürgeci bir sistemi ifade ediyordu. Hz. İbrahim'in tek tanrı inancı tanrılaştırılan putları kırarak resmi uygarlık sistemini reddedip halkın, köleci sınıfın başkaldırarak bir nevi demokratik modernitenin temsiliyetini yaparak Nemrutların tanrı düzenine karşı çıkmaktı. Nemrutları, feodal dönemin egemenleri olarak mir, bey ve efendileri çok tanımış bir bölgedir. Nemrut'tan kalma mancınıkla ateşe atma olayı, bu şiddetli ideolojik ve ekonomik kökenli savaşımın bir simgesi olarak anlaşılmalıdır. Kendi kutsallıkları ve lanetleriyle 20. yüzyıla böyle gelen yeni anlatım kavramları gerekmemektedir. Fakat en çarpıcı dönüşüm, kutsallıkla lanet arasında gelişmiş görünmektedir.

Aynı mücadeleyi Hz. Musa ve Firavun örneğinde de rastlıyoruz. Hz. Musa ve kardeşi Harun'un İbrani halkını Mısır'ın o günkü diktatörü olan Firavun'un köleleştirmesinden kurtarması dinin bir anlamda

politik boyutunu ortaya koyuyor. Firavun kendini büyüklük kompleksine kaptırmış ve ülke halkını sınıflara ayırmıştır. Firavun Kur'an'da politik bağlamda kitlelerin özgürlüğünü elinden alan despot, totaliter politik iradeyi simgeler. Ayette geçtiği gibi ['Firavun halkını küçümsedi ezdi. Onlarda yoldan çıkmış bir toplum oldukları için bu baskıya boyun eğip itaat ettiler (43-54)'] dikkat edilirse burada firavunun zulmüne başkaldırmayan, direnmeyen, kabullenen, itaat eden halkın politik tutumu yerilmiştir. Doğru yoldan çift taraflı bir çıkış olmadıkça uzun süreli bir zulüm süreci ve diktatörlük olamayacağı sonucu çıkarılıyor. Bu bağlamda Müslümanlar da Hz. Muhammed'e gelen din ile insanların sırtlarındaki ağır yükü kaldırmak ve boyunlarındaki zincirleri kırıp atarak özgür iradeleriyle özgürleştirmekle yükümlüdür. Hz. Musa Allah'tan aldığı mesajlarla özel bir haberci olarak Firavun'a giderek Allah'ın mesajlarını Firavun'a iletmekle görevlendirilir. Allah İsrailoğulları'nı kölelikten kurtulmaları için yardımcı olmak ve onları dine inanan bir toplum olarak öncüler kılmak istemektedir. Hz. Musa 'nın firavun ve erkânının tehditlerine karşılık İsrailoğulları'na önerdiği teslimiyet ve çaresizlik psikolojisi değil yardım için Allah'a sığınmak ve dar günde sabır ve direniş göstermektir. Mısır'da İsrailoğulları'na ibadet edebileceği ve örgütlenebilecekleri mekânların oluşturulması telkininde bulunur ve nihayet moral güç olan Allah'ta kurtuluş müjdesini halkına iletmektedir. Hz. Musa önderi olduğu halkına ibadetlerini gereği gibi yapmaları için yol göstermekte ve halkı da buna uymaktadır. İbadet mekânları aynı zamanda örgütlenme mekânlarıdır. Ulusal kurtuluş ile ibadet aynı mekânda icra edilmektedir.

Buna karşı Hz. Muhammed 'Alemlere rahmet diye gönderildim' ifadesiyle ümmetçilik anlayışını geliştirerek sınıfsal ve etnik ayrımcılığın önüne geçmiştir

Hz. Muhammed'e geldiğimizde ise şunları görüyoruz. Egemen devlet anlayışından ziyade Arap kavmiyetçiliğiyle, etnik kimliğin öne çıktığı ve sınıfsal ayrımların olduğu bir toplumsal sistemle karşılaşıyoruz. Buna karşı Hz. Muhammed 'Alemlere rahmet diye gönderildim' ifadesiyle ümmetçilik anlayışını geliştirerek sınıfsal ve etnik ayrımcılığın önüne geçmiştir. İkna ettiği ilk kişilerden biri olan Hz. Hatice şahsında [Hz.Hatice aristokrat kesimden gelse de kadın kimliği ile tüm kadınları temsil etmektedir] ile ezilen kadını, Hz. Ali'yle dar klan ve aşiretçiliğe, köle olan Hz. Zeyit'i özgürleştirerek baskı ve sömürüye maruz kalan köle olgusunu, Mekke'nin ileri kesimden Hz. Ebubekir ile de sınıfsal ayrımları ortadan kaldırmak istemiştir. Hz. Muhammed döneminin en belirgin özelliği Medine camisindeki duruşuyla belirleyebiliriz. Burada çok net bir tavırla toplumsal sorunlar tartışılmaktadır. Cemaatte herkes kalkarak hatta yerinden kalkmadan tüm temel toplumsal konularda görüş beyan edebilir ve hesap sorabilirdi. Kadınlar ve kölelerden her kavim ve etnik gruptan katılım olabilir. Örneğin Bilal-i Habeşi Afrikalı siyah bir köledir. Selman-i Farisi Fars kökenli bir sahabedir. Başlangıçta cinsiyet, kavim, sınıf ve kabile ayrımcılığı söz konusu değildir. Zaten bu demokratik katılımcılık olmasaydı o kadar kabilenin, yoksulun ve orta sınıfın hemen harekete geçmesi mümkün olmazdı. Hz. Muhammed örgütlenmeyi zor temelinde değil Allah aşkı adına geliştirilen bir örgütlenmeydi.

Hz. İbrahim, Hz. Musa, Hz. İsa, Hz. Muhammed ve diğer direniş örgütlerine baktığımız zaman ilk örgütlenmelerini hep ezilen, sömürülen halk kesimleri üzerinden yapmışlardır. Çünkü yok sayılanların, hiçleştirilenlerin kısa süre umudu ve inancı haline gelmeleri ezen- ezilen çelişkisini iyi yakaladıklarından kaynaklıdır. Ama onlardan sonra yaydıkları düşünceler dejenerasyona uğramış ve özlerinden boşaltılıp günümüze kadar süregelmiştir.

Eşitlik, adalet, kardeşlik Allah'ın hakimiyetini, Allah'ın ve toplumun sosyal özdeşliği ırka dayalı üstünlüğün şeytaniliği, takva dışında bütün değerleri reddetme, Tevhid bireyin özgürlüğü insani üstünlük ve misyon… Bunların hepsi sürekli tarihin devrimci bayraktarlığını yapan peygamberlerin ve önderlerin sembolleridir.

Hz. Muhammed döneminden sonra dört halife dönemi, hadislerin derlenmesi ve fetih hareketlerinin büyük hızla sürdürülmesiyle birlikte İslam'da ciddi çatlaklar görülmese de Asr- ı saadetten yavaş yavaş uzaklaşılmıştır.

Bu dönemden sonra Emevi ve Abbasi hanedanlıkları esas olarak Arabistan kabile Aristokrasisini iktidarlaştırıp, çeşitli devletler haline getirerek İslamiyet'e büyük darbeler vurarak tarihsel misyonlarını ve rollerini oynamışlardır. Bu dönemdeki yaygın kanaate göre Allah eşitsizliği takdir etmiştir. Yani kimimiz zengin, kimimiz fakir, kimimiz güçlü kimimiz güçsüzdür, kimimiz ezen erkek kimimiz ezilen kadındır, kimimiz şanslı ailelerde doğar, kimimiz varoşlarda sefalet içerisinde doğar. Bütün bunlar Al-

lah'ın takdiridir. Külliyen yalan olmakla beraber bir Emevi propagandasıdır. Emevi düşünce sistemi ezilen halkı şuna inandırdı. Sizin başınızda bulunmamız Allahın takdiridir. Emevi saltanatı Allah tarafından takdir edilmiş bir kaza ve kaderdir. Kim buna isyan eder ve karşı çıkarsa Allah'ın takdirine karşı çıkmış olur ve kaderine isyan etmiş olur. Bu şekilde yeryüzünde var olan eşitsizlikler kader ile Allah'ın takdiriyle meşrulaştırılıyor.

Bu yaklaşım tarihsel süreç içerisinde ezen devlet ezilen toplum olgusunu büyüterek günümüz muhafazakârlığına getirmiştir.

Türkiye'de muhafazakâr AKP yapılanması daha düne kadar en büyük destekçileri olan dini cemaatler bir taraftan yerleşik seküler (yeni yaşam biçimi) statükoya karşı mücadele ederken küresel düzeydeki egemen ve fütursuz ekonomik, politik güç odaklarıyla ilkesiz bir şekilde işbirliğine girmekte ve herhangi bir sakınca görmemektedir. AKP ve cemaatsel oluşumlar kitlelerin muhafazakârlığını kendi siyasal ve ekonomik tahakkümü için bir araç olarak kullanırken emek ve özgürlük konusunda alternatif ve fırsat eşitliği yaratacak ileri adımlar atılamıyor. Canlı imanı itikada, şuurlu ibadeti rutin ve alışkanlığa dönüştüğü muhafazakâr bir dindarlık algısını geliştirmektedir.

Devletli uygarlık sömürünün baskının, köleliğin-kulluğun başlangıcıdır. Sömürüyü kurumlaştırmak için dogmalara, kalıplara ve hurafe sözlere ihtiyaç vardır. Bunun için başlangıca dair bilgilerimizin olması gerekir. Olmadığı zaman tüm bilgilerimiz temelsiz, yanlış ve yanılgılı olacaktır. Nietzsche'nin dediği gibi yanlış inançlar hakikat düşmanları olarak yalanlardan daha tehlikelidir. Sözü tam da dogmatik düşünceler için verilen iyi cevaptır.

Amacımız ahlaki politik-toplum arayışı olduğuna göre bunun yöntemlerini doğru tespit etmemiz gerekecektir. Ahlak bir toplumda oluşmuş örf adetlerin, değer yargılarının, norm ve kurallarının biçimlendiği diyalektik bir bütünlüktür ya da günlük yaşamda bireyin, toplumun uyması gereken kurallar bütünüdür.

İster idealist bir düşünce tarzıyla Mevlana tarzıyla Allah'a ulaşmaya çalışalım. İsterse halkların özgürlüğü için kendi yaşamlarından, yarınlarından, inançlarından, aşklarından vazgeçen kahraman şehitlerin yaptığı gibi bir yola başvuralım. Sıraladığımız gibi iki yöntemde de ulaşılmaya çalışılan dünya nimetlerinden arınarak hayaller ve inançları uğruna tereddütsüzce yeniyi yaratmadaki çaba ve azim olarak nitelendirebiliriz.

Bugün Rojava'da gerçekleştirilmeye çalışılan yeni yaşam kurma arayışı da hakikate ulaşmadır. Yukarıda belirttiğimiz gibi Hz. Muhammed döneminden sonra dejenerasyona uğrayan İslamiyet adına sözüm ona yola çıkanların gerçekleştirilmeye çalışılan halkların kardeşçe bir arada yaşabileceği yeni yaşam arayışından rahatsız olanların sergiledikleri vahşi ve barbar tavrın gerçek Müslümanlar tarafından kabul görmediği bir gerçektir. Zafer ve yeni yaşam tarzı direnen adaletli insanların olacaktır.

***HDP Hazro Belediye Eşbaşkanı**

Yararlanılan Kaynaklar

Urfa Savunması - Abdullah ÖCALAN
Ortadoğu Bunalımı ve Demokratik Modernite Çözümü -Abdullah ÖCALAN
Hz. Musa ve Ezilen Halkın Ulusal Mücadelesi- Yavuz DELAL

Alevilik Gerçeği

Şükrü Yıldız

Alevilik, sözlü gelenekten beslenen ve itikadın dilden dile, babadan oğla anlatılarak bugüne gelmiş olan, kendisini bugüne kadar getirmiş olan bir inançtır. Bu durum devletin kendisini en güçlü hissettiği ve Alevi yerleşim bölgelerin tümünün askeri olarak kontrol altına almasıyla sekteye uğratılmıştır. 1940'lar sonrasında hızla önünün alınarak geçmişle bağının bıçak gibi kesilmesinden kaynaklanan asimilasyonun vermiş olduğu tahribatlar üzerinden yaratılan egemen güçle bu tartışmalar sürmektedir.

İnsan ve doğa arasındaki denge, ancak bunun farkına varan ve bilincinde olan insanın kendi sorumluluğunu üstlenmesi sonucu korunabilir

Aleviliği İslam'ın bir mezhebi, Şiiliğin bir tarikatı gören yaklaşımlar, bir yaşam biçimi olarak sunan kesimler ve ayrı bir din olarak gören çevreler bulunmaktadır. Tüm bu yaklaşımlar birbirinden ayrı görülse de toplamda Aleviliğin nasıl ayrı bir inanç olduğunu ortaya koyması acısından önemlidir. Bununla birlikte Aleviliğin Şamanist veya Zerdüşti kökenli bir inanç olduğu bakış acısıyla da sorunu ele alan çevreler bulunmaktadır.

Tüm bu yaklaşımlar ve tüm bu yaklaşımların bileşkesi olarak Aleviliği anlatmak mümkündür. İşte bu mümkün olan Aleviliğin evrensel ortak değerlere sahiplenmesinden kaynaklanmaktadır. Varlığını değişim üzerinden, sorunları güncel değerler üzerinden sahiplenen Alevilik zaman ve dönemine göre yukarda bahsi geçen inançlardan, dinlerden sosyal ve kültürel topluluklardan kendisine değerler katmış bu değerlerin ortak savunucusu örgütleyicisi kimi zamanda militanı olmuştur.

Örneğin: Alevilerin inanç temelinin vazgeçilmezi olan ocakların güneşin ve ayın ateşin kutsallığı Zerdüştlük inancında karşılığını bulurken, hastaların iyileştirilmesi büyücülük keramet gelecekten haber vermek gibi Şamanist ritüelleri içine almış, Hıristiyanlıktaki Baba, Oğul, Kutsal Ruh üçlemesi, On İki havari gibi din vaizcilerinin karşılığını; Hak, Muhammet, Ali ve On İki imamlar biçiminde kendisinde resmetmiştir.

İslam'ın büyük komutanı, Hz. Ali'yi, onun boyun eğmeyen, mazlumların direniş timsali oğlu Hüseyin'i varlığını korumak için, yaşam kaynağı haline getirmiştir. Kerbela gibi olmuştur. Simavna Kadısı Oğlu Şeyh Bedrettin'i bir "Alevi" lideri olarak bağrına basmıştır.

Bu anlamıyla Alevilik Ortadoğu coğrafyasında bir ortak değerler toplamı olmaktadır. Ortakçı bir kültürün birlikte üretip, ortak paylaşıp hak ve adaletin rızalık kentinde örgütlendiği bir inanç olarak bugüne gelmiştir. Bugüne geliş sürecinde maruz kaldığı saldırılar onun eşitlikçi paylaşımcı bir dünya yaratmak için vermiş olduğu çabanın, emeğin ve direnişin ortadan kaldırılması içindir.

ALEVİLİKTE KOMÜNAL YAŞAM

Alevilerde Rızalık

Aleviliğin temelini oluşturan kuram rızalık üzerine kurulmuştur. Toplumun ihtiyaç duyduğu her şeyin birlikte üretilmesi ve rızalık gösterilerek paylaşılması olarak resmedilen bu durum, Rızalık Şehri ütopyasıyla anlatılır. Alevilerin yaşam felsefesinin temelini oluşturan bu durum "Yarin yanağından gayri

paylaşmak her şeyi" diye şiirlere konu olmuştur.

Nasıl düşünüyorlarsa öyle yaşayan Aleviler, bölgesel komünal örgütlenmesini de bu felsefe üzerinden geliştirmiş, rızalık almayı cemlerin vazgeçilmezi haline getirmiştir. En üst örgütlenmesi ve temsili olan mürşit, pir, rehber ilişkisi rızalık üzerine alınan ikrar vermek üzerinden süreği bugüne getirmiştir.

Rızalık almayan Pir Cemde posta oturtulmamış, Cem yürümesine talip rıza göstermedikçe Cem başlamamıştır. Hakka yürümüş canların bedenleri rızalık verilinceye kadar dardan indirilememiştir. Kısacası kim olursa olsun rızalığı alınmadıkça, haklar hakikatle yoğrulmadıkça tek bir adım atılmamıştır. Ortak akılla, ortak kararların çıkması toplumsal "olmazsa olmazı" haline getirilmiştir.

Aleviler rızalığa üç temel merkezden bakmışlardır

Birincisi kişinin kendisi ile rızasıdır. Kişinin Pir önünde, başı secdede iken kendi kendisiyle yüzleşmesi, kendi kendini yargılamasıdır. Yani Hallac-ı Mansur darındadır; hak ve hakikat darındadır. Kişinin kendi özü ile yüzleşmesidir. Hiç kimsenin tanıklığı, şikayeti olmaksızın kendi özünü yargılaması ve de kendi suçunu kendi gözü ile görmesidir. Bu dünyada piri kandırmak olasıdır ama Hakkı kandırmak olası değildir. İşte kişinin kendi kendisi ile rızası, kendi özü ile yüzleşmesidir.

İkincisi kişinin toplumla rızasıdır. Bu, kişinin içinde bulunduğu toplumundan rızalık darına çıkmaktır. Bunun kuralları bellidir. Alevilikte kişinin eline, diline, beline sahip olması gerekir. Bu üç mühür kişiyi kötülükten uzak tutar. Kişi bunlara uymazsa, kendini bulamaz. Her türlü hukuki sorun burada çözülür. Kişinin işlediği hataya, suça göre toplumun dışına beli bir süre veya süresiz bir şekilde uzaklaştırma cezası olan düşkünlük burada işletilir. Toplum ondan, o da toplumdan razılık alamaz ise, toplumun dışında tutulur.

Üçüncü rıza, kişinin yolla rızasıdır. Alevi can, rıza ile yola girer. Hiç bir zorlama, hiç bir baskı söz konusu değildir. Rıza ile yola giren canın Aleviliğin gereklerini yerine getirmesi gerekir. Giriş musahiplikle başlar. Musahipler arasında gerçek anlamda rıza olursa toplumun rızalığını alır. Toplumda rıza olursa kişinin özünde rıza olur. Böylece üç rıza birleşmiş olur. El ele, el Hakk'a ulaşır. Alevilikteki bütün canlıların aynı özden geldiğinin bilinci ve inancı ile birliğe (tevhit) ulaşma arzusu, tüm canlılar arasında barışçıl bir umut oluşturmaktadır. İnsan ve doğa arasındaki denge, ancak bunun farkına varan ve bilincinde olan insanın kendi sorumluluğunu üstlenmesi sonucu korunabilir.

Rızalık Şehri

İşte tüm rızalıkların yaşanabilir olduğu yer, mekan Rızalık Şehridir. Rızalık Şehri Alevi itikadında önemli bir yer tutar. Alevilerce ideal yaşamın örgütlendiği yer olarak görülür.

"Rıza Şehrinde Dış Kapılar Kilitlenmez.

Rıza Şehrinde Şiddet yoktur.

Rıza Şehrinde Mutluluk ve Acılar paylaştırılır.

Rıza Şehrinde Zorlama yoktur.

Rıza Şehrinde Yalan, dolan, fesat, kin ve iftira yoktur.

Rıza Şehrinde insanlar eşit statüdedirler, kimsenin üstünlüğü ve önceliği yoktur.

Rıza Şehrinde her şey Rızalık ile olur, Rızalık ile sağlanır.

Rıza şehri tasa ve kıvançta birleşen insanların şehridir. Rıza şehrine yoksullar doyurulur, çıplaklar giydirilir, yüzler güldürülür."

Caferi Sadık'a ait olduğuna inanılan Buyruk'larda Rızalık Şehri detaylı olarak anlatılır. Aleviler arasında İmam Cafer Buyruğu, Menakıb-ı Evliya, Fütüvvetname ve Menakıb-ül Esrar Behçet-ül Ahrar gibi adlarla da tanınan Buyruk Abdülbaki Gölpınarlı'nın verdiği bilgilere göre bugünkü nüshaları 16. yüzyılda yazılmıştır. Şu ana kadar ele geçen en eski nüshanın Şah İsmail'in (Hatai) oğlu Şah Tahmasb (1524-1576) zamanında Bısati tarafından yazıldığı sanılmaktadır.

"...

Bir zamanlar bir sofu dünyayı gezmeye çıktı. Bir gün yolu bir şehre düştü. Bu şehir şimdiye dek gördüğü şehirlere benzemiyordu. sabah saatinde herkes işine gücüne gidiyor, sessizlik içinde yaşam sürüyordu. Sofu şehrin bu düzenini görünce şaşa kaldı. Öyle ki birisine yaklaşıp bir şey sormaya cesaret edemedi. Karnı acıkmıştı. Şehri gezerken bir fırın gördü. Ekmek almak için içeri girdi. Fırıncıya para uzatarak ekmek istedi. Ama fırıncı hayretle paraya baktı:

-Bu ne bu? Biz bunu kaldırmak için yıllarca uğraştık, Büyük savaşlar verdik. Anlaşılan sen Rıza Şehrinden değilsin. Dünyalı olmalısın, dedi.

Sofu: "Evet bu şehirden değilim" diye karşılık verdi.

Fırıncı: Hele belli oluyor. Dur, öyleyse seni görevlilere teslim edeyim. Onlar seninle ilgilenirler. Bizim şehrimizde para pul geçmez dedi. Görevliler önce kendi aralarında bu sofuyu ne yapacaklarını tartıştılar.

İçlerinden biri: Meclise götürelim ulular karar versin dedi. Diğerleri de bu görüşe katıldılar. Bunun üzerine tümü meclisin yolunu tuttu. Yol boyu sofu düşünüyordu. İçinden "paranın geçmediği bir

şehir. Görevliler. ulular meclisi, şimdide büyük ne görkemli yerdir gör ulular meclisi diye" kurdu. Neyse bir süre yürüdükten sonra divana vardılar. Ama sofu bu kez de şaşa kaldı. Çünkü divan denen bu meclis hiç de düşündüğü gibi büyük ve göz kamaştırıcı değildi. Düşündüğünün tam karşıtıydı. Bir sessiz köşede küçük bir yapı idi. Yerlere basit kilimler serilmişti. Ak sakallı ulular bağdaş kurmuş kentin sorunlarını görüşüyorlardı.

Görevliler Uluları Selamladıktan Sonra: "Bu Dünyalı şehrimize girmiş. Acıkmış, ekmek almak için bir fırına girmiş. Fırıncıya para vermeye kalkmış. Bunun üzerine fırıncı farkına varıp bize teslim etti. ne yapalım?" diye sordular.

Ulular: " Bunu neden buraya getirdiniz? Törelerimizi biliyorsunuz. Onu konakta bir odaya yerleştirin, aşevine götürün, gerekeni yapın! diye buyurdular.

Bunun üzerine görevliler sofu ile birlikte geri döndüler. Önce bir aşevine götürdüler. Karnını doyurdular. Sonra kentin konukları için yapılmış konağa götürdüler. Bir odaya yerleştirdiler.

Sofuya kentte ne yapması, nasıl yaşaması gerektiğini anlattılar.

"Burada para pul geçmez, Burası Rıza şehridir. Rızalıkla her istediğini alır, her istediğini yaparsın" dediler, yeter ki rızalık olsun. "bunu unutma" diye uyardılar.

Sofu konağa yerleşti, gezip dolaştı. Rahatı yerindeydi. İstediği yerde yiyip içiyordu. Bir kaç gün sonra eşyalarını topladı. Şehirden ayrılıp yola koyulmak istedi. Ama görevlileri Karşısında buldu.

Görevliler: "Gidemezsin!" dediler. "Bu şehir Rıza şehridir, adı üstünde. Sen buraya rızan ile geldin. Bizde sana yiyecek verdik, yatacak yer sağladık. Bu şehirde kaldığın sürece bizden razı kaldın mı?

Sofu: "Kuşkusuz razı kaldım, sağ olun! " diye karşılık verdi.

Görevliler: "Şimdi bizim de senden razı kalmamız gerek. bu yiyip, içip yattığın günler için çalışmalısın

Sofu: "O ki töreniz böyle çalışayım" diye kabul etti.

Görevliler sofuya yapabileceği bir iş verdiler. konakladığı odadan alıp daha büyük bir eve yerleştirdiler. Artık o da Rıza şehrinden bir adam olmuştu. Her sabah işine gidiyor, akşama dek çalışıp evine dönüyordu. Yavaş yavaş dost, arkadaş edinme çabasına girişti. Ama her kiminle konuşmaya başlasa ilk sorulan "Sen dünyalı mısın?" oluyordu. Bu şehrin insanları kavga, çekememezlik, kendini beğenmişlik gibi tüm kötülüklerden arınmışlardı.

...." (Buyruk)

YOL VE İKRAR

Temelde rızalık şehri ütopyasıyla yol yürüyen Aleviler kendilerini tanımlarken yol bir sürek bin bir diyerek farklı yollardan Rızalık Şehrine ulaşabileceklerine inanmıştır. Yerel, bölgesel ihtiyaca göre kendisini düzenlemiş, hukukunu belirlemiş, sosyal ve kültürel yapısını şekillendirmiştir. Her ocak kendi içinde ihtiyaçlarını belirlemiş, çözümleri de bu ihtiyaçlar üzerinden üretmiştir. Ana bir merkez, merkezi bir otorite yaratmamış ve hiçbir otoriteye de boyun eğmemiştir. Onun içindir ki bugün Aleviliği değerlendirirken birçok farklı durumla karşılaşabilmekteyiz.

El ele, el hakka diye başlayan cümlenin kendisinde eşitlikçi bir akiller (ru ispîler) topluluğuyla karşılaşırız. Talibin pire, pirin mürşide, her mürşidin bir pire ikrar verdiği Alevilikte, iktidarlar zümresinin yaratılmaması esas alınmıştır. Üretimde ve paylaşımda da Pirlere, Mürşitlere, Rehberlere özel ayrıcalıklar tanınmamıştır. Özellikle Pirlerin, Mürşitlerin mülk edinmeleri son yıllara kadar hoş karşılanmamış, bunun alt yapısını oluşturacak ilişkilerse reddedilmiştir. Hakkulak, çıralık gibi taliplerin pirleriyle -ki pirlerde başka bir pirin talibidirler- paylaştıkları değerler sistemi, ihtiyaç sahipleriyle bölüştürmek üzere oluşturulmuş bir dayanışma kurumudur. Bunun son yılların kapitalist modernist sosyal ilişkiler içinde farklı yorumlanması gerçekliğiyle bağını koparmaz. Bu dayanışma ve paylaşım kurumunu değersizleştirmez. Aksine Aleviliğin bugüne taşınmasında oynadığı rol itibariyle önemini daha fazla hissettirmektedir. Pirlerinin özgürlükçü duruşunu güçlendiren bir olgu olarak çözüm üreten bir işleve sahip olmaktadır.

Aleviliğin temel sorunları, değerlerinden uzaklaştırılmak üzerine kurulu olan baskılar karşısında giderek direncinin kırılmış olmasından kaynaklanmaktadır. Onu var eden değerlerin giderek itibar kaybetmesinden ve karşıtlarına benzeşme üzerine yürütülen çalışmaların hakimiyetini daha çok hissettirmesindendir. Şehirleşme, kapitalist üretim ilişkileri vs. gerekçelerle beslenen bu olgular Alevili karşıtlığı üzerinden var olan yapıların geçmişten beri uyguladıkları ve her dönem için farklılıklar gösteren Aleviliği bitirme planların bir parçası olarak bugünde uygulanmaktadır. Alevi yol ve erkanın dağıtılması, ilişki ve yaşam biçimlerinin ortadan kaldırılmasını hedefleyen asimilasyon politikalarının geçmişle ilişkileri ise derindir. İlgilidir. Benzerdir.

Aleviliğin bugüne gelen toplulukları içerisinde farklı resmedilecek kesimleri görebilmekteyiz. Bu topluluklardan Kızılbaşlık, Bektaşilik, Hakikatçilik, Ehli Hakçılık, Kakailik ilk akla gelenlerdir. Faklı bölge-

lerde farklı mecralarda sosyal, siyasal ve kültürel farklılıklar çizen bu toplulukların temel değerler konusunda aynı olduklarını söylemek mümkündür. Beslendikleri felsefi kaynaklar aynıdır.

Kimisinin siyasi çatışmalar sonrasında şekillenmesi de söz konusudur.

Bektaşilik böylesine bir sürecin ürünü olarak örgütlendirilmiştir.

Özellikle Hacı Bektaş ile bir ilintisi olmayan ve 300 yıl sonra oluşturmaya, şekil verilmeye başlanan Bektaşilik, bir siyasal akımın temsili olmaktadır.

Özellikle günümüzde Türk Aleviliği olarak örgütlenmeye çalışılan Bektaşilik, 16. YY'da Yavuz Sultan Selim ve Kanuni Sultan Süleyman etrafında kümelenen Alevileri kontrol altına alma akımı olarak Osmanlı tarafından örgütlenmiş ve yeniçeri ocağı ile bağları kurulmuştur. Osmanlı'nın vurucu gücü olan Yeniçerilerin, Bektaşi Dergah ve tekkelerine bağlı oldukları ortak kabul gören bir görüştür.

Talibin pire, pirin mürşide, her mürşidin bir pire ikrar verdiği Alevilikte, iktidarlar zümresinin yaratılmaması esas alınmıştır

Aleviler arasındaki en büyük çatışmaların yaşandığı bu dönem, aynı zamanda Aleviliğin en çok saldırılara maruz kaldığı dönem de olmaktadır. Bilinen Yavuz Sultan selim katliamları bu süreçte yaşanmıştır. Bu dönemde 40 bin Alevinin katledildiğine inanılır. Bu katliamların yaşandığı dönemde Bektaşi Dergahının başına Balım Sultan getirilmiştir. Kanuni Sultan Süleyman'ın ilk eşinden kaynı olan Sersem Ali Baba, Hacı Bektaş Dergahı'ndan bu dönemde hizmet görmüş, Balkanlardaki en büyük dergah olan Harabati'ye can ve nefes vermiştir. Siyasi iktidarla iç içe geçmiş olan bu tarikat, kendi içerisinde de bir bölünme yaşamış, Hacı Bektaş geleneğine sadık olanlar Kalender Çelebi önderliğinde başlatmış oldukları başkaldırı, Nurhak'ta Çelebi'nin başının kesilmesiyle son bulmuştur.

Kalender Celebi ve arkadaşlarının katledilmesi sonrasında Bektaşi Dergahı tamamen Osmanlı kurumu olarak hizmet vermiştir. Bazı dönemler merkezi Osmanlı iktidarlarıyla çelişkiler yaşasa da sonuçları itibariyle devlet kurumu olarak itibar görmüştür.

Aynı şekilde Abdal Musa, Hamza Baba, Harabati, Şahkul, Karacaahmet gibi dergah ve tekkeler Alevilerin Osmanlı ile olan ilişkilerin bir uzantısı olarak varlıklarını sürdürmüşlerdir. Daha çok Osmanlın askeri kanadının manevi örgütlenmesinde görev almış, Osmanlıyla Aleviler arasında vergi toplama görevini üstlenmişlerdir. Osmanlıyla çelişkileri ise genelde iktidar nimetleri, bunların paylaştırılması üzerinden olmuştur.

Buna karşın gelenekçi Kızılbaşlar direnişlerini sürdürmüş, ulaşılmaz mekanları yurt edinmiş ve ortakçı yaşamlarını bu alanlarda sürdürmüşlerdir. Öyle ki Osmanlının biat için kullandığı Bektaşi Dervişlerine biat edenler, Kızılbaş ocakları tarafından Alevilerdeki en büyük ceza olan, düşkünlük ile cezalandırılmış, aşiretlerinden, bölgelerinden, yurtlarından sürülmüşlerdir. Ve itikadın Osmanlı müdahalesine maruz kalmaması için önlemler almışlardır. Bu durum Yeniçeri Ocağının Osmanlı tarafından lağvedilmesi sürecinde, Osmanlının Bektaşileri hedef alan katliamlar karşısında, Alevilere sığınan Bektaşilerin korunmasına kadar sürmüştür. Katliamdan kaçan Yeniçeri Ocağı mensupları Kızılbaşlara sığınmıştır. Kızılbaşlar içerisindeki Bektaşiliğin etkileri bundan sonra başlamıştır. Osmanlı karşısında kendisi bir mağdur olan Osmanlı saraylarında eğitim görmüş olan bu Bektaşiler, kullandıkları dil ve söylem itibariyle Alevilere yakın idiler. 1960'dan sonra bu kesim tamamıyla Alevilerin temsilcisiymiş gibi algı yönetimi geliştirilmiş, Osmanlı'da olduğu gibi Türkiye Cumhuriyeti'nde de Bektaşilik Aleviler içerisindeki devlet inancı haline gelmiştir. Alevilik hiçbir şekilde itibar görmezken bile Hacı Bektaş Törenleri, en üst düzeyinde Cumhurbaşkanlık düzeyinde katılımlarla onore edilmiş ve kamuoyunda Bektaşilik, Alevilik olarak sunulmaya çalışılmıştır. Bugün Aleviliğin Türkiye Cumhuriyeti Devleti nazarındaki kabulü Bektaşilik olmaktadır. Bektaşilik de Alevilik olarak sunulmaktadır.

Kızılbaşlık Ocaklarını hedef alan onları itibarsızlaştırıp, Bektaşi Dergahı etrafında toparlamak yönündeki politikalar ise yeni değildir. Kimi çevrelerce sunulan "Dergahta Birlik" adı altında örgütlendirilmeye çalışılan durum Yavuz Sultan Selim tarafından hayata geçirilmeye çalışılan Kızılbaş ocaklarının Bektaşi tekkesine biat etmesinin sağlanılması üzerinden Osmanlıyla ilişkilendirilmesi çalışmasının devamı olmaktadır.

Alevilikte piramit şeklinde bir örgütlenme olmamıştır. Osmanlı yıllarca bunu dayatmıştır. Zaten Osmanlıda Aleviliğin hedef alınmasının temel nedeni de bunu reddetmesidir. Halifelik gibi bir kurumun varlığını örgütleyecek bir felsefi yapıya sahip olmamasıdır. Büyümek isteyen Osmanlı için Alevi dünya bakış açısı bir engel olarak görülmüştür. Yayılmacılığı benimsemeyen Alevilerle büyümek, fetihler yapmak ve gani-

metler toplamak mümkün görünmüyordu. Hilafet Osmanlıya yayılma imkanı vermekte idi. Mantığı da yeni fetihlerin tüm kapılarını açıyordu. Engel olarak görülen Aleviliğinde benzer bir yapı içine çekilmesi için Bektaşilik adına örgütlenme yapılması ve tüm ocakların burada toplanması ile tehlike olmaktan çıkarılması hedeflenmiştir. Bunu da bizzat Yavuz Sultan Selim örgütlemiş, Balım Sultan şahsında Bektaşi Dergahını gerçekliğinden koparmıştır. Ve günümüze kadar Aleviler içindeki ayrılıkların temelini attırmıştır. Devletin Aleviler içinde sürekli hareket etmesine imkan ve kanallar yaratmıştır.

Örneğin Türk kökenli Alevilerin en bildik ocaklarından Hubyar Sultan Ocağı'nın Mürşit kapısı Üryan Xızır ocağıdır. Üryan Xızır Kürt Alevilerinin ocağıdır

Bu durum halen Aleviler tarafından doğru bir temelde ele alınmış değildir. Alevi tarikat ve topluluklarının Alevilerin kendi tarihlerini yazamamış olmaları ve devlet tarafından önü açılan veriler üzerinden tarih okuması yapması asimilasyonun derinleşmesine de vesile olmaktadır.

Bugün devletin yok emek istediği Kızılbaş Alevi Ocaklarıdır

Sarız'ı, Elbistan'ı, Pazarcık'ı, Adıyaman'ı, Malatya'yı, Elazığ'ı, Dersim'i, Erzincan'ı, Kığı'yı, Karlıova'yı, Hınıs'ı, Varto'yu içine alan bölgeyi, günümüz Aleviliğinin temel taşlarını oluşturan Kızılbaşlığın hakim olduğu bölge olarak anmak mümkündür. Bugün bu bölge, ister Trakya'da, ister Akdeniz ve Ege sahillerinde olsun, yaşayan Alevi değerlerinin toplandığı bir merkezdir. Ağuçanlılar, Baba Mansurlar, Üryan Xızırlar, Sarı Saltıklar, Dede Garkın, Şıh Ahmet gibi köklü ocaklar, Düzgün Baba Munzur, Ana Fatma gibi ziyaretler, bu coğrafyada hayat bulur, kendini korur, doğası ile bütünleşir ve yaşamını coğrafyasıyla eşitler.

Ali Kutê, Elif Ana, Mistê Tazi, Ocaxê Bakê, Tacımê Gir, Kakê İvik...

Sazın ahengi burada yankılanır, cemlerde söylenen deyişlerin, duazların, mersiyelerin arşivi burada ölümüne korunur ve saklanır. Aleviliğin doğayı kutsayan, insanı yücelten, iktidar hırsından uzak yaşamı burada hayat bulur, Rızalık şehrinin inşa edilmek istendiği coğrafya burasıdır. Devletin hakimiyetini, askeri olarak sağladığı,1940 yıllarına kadar bu coğrafya bu ocaklar, hayatın ihtiyaç duyduğu tüm değerleri yaratmış, örgütlemiştir. Üretimin yapılması, üretilenin paylaşılması ve vuku bulan anlaşılmazlıkların çözülmesi tamamıyla yerel bir hukuk içerisinde ve rızalık akdiyle burada çözülmüştür. Herkesin yaşarken eşitlendiği, doğanın sonsuz bir yaşam kaynağı olarak kutsandığı bu coğrafyada her ağaç, her dal, her su kaynağı bir ziyaret olarak tanrısal bir rol oynamıştır. Doğasını, insanını, komşusunu hep birlikte korumak için cem olma kültürünü hayatın akışı içerisinde sağlamıştır.

Hızır burada anlam bulmuştur. Tabiatın yeniden uyanışı, zorlukların aşılması, Hızırda ifadesini bulmuştur. Her kaynak Xızır'dır. Yaşamın kaynağı da Xızır'dır.

Artı değeri reddeden, ihtiyacı olmayanı üretmeyen ve tüketmeyen bir topluluk olarak Kızılbaşlar her zaman saldırıların hedefi olmuşlardır. İktidar olmak, artı değeri elinde toplamak isteyenler, bu kesime yönelik çeşitli söylemlerle, gerekçelerle saldırıda bulunmuş ve yok edilmesini kimi zaman temel bir amaç haline getirmişlerdir.

Bugün hala Kızılbaş ocaklarının varlığını sürdürebiliyor olması bu felsefi yaklaşımın ne kadar güçlü bir geçmişe sahip olduğunu bizlere göstermektedir. İyi ile kötünün doğru ile yanlışın ebedi kavgasında haklının, hakikatin ayakta durmasıdır.

Bugün kapitalist üretim ilişkileri ve onun artı değer üzerinden kurguladığı dünyası Alevileri hedef almıştır. 1960 sonrası Alevi yerleşim bölgelerinin dağıtılmasıyla Kızılbaş Alevilik şehirlerde Bektaşi dergâhları ve anlayışı içerisinde tüketilmek istenmiştir.

Tekleştirme siyasetinin bir parçası olarak Aleviler içerisindeki tüm diğer tarikatlar ve topluluklar, ulusal kimlikler yok sayılmıştır. Temelde anadili Kürtçe olan Kızılbaş Alevilerin anadillerinde ibadet yapmaları engellenmiş, bu siyasetin bir parçası olarak Alevi deyiş, nefes, duaz ve mersiyeleri "Türk Halk Müziği" adı altında Türkçe ile sunulmaya başlanmıştır. Devletin müdahil olduğu bu durum sonrasında şekillenmeye başlayan Cemlerin dili ve biçimi değişmiştir. Tamamıyla öze bağlı bir hizmet olan Cemleşme, şeklen bir ritüele dönüştürülmüştür. 12 hizmet adı altında yürütülen cemlerde karşılığı olmayan ve emeklerini toplumsal değerlerde ortaklaştırmayanlara dualar verilmeye, gülbanklar ezberletilerek Aleviliğin itiraz ettiği şekille bürünmesine vesile olunmuştur.

Devletten beslenen bu durum özellikle kentlerde Aleviliği ciddi bir şekilde tehdit etmekte, kendisinden uzaklaştırmaktadır.

Bugün Türk-İslamcı asimilasyona karşı dergahların, ocakların yeniden kimlikleriyle buluşması gerekmektedir. Aleviliğin kendisini gelecek nesillere

aktarabilmesi dergahların, ocakların etrafında Pirlik kurumunun korunmasıyla mümkün olacaktır. Kürt Alevilerin temel dayanağı topraklarındaki ziyaretler, dergahlar, ocaklardır. Bunların yeniden işlev kazanması Aleviliğin geleceği açısından hayatidir.

Sonuç yerine; Alevi asimilasyonuna karşı olabilmek!

Alevi asimilasyonu sadece Alevilerin inançsal anlamda kendilerine yabancılaştırılması biçiminde olmamaktadır. Özellikle Türkiye Cumhuriyeti sınırları içerisinde yaşayan diğer halklara mensup Aleviler üzerinde mensup oldukları kimlik anlamında da derin bir asimilasyon uygulanmaktadır. Türkçü ve inkârcı bir yaklaşımla Aleviler kimliklerinden de koparılmaya çalışılmaktadır. Türkiye'de özellikle Kürt kökenli Aleviler, Arap kökenli Aleviler ve Balkanlardan göç etmiş çeşitli uluslardan Aleviler Türk kimliği içerisinde ırkçı bir anlayışla tekleştirilmeye çalışılmaktadır.

Cumhuriyet döneminde birçok Kürt Alevi bölgesi katliama tabi tutulmuştur. Bu Alevi yerleşim bölgelerinin her birinde bir katliam gerçekleştirilmiştir. Katliamın yapılmadığı bir Kürt Alevi yerleşim yeri, bölgesi kalmamıştır. Halk katliamlarla, korkutularak, göç ettirilerek Alevilikleri unutturulmaya çalışılmıştır. Koçgiri ve Dersim'in hafızamızdaki yeri biliniyor. Maraş vahşeti, Madımak yangını herkesin gözlerinin önündedir. Bu bölgelerde Alevi ziyaretleri, dergâhları, kutsal mekânları insanlarıyla birlikte yok edilmek istendi. Vahşetin boyutu belgelerle de ortadadır. Hal böyle iken günümüzde görülmüştür ki; direngen Alevi süreği hakikat yolcuları hala ayakta durmaktadır. Sır bugün bu bölgelerde kendisini tüm zorluklara inkâra ve imhaya rağmen dışa vurmasını becermiştir. Nesilden nesile, kulaktan kulağa geçen hakikat yolu asimilasyon, inkâr ve imhaya karşı var olma mücadelesine girişmiştir. Kimliğini ve inancını savunmanın araçlarını yaratmak için çabalamaktadır.

Alevi kurum, kuruluş, dergah ve ocaklar hangi gerekçeyle olursa olsun Kürt Alevilere karşı sorumlulukları vardır. Ve bu sorumluluklarına sahip çıkmak zorundadırlar. Bilinmelidir ki, Kürt Aleviler Baba İlyas'tan, Kalender Çelebi'ye, oradan Seyid Rıza'ya kadar her yerde ve her zaman, Alevi hakikatinin, felsefesinin emekçileri var edenleri ve bu kadim inancın kadim üyeleri, kanlarıyla katık olanlarıdır. Emek sahibidirler. Bedenler ve başlar bu yol uğruna düşmüştür Mezopotamya coğrafyasında. Kendi dillerinde ibadet başta olmak üzere, Kürtçe'nin yaşatılması Kürt kimliğinin ve kültürünün asimilasyonun reddedilmesi gibi sorumlulukları vardır. Ocaklarımızın bağlılığı çok derindedir. Ocaklarımızın birbirine karşı sorumlulukları Pir ve Mürşit ilişkileri vardır. Bu ilişkiler, toplumsal saygı eşitlik üzerine kuruludur. Örneğin Türk kökenli Alevilerin en bildik ocaklarından Hubyar Sultan Ocağı'nın Mürşit kapısı Üryan Xızır ocağıdır. Üryan Xızır Kürt Alevilerinin ocağıdır. Baba Mansur, Ağucan, Derviş Cemal gibi... Onun için hak ve hakikat için eğer bugün Üryan Hızır Ocağı kimliğinden, kültüründen, kullandığı dilinden dolayı baskıya asimilasyona maruz kalıyorsa, Hubyar ocağının görevi, Mürşidine sahip çıkmaktır. Eğer sahip çıkamıyorsa hak olmayı inkâr etmiş olur ki; hakikat yolunun yolcularında inkâr söz konusu olamaz, düşkünlüktür.

Hakikat, Kerbela'da Hüseyin gibi yolun sahibi olmaktır. Hiçbir siyasi beklenti, neden, hakikatten ayrılmaya vesile, gerekçe olamaz. Onun içindir ki; Aleviler Hallacı Mansur gibi, Nesimi gibi, Şuhreverdi gibi canlarını verirken hakikatten taviz vermemişleridir. "Gönül kalsın, yol kalmasın" demişlerdir.

Eğer bugün Kürt Alevileri imha ve asimilasyonla karşı karşıyalar ise, Balkanlardan Karadeniz'e, oradan Arap yarımadasına tüm Alevilerin sahip çıkması bir hakikat görevidir. Bunun tartışılacak bir tarafı yok. Kürt Alevilerinin var olma mücadelesi, ayakta durma mücadelesi bu anlamda hakikate bağlılığımızın ölçüsü, terazisidir. Mevlana'nın "ya olduğun gibi görün, ya da göründüğün gibi ol" desturu, hakikatin mecburi bir yol kuralıdır. Onun için Kürt Alevi kimliğinin inkârı, asimilasyonunun önüne geçmek tüm Alevilerin boyun borcudur.

Bir Tarih İncelemesi
Ahlak, Politika ve Medine Sözleşmesi

Turan Uysal

Medine Vesikası nedir; hangi tarihsel ve toplumsal koşulların ürünü olarak şekillenip bir toplumsal projeye dönüştü? Şüphesiz bu ve benzeri sorulara bugüne kadar çok çeşitli yanıtlar verildi; çok şey yazıldı, söylendi. Elbette tarihsel önemi bakımından sözleşmeyle ilgili daha çok şey yazılıp söylenmeye devam da edilecektir. Bu, aslında konunun dar İslam tarihiyle sınırlandırılamayacak kadar geniş ve kapsamlı olduğunu bize göstermekte. Sözleşmenin İslam tarihi açısından önemi zaten ortada. Bunun bir de ahlaki politik toplum perspektifiyle ele alınıp irdelenmesi bir görev olarak karşımızda durmaktadır. Çünkü sürecin oluşumu ve gelişiminde sınıflı devletli uygarlık unsurları kadar eşitlikçi, demokratik unsurların da etkisi olduğu muhakkaktır.

. Kentte, sayıları az olmakla birlikte Hristiyan ve Pagan inançtan grupların da olması ortamı entelektüel kültür bakımından da hayli zengin kılmaktadır. Bütün bunlar Medine vesikasını meydana getiren tarihsel objektif şartlardır

İslam da en nihayetinde belirli tarihsel ve toplumsal şartların bir sonucu olarak doğup gelişti. Ortadoğu merkezi uygarlığının yeni bir hamlesi olarak İslam'ın Mekke'de doğup Medine'de sosyal, siyasal ve ekonomik olmak üzere hemen her alanda bütünlüklü bir siyasaya dönüştüğü görülür. Mekke süreci İslam açısından ideolojik aşaması ise, Medine dönemi cemaatin ümmet olma yolunda hızla ilerleyip ete kemiğe büründüğü sosyo-politik gerçekleşme aşamasıdır.

Şüphesiz Mekke'de bir inanç hareketi olarak doğup gelişen İslam, ilk çıkışından itibaren bir sınıfın politik temsilini gerçekleştirmektedir. Dönemin orta sınıfını temsil eden tüccarların, iyice gericileşip köhneleşen hakim kabile aristokrasisi ve oligarşisiyle çok yoğun çelişkileri vardır. Bu sosyo-ekonomik gerilimden doğan İslam, tarihsel olarak da, çağdaş kavramlarla ifade edecek olursak, kendi dönemlerinin orta sınıf sosyal demokrasi hareketleri olan İbrahimi gelenekten de yoğunca beslenerek büyür. Bu tarihsel zincirin bir halkası olan İslam, dönemin egemen sınıfına karşıtlığı temelinde ahlaki politik topluma özgü birçok eşitlikçi, demokratik hatta komünalist unsuru da bünyesine katar. İlk grup aşamasında cemaat içindeki yoksul ve ezilenlerin sayısı hayli fazladır. Sınıflaşmanın ve tabakalaşmanın oldukça derinleşip kök saldığı bir ortamda, ümmet evrenselliği ve herkesin Allah karşısında eşit olduğu fikri ezilen kesimlere çok daha cazip gelmektedir. Aynı fikre Hac ziyaretlerinden büyük kazançlar sağlayan Mekke'nin üst tabakası ise şiddetle karşı çıkmaktaydı. Sınıflar arası sosyo-ekonomik kavganın İslam'ın daha teolojik olarak kendini yapılandırmaya başladığı dönemden itibaren kendini gösterdiği açıkça görülmektedir.

Mekke jeo-stratejik olarak Şam ve Yemen'i kapsayan ticari bölgenin kavşak noktasında yer alır. Kenti Hz. Muhammed'in de mensubu olduğu Kureyş kabilesi yönetmekte; kentin en önemli ekonomik kaynağı da Kabe ziyaretlerinden elde edilen gelirlerdir. Kabe de yaklaşık 360 putun olduğu düşünülürse, bu ziyaretlerden elde edilen meblağın ne derece büyük olduğu daha rahat anlaşılabilir. Hz. Muhammed'in putlara karşı mücadelesi özünde bir ideolojik ve kavramsal mücadeledir. Böylesine hayli çelişkili ve karmaşık bir ortamda yeni bir sistem inşa etmek, öncelikle çok kes-

kin bir ideolojik mücadeleyi gerektirir. Hz. Muhammed kendi kavramsal dünyasını oluştururken çok yoğun bir baskıyla karşı karşıya kalır. Ve böylesi bir ortamda çok ciddi çabalar, fedakarlıklar gösterilmesine rağmen İslam, bir türlü ideolojik grup dönemini asıp yeni bir toplum kurma aşamasına geçemez.

Sözleşmenin Sosyo-Kültürel Zemini Olarak Medine

Medine çölde bir vahadır, bir tarım kentidir. Nüfusu yaklaşık on bin civarında olan kentte farklı kabileler, dinler ve gruplar yan yana yaşamaktalar. Bu yapısıyla aslında bir ölçüde eski özgür kentleri çağrıştırmaktadır. Geçmişten beri çoğulcu bir yapıya sahip olan sosyo-kültürel ortamın İslam düşüncesi ve sosyal politikası üzerinde etkide bulunmaması düşünülebilir mi? Nitekim Mekke'de doğan İslam bu ortamdan beslenerek gelişimini sürdürmektedir. Medine'de şekillenen birçok ayet İslam'ın bu gelişim diyalektiği konusunda birer kanıt niteliğindedir.

Kentte doğal, eşitlikçi toplum özellikleri hale canlıdır. Ekonomik olarak da yarı özerk bir yapıdan söz edilebilir. Tarihten beri birçok kabile ve grubun yan yana yaşaması beraberinde bir hoşgörü kültürü de yaratmıştır. Hakeza kabile içi tabakalaşma Mekke'deki kadar keskin değildir. Bunda kabile ve dinsel grupların iç yapılarını koruyarak kendi örf ve adetlerine göre karar alıp vermeleri çok güçlü bir özerk yapının varlığına işaret etmekte. Şüphesiz dışa kapalı, birbirinden izole gruplardan bahsetmiyoruz. Gruplar arasında başta ekonomik olmak üzere diğer birçok alanda çelişkiler mevcuttur. Çoğulculuk, Ortadoğu tarihi ve kültürünün en temel özelliğidir. Medine bu anlamda Ortadoğu kültür coğrafyasının bir maketi durumundadır ve bu özelliğiyle İslam'a da geniş bir yaşam imkânı sunar.

Medine'de hangi kabileler, hangi dinler yaşamakta? Kentte iki büyük Arap kabilesi olan Evs ve Hazreç -ki Hz. Muhammed'i davet eden bu iki kabiledir- ile üç büyük Yahudi kabilelerinden Beni Kaynuka, Beni Nadir ve Beni Kurayza arasında başta kentin yönetimi olmak üzere iktisadi ve diğer kimi konularda çelişkiler mevcuttur. Miladi yılların başında, muhtemelen ani bir iklimsel değişiklik sonucu Yemen'den Medine'ye göç eden Arap kabileler ağırlıklı olarak tarımla uğraşmaktalar. Yine Miladi 1. ve 2. Yy.' da Roma'nın katliamından kaçıp kente yerleşen Yahudi kabileler ise daha çok zanaatçılık, kuyumculuk ve ticaretle uğraşmaktalar. Kentte, sayıları az olmakla birlikte Hristiyan ve Pagan inançtan grupların da olması ortamı entelektüel kültür bakımından da hayli zengin kılmaktadır.

Bütün bunlar Medine vesikasını meydana getiren tarihsel objektif şartlardır. Sözleşmenin hazırlandığı süreçte şekillenen ayetlerin çoğu da bu çoğulcu ruhu yansıtır. Yine Hz. Muhammed 'in burada özellikle de teolojik konularda Yahudi ve Hristiyanlara daha çok yakınlık gösterdiği birçok ayetten anlaşılmaktadır. İslam, bu yönüyle Ortadoğu dinsel geleneğini daha da geliştirerek sürdürür. Daha eski inançlardan birçok ögeyi bünyesine katması da işin doğası gereğidir. İslam, tarihin herhangi bir kesitinde birden ortaya çıkıverip gelişen bir sistem değildir.

Medine vesikasının hazırlanması ve şekillenmesi sürecinde de tüm gruplar aynı derecede rol oynar. Gruplar arasında bir denge durumu vardır, Müslümanların sayısı da oldukça azdır. Hicret edenlerin sayısı yaklaşık iki yüz kişi civarındadır, bunlara muhacir denmekte; Medineli Müslümanların sayısı da yaklaşık iki yüz kişidir, bunlara da ensar denmekte. Sözleşmenin hazırlanmasında Hz. Muhammed'in rolü yadsınamaz elbette.

Hz. Muhammed daha Mekke'de iken, Hac ziyaretleri sayesinde diğer çevre gruplarla ilişki kurmayı başarır. Evs ve Hazreç kabilelerinden birkaç kişiyi bu ziyaretlerin birinde örgütler ve bunların İslam'a geçmelerini sağlar. Her iki kabilenin de kendi aralarında kimi anlaşmazlıkları vardır. Hz. Muhammed'in kente yerleşmesi adı geçen bu her iki kabilenin de işine gelmekte. Böylelikle tarafsız –İslam Peygamberi- birinin hakemliğinde aralarındaki anlaşmazlıkları da çözmüş olacaklardır. Hakemlik çok eski bir kabile geleneğidir. Bu geleneğe göre anlaşmazlığa düşen kabileler önce kendi aralarında bir hakem seçerler ve seçilen hakem de anlaşmazlığı ahlak, vicdan ve adalet ilkelerine göre ele alıp çözüme kavuşturur. Hz. Muhammed'in Hacer-ül Esved'in (kara taş) Kabe duvarına yerleştirilmesi olayında ortaya çıkan anlaşmazlığı gidermek için hakem seçildiği bilinmektedir. Bunun hileli bir örneği de Sıffin savaşında görülür. Hakemlik, sorunların çözümünde gayet adil bir yöntemdir. Anlaşmazlık bittiğinde hakemlik de sona erer. İşte Hz. Muhammed'in Medine'ye daveti bu eski özgür kabile geleneği sayesinde gerçekleşir. Medineliler de önce Akabe Biatları adı altında üç sözleşme yapılır, ardından Hicret(622) başlar. Burada Hz. Muhammed'in şartları iyi okuyup değerlendiren politik basiretinden de bahsetmek gerekir. Hicretten önceki Habeşistan ve Taif deneyimlerinden de güçlü sonuçlar çıkarıldığı kesindir.

Hicretin İslam tarihi açısından ne ifade ettiği ayrı bir tartışma konusudur. Ortadoğu kültürü ve tarihinde İslam'dan önce de çeşitli hicret örneklerine rastlanır. Hz. İbrahim'in Riha(Urfa)' dan Mısır'a; Hz.

Musa'nın Mısır'dan vaat edilmiş topraklara göçü bunlar arasında en bilinenleridir. Kur'an ayetlerinden Hz. Muhammed'in de bu gelenek hakkında önemli bir bilgi-birikime sahip olduğu anlaşılmakta. Kuran'da bu tarihle ilgili birçok kıssaya yer verilir.

Bir Toplum Sözleşmesi Olarak Medine Vesikası

a- Bu sözleşme her şeyden önce bir hukuk metnidir. Her hukuk metni bir toplumsal sözleşmenin sonucu olarak gerçekleşmez. Bir kral, sultan veya hükümdarların mutlak iradesiyle gerçekleşen metinler birer kanun-yasa metinleri olabilirler. Hamurabi kanunları, Hz. Musa'nın on emri bu neviden yasa metinleridir. Fakat bunların hiçbirine bir toplumsal sözleşmeye dayalı hukuk metinleri denilemez.

Hakeza en kapsamlı hukuk metinleri olarak çağdaş anayasalar genellikle devlet merkezli düşünülüp tasarlanmaktadır. Bir yaptırım gücüne sahip olması gereken hukuk, kendini hayatın hemen her alanında gerçekleştirmek için bir otoriteye ihtiyaç duyar ve uygarlığın kuruluş mantığına göre ise tek "meşru" otorite devlettir. Ama buna rağmen tarihte birçok sözleşme ve hukuk metninin şekillenmesinde ezilenlerin hak mücadelelerinin rol aldığı görülmekte. Sözleşmeler veya demokratik içeriğe sahip hukuki metinler bu anlamda ezilenin hakkını bir ölçüde korurken otoriteye de belki sınırlandırmalar getirir.

Burada Medine vesikasının ayırt edici özelliği bir konsensüse, bir toplum sözleşmesine dayanıyor olmasıdır. Sözleşmenin en temel parametresi kentin güvenliği ve savunmasıdır. Esasta üzerinde uzlaşı sağlanan nokta ise ahlaki-politik toplumun bir özelliği olan öz savunma anlayışıdır. Bunun yazılı bir metne dönüşmesi tarihsel önemdedir.

b- 52 Maddelik sözleşmenin yarısına yakını Müslümanların -sözleşmede müminler olarak geçer- iç durumlarıyla ilgilidir; diğer yarısı da grupların birbirleriyle olan ilişkilerini düzenler. Metinde her kabile, her inanç grubu ve hatta bazı aileler kendi isimleriyle yer bulur. Sözleşmeyi her konfederasyon örgütlenmesine yaklaştıran da bu özelliktir. Yani her kabile veya inanç grubu hem kendi özerk yapılarını korumakta ve hem de geneli ilgilendiren konularda doğrudan kalıtım göstermektedir. Böylelikle kentteki dinsel ve kültürel çeşitlilik bir sözleşmeyle hukuki güvence altına alınır. İslam burada Yahudi ve Hristiyan gruplarla dini açıdan daha yakın ilişkidedir. Her üç dindeki tek tanrı inancı ortaktır ve Hz. Muhammed'in bu teolojik akrabalığa sık sık vurgu yaptığı görülür. 624'e kadar İslam'ın kıblegahı da Kudüstür. Metnin, bir de böylesi bir arka planı var.

Sözleşmeye tabi gruplar arasında alt üst veya azınlık, çoğunluk ilişkisinden söz edilemez. Metnin eşitlik ilkesi gereği tüm gruplar aynı haklara sahiptir. Bir hukuki metnin çoğulculuk, demokratiklik ve eşitlik ilkeleri çerçevesinde ele alınıp incelenmesi genel bir kabuldür. Bu açıdan bakıldığında Medine vesikasının birçok ulus-devlet anayasasından daha çoğulcu eşitlikçi olduğu söylenebilir. Devlet odaklı anayasalar çoğulculuğa sıkça vurgu yapar ancak kapitalist modernite koşullarında birçok dilin, kültürün gittikçe eriyip silindiği gözlenen bir durumdur. Kapitalist modernite için çoğulculuk, homojen kültür yaratmada sadece bir propaganda aracıdır.

c- Sözleşme maddelerinin neredeyse yarısının Müslümanlarla ilgili olduğundan söz etmiştik. Cemaatin Medine gibi görece daha özgür bir ortamda hızla sosyalleşip, politikleştiği görülür. Cemaatleşme kabileden farklı bir örgütlenme birimidir; bu din esaslı topluluk bir nevi ümmet oluşumunun da çekirdeği durumundadır. Kentte herhangi bir baskıyla karşılaşmayan cemaatin Arap kabileler arasında hızla yayıldığı gözlenir. Cemaat büyüdükçe sorunlar ve ihtiyaçlar da artar. Bunları gidermenin tek yolu da yeni bir sosyal politika geliştirmektir. Bu, en açık ifadeyle dini bir cemaatin sosyo-politik toplum olma yönünde dönüşüm geçirmesi olayıdır. Kısa sürede bir kurumlaşma gerçekleşir ve bu kurumlaşmanın merkezinde de Mescit vardır. Mescit, toplumsal kurumlaşma için bir ibadet yeri olmanın çok ötesinde sosyal politikanın yapıldığı bir karargah, çağdaş kavramlarla belirtilecek olursa, bir parlamento, bir üniversite işlevi görmekte. Mescidin Suffa olarak adlandırılan bölümünde toplumun yoksul ve muhtaçları iaşe edilir; ümmetin eğitim ihtiyacı da bu bölmede karşılanmaya çalışılır. İslam'ın ilk hafızları da bu Suffa' da yetişir. Bunlar dönemin kadro gücüdür.

Kurumlaşmanın da dikkat çekici yanı toplumun, karar süreçlerine doğrudan katılımıdır. Toplum ahlaki ve politiktir. Kadın, erkek, yoksul, zengin, genç, yaşlı herkesi karar süreçlerine aynı düzeyde katılma hakkına sahiptir. İbadet etmede eşittir, birlikte namaza dururlar. Diğer yandan merkezi uygarlığa özgü devletçi özellikler de aynı mescit bünyesinde yetişip boy vermeye başlar. Mescide bu anlamda çekirdek halindeki devlet demek de mümkün. Din, siyaset ve ekonomi işleri bu merkezde iç içe yürütülmekte. Örneğin ganimetlerin beşte biri mescidin ihtiyaçları için ayrılır ki, bu aslında tohum halindeki devlet hazinesidir. Nitekim ganimetlerden alınan bu pay birike birike Halife Ömer zamanında devlet hazinesi olan Beytül Mal'a dönüşür.

Hz. Muhammed henüz oluşma halindeki bu devletin tartışılmaz dini ve politik lideridir. Peygamberlik otoritesinin kaynağı Allah'tır. Kur'an Allah adıyla

hitap eder. Otoritenin kaynağı bir yana Hz. Muhammed'in, bir çok uygulamada görüldüğü gibi, karar alma süreçlerinde daha çok demokrasiye başvurduğu tarihen tespitlidir. Hatta kimi hayati kararlarda bile bu ilkeden vazgeçilmediği bilinmektedir. Bunun en bilinen örneği Uhut Savaşıdır. Hz. Muhammed bu savaşta yaralanıp gazi olur.

Kuruluş aşamasında belirgin olan bu demokratik uygulamaların, özellikle İslam'ın yayılma süreciyle birlikte, birçok eski veya üst tabakaya ait unsurun ümmetin içine sızmasıyla giderek zayıflayıp ortadan kalktığı görülür. İslam'ın her tabakadan, sınıftan, ırktan katılımlar gerçekleşmekte. Hz. Muhammed'in yoksulu gözeten, reformcu orta sınıf çizgisine karşı daha o dönemde bile çok yoğun saldırılar gerçekleştirilir. Bu saldırılardan biri kadına karşı geliştirilen katı uygulamalardır. Kadın, politik alandan uzaklaştırılıp eve hapsedilir.

Peygamberin birçok hadiste ticareti, çalışmayı, emeği övdüğü; başta haksız kazanç olmak üzere aşırı zenginleşmeyi, servet düşkünlüğünü eleştirdiği bilinmektedir

Yine, yönetim kademelerinde üst sınıftan gelenlerin sayısı arttıkça demokrasiden otoriterleşmeye doğru bir evrilme yaşanır. Aynı şekilde yoksul ile zengin arasındaki makas gittikçe açılır. Bu sınıfsal bölünme sonucu İslam'ın içinden " iki gömleği olanın imanından şüphe ederim " diyen eşitlikçi hatta komünalist çizgide olan Ebuzer Gıffariler çıktığı gibi; Abdurrahman B. Auf gibi kapısında yüzlerce devesi, binlerce davarı; evinde sandık sandık altını, değerli eşyası olan Karunlar da çıktı. Hz. Muhammed'in yaşamında bu aşırılıkların hiçbirine rastlanmaz. Peygamberin birçok hadiste ticareti, çalışmayı, emeği övdüğü; başta haksız kazanç olmak üzere aşırı zenginleşmeyi, servet düşkünlüğünü eleştirdiği bilinmektedir. Sürdüğü hayat da gayet mütevazidir ve " komşusu aç iken kendisi tok olan bizden değildir" diyebilecek kadar halka yakın ve halkla iç içedir.

Evet, Medine'nin sunduğu imkânları iyi değerlendiren Hz. Muhammed'in ümmet ideolojisi temelinde kabile sistemini aşan bir devlet örgütü yaratmak istediği açıktır. Kuşkusuz burada hemen, nasıl bir devlet şekli sorusu akla gelir. Bu soruya en iyi yanıtı Medine sürecindeki uygulamalar verebilir. Birçok uygulamada da anlaşıldığı gibi Hz. Muhammed'in tasarladığı devlet ne Bizans Kraliyet sistemine ne de Sasani Hanedanlık düzenine benzemekte. Medine, tasarı halindeki bu devletin maketi durumundadır. Bu da daha çok demokratik, sosyal bir cumhuriyeti çağrıştırmaktadır.

d- Medine vesikasını bir de, gerçek hayatta karşılığı yaratıp yaratmadığını kimi uygulamalara bakarak test etmek gerekir. Konuya bu açıdan bakıldığında içerik olarak Konfederasyon örgütlenmesi taslağına benzeyen bu sözleşmenin özellikle Yahudi kabilelerle ilişkiler hususunda ciddi bir sapmaya uğradığı görülür. Mesela daha ilk başlarda Kaynukaoğulları çeşitli iddialar öne sürülerek kentten kovulur. Kentin ticareti ve para işleri –kuyumculuk- büyük ölçüde bu kabilenin kontrolündeydi. Kaynukaoğulları geriye Müslümanlara çok sayıda silah ve teçhizat kalır. Aynı şekilde diğer bir Yahudi kabilesi olan Nadiroğulları da, peygambere suikast hazırlığı içinde oldukları gerekçesiyle bir kuşatmanın ardından kentten sürülür. Bu kabileden geriye de bir sürü tarım arazisi kaldığından söz edilmekte. Son olarak Hendek Savaşında, kentin savunmasına katılmadıkları ve Mekkeliler ile işbirliği yaptıkları gerekçesiyle Kurayzaoğulları kabilesinden 600-900 arası erkek öldürülür, mallarına da el konulur. Bu katliam daha sonra Hz. Muhammed tarafından aşırı görülüp eleştirilir. Yaşanan bu tarihsel olayların gerisinde birçok farklı neden olabilir. Bunlardan belki de en önemlisi hızla İslamlaşan her iki Arap kabilesinin ortaya çıkan bu yeni denge durumunu kendi lehlerine çevirme çabalarıdır. İslam ortaklaşmasıyla aralarındaki anlaşmazlıkları gideren Arap kabileler, Yahudiler karşısında görece daha da güçlenmiş oldular. Bunu bir üstünlük kurma avantajına dönüştürmek istemeleri muhtemeldir. Hz. Muhammed'in bu olaylardaki direkt veya dolaylı etkisi hayli tartışmalıdır. İlk başlarda Yahudilerle güçlü bir yakınlık kurulmak istenmekte. İslam davetinin Yahudiler arasında hemen hemen hiç karşılık bulmaması Hz. Muhammed'i bir biçimde müteessir etmiş olabilir.

Her ne sebeple olursa olsun aslolan sözleşmenin bahsettiğimiz bu uygulamalar nedeniyle pratik gerçekleşme aşamasında büyük darbe olmasıdır. Böylelikle sözleşmenin sac ayağından biri olan çoğulculuk ilkesi daha sürecin başında işlevsizleşip kadük hale geldi. İslam'ın iyice güçlenip Medine dışına taştığı bir süreçte ise dinlerine karışılmaması karşılığında, Hayber ve Necran bölgesindeki Yahudi ve Hristiyanlardan cizye adı altında bir vergi alınmaya başlanır. Daha çok merkezi imparatorluklara has olan bu özellik giderek İslam'a da yerleşir. Hz. Muhammed'in vefatından sonra İslam'ın siyasi bir sistem olarak giderek Sasani Hanedanlığı ve Bizans krallığına benzeşmeye başladığı görülür. Oysa ki, Hz. Muhammed'in bir krallık veya hanedanlık kurmak istediğine dair tek bir sözü dahi yoktur. Dört halife döneminde ortaya çıkan mezhep-

sel bölünmeleri de sınıf çelişkilerinin politik karşılığı olarak değerlendirmek gerekir. Bu mezhepsel çatışmalarla Hz. Muhammed'in Medine çizgisi bir nevi kuşatmaya alınır. Emevilerin iktidara gelmesiyle de bu çizgiye son darbe indirilmiş olur. Merkez, diğer bir ticaret kendi olan Şam'a kayar. Böylece Medine'deki çoğulculuk yerine tek ırkın (kavmi necip-soylu kavim) diğer halklar, dinler ve kültürler üzerindeki mutlak üstünlüğüne bırakır.

Bu darbeci karşı İslam hareketi ikinci büyük dönüşümü de kapitalist modernitenin sömürgeci bir güç olarak Ortadoğu'ya girişiyle birlikte gerçekleştirir. Bu dönemde İslam adına ortaya çıkan hareketlerin çoğu oryantalizmin ağır etkisidir. Adına Selefiye, reformcu vs. ne denirse denilsin, bunların asıl amacı İslam'ı kapitalist modernite koşullarında yeni iktidar-devlet sistemle uyumlu hale getirmektir. Radikal İslami gruplar da benzer şekilde, İslam'ı ulus-devlet çizgisinde revizyondan geçirmek istemektedir.

Medine İslam'ının zıddı yönünde gelişim kaydeden bu hareketler, kullandıkları sistem karşıtı retoriğe rağmen aslında bugün en büyük zararı İslam'ın özüne vermektedirler. Medine çizgisinde ümmet, bir bütündü ve ümmet sadece Müslümanları değil, diğer bütün dini grupları, farklı kabile ve kültürleri kapsamaktaydı. Hatta Hz. Muhammed hayvanlar aleminden bahsederken bile aynı kavramı kullanır. Bu kavram zamanla daraltılarak yalnızca Müslümanları kapsayacak bir içeriğe büründürüldü. Tıpkı cihat kavramı gibi. Büyük Nefs savaşımını ifade eden Cihadi Ekber bugün çok farklı bir anlamda kullanılmakta. İslam teolojisi de diğer tek tanrılı dinler gibi bütün alemle; yeryüzünde ve gökyüzünde olup biten her şeyle ilgilidir. Teolojinin evrenselliği, ümmetin de daha evrensel bir içerikte olmasını gerektirir. Evrensellik derken de tekçilikten bahsedilmediği açıktır, ki bu birçok ayette de dile gelmektedir. Maalesef bunun tersi örneklerle sıkça rastlamaktayız. Dünyanın bir kısmının Darül İslam, bir kısmının ise Darül Harp olarak adlandırılması başka neyle ifade edilebilir.

Bütün bu bahsettiklerimiz Medine vesikasının günceldeki önemini aslında daha fazla arttırmakta. Sözleşme- uygulamada ortaya çıkan kimi sorunlara rağmen- Ortadoğu demokrasi mücadelesinde bir dönüm noktası olma özelliğini hala korumaktadır. İslam'ı doğru okumak ve anlamak bakımından da bu süreç, güçlü bir referans niteliğini taşımakta. Buna Medine İslam'ı veya Muhammed'i İslam denmesi de bu nedenledir.

Dinler, inançlar aynı zamanda birer kültür yapılarıdır. İnançların doğuşu ve gelişimi toplumsallıkla bire bir ilişkilidir. Bir totemden basit bir makete; manastırdan kiliseye, havraya, camiye bütün ibadet nesneleri ve yerleri bu kültür yapısı kapsamı içindedir. Diğer birçok dinden izler taşıyan İslam da beraberinde bir inanç kültürü yarattı. Kültürel İslam olarak adlandırabileceğimiz bu yapı toplumcudur, dolayısıyla ahlak ve vicdanla direkt bağlantılıdır. Bir kültürün kendi varlığını sürdürmesi ille de bir devletleşmeyi gerektirmez, fakat bir iktidar yapısı olarak devlet varlığını topluma borçludur, onsuz bir gün dahi yaşayamaz. Devletçilik hastalığı İslam'ın bu kültürel yanını da bozunuma uğrattı.

Sonuç olarak;

Medine vesikası örneğinde olduğu gibi farklı inanç grupları, farklı kültürler, diller bir sözleşme etrafında kendi özerk yapılarını koruyarak pekâla birlikte, yan yana yaşayabilirler. Bugün, bunu demokratik konfederalizm adı altında daha geniş ve kapsamlı uygulamaya geçirmek çok daha imkan dahilindedir. Kültürler durup dururken kendi aralarında tartışmazlar; çatışmaların kaynağı mevcut iktidar sistemleridir. Bir Müslümanın bir Yahudi ile; bir Hristiyan'ın bir Ezidiyle veya bir Budist ile sorunu olamaz. Herkesi birbiriyle çatıştırma ve tek tek kültürlerin ve dinlerin içine de sızan bir iktidar aygıtlarıdır.

Öyleyse daha az iktidar için daha fazla demokrasi diyelim…

Yararlanılan Kaynaklar

1- " Bil ki, bütün insanlık bir zamanlar tek bir topluluktu" Bakara:215
"(…) Eğer Allah dileseydi hepinizi tek bir topluluk yapardı. Ama indirdikleri aracılığıyla sizi imtihan etmek için böyle olmasını istedi.
O halde hayırlı işlerde yarışın! " Maide:48

2- " Kitap ehli Yahudi ve Hristiyanlardan zulüm edip saldırganlaşanlardan hariç, onlarla en güzel üslupla tartışın ve deyin ki, biz size indirilen kitaba da, bize indirilen Kuran'a da inandık. Bizim tanrımız da, sizin tanrınız da birdir. " Şura:48

3- Medine sözleşmesi; Madde 16; " Yahudilerden bize tabi olanlar, zulme uğramaksızın ve onlara muarız olanlarla yardımlaşılmaksızın, yardım ve maharetimize hak kazanacaklardır. "

4- " Hz. Muhammed'in toplumsal mücadelesi tipik bir orta sınıf mücadelesi veya benim kullanmaya çalıştığım demokratik toplumu da kapsayan Demokratik Cumhuriyet mücadelesidir." (Dum. 4. Cilt)

5- " Sizinle savaşanlara karşı Allah yolunda siz de savaşın. Ancak aşırı gitmeyin, çünkü Allah aşırı gidenleri sevmez. " Bakara:190

6- İslam Uygarlığı Tarihi- C. Zeydan

Din Sorununa Felsefî Bir Yaklaşım ve Kapitalist Modernitede Yabancılaşma

Mehmet Sezgin

İnsan inanç ve maneviyatı çok erken dönemde keşfetmiştir. Toplumlaşma hiç şüphesiz inancın ve maneviyatın birleştiriciliğinde yeşererek gelişti. İnsan toplumsallaşmanın etkileriyle yeryüzünde varlığını böylesine nitelikli kılmayı başararak yaşayan tek canlı türüdür. Böylece o, birlikte yaşamaya dair tüm bilmeleri keşfederek ayakta kalmayı başardı. İlk çağlarda 'birlikte yaşamak', doğal afetlere ve yırtıcı hayvanlara karşı ayakta kalmak ve yok olmamak demekti. Bu nedenle de toplumsallaşmanın en gerçekçi nedeni yaşama içgüdüsüne olan şaşmaz bağlılıktır. Yaşamak için insanın birleşmekten başka yolu yoktur. Yaşamak doğadaki en güçsüz ve yetenekleri en sınırlı varlık olan insanı arayışa ve düşünmeye yöneltmiştir. Birlik, beraber paylaşım ve ortak yaşam birer insan icadıdırlar. Komün olgusu yalnızca sosyalist teorisyenlerin ortaya attığı tartışmalı bir kavram değildir artık. Komün sosyolojik ve antropolojik bir gerçektir. İnsanlaşmanın değer kazanmış hali olarak toplumsallaşmaya doğru atılan ilk nitelikli adımdır.

Dinler, adına bilimsel bilgi ve epistemoloji denilen kavramsallıklar oluşmadan önce toplumların düşünce ve eylem (teori-pratik)kılavuzlarıydı

Beyin fonksiyonları geliştikçe ve daha pratik davranmaya elverişli hale geldikçe insan, güdülerinden ve sezgilerinden yavaş yavaş uzaklaşarak aklı esas alan yöntemler geliştirdi. Aklın bu henüz çok erken keşfi, insanı yaşamak için daha planlı ve hesapçı davranmaya gittikçe doğal hayatta hile yapmaya, tuzaklar kurmaya sevk etmiştir. İnsan beyninin ve aklının evrimi insanın tarihsel eyleminden bağımsız değildir. Bu nedenle de doğada karşılaştığı her olay, insanda yeni duygulanımlar ve güdüler yaratmıştır. İnsan, hikâyesi büyük oranda bilinmeyen bu milyonlarca yıl boyunca, ağır ağır gelişen aklı sayesinde oldukça özgün bir tür olarak hayatta kalmayı başarmıştır.

Dinin gelişimi tam da aklın doğuş dönemlerine denk düşmektedir. İnsan, henüz yeni yeni oluşan topluluğun bir görünmezlik tarafından korunduğunu sanmaya-sezmeye başladığı vakit Tanrıyı keşfetti. Tanrı, insanın bilinen ilk manevi farkındalığıdır. Tüm bilinmezliklere yanıt bulmak için aranan yegâne fenomendir. Tanrı fikrinin birleştirici ve toplumsal hissiyatın oluşumundaki gücü yadsınamaz. Bilim adına da yapılmaya kalkışılsa, kutsallaştırma ve kesinlik düşüncesi var olduğu sürece, Tanrı her biçimde var olmaya devam edecektir. Tanrı felsefi olarak sorgulanmazlık ve kesinlik demektir. O halde din ve tanrı olgusunu günümüzün düşüncesiyle gerici-afyon ilan etmeden önce bu gerçeği kabul etmek gerekmektedir. Tanrı sosyal bir yaratım olarak vardır ve kesinlikle gerçektir. O, insanın en büyük anlamsallıklarının başında gelmektedir. Bir toplumsal ürün ve artı değerdir. Böylesine büyük ve kadim bir kavramsallaştırmayı herhalde aydınlanmacı-pozitivist aklın şüpheciliğiyle değil; hakikate bağlılığın bir gereği olarak araştırmak ve anlamlandırmak gerekir. Bir sosyal yaratım olarak Tanrı halen sahipsizdir ve son tahlilde insanlaşmaya saygının asgari bir gereği olarak doğru değerlendirilmeyi beklemektedir. Pozitivist felsefenin ve bilim felsefesinin kurucularının çoğunlukla geliştirdikleri negatif Tanrı algısına karşın aslında önemli sayıda bir düşünür grubu tanrıyı (ya da Allah'ı) toplumla oluşan bağını iyi görerek değerlendirmişlerdir.

Örneğin Nietzsche "Tanrı Öldü" diye haykırırken aslında modernizmin gelişimiyle birlikte anlamın ölümünü haber veriyordu. Kastettiği manevi değerlerden boşalmış "sarı saçlı, mavi gözlü karınca insanın" yarattığı dehşet dünyasından başkası değildi. Ölen vicdan ve merhametti Nietzsche'ye göre. Başka bir deyişle modernizmle birlikte "Allah korkusu" kalmamış ve insan korkunç bir canavara dönüşmüştü.

Din ve Tanrı somut (Totemizm)ve soyut (Animizm)halleriyle bir anlam arayışına yanıt olarak doğmuşlardır. Bu anlamda bir toplumsal karşılık söz konusu olduğu gibi anlama ilişkin oldukça geniş bir boşluğu doldurduğu inkâra gelmez. Tanrıyla barışmak ve yeni bir sözleşme yapmak günümüz toplum bilimlerinin önemli bir görevi olmalıdır. Pek çok kitap ve değerlendirmede onu artık sosyal bir yaratım olarak gören ve Tanrının insanlık üzerindeki gücünü dikkate alan ifadelere rastlansa da gerçek bir ilahiyat ya da tanrıbilim için sosyal bilimler henüz çok hazırlıksızdır. İnsanın neden tanrıya ihtiyaç duyduğu yanıtlanması oldukça zor bir sorudur. Toplumun anlam yoğunluğu olarak Tanrı ve din, çağdaş felsefe ve bilim tarafından reddedilmiştir. Bir anlam ve toplumsal yorum olarak Tanrı olgusuna ve tanrısallık denilen manevi dünyaya daha temkinli ve saygılı yaklaşmak yerine inkâr ve kesin reddi tercih etmek, bilimin toplumla olan muhayyel ilişkisine de darbe vurmuştur. Bunun bir sorgulanamazlık yarattığı ve toplumsal hissiyatta anlama kastettiği çok açıktır. Çünkü kesinlik ve sorgulanamazlık paradoksal olarak yalnızca dinlerde vardır. O halde en katı metafizik ve düşüncenin(ya da inancın) engellenmesi bizzat bilim adına hareket edenlerce gerçekleştirilmiştir.

Toplum bir oluşumdur ve din çok uzun zamandan beri bunun motive edici gücüdür. İlk dinsel devrimlerden beri toplumun birleşimi din sayesinde mümkün olabilmiştir. Çıkışları itibariyle Dinler halkın adalet, eşitlik ve özgürlük istemlerine en güçlü yanıtları vermeyi başarmış ve ciddi toplumsal ayaklanmalar sonucu büyük devrimler yapmışlardır. Toplumu bir bütünen değiştirmeyi esas alarak bunu büyük oranda başardıkları dinlerin süren büyük etkisi göz önüne alındığında görülecektir. Ancak, dinin tarihsel bir olgu olarak vardığı bugünkü düzey ve yarattığı sonuçlar üzerinden onu mahkûm etmek bizleri hakikate yaklaştırmaz. Bugün bir sorun alanı olarak toplumsal değişim ve özgürleşmeye olumsuz bir etki yapması ve dahası gerici bir işlev kazanmış olması tüm bu tarihi hakikatleri ortadan kaldırmaz. Dinler, adına bilimsel bilgi ve epistemoloji denilen kavramsallıklar oluşmadan önce toplumların düşünce ve eylem (teori-pratik)kılavuzlarıydı. Toplum dinsel düşünceyle, ihtiyaç duyduğu düşünce gücünü yarattığı bu maneviyattan almış; ahlakı, değerleri ve normlarıyla toplumsallaşmayı ilerletmiştir. Din yalnızca duygulara hitap eden inançsal bir sanrı(hezeyan) değil, bir düşünce sistematiğidir. İnsanlığın ilk dönemlerine ve toplumsal aklın erken bir evresine denk gelmesi, onun bu hakikatini değiştirmemektedir. İlk inanış olarak kabul edilen totemizm ve animizmden, büyük Urfa çıkışıyla tek tanrılı dinleri başlatan İbrahim'e ve büyük ahlak filozof-peygamberi Zerdüşt'e, Musa, İsa ve en son Muhammed'e kadar Peygamberler ve öncülük ettikleri dinler toplumu özgürlük, eşitlik ve adalete ulaştırmaya çalışmışlardır. Bunu ahlakı hep göz önünde bulundurarak, sürekli bir yöntem olarak uygulamakla gerçekleştirdiler. Ahlak, iyilik yapmak, vicdan, adalet ve direniş gibi erdemler her toplumsal ayaklanmada olduğundan daha fazla dinlerin de temel yöntem ve buyrultularından biridir. Dinlerin toplumsallaşmaya en büyük katkısı, ahlakı salık veren ve yücelten, onu bir insanlık erdemi olmanın yanı sıra bir tanrı buyruğu olarak toplumsal gözeneklere zerk eden yönüdür. Gerçekten de hemen hemen her dinde ahlakın bir kavramsallık ve anlam olarak böylesine yoğun işlenmesi, doğru ve yerinde bir ideolojik mücadelenin verildiğini göstermektedir. Nitekim ahlak zaten doğal toplumun en belirgin erdemlerinden biri ve komünün yazılı olmayan ilişkiler bütünlüğüdür. Dinlerin belki de en olumlu yönü günümüzde hala bir insan erdemi olarak ahlakın varlığını sürdürmesine katkı sunan bu ısrarcı yaklaşımıdır. Kürt halk önderi Abdullah Öcalan, Ahlak ve Din ilişkisine dair şunları söyler: "Dinin uygarlık öncesi bir kurum olması tartışmasızdır. Ahlakın daha çok yasaklayıcı, sakınılması gereken hususlarını, merhamet ve bağışlayıcı unsurlarını kapsamına alıyor. Süreç içinde çok daha katı bir gelenek haline geliyor. Bu anlamda ahlakın en katı, kutsal emir ve kural düzenleyiciliği dini oluşturuyor. Ahlakın içinden doğmasına ve ilk başlangıçta bir parçasını teşkil etmesine rağmen, zaman ve mekân koşullarının değişimiyle güçlenerek, kurum ve kurallarını çok daha katı ve uyulması şart olan kanunlar haline getirerek (Musa'nın tipik On Emir düzeni)bağımsızlığını ve başatlığını ilan ediyor. Hukukun da benzer bir çıkış olmasıyla kıyaslanabilir. Önceki ahlaki kuralların bir bölümü olan hukuk kuralları, devletleşmeyle birlikte zorla yerine getirilen kanunlara dönüşerek bildiğimiz hukuku oluşturdu. Uygarlık sürecinin gelişmesiyle birlikte din bir farklılaşma daha yaşadı; sömürü ve iktidar güçlerinin çıkarlarına dönüştürülen boyutlarıyla toplumu ağır cezalandırabilen bir tanrısallık

gücü haline getirildi. Hukukun devlet eliyle yürüttüğü tekel çıkarlarını, yeni uygarlık damgalı din tanrı eliyle yürütmeye çalıştı.

Her iki dönüşüm de önemlidir. Tarihin en önemli iki kırılma anını temsil ederler. Yükselen iktidar ve krallık otoritesinin kendini tanrısal kavramlarla niteleyerek güçlendirmesi, ideolojik hegemonyanın temel kuralıdır. Tanrı kavramını kazıdıkça, her defasında altından baskı ve sömürü tekellerinin, devlet ve iktidar aygıtlarının zorbalığı, talanı, kölece çalışma gücü ortaya çıkar. Fakat dinin demokratik, toplumsal boyutta olan kısmının ahlakla özdeş olan unsurlarının giderek doğa ve toplum birimlerine dönüştüğünü tespit etmek çok önemli bir husustur. Böylelikle uygarlık tarihi boyunca dinin iki karakterli kimlik, gelenek ve kültür olarak gelişmesini anlamlandırmak mümkündür. Uygarlık güçlerinin kimliği olarak din ve tanrı, ne kadar korku, ceza, cehenneme atma, aç bırakma, yok etme, merhametsizlik, savaş, tahakküm, hükümran, sahip, tapınma kavramlarıyla (Unutmamak gerekir ki, bu kavramlar en çok uygarlık güçlerini, kişiliklerini niteler) yüklüyse, ahlaki ve politik toplum güçlerinin din ve tanrı kimliği de cesaret, af, bağışlayıcılık, umut, rızıksız bırakma, var etme, merhamet, sevgi, barış, özünde erime, kavuşma kavramlarıyla yüklüdür.

Dogma ve dogmatizm tıpkı bilim ve bilimcilik gibi iki ayrı duruma işaret eder. Biri insana dair bir anlam ilkesiyken diğeri bunun abartılarak tahriki ve fanatizme vardırılışıdır

Ahlakın dogmatizmi, püritenliğe, katı ve kapalı toplumsal kurallara neden oldu. Böylesi bir abartı ve yanlış yorumlayış dogmatizmin büyük gücünden ileri gelmektedir. Dinlerin bugünkü yorumla böylesine katı, dogmatik, değişmez ve baskı unsuru haline gelmeleri, dogmatizmin etkisini göstermektedir. Nitekim aynı gerçeklik çağdaş felsefeyi ve özellikle dünya halklarını son yüz elli yıldır etkilemiş olan Marksizm gibi bir felsefeyi de sarmalamış, değişimi kendisinde dondurmasına neden olmuştur. Dinlerin daha özel olarak dogmatizmi benimsemeleri Ortadoğu coğrafyasının tüm dinlere ebelik etmiş olmasının yanı sıra toplumsallaşmanın yoğunluğuyla ilgili bir husustur. Dolayısıyla baskıcı, tutucu ve düşüncenin yasaklanmasına dayalı olarak dogmatizm salt dinlerin değil tüm düşünce sistemlerinin baş etmek zorunda oldukları bir sorundur. Ancak daha özelde dinler birer inanç sistemidir ve onların toplumu ve bireyi itaate hazırlamak gibi işlevleri bulunmaktadır. Bu haliyle dogmatizm ve din ilişkisi oldukça sıkıdır. Dinlerin metafiziği, dahası katı yasakları olması doğası gereğidir. Din insana 'merak etme, sorgulama ve özellikle tanrının ve kutsal kitabın hükümlerini sorgulama' der. Bir başka deyişle söylenen sadece 'iman et' oluyor. Bu sebeple dogmatizmin dinlerle böylesine iç içe geçmiş olması anlaşılır bir husustur.

Felsefedeki Kesinlik-Mutlaklık ile Din İlişkisi

Hep söylendiği gibi doğada hiçbir şey yok olmaz. Başka bir şeye dönüşür ama yok olmaz. Toplum ve ona dair üretimler için de aynı durum geçerlidir. Din bilim ve sosyal bilim çevrelerince uzun süre inkâr edilerek reddedildi ve bilim adına toplumun ilerlemesini sağlamak için mutlaka yok edilmesi gerektiği var sayıldı. Pozitivizm ve toplumsal mühendislik düşünceyi de kesip biçerek insana şekil verebileceğini sandı. Bu önerme insanlığa tüm değerleriyle yoğun bir saldırıya ve soykırımlara neden olan Pozitivizmin temel hatalarından biridir. İnsana dair olan din, kültür, ahlak ve gelenekler gibi metafizik olguları anlamak yerine reddetmek, büyük bir düşünce sefaletine ve faşizmlere yol açtı. Ancak her durumda dinin anlaşılma ve anlamlandırılma sorunu vardır.

Papa'nın tanrının kendisinden bile daha muktedir olduğu Ortaçağ Avrupa'sında özgür düşüncenin doğuşu giderek tanrının yerine bilimin, dinin yerine felsefenin yer aldığı bir dönüşümle gerçekleşti. Elbette bu, tarihi yüz yıllarca süren savaşların, yıkım ve alt üst oluşların sonunda mümkün olabildi. Bu anlamda Rönesans'a boşuna 'yeniden doğuş' denilmiyor. Avrupa halkları dini dogmatizmin etkisinden yüzlerce yıl savaşarak uzaklaşabildi. Dogmatizm bu nedenle salt bir felsefi kavram olmayıp; etki gücü son derece yüksek bir olgunun adıdır. Aynı zamanda insanlığın her çılgınlığı ve fanatizmi gözü dönmüşçesine uyguladığı alandır. Evrensel tarihte dogmatizmin hayattaki karşılığı, inançlar dinler ve düşünceler-idealler uğruna on milyonlarca insanın yaşamına mal olan savaş ve kıyımlardır. Dogmatizm ister felsefî ister dinsel inanışlarda olsun sorgulanmaz mutlak kesinliktir. Büyük düşünürler onun 'az bilen çok inanan ve dehşet salan insanlar' yarattığı görüşünü sıkça vurgulamışlardır. Ancak diğer taraftan insan olmaya dair çok temel erdemlerin savunulması da bir dogma olayıdır. Dogma ve dogmatizm tıpkı bilim ve bilimcilik gibi iki ayrı duruma işaret eder. Biri insana dair bir anlam ilkesiyken diğeri bunun abartılarak tahriki ve fanatizme vardırılışıdır. Benzer ilişki ve çelişkiyi pek çok alanda bulabiliriz. Spor ve

spor endüstrisi, alet yaparak hayata katılmakla başlayan endüstriyle doğayı ve insanı yok eden 'endüstriyalizm' ya da ulus ve onun abartılarak faşizmle karşıtına dönüştürülmesi gibi… Kürt halk önderi Abdullah Öcalan bilim, düşünce ve dogmatizm ilişkisi hakkında şu belirlemeleri yapar:" Bir ilkeye, bir bilince, bir inanç dogmasına inanmadan insanın yaşamını sürdürmesi çok zordur. Ancak ilahlaşması gerekir ki, hiçbir ilkeye ve dogmaya dayanmadan yaşayabilsin. Böylesi insan olduğunu iddia eden çok kişi çıkmışsa da, böyle olan kimse ya hiç yoktur ya da ömrünün bazı sınırlı anlarında bunu yakalamış çok az kişilik söz konusu olabilir.

Bu konuda hatalı olan anlayış, dogmaları katı ve değişmez hakikatler olarak kabul etmektir. Nitekim dinsel dogmalar çoğunlukla böyle kavranmış ve insanlık tarihini trajedilere boğmuştur. Felsefe ve bilimsel düşünce dogmaların bu tarz dogmatikleşmesine karşı gelişen daha sağlıklı pozitif düşünce biçimleridir. Felsefe ve bilimin dogmatizme üstünlüğü evrensel yaşam gerçekliğini bütün farklılığı ve canlılığı içinde kavramasından ileri gelir. Felsefe ve bilimde ilerleyen her toplum, bu nedenle inanç dogmatizmini aşamayan veya hakimiyetinde kalan toplumlar karşısında daima üstünlük taşımıştır…"

Felsefenin Avrupa'da Katolik kilisesinin tüm ekonomik, sosyal ve siyasal gelişimi durdurduğu bir dönemde orta çıkışı, salt Avrupa için değil dünya halkları için de yeni bir çağ ve yaşam demekti. Hristiyanlığın ilk yüzyıllarındaki aziz ve azizeler hareketiyle bağını koparan ve giderek devletleşen kilisenin her türlü özgürlüğün önünde duran katı düzeni, toplumu daha fazla baskılayamadı. Zira düşünce nehri ilk fırsatta uygun kanallara kavuşarak kendi mecrasına akmaya başladı. Bilimin doğuşu ve felsefenin yeniden ortaya çıkışı, kendisine dayanak yaptığı İncil'in okunmasını bile dinden atmak ve insanları diri diri yakmakla (özellikle binlerce kadının 'cadı' denilerek yakılması) cezalandıracak kadar gözü dönmüş bir karanlık düzene karşıdır.

"Aydınlanma dönemi" oldukça kahırlı bir süreçle gerçekleşiyor. Ortaçağda tüm baskı, düşünceye sansür ve dogmatizme(skolastizm)rağmen henüz yeni yetişen birçok bilim insanı, araştırmacı ve resmi ideolojiden giderek farklı düşünen din adamı, engizisyon mahkemelerinde mahkûm edildikten sonra kürek mahkûmiyeti, linç ve sürgün cezalarının yanı sıra yakılarak öldürüldü. Bu kahırlı dönemi ve onun hakikatte ısrar eden gerçek aydınlarını anlatan sayısız direniş öyküsü bulunmaktadır. Birçok değer yaratan sayısız insanlık öncüsünün yanı sıra özellikle Giordano Bruno büyük bir hakikat insanıdır. O da Sokrates gibi, hegemonik devletçi sistem tarafından öldürülünceye kadar canlı doğa anlayışını esas aldı ve doğal toplum değerlerini, yani insana dair öz erdemliliği savundu.

Aydınlanma devrimi böylesine anlamlı çıkışların eseridir. Önemle belirtmek gerekir ki; Pozitivizm, liberal ideoloji ve dolayısıyla kapitalist modernite bu büyük anlam ve hakikat devrimini çarpıtan öğelerdir. Gerçekte Aydınlanma devrimi denilen Reform ve Rönesans hareketleri insanın yeniden doğuşu anlamına gelmektedir. İnsanlık tarihinde önemli ve değeri büyük bir devrimdir Rönesans. Leonardo da Vinci'den Michelangelo, Montaigne, Rembrandt ve Cervantes'e büyük bir sanatçılar kuşağı Avrupa'da yeni bir anlam devrimi gerçekleştirdiler. Bu hiç de kolay olmadı. Rönesans karanlığı alt eden insanlığın en büyük zaferlerinden biridir. Dikkat çekmeye çalıştığımız, Pozitivist bilimciliğin ve liberalizmin komple bir olgu olan Rönesans'ı çarpıttığıdır. Dahası bireyciliği tahrik ederek en büyük saldırısını semavi dinlerden ve inançlardan sonra Rönesans'ın değerlerine karşı yapmıştır. Rönesans etik, estetik ve politik değeri yüksek bir uyanıştı. Ancak hegemonik baskıcı sistemlerin tümü gibi burjuva liberalizmi de Rönesans'la gelişen bu değeri yüksek kazanımlara el koyarak başat güç haline geldi.

İnsan merkezci düşünceye göre insan doğa ve diğer canlılar üzerinde her türlü tasarrufta bulunma hakkına sahiptir. Elimizdeki tüm bilgilerin insan yaratımı olduğu şüphesizdir. Ama tüm evrensel yaşamı salt insana özgü bir konforla ele almak doğaya ve insana yapılan en büyük kötülüklerin temel mantığıdır. Buna karşı Hegel "İnsan ölümcül hastalığa yakalanmış bir hayvandır. " der. Ona göre bu hastalık akıldır. Akıl insana dair tüm hoyratlığın ve bilimle edinilen devasa gücün sağladığı yok ediciliğin temel silahıdır. İnsan aklı bizzat insanca abartıldığında yıkıcı olmuştur. Rönesans bir estetik, etik ve hakikat devrimiydi. Ancak Reform çağı ve Rönesans'la özgüven kazanarak gücü tanrılardan devralan insan aklı, Kapitalizmle birlikte evrensel tarihin en yanlış bir cevabını geliştirdi. Kapitalizm hakikat, etik ve estetik gibi insanlığın kadim arayışlarına verilen en kötü cevap oldu. Elbette bu ne bir tercih ne de zorunluluktu. Kapitalizm, yalnızca Rönesans devriminin asıl sahiplerinden daha örgütlü ve yeni düzene yön vermeye daha hazır, bir avuç sömürücü ve tekelci tarafından geliştirildi. Bu "tercihi" devletli uygarlıktan bir çıkış umudu demek olan Rönesans ile birlikte değerlendirmek yerinde olur. Kuşkusuz kapitalizm bir sınıflı ve sömürücü sistem olarak kendisinden önceki devletçi çağlardan kopuk değildir.

Felsefedeki kesinlik aslında varlığı felsefeci ve dü-

şünürlerce halen tartışılan bir konudur. Ancak yine de insan düşüncesinin sistemli ve sorgulamaya açık, eleştirel hali olarak felsefenin bir kesinlik sorunu vardır. Rasyonalizmde akıl, salt insanlara özgü bir özellik (özne)olup, evrende yaşayan diğer canlılar ve doğa (nesne) edilgen varlıklardır. Bu açık ki; insan merkezci düşüncedir. Buna göre her olgu ve düşünce, aklın ve bilimin rehberliğinde gerçekleşme şansı bulabilir. Felsefede 17. Yüzyılla Descartes' la başlayan rasyonalizm, ampirizme ve pozitivizme doğru gelişim göstererek Antik Yunan felsefesinden sonra çağdaş batı felsefesinin temelini atmıştır. Özellikle Descartes' la rasyonalizm ve septisizm, J. Locke, Hume (duyumculuk), Francis Bacon("Bilgi güçtür"), T. Hobbes ve G. Berkeley ile deneycilik, bilme ve anlama yöntemleri olarak felsefe ve bilimde gelişmelere yol açtı. Bu düşünürlerden birkaç yüzyıl sonra bir felsefi akım olarak olguculuk doğdu. Olguculuk tarihsel olarak, Avrupa'da Aydınlanma' nın ve yeniçağ bilimlerindeki önemli gelişmelerin bir sonucudur. Olguculuğu geliştiren düşünür A. Comte' un asıl amacı, toplumsal olayları bilimsel yöntemlerle inceleyerek topluma yeni bir şekil, yeni bir yön vermektir. Yani bugünkü deyimle toplum mühendisliği yapmaktır. Burada toplumun bir kobay olarak, ya da üzerinde her türlü tasarrufun yapılabildiği edilgen bir alan olarak yönetilmesi vardır. Bunun için sosyolojiyi tıpkı matematik ve fizik gibi bir bilim olarak kurmuştur. Sosyolojiye fizik ve matematiğin yöntemlerini uygulamaya çalışarak formüllere-kurallara bağlamıştır. Toplumsal yaşamda felsefe ve bilimdeki bu kesinlik, matematik ve ölçülebilirlik nedeniyle kökleşmiştir. Bu bakımdan pozitivizm, deneyci felsefenin bir türüdür. Bu nedenle de katı bilimciliği toplumsal yaşama uyarlayan Batı felsefesinin düşünsel merkezi konumundadır. Comte'a göre toplum da tıpkı doğadaki pek çok varlık gibi ölçülebilir, sayılarak ele alınabilir ve ona yeni biçimler kazandırılabilirdi. Toplumun kültürel, ahlaki ve düşünsel gerçeğini tamamıyla hurafe ve bilim dışı sayarak reddeden olguculuk, materyalizmin de bilim adına içine düştüğü temel felsefi yanlıştır. Batı'nın faşizm ve totalitarizm ile sonuçlanan ve toplumu yekpare, homojen ve kesin kuralları olan bir nesne olarak gören pozitivist düşüncesinin ana ekolüdür. Pozitivizm toplum, doğa ve evrende şeylerin matematik ve geometriyle bilinebileceğini ve üzerlerinde her türlü dışsal müdahaleyi gerçekleştirebileceğini var saydı. Bu haliyle o, kesinliği mutlak yöntem olarak öne çıkaran bir tür anti-felsefedir. En katı bilimdir. Bilim adına en korkunç bir dini ve canavarca bir metafiziği yaratmıştır. 'Diktatör' filminde Charlie Chaplin şöyle demişti: "Bilgimizi olumsuz, zekâmızı sert ve kaba kullandık. 20. yy'da çok fazla düşündük ama çok az hissettik. Makinelerden çok insanlığa ihtiyacımız var. Zekadan çok şefkat ve kibarlığa ihtiyacımız var. Bunlar olmadan yaşam şiddet dolu olur ve her şeyi kaybederiz.".

Bilmeyi kendi düşünce sistematiğinde hapsederek donduran pozitivizm, kendisini pozitif, diğer düşünceleri negatif ilan eder. Bizzat A. Comte' un 1848 Paris devrimi sırasında kendisini Pozitivizmin peygamberi ilan ettiğini ve devrimi engellemek için işçi hareketine karşı bildiriler yayınlayarak gerici bir tutum aldığını biliyoruz. O halde felsefede Pozitivizm, kapitalist modernitenin dinidir. Kürt halk önderi Abdullah Öcalan şöyle der: " Pozitivizmin bilimsellik hükümranlığından kurtulmadan, başta ulus-devlet olmak üzere hiçbir iktidar hükümranlığından kurtulunamaz. Pozitivizm çağımızın gerçek putçuluğunun dinidir."

Dinlerin bilim yapma ve insanların her şeyi bilebileceği ve dolayısıyla insan aklının evrendeki her şeyi matematik ve fizikle kavrayacağı gibi bir iddiası yoktur. Bir başka deyişle zaten tanrının gizemine ve evrenin sonsuzluğuna ilişkin felsefeye göre halinden daha memnun ve kabullenmiş bir durumdadır. İnsanın her şeyi bilemeyeceğini kadercilik ve insan aklına olan güvensizlikten ötürü dinsel bir inanç olarak kabul etmektedir. Ancak Rönesans devriminden sonra özgüven kazanan insanla birlikte; batı felsefesinin ve pozitivizmin abartarak tahrik ettiği akılcılık elindeki bilimle büyük devrimler gerçekleştirdiği gibi büyük çılgınlıklar da yaptı. Pozitivist bilim ve felsefenin kayıtsız inanmayı salık vermesi ve şeyleri kesin ölçülerle mutlaklaştırması insanlığın kapitalizm çağında kıyımını getirmiştir. Bilim eldeki kanıtlanabilir ve somut bilme biçimi olduğuna göre toplum hakkında da "bilimsel yöntemlerle" en kritik kararlar alınabilir ve kestirmelere gidilebilirdi. Yine Pozitivist-Aydınlanmacı felsefeye göre "özne" olan insanın "nesne" olan doğaya karşı amansız tahribatını ve başta kendi türdeşi olan insana karşı olmak üzere diğer canlılar üzerindeki tarihin gördüğü en kitlesel soykırımların ve yıkımın pozitivist bilimcilikle bağı açıktır.

Kapitalist Modernitede Şeyleşme

Pozitivizm, inancı ve anlama dair olan tüm insan üretimlerini yaşamdan kovmuştur. Toplumun etik, inanç, kültür ve estetik başta olmak üzere tüm değerleri 'bilim dışı' denilerek reddedilmiştir. Geriye kapitalist modernitenin anlamdan, duygudan ve sezgiden uzak, maddiyata tapan kulları kalmıştır. İnancın, anlamın ve estetiğin yaşamdan kovulmasıyla birlikte, üreten ve tüketen diye türdeşleştirilen insan; tek yönlü ve edilgen hale getirilmiştir. Tarihin en anlam

yoksunu insan tipi kapitalist modernitede yaşayan, dolayısıyla liberal ideolojiyle kuşatılan insandır. Sosyal, kültürel, etik ve estetik değerlerden kopmuş insan, tarihin en içi boş insan tipidir. Kürt halk önderi, bu insan tipini kireçlenmiş beyinli ve teneke yürekli olarak tarif eder.

Bir ulus-devlet tasarımı olarak laik yurttaş, birey fenomenini irdelemekte yarar var. Burada liberal düşüncenin yarattığı kendisinden başkasının varlığıyla, toplumun ve doğanın sorunlarıyla ilgilenmeyen, bireysel yetenekleri ve toplumsal etkinliği neredeyse sıfırlanmış "bireyinden" söz ediyoruz. Komşuluk, bir arada yaşam ve dayanışma gibi toplumsal ilişkileri hor görerek, ulus- devletin muhbir vatandaşlığını bir şeref payesi olarak gören bir küçülme halidir. Dini, ahlakı, estetiği ve toplumsal kültürü önemsemediği

Kapitalizm toplumsallaşmış insana anti-insanla saldırmıştır. Liberal ideolojiyle toplumsallaşmadan intikam almanın adıdır

için bu değerler uğruna bir kimlik mücadelesi verenlere karşı büyük bir öfkeyle saldırır. Bu, ulus-devletin yaratmak için uğruna kan döktüğü insan tipinin ta kendisidir. Asker, polis, en kullanımlık işlerde devlet memuru (örneğin cellatlık, gardiyanlık gibi) ve devletin en azaplı, zor ve kirli işlerini bir ibadet gibi görerek yapanlar bu tip kişiliklerdir. Bu nedenle topluma işsizlik, üretimsizlik ve atalet dayatılır. Üretimden düşen insan daha kolay yönetilir ve en temel hakları için yalvarır duruma düşürülebilir. Ulus-devlette topluma ve doğaya duyarlı demokratik toplum bireyine yer yoktur. Din, felsefe, inanç, ahlak, kültür ve estetik gibi toplumun moral değerlerine sırt çevirerek yoğun stres ve ağır şartlar altında sürekli çalışan ve kendisi dışında başka kimseyle ilgilenmeyen insan yaratımı, kapitalist modernite için yönetilmesi en kolay insandır. Buna laik vatandaş veya makbul vatandaş denilir. "Laik vatandaş" la kastedilen insanın anlamla ve inançla ilişkisi olmadığı için herhangi bir dinin, düşünce grubunun veya ideolojik hareketin etkisinde kalması düşünülemez. Bunun yerine içinde kendi gündelik çıkarını gördüğü ulus-devlete ve onun kurallarına iman eder. Ulus-devletin "laik vatandaşı" ötekinin sorunlarıyla ilgilenmek bir yana yeterince motive edildiğinde kendisi dışındakilere soykırım uygulayacak kadar sağlıksız, dengesiz ve saldırgan kılınmıştır. Kendi türüne karşı en acımasız varlık olarak insanın Kapitalizmle buluşması felaket çağına neden oldu. Kapitalizm insanın felaket çağıdır. Bu nedenle başta kadın ve çocuklara yönelik şiddet, halklara ve inançlara yönelik soykırım ve diğer suçlar kapitalizmin sonucudur. Adorno' nun soykırım, savaş ve doğa katliamı karşısında dehşete düşerek tüm kitaplarını yaktığı bilinmektedir. Kitaplara ilişkin "bu denli büyük acılara ve yıkımlara çare olamayacaksanız neden varsınız? Bu kadar felsefe, bilim ve inanç birikiminden sonra kitaplar acılara son veremiyorsa yok olmalıdır" diye tavrını ortaya koyar. Tavrı insanın kıyımı ve doğanın yıkımını engelleyemeyen başta tüm batı felsefesi ve pozitivizmi olmak üzere tüm inançlara yöneliktir. Aslında Nietzsche gibi kapitalist moderniteye karşı 'delirme' sınırındadır. Çaresizce olsa da soykırımlar ve savaşlar gerçeğini ahlaki olarak protesto etmiştir.

Bundan 150 yıl kadar önce Marks "İnsana dair olan hiçbir şey bana yabancı değildir" derken elinde yalnızca üretici ve tüketici olarak tarif ettiği bir insan vardı. Yine meta'ya yani şeye ilişkin değerlendirmeleri de oldukça yerindeydi ve sanayi toplumunun gözüyle emeğe yoğun göndermeler içeriyordu. Ancak günümüzde kapitalizmle birlikte meta da insan da değişim yaşadı. Bu değişim tarihsel materyalizmin aksine ileriye değil daha da gerilere doğru bir değişimdir. İnsan kapitalizmle birlikte yeniden tanımlanmaya muhtaçtır. Kapitalizm toplumsallaşmış insana anti-insanla saldırmıştır. Liberal ideolojiyle toplumsallaşmadan intikam almanın adıdır. Yani kapitalizmde insan; erdemleri, ahlaki, etik ve estetik değerleriyle alt edilerek kullanım aracına dönüştürülmüştür.

Şeyleşmedir bu. Şey metadır ve insanın ürettiği metanın(malın) bizzat kendisi haline gelişi, bir başka deyişle araçsallaşmasını kasteden bir dönüşümdür. Marks şeyleşmeyi yabancılaşma olarak tarif eder. Günümüzde meta tapıncı ve tüketime olan bağımlılık bir hastalık haline gelmiştir. İnsan ürettiği şeye karşı böylesine çılgınca bir zaafla saldırıyorsa, kendisi de metanın metası haline gelmiştir. Bu nedenle de anlamın ölümü dediğimiz problem hiç de soyut bir durum değildir. Anlamın ölümü, insanın anlamdan giderek tümüyle ayrılması, şeyleşmesi demektir. Toplum ve birey olarak İnsanın anlamdan(manâdan) uzaklaşması, bireysel ve toplumsal etkinliğini ilerletmek bir yana son derece donanımlı bir varlık olan insanı en âtıl hale getirmektir. Sonuçlar üzerinden bir çözümleme yapacak olsaydık sadece tüm gerçekliğiyle kapitalizmin finans-kapital, ulus-devlet ve endüstriyalizmle olan kapkara gerçeğini açımlamak yeterli olurdu. Ancak düşünsel olarak anlamsız yaşamak, bir başka deyişle Pozitivizmle rehin

alınmak(demir kafese kapatılan insan) tüm ahlaki melekelerini yitirmek ve hızla hayvanlaşmaya gelip dayanmış olmakla özdeştir. Ya da tersten şu soruyu sormak gerekebilir: İnsana dair metafizik olmayan bir değer var mı? Nietzsche "Önemli olan metafizik yapmak değil, iyi metafizik yapmaktır" demiştir bunun için. O halde moral değerleri ya da manevi kültür olmaksızın insan kuşkusuz en fakir varlık olurdu. Çağımızda kapitalist yaşamın ve ona dayalı liberal ideolojinin insanlığa yaptığı katkı onu tür olarak böylesine en fakir ve atıl varlıklara dönüştürmektir. Adeta ek uzuv takmıştır ona. Bir organizmanın doğal gelişiminden saptırılması ona ek yapmaya kalkmaktır. Tıpkı günümüzde gen teknolojileriyle söz gelimi kırmızı güllerin mavi renkli güllere dönüşümü gibi kapitalizm insana ek yaparak insanın dokusuyla oynamaktadır. İnsan kapitalizmde mutsuz, yoksul ve doyumsuzdur. Bu nedenle kapitalist pazarda bulduğu bir yığın şeyle (takı, aksesuar, ev eşyası, giyim ve bakım malzemeleri gibi) avunmakta, teselli bulmaktadır. Yine böylesine çılgınca alkol tüketimi ve her üç kişiden birinin kullandığı uyuşturucunun yaygınlığı bunu kanıtlamaktadır. Çözümsüz toplumlar çaresizce 'şeylerde' teselli ararlar.

Metanın hegemonyası bireyi oyalamaktadır. Onu özgürleşmekten ve kendi hakikatine merak duymaktan alıkoymaktadır. Teknolojik-bilişsel çılgınlıkla görünmeyenin, görselliği olmayanın yok sayıldığı bir dünyada, o sihirli halenin içine (görsel dünyaya)girmek ister. Aslında tüm yetenekleriyle köreltildiği için kendisini bir hiç gibi hissetmektedir. Bu nedenle de görünür olmak ona var olduğunu hatırlatır. Görünür olmak arzusu bir yetenek ve farklılık gerektirmez. Birey olarak gösteri toplumunun karşısında olmayı zaten bir 'yetenek' olarak görür. Yapayalnız ve çaresiz olduğu için teknolojik cihazlar, çok amaçlı, akıllı telefonlar ve sanal dünyanın olağanüstü cazibesi onu avutmaktadır. Kullanım amacından saparak oyuncağa dönüşen teknolojik cihazlar teselli araçlarıdır. Kapitalizm her "bireyin" bir akıllı telefon edinmesini 'sağlayarak' nasıl mutlu ve özgür bireyler olduklarını hissettirir! Tüm bu uygulamalarla kapitalizmin aklı toplumun ortak aklını alt eder. Bu nedenle kapitalizm akıl dışı akılcılıktır.

Sosyal bilimciler anlamla ve daha özelde tanrıyla yeni bir buluşma gerçekleştirmeyi henüz denememişlerdir. Sosyal bilimlerin günümüzde böylesi bir derdi yoktur. Sonuçta anlam ve toplumla ilgilenen ve bunun için günümüzün zigguratları olan akademilerden maaş alarak yaşayan toplum bilimciler bir çatışma ve kaos alanı olan Tanrı ve Din konularına yaklaşmaktan akademik saygınlıkları zedelenir endişesiyle uzak durmaktadırlar. Din sorunu hep çetrefillidir ve bu nedenle böylesine riskli bir konuda görüş belirtmek oldukça zordur. Dini reddetme ve küçümseme üzerine kurulu sosyal bilim dünyası onu yeniden ele alma cesaretini gösteremiyor. Din, teoloji ve inançlar konusunu sosyolojik olarak derinliğine tartışmak ve yeni bir başlangıç yapmak kendi varlığını inkâr etmek olur. Bu, akademik kariyerlerin tümüyle değişmesi anlamına gelebilir. Oysa din gibi komple bir olguyu ve tanrı gibi büyük bir anlamlandırmayı tartışmamak, onun toplum üzerindeki etkisiyle ilgilenmemek oldukça sorumsuz ve bir o kadar da korkakça bir tutumdur. Hep ardılları olduklarını söyledikleri Rönesans aydınlarının büyük hakikat arayışçılığına ihanet etmektir.

Yazımızın konusu özetle insana dair en temel hakikatlerin başında gelen inanç olgusunun ölümü olduğu için, insanın nasıl anlamdan ve maneviyattan soyutlandığını tartışmaktır. Kapitalist modernite yaşam değil ölüm sistemidir. Tür olarak insanın maddi ölümü,(kitlesel yok ediliş ve soykırımlar) anlamın ve inancın ölümüyle gerçekleşmiştir. Günümüzde insanın en büyük sorunu var olmaya ilişkin kapitalizmle olan bu yıkıcı ilişkisidir. Değerlerinden koparılmak ve biyolojik bir varlık derekesine düşürülmek, insan için dayanılmaz ve yok edicidir. O halde insanlık kapitalizmi bünyesel olarak reddetmelidir. Günümüzde pek çok kesim ve düşünür de bu tespiti yapmaktadır. Kapitalizmden sözlü olarak duyulan 'nefret' öylesine bir yaygınlık kazandı ki, 1 Mayıs'ı yasaklayan ve dünyada işçi ölümlerinin en fazla yaşandığı ülkelerden olan Türkiye başbakanı R. Tayyip Erdoğan bile Avrupa'daki bir konuşmasında kapitalizmi eleştirmişti. Bu söylem bir moda halini almış gibidir. Ancak yine de günümüz toplumları için Keynes'in "Kapitalizmden hepimiz nefret ediyoruz, ama onunla nasıl baş edeceğimizi bilen yok" umutsuzluğu büyük oranda geçerliliğini kaybetmiştir. Kürt halk önderi Abdullah Öcalan bir umuttur. Hem ortaya koyduğu ideolojik-politik, felsefi çözümlerle düşünür olarak, hem de Kürdistan halk özgürlük hareketinin sosyalist önderi olarak bir umuttur. En son 1 Mayıs ve Demokratik İslam Kongresine gönderdiği mesajlarında yaptığı değerlendirmelerde ahlaki-politik topluma, demokrasiye, özgürleşmeye ve sosyalizme giden yola işaret etmesi bu gerçeği göstermektedir.

Bilimcilik ve Dincilik Karşısında Din ve Bilimin Barışı

Muhammed Cihad Ebrari

İslam ve özü barış olan tüm dinler bilimi hayatı anlamlandırmak için esas alır. Akıl etme, düşünme, sorgulama, kıyaslama, deneme-yanılma, test etme, gözlem kısacası gerçek için bilimsel yöntemlere yönlendirme kutsal kitaplarda en çok vurgulanan esaslardır. Akıl eden-düşünen insanla beraber dinin ve bilimin tarihi başlar. Özü anlama, bilme ve hayatı anlamlandırma çabaları olan din ve bilim, iktidarla insanı iç ve dış doğasından koparan araçlar halini almış; din ve bilimin kardeşliği düşmanlığa dönüştürülmüştür. Oysa din bilimseldir, inanç ilk bilimsel çaba sonucu edimidir.

'Müslim-Müslüman'barışı yaşayan ve yaşatan demektir. 'İslam' ve 'Müslim' şekilsel, markasal, metinsel değil anlamsal isimlerdir

İslam sanıldığı gibi 'teslimiyet' değil kelimenin tam ve tüm anlamıyla 'barış, barış hareketi' demektir. İnanç bilinçle mümkündür, sorgulanmadan bilinçsizce 'inanılan' ve kabul edilen şey, barışık olunan değil teslim olunandır, saygı sevgi duyulan, sorumluluk hissedilen değil korkulandır. 'Teslim olmak' İslam değil 'istislam', teslim olan da 'müslim' değil 'müsteslim'dir ki, 'müsteslim'lik Kuran'da 'cehennemlik' bir tavır olarak geçer, yerilir, 'şirk'in belirtisidir. 'Müslim-Müslüman'barışı yaşayan ve yaşatan demektir. 'İslam' ve 'Müslim' şekilsel, markasal, metinsel değil anlamsal isimlerdir. Dinin esasında özel isme, dilci aktarıma yer yoktur. Dinin tüm kavramları –din, Allah ve isimleri, kafir, müşrik, müfsit, münafık, ahlak, takva v.d.- yorumsal devrimle özüyle kavuşturulmalıdır. Zira bu tarihi yanılgı egemen 'İslam'ın en büyük zehiri olmuş dinin her zerresine olumsuz olarak etki etmiş ve hemen her konuda ters yaklaşıma sebep olmuş, bahane edilmiş ve ortaya kan, talan, zulüm ve sefaletle dolu bir İslam tarihi bırakmıştır. Özce; inanç barışıklık hallerinden bir haldir ve evrenle barış ilişkileri içerisinde yeri önemlidir.

İnanç akıl etmenin, bilimsel çabanın meyvesidir, aklın devre dışı olduğu kabul, inanç değil dogmadır, teslimiyettir. Mesela Tanrı'ya inanmak, varlığını, insanı, toplumu, doğayı, yaşamı çözmeye, anlamlandırmaya çalışan düşünürün, evrenin bilinçli bir işleyiş içinde olduğunu (buna artık inanılmıyor, biliniyor), yaşamın bir amaca mebnî olduğunu, niteliğini duyularıyla bilemediği ama aklen aşkın, bilinçli bir varlığın/canın olmazsa olmaz olarak kabul edimidir. Bu edim insana, topluma, doğaya karşı ilişkide kendini bariz şekilde belli eder, hayata dair her konuda bir temel, bir perspektif inşa eder. Yani insan-tanrı arasında olup biten, inandım-inanmadım meselesi değildir. Dinden de özgün bir alandır inanç. (Ateist tartışmalarda inanç ele alınırken dinlerin ve dinlerin tanrılarının konu edilmesi temel yanlışlardandır, bilimsel değil kolaycıdır.) Maddeci, bilimci, olgucu yaklaşımın, insanları robot, geri kalanı tüketilebilir-işlenebilir meta görüp, bir ekonomik modelle hayatın tüm sorunlarını çözümleme iddiası ya da kapitalizmi derinlemesine çözemeden basit bir ekonomi model olarak ele alınması şaşılacak bir durum değildir. İnsanı, toplumu, doğayı nesne gibi gören bakış açısı reddedilmeden geçmişte ve günümüzde yaşanan felaketlere çözüm geliştirilmesi, özle, insanla, toplumla, doğayla, evrenle barışın inşa edilmesi olanaksızdır. Zira mülkiyetçiliğin, erkek egemenliğinin, iktidarcılığın, kabileceğin, milliyetçi-

liğin ana besinlerinden olan bu yaklaşımın günümüz sorunlarındaki sorumluluk payı hiç de az değildir.

Sermaye-sömürü düzeni kapitalizmle başlamaz. Binlerce yıllık tarihe sahip, Arapçası 'şirk' olan, karşı din ile kendini sürekli sağlamlaştıran bu düzenin en belalı düşmanları peygamberler ve yoldaşları olmuştur. İktidarın, elit, burjuva, muhafazakâr, 'inançlı' egemen takımın karşısında binlerce yıl peygamberler önderliğinde köleler, kadınlar, yoksullar, erdemliler isyan bayrağı çekmiş, barışa yürümüş, din ve karşı din tarihi yazılmıştır. Genel pratiğiyle özü taban tabana ters düşmüş, darbeye uğramış olsa da sesi susturulamamış ve böylece doğal dini yaklaşım ve ilahi öğretiler, evrensel barışın ihtiyaç duyduğu perspektifin oluşmasında, oluşturulmasında tarihsel en büyük katkıyı sunmuştur. Ancak bilimin yoz yaklaşımı, bilimcilik ve dinin tahrif edilmiş yaklaşımı ve dincilik yani iki aynı putperestlik, insanlığı din-bilim kutuplaşmasına itmiştir. Dini karşı-dine dönüştüren de, bilimi bilimciliğe hapseden de iktidarlaşmadır, Arapça tabirle müstekbirleşme, mustağnileşmedir.

(Nasıl ki akıl edilmeden, sorgulanmadan, bilinçsizse 'inanılan' ve tapınak dininin tapmaktan başka bir şeye yaramayan ve birçok alt-tanrılar yaratan tanrısı put oluyorsa, aynı şekilde tarih ve toplum üstü olguculuk-duyumculuk olan bilimcilik de putperestliktir.) Bu bağlamda din ve bilim için öze dönüş, öze dönüş için de anlamsal-yorumsal devrim önemli bir ihtiyaçtır. İktidarlaşan her şey özünden ve özgürlüğünden kopar, zararlı hale gelir, en güzeller en çirkin olur.

Allah yolunun öncüleri, giyim-kuşamı, yemesi içmesi gezmesi, oturup kalkmasıyla tamamen sıradan insanlardan biriyken; iktidarlaşmış, devletleşmiş dinin yani şeytanın adamları, halktan farklı giyim kuşamı, şatafatlı-yaldızlı-büyülü sözleri, yapmacık hareketleri, halktan üstün, seçkin tavırları ve söylemlerindeki 'din dili' dilciliği ile kendini hemen belli eder. Aynı şekilde Allah'ın evleri sadeliği, mütevaziliği, sosyal, kültürel, politik konumlanması, mimarisiyle tam bir halkın eviyken, iktidarın, devletin dininin yani şirkin, şeytanın tapınakları ev değildir. Evden çok daha üstündür, halk içinde istediği gibi davranamaz, konuşamaz, içinde belirli tiyatral tapınmalar ve iktidarın sözü vardır. Anadil değil din dilciliği vardır, mimarisi halkın evlerinden farklı, büyük, şatafatlı, görkemli, cezbedicidir. Benzer yüzlerce önemli örnekler verilebilir, bilim ve bilimcilik arasında da işte böyle farklılıklar vardır. Din ne kadar iktidarlaştırılarak sermaye düzeninin en güçlü dayanağı haline getirilmişse, bilim de iktidarlaştırılarak bu düzenin en güçlü dayanaklarından biri olmuştur. Öyle ki, anti-kapitalist mücadele bile bilimcilikle yoğrulmuştur. Bilimcilikten kopmayan anti-kapitalist hareket kapitalizme dolaylı destek sunmuştur. Kadını dinciliğin, törenin, erkek egemenliğinin baskılarından kurtarmak isteyen batı radikal feminizminin kadını kapitalist moderniteye sunması gibi. Ya da aynen dinciliğe karşı mücadele ettiklerini sananların dinciliğin beslendiği kaynaklarla halkçılık, yerellik adına bağını koparmaması ve dolayısıyla karşı dinin hizmetinde olmaları gibi. Peygamberler elitist ve konformist (kolaycı-üstten ve korkularına halkı bahane eden) değildir. Halk adına üsttenciliğe, yukarıdan söylem ve eyleme karşı aşağıdan söylem ve eylem içindedir. 'Aşağının' sesi Allah'ın sesidir. İktidara karşı ilahi çözüm iktidar olmak değildir, amaç başarmak da değildir, sorumluluğu yerine getirmektir. Sosyo-kültürel yaşantı da toplumla beraberdir ancak halkı eleştirilemez, sorumlu tutulamaz görmez, tek bir kalıba sokmaz (elitistler de, konformistler de, kariyeristler de halktandır). Kur' anın pek çok ayeti toplumları eleştirir, sorumlu tutar, itham eder, tavır alır, doğru ve yanlış, gerçek ve yalan konusunda tavizsiz, açık ve nettir. Ben/biz biliriz kibrine karşı mücadele verir, bildiklerine 'biliyorum' demekten, çözümlediklerini, şahitliklerini bildirmekten, 'bilmiyorsunuz' demekten imtina ettirmez. Firavun ve işbirlikçilerini itham eden ilahi söylem bu bezirgân saltanatını gerçeklerden yüz çevirme pahasına tercih eden kitleye de sözünü esirgemez, 'müstahaksınız' der. Benciliğe/bizciliğe karşı olunur ama benliğe/bizliğe kör kalınmaz,önder önderdir, bilge bilgedir, bilgin bilgindir, usta ustadır. Tüm bunlar 'aşağı'nın saflarını sıklaştırır, bağları güçlendirir, zaten amaç 'büyük iş yapmak', 'başarmak', zafer elde etmek değildir. Barış, barış yolunun kendisidir, sevgi ve sorumluluktan başka bir azığı olmayanların amacı sürekli bu yolun yolcusu olmaktır.

Elitizm karşıtlığını kalkan bilen konformizme kaymış tavırda halkçılık, yerellik adına yerele ve toplumun özüne yabancı eylemler ve söylemler hemen göze çarpar, gizli elitisttir. Aşağıyla beraber yaşamı örgütleme yerine, arada bir dayanışma babından tehlikesiz olan 'aşağıya' ziyaretler dışında yaptıkları, sadece orta sınıftan aşağı ve yukarıyı kendilerince çözümlemektir. (Bu aslında her kesimde görülen orta-sınıfçı hastalıktır.) Mesela dincilik kökü dışarıda, sosyo-kültürü ezip geçen ve anadili sönümlendiren yayılmacı milliyetçi akımın ideolojisi olduğu halde popülistçe sahiplenir, uyum sağlanır, güzelleştirmelere başvurulur. Muhafazakâr orta-sınıfta farklılık hazzını yaşamak için popüler olabilirliği yüksek, bedeli olmayan ya da az olan birkaç kaba yaklaşımın popülist eleştirisinden geri durulmaz. Toplumsal gerçekliği olmadığı halde 'aşağının' değil sadece muha-

fazakar orta sınıfı halk ve yerli olarak gören, yaşadıkları toplumun ve dünyanın başka tüm gerçeklerine kör olan 'entelektüel'ler, ana dillerinde karşılığı var ve daha anlaşılır olduğu halde sık sık 'din dili'ne (bu sözcükleri kullananların tümünü itham etmek istemem ama misal vermek gerekirse; mesela Müslüman Türklerse 'oy' yerine 'rey' demeyi, 'saygıdeğer' yerine 'muhterem'i, 'adı geçen, anılan' yerine 'mezkur'u, 'bilim' yerine 'ilim'i tercih ederler. Daha İslami ve bilgili konuşmuş olurlar. Bilimsel terimlerin kullanımında da yine yabancı olan makbuldur) başvurur. Bu daha cazibeli yapmacık söylemler bilmişlik, halkçılık gösterisidir ve asıl yerelden, özden, kökten kopmak budur. Bunun (doğal) dinde yeri yoktur, (yapay)karşı dindendir. Aydınlanmacılığın bilimsel olmaması, karşı bilimden olması gibi. Aydınlanmacıların da dünyası seküler orta sınıftan ibarettir. Aydınlanmacılıktan çıkabilecek halkçılık ne ise iktidarlaşmış dinden de çıkabilecek halkçılık odur, sadık kalabilecekleri tek şey popüler olan, olabilen şeydir ama gerçeğe asla sadık kalmazlar.

Kuşatıcı ve bütünsel olmayan bir barış, barış değildir. Mikrodan makroya bir bütünlük ve aitlik bilinciyle gerçek barış inşa edilebilir

Bilimcilik ve dincilik eril zihniyetin ürünüdür. Bilim adamları ve din adamları aynı şeye hizmet ederler. Aslında iktidarlaşmanın kendisi erkekçidir. Erkeğin iktidarı kadına 'sahip olabilmek'le eş değer olduğu gibi din ve bilim iktidarının da ilk hedefi kadın ve doğaya sahip olmak olmuştur. Dinci geleneğin tahakkümündeki kadın ve 'helal mal-doğa' ne kadar tutsaksa, bilimci modernitenin 'özgür kadını' ve fabrikaya çevirmek istediği 'mekanik tabiat' da o kadar tutsaktır. 'Ruh, anlam, can, mâna körü olan modern bilimin ve materyalist yaklaşımın çözümsüzlükleri, açmazları da kendini en çok kadın ve doğaya yaklaşımında belli eder. Din ve bilimin doğayla ilişkisinin temeli aynıdır; doğa bize değil biz doğaya aidiz. Aynı şekilde karşı dinin 'helal malımız doğa' ile karşı bilimin 'mekanik tabiat' yaklaşımı arasında hiçbir fark yoktur.

Evrenin döngüsel uyumunu, işleyişini göremeyen modern bilim 'ileri, ileri' diyerek bugün dönüp dolaşıp, doğanın tüm görünür maddi-bedeni yüzünün karşısında özünü oluşturan ruhu, canı, mânayı muhatap almak, görmek zorunda kalmıştır, kalmaktadır. Ve bu gerçekliklere kör kalınarak nelerin kaybedildiğinin farkına varılmıştır/varılmaktadır. Madde ve mâna ayrıştırılamayan, bölünemeyen bir bütündür. Farklılıkların hatta bazen çelişkilerin uyumu, yani evrendeki farklılıkların 'bir'lik düzenidir. Varlık maddi ve manevi birliğiyle varlıktır. Tarihte ana-kadınla varoluşunu anlamlandıran toplumsal düzenlerin temelinde ruhu tanıyan, canlı doğa anlayışının olması da tesadüf değildir.

Kuşatıcı ve bütünsel olmayan bir barış, barış değildir. Mikrodan makroya bir bütünlük ve aitlik bilinciyle gerçek barış inşa edilebilir. Varlığı maddeye, metaya indirgenen robot-insan, robot-doğa anlayışı kapitalizmin, endüstriyalizmin, erkek egemenliğinin şahlanmasında aktif rol oynamıştır. Mal-meta, mekanik muamelesi gören insan ve doğanın tüm değerleri acımasızca tüketilmekte, tüketildikçe tükenmektedir. Kapitalizmin canlıya özellikle de doğaya ve kadına dair paradigmasıyla anti-kapitalist harekete büyük ölçüde etki etmiş bu yaklaşımın paradigması özdeştir, aşılması gerekir. Materyalizme, bilimciliğe, ilericiliğe, aydınlanmacılığa sadık kalarak özgürlüğün esasına inebilmek çelişkiden ibaret olacaktır. Önce bu iktidar aygıtı prangalardan kurtulmak gerekir.

Tüm yönleriyle öze dönüşçü (hanif) olmak gerekmektedir. Öze (iç ve dış doğaya) dönüş, ekonomik modellerle değil, ahlaki-politik dönüşümle, ahlaki dönüşüm doğaya dönüşle ve doğaya dönüş ana-kadın toplumun inşasıyla mümkündür.

Sadece yeryüzü değil tüm bir evren döngü içerisindedir. Elektronlar döner, su, toprak döner, gezegenler ve galaksiler döner. Yaşamın sembolü ve yolu döngüdür. (Müslümanların anlamından tamamen kopardığı hac; özünde eşitlikçi doğal toplum amacından başka bir şey taşımayan, insanlığı bu döngüyle (tavaf) evrensel barışa, döngüye uyum sağlamayı hedef edinen bir eylemdir) Kadında biyolojik olarak bu döngü aylık kanamalarla, yaratıcı doğal yaşam akıntısına uyum haliyle belirgindir. Doğrusal akıl, mekanik akıldır, merkezcidir, duyumcudur, hep 'ileri' der, erkek doğrusal akıla daha çok yatkındır. Kadın döngüsel akıla yani doğanın, evrenin aklına yatkındır, çözümü yaşamın, doğanın içinde arar. 'İlericilik' le ilerlenemez.

Dinler yeryüzünü cennete/barış yurduna dönüştürenlere cennetlik, cehenneme dönüştürenlere cehennemlik der. Mesaj bu kadar basit ve nettir. Din de bilim de bu amaca mebni araçlardır. Kapitalist modernite karşısındaki güçler karşı din ve modern bilimle hesaplaşarak, din ve bilim hakikatininin bilinciyle oluşturulan yeni paradigmayı hep beraber sahiplenmeli, beraber geliştirmelidir.

İnsan Hakikat İlişkisi ve İnsan-ı Kamil Olma Gerçeği

Kemal Bülbül

Nesnenin, maddenin, olayın, olgunun görünen yanıyla yetinmeyip ondaki ayrıntıyı, gizi, gizemi yani hakikati aramak!... Günümüzün seküler, hümanist bakış açısı hakikat arayışını, insanı kâmil mertebesini ifade etmekte yavan kalacaktır. Konuyu kavramsal izahatlara boğmak! Mistisizm, Spiritüalizm gibi terimlerle konuyu izaha çalışmak, hakikatin kıvamındaki kutsi tadı vermeyebilir! Hakikatin izahatı, kadim zamanlarda insanüstü çabalar harcayarak, çile ve acı çekerek amaçladıkları kutsal değerlere ulaşanları anlamaya çalışmakla olabilir. Elbet de günümüzün Hak yolunda hakikati arayan mürşitleri, muhipleri, âşıkları, sadıkları var. Lakin iki durum arasındaki farkı görebilmek hakikatin farkına varmak olsa gerek. Hakikat arayıcısı için hümanizm aşılmış bir haldir. Zira Hak yolunda hakikati arayanlar kâinatı/Evreni, dünyayı, doğayı, insanı bir bütünlük içinde algılar. "Kâinatın aynasıyım/Madem ki ben bir insanım/Hakkın varlık deryasıyım/Madem ki ben bir insanım!" Diyen Hak Aşığı Daimi'nin deyişiyle kâinatı kendinde, kendini kâinatta görürler.

Kürt Halkına "Bunlar Zerdüşti!" diyen zihniyet ile Hak ve hakikat arayan âşıklara "Zındık, katli vaciptir!" diyen zihniyet arasında bir fark var mıdır?

Hakikat kavramsal olarak; Hak kökünden gelir, Hakkın bulunması, yansıması, dışa vurması, zuhur etmesi, gerçekleşmesi halidir. Hakikat arayışçısının özde aradığı şey hakkın kendisidir. Bu anlamda hak ve hakikat arayışı tarih boyunca zahmetlerin en büyüğü olmuştur. Bununla da kalmamış, arayış tartışmalara, ayrışmalara ve hatta çatışmalara yol açmıştır. İşlemeye çalıştığımız konu itibarıyla kimileri "Hak ve hakikat bulunmaz, ulaşılmazdır!" demiş, kimileri "Hak ve hakikat aranıp bulunacak, ulaşılacak bir durumdur!" demiş, kimileri de bunu eyleme dökerek "Hak ve hakikat sende mevcuttur, dışarıda arama!" demiş ve hakkı, hakikati kendinde aramıştır.

Bu üç farklı görüş, inançsal olarak "Tanrı, Allah, Hak" kavramlarına yüklenen anlam üzerinden irdelenebilir. Doğal toplumlarda "Tanrı" maddi, manevi bir varlık olarak insana göre dışsal, uzakta, ötede olandı. İnsanın ondan beklentisi tapınma yoluyla beklentilerini elde etmekti. Bu anlamda "Tanrı" dışsal dünyada görülüp dokunulabilen, hissedip beş duyu ile algılanabilen konumdaydı. "Allah" Devletli toplumların "Tanrı" yerine ikame ettiği manevi bir varlık olarak "Tanımdan münezzeh, her türlü sıfattan azade, ezeli ve ebedi olan, insanın duyuları ile algılayamayacağı uhrevi" bir haldeydi. "Tanrı" doğal toplumların yaşamı, evreni, dünyayı ve varlığı açıklama veya açıklayamama ihtiyacından doğmuş inançsal bir gerçekliktir. "Allah" ise semavi dinlerin oluşumuyla birlikte "peygamberlik, nebilik, resullük" makamının hakikati insana tarif biçimidir. Belki de insan tarifi böyle anlamış ya da böyle anlamak istemiştir. "Tanrı, Allah, Hak" ile insan arasındaki ilişki derin bir farkındalık halini gerektiren duygusal, düşünsel, kültürel, felsefi hatta siyasi bir süreçtir. Bu sürecin tartışmalı, çekişmeli ve çatışmalı olması da son derece doğaldır. Çünkü ifade etmeye çalıştığımız üç algı biçimi üç farklı anlayışa aittir. Bu anlayışlardan birincisi doğal toplumlardan krallıklara, devletleşmeye, ezen ezilen ilişkisinin oluşum sürecine aittir. İkincisi, krallıkların ve imparatorlukların dinleri kontrol altına alıp kendi varlıklarına dayanak yaptık-

ları sürecin ürünüdür. Üçüncüsü ise her iki duruma itiraz eden, aykırı insanın ortaya çıkış sürecidir.

Ancak üçüncü anlayış, yani hak ve hakikatin ulaşılabilir olması durumu da kendi içinde ikiye ayrılır. Bunlardan birincisi "Vahdet-i vücut" mevcudun, vücudun, insanın Hak ile buluşup, bir ve tek olabileceğini ifade eder. İkincisi "Vahdet-i mevcut" Hakkın insanda olduğunu dolayısıyla insanın Hakkı dışarıda arayacağına kendisinde araması gerektiğini ifade eder. Modern zaman düşünürleri, araştırmacıları bu duruma "panteizm" veya "kamutanrıcılık" derler. Vahdet-i vücut veya Vahdet-i mevcut yerleşik, alışılagelen inanç ve yaratıcı tanımlarının dışında, ötesinde çok çok üstünde yer alan, derin ve geniş, felsefeye dayanan bir eylem biçimidir. Ki zamane âlimleri (Düşünürler) bu duruma "Aşkınlık, aşkın olma hali" der. Bundan olacak Vahdet-i vücut ve Vahdet-i mevcut anlayışına haiz kişiler eskiden "Rafizî, yoldan çıkmış, zındık" diye adlandırılırdı. Şimdilerde bu kavramlar itici, ötekileştirici bulunduğundan yerine "Heterodoks" kavramı kullanılmaktadır. Yunancada, farklı anlamına gelen "Heteros" ile "Öğreti, düşünce" anlamına gelen doxa sözcüklerinin birleşiminden oluşur ve "Ana akımdan sapmış" anlamına gelir. Bir Hak ve hakikat arayışçısı "Ana akımdan sapmış, yoldan çıkmış!" ise hakikat arayıcısını "Sapık" diye suçlayanların savunduğu şey ne ola ki? Yunancada Orthos "Doğru" ile doxa "Düşünce, öğreti" sözcüklerinin birleşiminden oluşan Ortodoksluk/Ortodokslardır. Ortodoks, mutlak sahih, doğru, doğruluğu mutlak, tartışmasız olan ve kendini böyle kabul edip farklı olanı "Sapıklık, sapkınlık" ile suçlayan, egemen anlayıştır. Ortodoks kavramı inançsal olarak Hıristiyanlıktan gelen, Hıristiyan dinine ait bir mezhebin adı olsa da (Hıristiyanlık tarihinde Ortodoks, Katolik ayrışmasındaki çatışmalardan dolayı) yaygın olarak katı merkeziyetçiliği, farklı olanı inkâr etmeyi tasvir ve tarif anlamında kullanılmaktadır.

Batılı dünyada Ortodoks ile heterodoks… Doğulu dünyada dindar/ehli iman ile zındık, mülhit, sapkın… Çatışması sür git devam etmiştir. Kim haklı? Kim haksızdı? Konuyu açımlamak için sorulan sorunun kökünde bile Hak kavramı var ise sorunun cevabı içindedir! Kısaca "Dindar, zındık" kavramlarına da konumuz bağlamında bir açıklık getirmek isteriz. Zındık kavramı, "Zendikiler" diye tabir edilen Zerdüşt'ün kitabı Zend Avesta'ya inanlar için kullanılan bir sıfat iken Ortodoks/Dindar İslam'ın hâkimiyeti ile "Sapkınlık, yoldan çıkmışlık" anlamında kullanılmaya başlanmış ve giderek "Zındık" sözcüğüne dönüşmüştür. Kendine "Dindar" olup, farklı olana dinsiz ve sapkın demek bu günün sahte dindarlarında da görülmüyor mu? Hak, hakikat, eşitlik ve özgürlük mücadelesi veren ve sosyal, siyasal, sanatsal, kültürel bir aydınlanma hareketi yaratan Kürt Halkına "Bunlar Zerdüşti!" diyen zihniyet ile Hak ve hakikat arayan âşıklara "Zındık, katli vaciptir!" diyen zihniyet arasında bir fark var mıdır? Kadim zamanlarda, hakikat arayıcısı için Zend Avesta'ya atıfta bulunarak "Zındık" denmesi, hakikat arayıcıların Zerdüş'tün yolunda gittiklerine hakikatli bir delildir!

İnsan, hakikat ilişkisinde insan-ı kâmil olma durumu mevcut verilerle edinilebilecek bir durum değildir. Bu bağlamda, hakikat arayıcısının aradığı şey zahiri, yani çabasız, emeksiz görülebilen nesnel bir durum da değildir. Nesnenin yani bireyin yani hakikat arayıcısının, aradığı şeyi bulması için mevcudu aşan bir eylem gerekmektedir. Hakikat aşığı beş duyusunu sıradan insanlardan daha etkin kullanmak zorundadır! Bununla da yetinmez, beş duyuya sezgi, algı, farkındalık ve idraki de ekler. Kendinde mevcut olan ama farkında olmadığı, kullanamadığı meziyetlerine ulaşmak için etkin, faal ve yorucu bir eylem başlatır. Bu eylemin adı "Kendini bilmektir!" Kazak Abdal "Şu âdem dedikleri/ Ayak ile baş değil/ Âdem manaya derler/ Suret ile kaş değil!" derken insanın anlam ve hakikat arayışını çarpıcı bir şekilde vurgulamaktadır. İnançsal durumdan mürekkep olmayıp aynı zamanda dönemin egemen zihniyetine bir tavır olması bakımından hakikati arayan insan-i kâmil bir siyasi figürdür. Dinlerin teolojik tarifini ve uygulamasını aşan teosofik bakış açısıyla eyleme geçen hakikat arayıcısının ilk eylemi kendine karşıdır! Zahiri gören, anlayan ve aşan aşığın işi, arayışı ve menzili batındadır. Araştırmacıların, âlimlerin ortak mutabakatla hakikat arayıcılarına "Bâtıni" demesinin sebebi budur. Günümüzün akademik dünyasında "Ezoterizm" diye adlandırılan Bâtınilik, insanlık tarihi kadar kadim bir felsefi disiplindir. Sırrı Hakikate erenlerin dilinde eylemin sistematiği mertebelere ayrılmıştır. Sırra vakıf olup hakikatle yüzleşmek için geçilecek "Kapılar" vardır. Hakikate ulaşmak için "Şeriat, tarikat, marifet" kapılarını geçebilmek gerekir. Hakikatin mürşitleri şeriatı "İçtimai, ameli bilgi" tarikatı ise "Yol, Yola girmek" olarak telakki ederler. "Yol" Hakka ve hakikate gidişte izlenen uygulamalar bütünüdür. Ancak "Yol" çetindir, çilelidir, aşılması çok zor etaplarla doludur! Bu nedenle mürşitler/yol ehli, yola girmeye talip olanlara uyarı anlamında "Gelme gelme, dönme dönme!" deyip "Demirden leblebi, ateşten gömlek!" tabir ettikleri öğütleri dile getirirler! Geleceksen zorluğu bil de gel, yoksa gelme! Geldiysen, yoldan dönülmez, yolun menzili Hak ile Hak olmaktır! Yol uğruna aşka susayıp, serden geçmeden, aşkın deminden tadıp esrik olmadan, Hakkın nur cemaliyle yüzleşmek için candan geçmeden

hakikate vasıl olmak ne mümkün?... Bu hale yol diliyle "İlm-el Yakin" olmak denir. İlmi, bilgiyi tahsil etmek, hakkı ve hakikati bilgiyle algılama halidir. Celalettin Rumi'nin, bir muhibbini kaynayan kazanın altındaki ateşe elini sokmuş karıştırırken görünce "Yanacaksın can!" diye uyardığı, Muhibbin, "Aşk ateşiyle yananlara aş ateşi neyler ki mürşidim!" dediği rivayet olunur!

Şeriatı aşıp, tarikata girenler için ulaşılması gereken kapı arifliktir. Hangi sözcük, hangi cümle arifi ve arifin tanık olduğu hazineyi tarif edebilir ki? Ariflik mertebesine ulaşmak için bakmak, görmek, tanık olmak yani Vahdet-i Şuhud'a ulaşmak "Varlığın birliğine" şahit olmak gerekir. Kendisine, kendisinde olanlara ve içinde bulunduğu, yaşam ortamını paylaştığı varlıklara şahit olmak gerekir. Bu şahit olma

Yunus Emre "Dört kitabın manasın/ Okudum ezber ettim/ Aşka gelince gördüm/ Bir uzun hece imiş!" deyişiyle aşkın, hakkın ve hakikatin kitaplara sığmayacağını ne de yalın biçimde ifade etmiştir!

hali nesneyi, maddeyi, varlığı görsel olarak görüp algılamaktan ibaret değildir. Onun fakına varmak, onu kendisinde, kendisini onda görmek, "Varlığın birliğinde" anlam derinliğine ulaşmaktır. Halik ile mahlûku bir görme, Halikin, mahlûkta zuhur ettiğini görme halidir. Kibrini eritmek, içinde bir ur gibi duran kendini beğenmişlik halini yenmek, kendisinde yok etmektir. Zira cümle mevcudatın parçası iken kendini cümle mevcudattan üstün görmek cehalet halidir! Tevazu haline ermek, Şahı Merdan Ali'nin deyişiyle "Ne kadar yücelik aradımsa tevazuda buldum!" gerçeğini idrak etmektir. Arif için aşılması gereken etaplardan biri de Vahdet-i Kusuddur. Varlıklar aynı özden, Haktan gelip hakka döner. Bakıp gördüğün hakkın tecellisinden başka şey değildir. Kâinat suret-i haktandır, insan ise suret-i hakkın canda tecelli etmesidir. Kâinattaki her mevcudatın canı vardır! Hak dışarıda, bilinmez bir yerde, uhrevi âlemde değil! Sende tecelli eden Hakka vakıf mısın? Değilsen, farkında ol! Hak sende, neden kendinde aramıyorsun? Arif-i Mürşidan bu hale "Ayn-el Yakin" derdi. Görmek, nesnenin ötesine varmak, gözündeki perdeyi yırtmak, aradan perdeyi kaldırmaktır bu halin tecellisi. İşte bütün bu soruların yarattığı acı, ıstırap, çırpınış ve çekilen çile muhibbi, aşığı, sadığı eritir bir kaba akıtır. Bu kap Hakikat kabıdır. Ucu bucağı, başı sonu, dibi, derinliği bilinmez bir ummandır! Aşk ile hakikati arayanlar ummana erdiklerinde içsinler mi? Uçsunlar mı? Kulaç atıp yüzsünler mi? Dalgıç olup nicedir aradıkları inci tanesini bulmak için dalsınlar mı? Bilemezler…?! Bir garip müşkülat halidir bu! Kendisindeki ummandan geçip hakikat ummanına ulaşmıştır! Marac'al Bahreyn, iki deniz, iki umman bir olmuştur!

"Ondan başka bir şey yok! Her şey O dur!" O zaman neden Onu dışarıda arıyorsun ki? O'na ulaşmak için Onu arayacağın en yakın mekân sensin, vücudun, mevcudun, mevcudunda çalkalanan deryadır! Bu deryanın sahiline ulaşmak, esintisini hissetmek, dalgalarını görmek hakikate tanık olma hali yani Vahdet-i Vücut halidir.

Kendisine, benliğine, kibrine, nefsine karşı eyleme geçen hakikat arayıcısı için, ibadet şekli bir durumdur. Onun şekil ve görüntüyle işi olmaz! Hünkâr Hacıbektaş'ın deyimiyle "Her ne arar isen kendinde ara!" mertebesine nail olmuştur. Lakin bu sürece gelene kadar ona ışık olabilecek, yol gösterebilecek, güç verip yönlendirecek birine ihtiyacı vardır. Bu yol gösterici "İnisiyatör, üstat" yani mürşittir. Mürşidi olmayanın ışığı olmaz! Günümüz tabiri ile mürşit, muhip için hekim, sosyolog, psikolog, öğretmen, yoldaş, sırdaş, haldaş görevini üslenir. Onu keşfeden, eğiten, olgunlaştıran, yola sokan, koruyan, gözeten, pişiren ve tüm bu görevleri onun da edinmesi için canı gönülden çaba sarf eden kişidir. Muhip ilk haliyle çiğdir. Pişmesi hatta yanması gerekir. Mevlana Celalettin Rumi, Yunus Emre ve birçok hakikat ehlinin "Hamdım, yandım, piştim!" demesindeki esrar bundandır. "Kırklar ile yedik içtik!/ Kaynayıp sohbette coştuk./ Yetmiş yıl kürede piştik!/ Daha çiğsin yan dediler!" Yetmiş yıl kürede pişene "Daha çiğsin yan" deniyorsa hakikat lafla anlatılacak gibi değildir! Mürşit, muhibbi pişirir. Muhip, mürşit tarafından en ince detayına kadar gözetlenir ama kendisi bunun pek de farkında değildir. Vakti zamanı geldiğinde "Kendini bilmek!" için kendisiyle yüzleşmesi gerekecektir. Bu yüzleşmenin adı çiledir. Kürtçe ve Farsçada, kırk "Çıl" sözcüğünden üretilen "Çılle" kırk gün, kırk çıkarmak anlamındadır. Bir lokma, bir hırka ve bir testi su ile çilehaneye girilir! Oracıkta kendisinin yalın halinden başka kimsecikler yoktur. Bir bakıma üryandır! Hak âşıklarının "Üryan geldim ben de üryan giderim" deyişleri bu halin tasviridir. Hakikat arayıcısı Hakkın ve hakikatin yolunda üryandır. Zira o Haktan gelirken üryan gelmiş, ona dönerken yine üryan olmak durumundadır. Üryan olmanın maddi ve manevi boyutları vardır. Nefsanî hazların esaretinden kurtulmak, gönül kuşunu kafesten uçurmak manevi üryanlıktır. Maddi üryanlık ise türlü ziynet ve esvaplardan sıyrılmak "Bir lokma, bir hırka!" yet-

kinliğine ulaşmaktır. Büyük Kürt Hak Aşığı Baba Tahire Üryan (Hemedani) yaşamı, eylemi, söylemi ve deyişleriyle halkın dimağına nakş etmiş bir mürşidi kâmildir. Nefis ile mücadelesini bir dörtlükte şöyle anlatır; "Meğer aslan, kaplanmışsın ey gönül!/ Benimle savaştaymışsın ey gönül!/ Eğer gücüm yeterse kanını dökeceğim!/ Göreyim hangi renktesin ey gönül!" Hak ve hakikat âşıklarının dili manzum, şiirsel bir dildir. Kürdistan'ın Batıni felsefe tarihinde yadsınamaz bir yeri olan Hak Âşıklarından biri de Eli Heriri'dir. Eli Heriri bir nefesinde; "Aşk ateşin' görmek için/ Benle bir konuşun yeter!/ Aşk halini herkes bilsin!/ O haliyle hep zulmeder!" diye aşktan cevlan etmektedir! Hak aşığının manzumesi deyiş veya nefestir, dedik ya! Hak aşığı olmak, cinsi bir meziyet, erkeğe mahsus bir eylem değildir. Kürt Kadın Hak Aşığı Lıza Xanım; "Ey halden anlayan Hayder!/ Ne huzurum kaldı, ne takat, ne fer! Öğretiyi düşün, o en güzel sır!/ Asla anlamamalı kayıtsız cahiller!" derken "Cihanın nuru" Şahı Merdan Ali'yle yarenlik etmektedir.

"Yaşamı uğruna ölecek kadar sevmek!" Uğruna "Öldüğü" değerleri yaşayanlara sunmak, kendisi hak için hakka yürümeyi tercih etmek sırrı hakikate vasıl olmanın ta kendisidir!

Hakikat arayıcısının, insan-ı kâmil mertebesi arayan bir aşığın "Ölmeden ölmesi" gerekir. "Ölmeden ölmek" eylemi hakikate vasıl olmanın en zorlu etaplarındandır. Mürşidin huzuruna, hakkın divanına çıkabilmek için "ölmeden ölmek" benliği, kibri, nefsanî hazların esaretini yenmek gerekir. Çileyi dolduran muhip kendi hakikati ile yüzleşmenin tevazusuyla mürşidin huzurunda peymançe (Ana rahminde cenin halindeki bebeğin duruş vaziyetidir! İnsanın en saf, temiz halini temsil eder.) olur, dara durur! Muhip aşk ile serden geçip yanmış, ateş ile pişip kandilin şulesinden nurlanmış ise mürşidi ona el verir. İlm-el yakin, ayn-el yakin… Aşılmış, olunmuş ve Hak-el yakin etabına geçilmiştir. Sırlara, sırların sırrı, sırrı hakikate vasıl olmaya ermek üzeredir! Mürşidi, muhibbine vaziyetin makbulünce henüz göremediği, anlayamadığı sırları terennüm eder, gözünün perdesini, gönlünün örtüsünü iyice kaldırmaya çalışır. Göz perdesini yırtan, gönül örtüsünü açan sırların sırrına vakıf olan Ebul Mugis El-Hüseyin bin Mansur-Beyzavi (Hallacı Mansur) "İnsan küçük bir kâinat, kâinat büyük bir insandır." Diyordu. Hakikat deryasında sır olan Mansur'un nuruna pervane olanlar "O çok derine düştü, çünkü çok yükseğe uçmuştu!" dediler. Hakkın cisimde tecelli etmesinin her hali cisminde tecelli olan Hallacı Mansur en son ateş olup suda (Dicle Irmağında) sır oldu! Mürşidi ona "Mansur sırrı faş ediyorsun! Başına bir gelecek var!" dedikçe O, hakikati kör gözleri ve donuk gönülleriyle görüp anlamayanlara inat "Enel Hak" dedi. "Enel Hak" Hakkın Mansur'da tecelli etme, yansıma, zuhur etme, vücuda gelme, vücuttaki mevcudat ile buluşma haliydi. Yani Vahdet-i Mevcut idi.

Yunus Emre'nin "Canlar canını buldum/ Bu canım yağma olsun!/ Assı ziyadan geçtim/ Dükkânım yağma olsun!" dediğinde bulduğu "Canlar canı" Hak ve hakikat değil midir? Seyit Nesimi'nin uğruna "Yüzüldüğü" Pir Sultan Abdal'ın uğruna darda sır olduğu hakikatin cezbeden ışığı değil midir? Hakikatin kitabı yoktur! Hakikati okuyarak tahsil etmek isteyenler için Şems-i Tebrizi'nin Mevlana Celalettin Rumi'ye söylediği şu kıssa yol gösterici olsa gerekir. Şems, bir müderrisken bilgiyi ve hakikati kitaplarda arayan Celalettin'e "Kendini okumayanın kitap okuması beyhudedir! Kendini, kendindeki kitabı oku!" demiştir. Yunus Emre "Dört kitabın manasın/ Okudum ezber ettim/ Aşka gelince gördüm/ Bir uzun hece imiş!" deyişiyle aşkın, hakkın ve hakikatin kitaplara sığmayacağını ne de yalın biçimde ifade etmiştir!

Lakin dedik ya "Hakikat uhrevi âlemin bilinmez, bilinemez hali değildir!" Hakikat maddidir. Ancak her maddinin manası, mananın maddisidir! Bilmeye akıl, anlamaya izan, idrak etmeye yürek, ifade etmeye dil gerek. Bunun için de aşkın olmak, aşk için aşılması mümkün olmayanı aşmak gerek!

Hakikat arayışı, kendi çıkarları için bir inanç tarifi yapan ve herkesi buna inanmaya zorlayanların anlayacağı, cevaz vereceği bir durum değildir. Egemenin hakikatle sorunu, hakikat arayıcısının egemenle davası vardır. Egemenin dini ve inancı hâkimiyet üzerine bina edilmiş, hakikat aşığınınki adalet, merhamet ve kerametten oluşmuştur. Keramete uhrevi bir anlam yükleyenler bilmelidir ki; keramet insana veya herhangi bir canlıya, cana muhtaç olduğu şeyi vermektir. Bu anlamda izan ve idrak ile zulmü, baskıyı, sömürüyü, adaletsizliği görüp anlamayanların gözünü açmak, özgürlük ve eşitlik için mücadele etmelerini sağlamak keramet değilse nedir? İnsanlık tarihi hâkimiyet, ile adaletin çatışması değil midir? Onca hakikat aşığının egemenler tararından katledilmesinin sebebi adalet ile egemenliğin çatışmasındandır. Günümüzde her şeyi siyaset diliyle izah etmek rutin bir alışkanlık oldu. Oysa siyaset içinde olan ancak salt siyaset diliyle açıklayamayacağımız durumlar vardır. Zulmün katmerlisi tarafından kuşatı-

lan, izah edilemeyecek işkencelere tabi tutulan insanların sadece bedensel, düşünsel, ruhsal direnişle zalimi dize getirmeleri hakikatin insanüstü uğraşıyla tecellisidir. "Yaşamı uğruna ölecek kadar sevmek!" Uğruna "Öldüğü" değerleri yaşayanlara sunmak, kendisi hak için hakka yürümeyi tercih etmek sırrı hakikate vasıl olmanın ta kendisidir! Zulüm ve işkence karanlığının yaşamın her zerresine nüfuz ettiği zulmat âleminde ışık olmak, ışığı göstermek için bedenini ateşe vermek "Aşkın narına yanmak" değil midir? Kibir, riya, çıkar gözetmeksizin bedenini damla damla erimek salt siyaset diliyle açıklanabilir mi? Kör ve umarsız karanlık dehlizde kendine bir ışık yaratıp o ışığın peşinden pervaneler misali gitmek ve ışığın nuru ile bir olmak hakikate ermek olsa gerekir. Olmazı oldurmak, bilmezi bildirmek, acıyı dindirmek, kuşatılmışlık cenderesinde kuşatanın bile saygı duyduğu hale gelmek hakikatin günümüzdeki tecellisidir. Bütün bu insanüstü eylem ve etkinlikleri nice acı, eza, cefa, yokluk ve çile ile gerçekleştirip, egemenler, inkârcılar tarafından karanlığa boğulmak istenen, insani, toplumsal değerleri hiçe sayılan, dili, kültürü, inancı yok edilmek istenenlerin, yaşamı yaşanabilir kılmak için hakikat yolunda hakka yürüyenlerin de bir mürşidi olsa gerekir. Egemen, inkarcı, katliamcı, yaşama, insana, doğaya, kutsal değerlere ve külli mahlukata zulmeden, zulmat âleminin efendileri zamanın Hak ve hakikat mürşidini maddi olarak tutsak edebilirler. Lakin bedenin tutsak olması, aklın, izanın, idrakin, sezginin, algının, izah ve ifadenin tutsak olması anlamına gelmez! Hakikat mananın maddede, maddenin manada tecellisidir. Hakikat, insan-kâinat, insan-doğa, insan-madde, insan-canlı, insan-insan ve insan-toplum ilişkisinin hesapsız, riyasız, kibirsiz buluşmasıdır. Hakikat, külli varlığın insanda tecellisi, insanın külli varlıkta tecellisi ve bunun oluşturduğu anlam bütünlüğünün özgür ve eşit bir yaşam için eyleme geçmiş, menzile vasıl olmuş halidir.

Hakikat yolunda özgürlük, eşitlik, adalet için keramet gösterip, yaşamı yaşanır kılmak için Hakka yürüyenlere aşk olsun!...

Hakikat yolunda menzil alanları ışığa gark edip, göz ve gönül perdelerini açan mürşitlere aşk olsun!...

Hakikat uğruna Hak yolunda aşkın badesini içip Hak için Hakka Yürüyenlere aşk olsun!...

Hakikat yolunda serden geçip Hak Yolunda can baş verenlere aşk olsun!...

Devlete Giden Yol

Yavuz Delal

Aslında doğru ifade yeni bir siyasal mekanizmaya giden yoldur. Zira ne Hz. Muhammed ne de hemen sonrasındaki Hulefa-i Raşidin (dört halife) dönemlerinde devlet tabiri kullanılmıştır. Bu belirlemeyi bir kenara bırakıp, devlet tabirini kullanarak, devlete giden yolun Medine Vesikasından geçtiğini söylemek gerekir. Ama bunun içinde kaçınılmaz olarak Medine Vesikasına giden yolun çözümlemesini yapmalıyız.

Medine Vesikasının şafağı

Burada kısaca sınırları belirlenmiş bir toprak parçası üzerinde sosyal ve politik bir hukuk ihdas ederek siyasal birliği sağlayan Medine Vesikasının nasıl ve hangi dinamiklerle mümkün olduğunu açmaya çabalayacağım. Ve bunu, nasıllarına cevap verecek olan vesikanın oluşma koşullarını veya asıllarını kısaca açıklayan bir yöntemle anlaşılır kılmaya çalışacağım.

Medine'nin siyasal birliği sağlayan bir yönetim biçiminden mahrum olması, vesikanın oluşabilmesinin en esaslı kaynağı olmuştur

Siyasi ortam:

Arap yarımadasında egemen olan siyasi gelenek kabile ruhudur. Çağın şartları doğrultusunda yarımadanın başlıca şehirlerinden Mekke'de Kureyş, Taif'te ise Sakif kabilesi etrafında oluşmuş bir siyasal birlik var; ve bu şehir devletlerindeki siyasal birlik, özgür kabilelerden müteşekkil bir kabile konfederasyonu şeklinde. Buna karşın yarımadanın önemli bir başka şehri olan Medine'de ise siyasi hayat kaos içerisinde bulunmakta. Yüzyılı aşkın bir zamandır aralıklarla iç savaş yaşayan Medineliler, bu savaşlardan bitap ve bıkkındır; fakat çokça denemelerine karşın kalıcı barışı ve siyasal birliği mevcut sosyal dinamiklerle tesis etmeleri mümkün olmuyor. Medine'nin siyasal birliği sağlayan bir yönetim biçiminden mahrum olması, vesikanın oluşabilmesinin en esaslı kaynağı olmuştur.

Sosyal ortam:

Medine'de Evs ve Hazreç isimli iki Arap kabilesi ve ana üç kabileden müteşekkil Ben-i İsrailli Yahudiler bulunmaktadır. Üzerinde uzlaşılmış bir siyasal birlik sağlayamadıklarından ve sık sık iç savaş yaşadıklarından Medine ahalisini oluşturan her kabile kendi mıntıkasında inşa ettiği hisarında kendi güvenliğini sağlamaktadır. Yani Medine, Mekke ve Taif'ten farklı olarak içinde kalelerin bulunduğu mahallelerden müteşekkil bir şehirdir; ve merkezi siyasal bir mekanizması yoktur. Merkezi bir siyasi otoritenin olmayışı savunma alanında da kendini gösteriyor ve tüm şehir kaotik düzenini sosyal hayatta da yaşıyordu.

Hicretle birlikte sosyal dokuya eklenen yeni olgu:

Kabile örgütlenmesinin ve kabile geleneklerinin ve ruhunun hâkim olduğu Medine, artık Mekke'den kendi davetiyle göç almakta. Fakat bu göçmenler (Muhacir), Arap yarımadasında o güne kadarki sosyal grupların hiçbirine benzememektedir. Bunlar tam olarak inanç ve fikir etrafında teşekkül etmiş yeni bir sosyal gruptur. Bu grubu, Mekkeli çeşitli kabilelerden ve Medineli düşman iki kabile Evs ve Hazreç'ten olan Araplar oluşturmakta ve bunlar arasında kimi sonradan olmak üzere Habeşli Bilal, Farslı Sel-

man, Romalı Süheyb ve Kürdistanlı Gaban gibi insanlar da bulunmaktadır. Bu göçmenler, Arap Evs ve Hazreç kabilelerinden onlara katılanlarla (Ensar) birlikte Medine için tam anlamıyla yeni, farklı ve dolayısıyla çekici bir sosyal olgu olmuştur.

Bu yeni sosyal olgu ile Medine'deki demografik şema da değişir. Buna göre büyük oranda Evs ve Hazreç kabilelerinden müteşekkil Araplar ve Ben-i İsrail'den müteşekkil Yahudilerden olmak üzere toplam 10.000 olan Medine nüfusunun demografisi Evs ve Hazreç'ten inananlarla (ensar'la) birlikte muhacirlerin oluşturduğu 1.500 Müslüman'ın katılımıyla değişir.

Böylece Medine'ye göç eden Mekkeli Müslümanlarla birlikte Medine'de artık üç ana sosyal grup vardır.

Bunlar:

1- Yeni bir sosyal grup olan Müslüman Araplar.

2- Müslüman olmayan -müşrik- Araplar.

3- Ben-i İsrailli Yahudiler.

En genel anlamıyla Medine'deki sosyopolitik ortam, ancak yepyeni bir paradigma ile toparlanacak olgunluğunun zirvesine çıkmış bulunmaktadır. Buradaki tek sorun, yeni paradigmayı projelendirecek, projeyi modellendirecek yepyeni bir önderliğe ihtiyaç duyulmasıdır. İşte Hz. Muhammed burada devreye girecektir.

Vesikanın asılları:

Medine Vesikası'nın asıllarından kastettiğim şey vesikanın maddeleri ve içeriği değildir. Bu konuda Muhammed Hamidullah'ın "İslam Peygamberi" adlı eseri fazlasıyla bilgi vermektedir.

Kastettiğim asıllar, yukarıda "düzensizlikte olgunluğun zirvesine çıkmış sosyal ve siyasal ortam" ile "yepyeni bir paradigmayla gelen önderlik" biçiminde ifade ettiğim birbirini tamamlayan öğelerdir.

Aslında Mekke ve Medine şartlarıyla vesikanın öncesi ve sonrası dönem, sosyal ve siyasal antropolojiyi ilgilendiren bir çalışmaya muhtaçtır. Burada genel hatlarını özetleyeceğim sosyopolitik vakıa ile önderlik arasındaki yeterlilik gerek şartlılığı amacımı ortaya koyacaktır. Çünkü amacım vesikanın kurucu temel iki ögesi olduğunu ve bu iki ögenin birbirini tamamlayan içerikte bir konjonktüre sahip bulunduğunu göstermektir.

Her ne kadar bütün Arap yarımadası kokuşmuş durumda olsa da yarımadanın en önemli merkezlerinden biri olan Mekke'nin siyasal birliği konfederasyon şeklindedir. Uzlaşılmış ve gelenekselleşmiş bir yönetim biçimine sahip oldukları için Mekke'de bürokrasi ve merkezi yönetim oturmuştur. Sosyal ve politik bakımdan Kureyş kabilesinin merkezi konumda olması itiraz görmemektedir. Kabileler arasında küçük sürtüşmeler haricinde ciddi bir problem yoktur. Kabile geleneği hem sosyal hem de siyasal yaşamı yürütebilmektedir. Henüz kabile ruhu çatırdamamıştır. Ekonomi ciddi sıkıntılar olmadan işlemektedir. Fakat Mekke'deki sosyal ve siyasal ambiyans, karizmatik önderlik yeteneğine ve sevilip sayılan kişiliğine rağmen Hz. Muhammed'i entegre edememektedir. Zira Hz. Muhammed mevcut sosyal ve siyasal dokuyla asla örtüşmeyen fiili bir durum yaratmış; hem sosyal hem kültürel ve hem de siyasal dokuyu kökten değiştirecek bir paradigmayla ortaya çıkmıştır.

Mekkelilerin temel olarak şaştığı ve şehir devletine entegre edemediği şey, Hz. Muhammed'in ortaya koyduğu paradigmanın onun karizmatik kimliği ile uyumsuz olduğu iddiası değildir; aksine Hz. Muhammed, yepyeni bir paradigmayı ileri sürebilecek bütün özelliklere sahiptir. O'nun güvenilir, sağlam, yumuşak huylu, anlayışlı, doğru, dürüst, vefadar, akil ve adil bir deha olduğu kabul edilmektedir. Onu saymayan, onu sevmeyen neredeyse tek bir Mekkeli yoktur!

Mekke'den Medine'ye hicret:

Fakat temel problem, Mekke'de bu özelliklerle mümeyyiz olan bir karizmanın yepyeni bir paradigmayla önderlik edeceği sosyal ve siyasal bir ortamın bulunmayışıdır. Hz. Muhammed'e paradigmasından vazgeçmesi, en azından yumuşatması halinde şehir devletin yöneticiliği teklif edildiği hatırlandığında Mekkeliler için Hz. Muhammed'in önderlik kabiliyetinin değil de getirdiği yeni paradigmanın problem olduğu anlaşılacaktır. Hz. Muhammed'in Mekke'de tutunamamasının tek nedeni fiili durum yaratan yeni paradigmaya özgürlük tanımayan Mekke sosyal ve siyasal ambiyansının onun için hazır olmamasıdır. Bu yüzden Hz. Muhammed, yaratacağı fiili durum için özgürce yaşayabileceği yeni bir yaşam alanı aramak zorunda kaldı. Ve Medinelilerin daveti üzerine Mekke'den Medine'ye gitme kararı aldı. Tarihin kırılma anı işte bu hicret kararıyla gerçekleşmiş oldu.

Medine'de ise sosyal ve siyasal vakıa Mekke'dekinin tam tersiydi; Sosyal dokusu yarı yarıya putperest Araplardan ve Yahudi Ben-i İsraillilerden müteşekkil olan ve siyasal birliği bulunmayan Medine, epey bir zamandır kendisini bu kaotik vakıadan kurtaracak bir önder arayışındadır.

Çünkü:

1- Hem putperest Araplar hem de Yahudiler, adına "Buas" denilen yüzyıldan fazladır sürdürdükleri savaşlardan bıkmış ve bitap düşmüşlerdir.

2- Uzun yıllardır Yahudilerle birlikte yaşayan Medineli putperestler inançları konusunda Mekkeliler gibi katı değildir.

3- Öteden beri Yahudiler yeni bir kurtarıcı peygamberden bahsettiklerinden, peygamber iddiası Medineli Araplar için şaşırtıcı değildir.

4- Hem putperest Arap kabileleri hem de Yahudi Ben-i İsrail kabileleri kendi aralarında siyasi birliği kurmaya ve konfederasyon şeklinde örgütlenmeye dair girişimlerinden hiçbir sonuç alamamaktadır. Çünkü kendi aralarındaki hiçbir girişim eski düzene tekrar dönmeye engel olamıyordu. Medineliler zaten bu işin ancak yepyeni bir önder ve yepyeni bir paradigmayla gerçekleşebileceğini zımnen anlamış ve kabul etmiş durumdaydılar.

Medine'deki ortam karizmatik yepyeni bir önderi ve yepyeni bir paradigmayı kabul etmeye hazırdır. Hz. Muhammed için de gerekli olan sosyal ve siyasal dokusu düzensizlikte olgunlaşmış bir şehirdir; ve bu konuda Medine hazır bulunmuşluk içindedir. Kısaca Medinelilerin kaostan çıkış arayışı ile Hz. Muhammed'in Mekke zulmünden kaçış arayışı birbirini tamamlayan bütün unsurlara sahiptir. Medine, Hz. Muhammed'e onu taşıyabilecek bir ortam veriyor, Hz. Muhammed de Medine'ye ihtiyacı olan önderlikle geliyordu.

Medine Vesikasına giden yolu belirginleştirme:

Buraya kadarki belirlemeyi "Medine Vesikasının Şafağı" ifadesiyle formüle edebiliriz! Bu, Medine Vesikasına giden yolda Mekke'nin ve Mekkelilerin; Medine'nin ve Medinelilerin nasıl bir ambiyansta bulunduğunun bilinmesine ilişkindir. Birinci ve ikinci belirleme konjonktür ve arayıştır.

1- Vesikanın temel iki unsurundan biri olan Mekkeli Müslümanlar adına Hz Muhammed, on yıl boyunca şiddetli baskı altında tutulan ve baskıdan kurtulamayacakları belli olan Müslüman toplumun artık Mekke'de yaşama imkânının kalmadığına karar vermiş ve hicret arayışına geçmiştir. Yani Mekke'deki mücadeleyi fiili olarak Mekke'de sürdürmeme kararı almıştır. Çünkü bu konjonktürde Mekke'de kalmak sonu belli olmayan kısır bir döngüye mahkûm olmak demekti. Çünkü müşrikler Mekke'de iman eden bir toplumun varlığını kabul etmiyor, iman edenler de iman etmekten vazgeçmiyordu. Burada dikkat edilmesi gereken şey Mekke'den çıkma arayışına davanın hak olmasının engel olmamasıdır. Zira başlangıç itibarıyla hicret arayışını Allah'ın açık bir emri değil, sosyal ve politik yaşamın içinde bulunduğu durum, sünnetullah gereği, zorunlu kılmıştır. Çünkü davanın hak olması kısırdöngü içinde kalmak anlamına gelmiyor.

2- Vesikanın diğer temel unsuru olan Medineli Araplar ve Yahudiler ise Mekkeli müşriklerin Müslümanlara şiddetli baskılarının olduğu dönemde, yani eş zamanlı olarak kendi aralarında devam ettirdikleri 120 yıllık geçmişi olan Buas harbinin baskısı altındaydılar. Buas Harbinden bitap düşmüş olan sosyal ve siyasal yaşam da Medine'nin konjonktürüydü. Bu konjonktürde Medineliler sosyal ve siyasal düzeni sağlayacak, adına Buas denilen anlamsız savaşın kısır döngüsünden onları kurtaracak bir arayışın içindeydiler.

Sonuç olarak:

Mekke'den kaçmak isteyen Müslümanların arayışı ile Medine'deki kaostan kurtulmak isteyen Medinelilerin arayışı eş zamanlı olarak gerçekleşmiş ve birbiriyle örtüşecek konjonktüre sahip olmuştu. Mekkeli Müslümanların baskıdan, Medineli Arapların da kaostan kurtulmayı irade etmeleri onları bir arayışa, arayışları da onları Akabe müzakerelerine, müzakerelerin rasyonelliği de onları sözleşmeye giden yola ulaştırmıştır.

Hristiyan Dininin Evrensel Bir Din Olmasını Sağlayan Etkenler

Kazmis Pamir

Kilise: Toplantı anlamında Grekçeden gelen bir isimdir. Kilise Tanrının İsa'da gerçekleştirildiğine tanıklık etmek üzere tarihte var olan, milletler arası Hristiyan topluluğudur. Sözcüğün ikinci bir anlamı ise Hristiyanların ibadet için bir araya geldikleri bina ya da topluluğunu niteleyen örgütlü yapılaşmalardır. Evrensel: Bütün insanlığı ilgilendiren. Dünya çapında, dünya ölçüsünde geniş anlamda evrensel dendiğinde insanlık tarihi boyunca her dönemde bütün insanları ilgilendirmiş konular anlaşılır. Din kavramı insanlık tarihiyle yaşıttır. Tarihin bütün dönemlerinde insanlar dine ilgi duymuşlardır. Tarihte din kadar süreklilik gösteren bir başka kavram bulmak zordur. Din en ilkel toplumlardan en gelişmişlerine kadar her toplumda var olmuştur. Bu da dinin evrensel bir gerçeklik olduğunun önemli bir göstergesidir. Hristiyan dininin evrensel bir din olmasını sağlayan etkenleri sırayabilmek için önce Hristiyanlığın ne olduğuna bir göz atalım. Bunun için Thomas Michel'in Hristiyan Tanrıbilimine Giriş adlı kitabına baş vuralım. Bir düşünür şöyle der:' Başkasının inancını ne kadar anlarsak kendi inancımızı da o kadar öğrenmiş oluruz."

Dinlerin özü Kutsal Kitaplar da gizlidir. Biz de bu giz'e bakalım. Hrıstiyan kitabı farklı iki bölümden oluşur.

Eski Antlaşma(Eski Ahid veya Ahd-ı Atik) Yeni Antlaşma(Yeni Ahit veya Ahd-ı Cedid).Eski Antlaşma Yahudi Tevrat'ının hemen hemen aynıdır ve 46(39) kitap içerir. Yeni Antlaşma ise 27 kitap içerir ve Hristiyanlara özgüdür. Kutsal Kitap1500 yıllık bir zaman dilimi içerisinde ,çeşitli dillerde yazılan ve derlenen 72(65)kitaplık bir dizidir. Hrıstiyan inancına göre, Kutsal Kitap Tanrı tarafından, insan oğlu bir alet gibi kullanılarak yazılmıştır, yani Kutsal Kitabın bir tanrısal bir de insani yanı vardır. Kutsal kitabın yazarı en son kademede Tanrıdır, ancak Tanrı bu kitapları bir insan yazar aracılığı ile meydana getirir.(Belirli bir zaman dilimi, kültür ve çerçeve içinde yaşamış olan bu insan yazarın bilgi ve ifade olanakları diğer insanların ki gibi sınırlıdır.)Hrıstiyanların nazarında zımnen bir birinden farklı olarak kabul edilen iki olgu vardır. Tanrı tarafından verilen kurtuluş mesajı (mazruf)ile bu mesajın veriliş şekli, haberin sunulduğu zarf. Bu (Haber Müjde Mesaj)Tanrı tarafından verilmiştir, dolayısıyla tüm Hristiyanlar gerçek olduğuna inanır . Sunuluş şekli ise Tanrının kullandığı insani araca Kutsal Kitabın yazarına aittir. Tanrısal mesaj Tanrının insan yazar aracılığı ile öğretmek istediklerini içerir ,insan yazar Allah'tan gelen mesajı kendi kültürüne ,kendi şahsi üslubuna yeteneğine göre ve yaşadığı toplumun anlayabileceği bir şekilde iletecektir ama bunlar şekille yani mesajı taşıyan zarfla ilgilidir. "Mektubu zarftan çıkarma" Kutsal Yazıların içerdiği Tanrı mesajını meydana koyma çaba ve bilgi ister. Hristiyanlar Tanrıyı yargıç olarak kabul ederler. Kutsal Kitap Tanrının kurtarıcı bir Tanrı olduğunu öğretir. Tanrı kurtarıcı gücünü ve iradesini belli etmek için beşer tarihine etken bir şekilde müdahale eder. Eski Ahdin ağırlık noktasını oluşturan olay çıkıştır. Tanrı, kavmini Çıkış sayesinde tutsaklıktan kurtararak onu özgürlüğüne kavuşturdu. Hristiyan içinse Tanrının ebedi mesajını İSA' da beşerileştirilmesi (tenleşme, insanlaşma)ve İSA'yı ölümden hayata geçirmesidir.

Yukarıda yazılanları özetlersek: Hristiyanlık Kutsal Kitap Yüzyıllar boyunca derlenen kitaplar dizisi: Eski Ahid, Yeni Ahid

Dil: İbranice, Aramice, Grekçe

Yazar: Tanrı ve insan yazar. İnsan yazar Tanrı mesajını kendi öz düşünce tarzına göre iletir.

Mesaj: Tanrısal, ebedi, evrensel.

Eski Anlaşma(Eski Ahit)

Yahudiler Kutsal Kitabı 3 bölüme

ayırırlar: Yasa, Peygamberler, Yazılar.

Yasa(Torah),Musa Peygamberin 5 kitabından oluşur.

Peygamberler şu kitaplardan oluşur:
İlk peygamberler: (Yeşu,Hakimler,1.2.Samuel,1.2.Krallar)

İşaya, Yeremya, Hezekiyel ve 12 küçük Peygamber.

Yazılar:1.ve2.Tarih Kitaplarını, Ezra ve Nehemya, Ester, Rut, Mezmurlar, Meseller, Eyüp, Mersiyeler, Vaiz, Süleyman ve Daniel Kitaplarını içerir. 'Peygamberler' Kitabında Mesih' e yönelik umutlar birbirinden çok farklı olmamakla birlikte üç ana odakta toplanmıştır.

a)Davud oğlu Mesih: Bazı peygamberlere göre Mesih'in Tanrı Krallığı yalnız Yahudilere mahsus değil, Evrensel olacak, dünyanın tüm kavimlerini kapsayacaktır.

b)Acı çeken Tanrı Kulu: Bu kulun askeri ve ekonomik gücü olmıyacaktır. Kavmin günahlarını üstlenecek ve kurtuluşun aracı olacaktır.

c)İnsanoğlu: Bu insan oğlu göksel bir varlıktır. O "Tanrı günü" nün ani gelişinin işareti olarak göklerden inecek. Tanrı Krallığı da bu İnsanoğluna verilecektir.

Eski Anlaşma Kitapları
A)TORAH (Musa Kitapları,pentateukh)
Tekvin(Yaratılış)
Çıkış
Levitikus (Levililer)
Sayılar
Devteronomos(Tesniyiye)
B)DEVTERONOMOS Tarihi(Devteronomos ,Torah'ın beşinci Kitabı)
Yeşu
Hakimler
Samuel 1 ve 2
Krallar 1 ve 2
Nehemya
D)Yazılar (Bilgelik Edebiyatı)
Eyüp
Mezmurlar
Meseller
Kohelet(Vaiz)
Şarkıların şarkısı(Neşideler neşidesi)
E) Peygamberler
"Büyük" Peygamberler
İşaya,
Yeremya,
Hezekiyel,
Daniel,
"Küçük"Peygamberler,
Hoşea,
Yoel,
Amos,
Obadya,
Yunus
Mika
Nahum
Habakkuk
Tsefanya
Haggay
Zekerya
Malaki
F)DEUTEROKANONİKLER(Ortodoks ve Katolik Yayınlarnda)
Tobit
Judit
Ester
Makkabi 1 ve 2
Bilgelik Kitabı
Sirak
Baruh
Yeni Anlaşma

Kutsal Kitap araştırmaları iki odakta kümelenir:

-dilbilimsel tahliller yolu ile metnin tam anlamını çıkarma doğrultusunda metin açıklaması

-metnin tarihi ve kültürel çerçevesi içinde anlaşılması doğrultusunda yorum.

Bu çalışmalar İslam'ın tefsir ilmi ile kıyaslanabilir.

Yeni Antlaşma yazarları istisnasız ya "Sahaba"gibi İSA'yı şahsen tanımış olan, ya da "Tabi' un"gibi onu izleyenlerin ilk kuşağını oluşturan şakirtleridir.

İnciller

Yeni Antlaşmanın ilk 4 kitabına Evangelıum adı verilir. Evangelium Grekçede iyi haber, Müjde anlamına gelir. Arapçada kullanılan İnji/Anajil sözcüğü de aynı kökten gelir. Esasında her İncil dirilen İsa'ya iman belgesidir.

Matta İncili
Markos İncili
Luka İncili ve Havarilerin İşleri

Luka İncilinin başlıca konularında: Luka İsa'nın görevinin yani misyonunun evrenselliği üzerinde durur.

Müjde yalnızca Yahudilere değil, tüm dünya' ya yöneliktir.

Havarilerin işleri bir İncil olmamakla birlikte Bu kitap: Yahudilikten farklı bir evrensel inanç birliği gerçekleştirerek İsa'yı Mesih olarak kabul eden küçük bir Yahudi mezhebinden Hristiyan topluluğunun nasıl doğduğunu anlatır. Luka'nın verdiği esas mesaj Tanrı Ruhunun Hristiyan topluluğunu şekillendirdiği ve ona yön verdiği anlamındadır. Yahudi olmayanlarda İsa'nın şakirtleri olup Yahudilerle aynı konuma sahip olabilirler. Yahudi Yasasının kaidelerine uymak zorunda değillerdir. İsa'nın Müjde' si tüm insanlığa su-

nulan bir" Evrensel mesaj"dır.

Yuhanna İncili

Yuhanna İncilinde İsa : Işığı , Gerçeği , Hayatı getiren kişidir.Tanrı yolunu gösterendir.

Pavlus'un Mektupları:

Yeni Antlaşmada Paulusa atfedilen 13 mektup mevcuttur ve bu mektuplar kronolojik olarak Yeni Antlaşmanın en eski yazılarını oluşturur. Pavlus mektuplarını özel kişilere yazmakla birlikte genelde Roma, Korint, Galatya, Efes, Filipi Kolose, Selanik gibi ilişkide bulunduğu çeşitli yerel kiliselere yazmıştır. Paulus da İsa'nın mesajının sadece Yahudilere değil tüm insanlara yönelik olduğunu anlamıştı ve ilk misyonerlik seyahatlerine başladı. Gezdiği her kentte küçük Hristiyan toplulukları kurduktan sonra başka yörelere yöneliyor.

Yeni Anlaşmanın Kitapları

İnciller

Matta,

Markos,

Luka,

Yuhanna

B. Havarilerin İşleri (Luka Kaleminden)

C. Paulus' un Mektupları

Romalılar

Korintlilere (1 ve 2),Galatyalılara, Efeslilere, Filipelilere, Koleselilere, Selaniklilere (1 ve 2)Timoteus'a, Filemun'a

D.Diğer Mektuplar

İbranilere, Yakup, Petrus (1 ve 2), Yuhanna (1, 2 ve 3),Yahuda

E. Apokalips (Yuhanna Esinlenmesi)Apokalips Kutsal Yazının son kitabı ve en zor anlaşılanıdır. Tarihçiler bu kitabın 94-95 yıllarında İsa'nın şakirti Yuhanna tarafından yazıldığını kabul ederler. Apokalips Kutsal Kent ,Yeni Kudüs simgesi Gökler görüntüsü ile biter: bu, kıyamette tüm insanlığı kucaklayacak Tanrının Evrensel ve nihai zaferidir.

Kilise ve Gizemler

Kilise Hrıstiyan dininin evrenselleşmesinde rol oynayan en önemli etkenin başında gelir. Hrıstiyanların inancına göre, Kilise ,yani hrıstiyan topluluğu ,İsa aracılığıyla Tanrının insanlık için yaptığınını ve yapmaya devam ettiğinin simgesi olarak dünyada var olmaktır. İsa'nın görünmez eylemleri Kilisenin Gizemsel (Sakramental)yaşamında görünür hale gelir. GİZEMLER : Vaftiz, Efkaristiya (tüm hrıstiyanlar için geçerli)Güçlendirme, Evlilik, Ruhbanlık, Barışma ve Hasta gizemleri(Ortodoks ve Katoliklerin kabul ettikleri)

Vaftiz: Hrıstiyan topluluğuna kabul, giriş gizemidir.

Güçlendirme(Corfirmatio): İsa'nın dünyayı Tanrı isteğine uygun değiştirme misyonunu devam ettirmeye de bir çağrıdır.

Evlilik: Evlilik Tanrının insanlığa sevgisini simgeleyen bir yaşam halidir.

Ruhbanlık(Kutsal Rütbeler: TANRI Kelamını okur ve herkese yayar, tüm insanlara hayatını hasretmeyi vaad eder.

BARIŞMA (Tövbe) : Hrıstiyanlar Tanrının kendilerini (günahlarından ötürü pişman olduklarında)bağışlayacağına (tüm diğer insanları affettiği gibi)inanırlar.

Hasta Gizemi(Yağ Sürme): Hrıstiyanlar İsa'nın onları ölüme hazırlamak üzere gönderildiğine inanırlar.

Efkaristiya(Eucharistia) :Eucharistia şükretmek demektir. İsa'nın ölmeden önce şakirtleri ile paylaştığı son akşam yemeğini anma ve yenileme ayinidir. Hrıstiyan inanacınınve ibadetinin temel taşını oluşturur.

Hristiyan Toplumuun Tarihsel Gelişimi

A_.Apostolik Kilise_ (Havarilerin kurduğu 30-100 seneleri arasında ilk hrıstiyanları içeren Kilisedir. Havarilerin tümü bir arada bulunuyor, her şeyi ortaklaşa kullanıyor, mallarını mülklerini satıyor, bunların parasını ihtiyaca göre herkese dağıtıyorlardı. Havarilerin vaazları sayesinde gitgide artan sayıda insan Roma İmparatorluğunda yaygın olan putperest inançları terkederek Hristiyan Kilisesine katıldıklarından bunlar Roma İmparatorluğunun dört bir yanına ,Suriye'ye Anadolu'ya Yunanistan'a, Mısır'a, Roma'ya dağılmış küçük ,imanlı topluluklardı. PETRUS önce Kudüste, sonra Antakya'da ve nihayet Roma'da kilisenin başı olarak kabul edildi. Roma'da Neron zamanında din uğruna şehit edildi.

B-Kıyım Devri_Romalı yetkililer bazan hoşgörülü olmakla birlikte ,genelde Hrıstiyanlara zulmettiler. Petrus ve Paulus gibi birçokları imanlarını açıkça beyan ettikleri için ölüme çarptırıldılar. Fakat zamanla merkezlerin önemi ve etkisi arttı. Bu merkezler Roma kudüs İskenderiye ve Antakyadır.

C_Konsiller_

1-325 İznik Konsili

Gelişen Kilise de uyuşmazlıklar da çıktı bunların çözüme kavuşturulmak için İZNİK konsili toplandı

Bu konsil'e her yerden 220-250 Hrıstiyan lider katıldı.Bu İlk Ökümenik (EVRENSEL)Konsil'dir.

2-431 Efes Konsili

Yeni tartışmaların yogunlaştığı bu dönemler de hem hrıstiyanlık yaygınlaşıyor hem de ayrışıyordu.Genellikle İrakta ve İranda yaşayan bu Nasturi Hristiyanlar sayesinde Hrıstiyan inancı Hindistana kadar yayıldı.Bugün bile Nasturi Hristiyanların çoğu Güney Hindistan da yaşar. Bazı Hrıstiyanlar Efes Konsilinin öğretisini ret ederek Nestorius'un kine

bağlı kalmayı yeğledi. Ama 19.yüzyılda çok sayıda Nasturi Hrıstiyan Katolik Kilisesine katıldı. Keldani Katolik olarak anılan bu Hrıstiyanlar bugün özellikle Irak'ta, İran'da ve Türkiye'de yaşamaktadırlar.

3_451 Kadıköy(Kalkedon) KONSİLİ

Roma ve İstanbul Kiliseleri Kadıköy Konsilinin Öğretisini kabul ederken, aynı öğreti Mısır Kilisesi (Kıpti Kilisesi) ve Suriye Kilisesi(

(Yakubi Kilisesi)tarafından reddedildi. O tarihten sonra Kıpti ve Süryani Ortodoks Kiliseleri ile Roma ve İstanbul Kiliseleri arasındaki birlik son buldu.1970 yılında Kıpti Kilisesi ile Roma Katolik Kilisesi arasında imzalanan anlaşmayla iki Kilise arasındaki tanrı bilimsel ayırımlara son verildi. Kadıköy Konsilinde temsil edilmeyen Ermeni(Apostolik)Kilisesi bu Konsilin öğretisini reddetti. D_İkonoklast(resimleri yeren)Çatışma_725 yılında başlayan ve 842 yılına kadar süren bu çatışma kiliseler de resim bulundurma konusun da çıktı.741 yılında ölen 3.Leon devrinde bazı Hrıstiyanlar İkonalara saygı göstermenin Hrıstiyanlara yakışmadığını ileri sürdüler .Bunlara İkonaklast(put kıran)adı verildi. Tartışma Bizans İmparatorluğunda yaklaşık 150 yıl sürdü, ikonalar yok edildi ve yapılması yasaklandı taraftar olan keşişler ölüm cezasına çarptırıldı. Buna rağmen bazı keşişler Anadolu'da Göreme yöresi gibi ıssız yerlerde kayalara oydukları kiliselerin duvarlarını resim fresk ve ikonalarla süslemeye devam ettiler. Çekişme 787'de toplanan 2. İznik Konsilinin duanın resme değil resmin temsil ettiği kişiye hitap ettiği gerçek ibadetin ise sadece ve ancak Tanrıya dönük olabileceği bilindikçe resimlere gösterilen saygının yadırganmaması gerektiğine kararından sonra,842 yılında İmparatoriçe Theodora' nın Bizans İmparatorluğunda ikonalara saygı gösterilmesi gerektiğini ilan etmesi ile son buldu. E. Doğu Batı Ayrılması Skizma)İstanbul ile Roma arasındaki kesin kopma 1054 tarihinde oldu. Yirminci yüzyılın ikinci yarısında İstanbul ve Roma Kiliselerinde birliği sağlama çabaları yeni bir canlılık kazandı.

F _ Ortaçağ Kilisesi _337 de ölen İmparator Konstantin devrinde Hrıstiyan topluluğu, Roma İmparatorluğu içinde bir mezhep konumundan resmen tanınmış bir devlet kilisesi konumuna geçti.Bu gelişme kilise yaşamında büyük değişikliklere neden oldu. Roma ve Bizans İmparatorluğunda Yahudiler dışında hemen herkes en azından ismen Hrıstiyan oldu. İsmen Hrıstiyan olan halkın çoğunluğu hrıstiyan öğretisine yeterince vakıf değildi. Ruhbanlar Kilise yaşamında abartılmış bir rol oynuyorlardı. Bu dönemde çok acı ve kuşku bırakan Haçlı seferleri yapıldı.1099 Kudüs 1024 te İstanbul'un yağmalanması yıkım ve katliamlar herkesi derinden etkiledi,1232 de Engizisyon kuruldu ve bir çok kişi ölüm cezasına çarptırıldı.

G_ Reform _

1.Protestan Reformu

Çok sayıda Hrıstiyan, Kilise bünyesinde reform gereğini duyuyordu. Endüljans Ticareti gerçek kopmaya neden oldu.1517 yılında Martin Luther Kilisede Kutsal Kitabın temel öğretisine uygun bir reform gerçekleştirmek istiyordu. Evanjelik Reform Kilisesi bugün Kuzey Avrupa ülkelerinde(Almanya'da, Norveç'te, İsveç'te, Danimarka'da, Finlandiya'da)yaygındır. Reform hareketi, inançla ilgili çeşitli konularda Luther taraftarları arasında beliren anlaşmazlıklar sebebiyle kısa süre de parçalandı ve bu taraftarlar bilahare kendi öz kiliselerini kurdular.Jean Calvin özellikle İsviçre'de ,Hollanda'da, Fransa'da (Huguenotlar)ve İskoçya da(Presbiteryen)olarak etkisini gösterdi.Tüm Protestan Reform hareketleri Avrupa'dan Amerika Birleşik Devletlerine ,Avustralya'ya ,Yeni Zelanda'ya ,Güney Afrika'ya yayıldı ve misyonerler sayesinde tüm Afrika'ya ,Orta Doğu'ya ,ve Asya'ya nüfuz etti.

2.Katoliklerin Karşı Reformu

Katolik Kilisesi Reform taraftarlarının öne sürdükleri birçok şuçlamanın doğruluğunu kabul etmek zorunda kaldı.1545 ten 1563 kadar süren Trento Konsili Reform Konsili oldu.Karşı Reform ,Güney Avrupa'da,Polonya'da ,İrlanda'da etkin oldu.

3.Ortodoks Kiliseleri ve Reform

Ortodoks inancına göre otorite Havarilerden bu yana piskoposlar silsilesi sayesinde gerçekleşen Kilise topluluğunda kökleşmiştir.

H_ İkinci Vatikan Konsili_(1962-1965) Kilisenin en son Konsili ,Papa 23.Jean tarafından,Katolik Kilisesini günümüzün gereksinimlerine uygun şekilde yenilemek üzere toplantıya çağırdı.Beş kıtadan gelen Katolik piskoposları bu Konsile katılırken, Ortodoks ve Protestan Kiliseleri resmi gözlemciler gönderdi, Müslüman, Yahudi ve diğer dinlere mensup topluluklardan çağırılanlar oldu.

İ_ Ökümenik (Evrensel) Hareket_ Bu hareket Hrıstiyan tarihi boyunca bölünmelerden üzüntü duyan ve Kiliseleri tekrar birleştirmeye çaıışan insanlarca başlamıştır.

İlk girişimler Dünya Kiliseler Konseyi adı altında 1948 de Cenevre de kurulmasıyla atıldı.Bu ilk girişimler çoğunlukla Protestan Kiliselerinden geldiyse de, İstanbul Ökümenik Patriği 1920 de yayınladığı bir mektupta "Tüm Mesih Kiliseleri"ni daha yakın ilişkiler kurmaya ve aralarında işbirliği yapmaya çağırdı. Ortodoks Kiliseleri W.C.C(Dünya Kiliseleri Konseyi)ye başlangıçtan beri tam üye oldu. Hrıstiyanlar, sevgi birliği içinde yeniden bir Bütün olacakları günün, bir an önce gelmesine çalışıyorlar.

İslamiyet'in Devlet ve Demokratik Uygarlıktaki Rolü

Cengiz Doğan

Tarihsel, toplumsal gelişme boyunca insanın özgürlük, anlam ve hakikat arayışı her zaman kesintisiz bir şekilde sürmüştür. Bu arayışta temel amaç daha iyi, daha anlamlı, daha yaşanır ve daha özgürlükçü bir yaşam inşa edip, toplumsal sorunları çözme ve toplumsal özü sürdürmeye dönüktür.

Doğa olayları dışında kalan bütün toplumsal sorunlar tarih boyunca çözümlenmeye ihtiyaç duymuş ve toplumu çözüm üretmeye, toplum önderlerini de çözüm aramaya zorlamıştır. Bu açıdan bakıldığında bile görülecektir ki uygarlık ile baş gösteren toplumsal sorunlar öz olarak değişmemiş, artık değer üzerindeki sömürü ve bununla bağlantılı olarak iktidarı ele geçirme biçiminde yaşanmış; fakat çözümler, çözüm arayışları ve yöntemleri de çok yönlü ve değişik olmuştur. Dini çıkışlarda bu toplumsal sorunlara güçlü birer cevap olarak yaşam bulmuş, peygamberler de bu güçlü cevabın sahipleri, hakikat arayışçıları ve önderleri olarak tarihteki yerlerini almışlardır.

Totem inancında olduğu gibi burada da ne kadar Arap kabilesi varsa o kadar da put vardır sonucu ortaya çıkmaktadır

İlk peygamber olan Hz. Adem ne kadar soyut ve uygarlığın anlaşılması için araştırılmayı, çözümlenmeyi bekliyorsa, son peygamber olarak Hz. Muhammed de Demokratik Uygarlıkla birlikte Devletçi Uygarlıkta bıraktığı büyük iz ve etki bakımından çözümlenmeyi, günümüzdeki dogmaları aşan gerçek bir yorumu beklemektedir. Elbette arada kalanlar da (sayıları 124 bin olarak bilinmektedir) önemlidir ve etkileri tarihe, insanlığa katkıları da tartışılmazdır. Ancak ilk ve sonuncular her zaman bir adım önde olmuşlardır. Bunun sebebi de; ilklerin ardıllarına yön vermesi ve yolu belirlemesi, sonuncularında bütün öncüllerini içinde barındırması, önceki tecrübeleri, deneyimleri sahiplenmesidir.

İbrahimi geleneğin son semavi dini evrensel çapta, ama gecikerek gerçekleşen İslam dinidir. Hz. Muhammed öncülüğünde gerçekleşen bu gelenek Ortadoğu'da yaşanan gerçeklikle de bütünleşerek günümüzde de halen önemini ve canlılığını korumaktadır.

"Ben Hz. Muhammed üzerinde yoğunlaştığımda, kendisini hep ilk büyük tanrısal kavramları inşa eden Sümer rahiplerinin son nesil en büyük temsilcisi olarak yorumlamaya çalıştım" derken, Kürt Halk Önderi Abdullah Öcalan; Hz. Muhammed ve İslamiyet'e verdiği önemi ve çözümleme ihtiyacını göstermektedir.

Hz. Muhammed'in çıkış koşullarını İslami söylemin resmi tarihi diyebileceğimiz tarihten az çok biliyoruz. İslamiyet'in resmi tarihi kendi özüne ihanet ederek karşı çıktığı devletçi uygarlık dilini kullanarak iyi yaptığını sanmakta fakat tam da bu dili kullandığı için inandırıcılığını yitirmekte ve böylece ona şüpheyle yaklaşılmaktadır. Cahiliye dönemi denilen ve "karanlık" olarak nitelendirilen dönem bazı yönleriyle mahkûm edilebilir, ancak tümünü inkâr etmek gerçekte İslamiyet'i de inkâr etmek olur. Çünkü, "Muhammed'in kendisi zaman aşımına uğramış İbrahimi gelenekleri güncelleştirerek hakikatleştirmiştir."

İslamiyet, doğuşundan günümüze–her ne kadar değişmeyen tek ve son dinse de- önemli oranda bir değişimden geçmiştir. Elde edilen veriler ve yapılan araştırmalar bizlere İslamiyet'in ilk çıkış dönemlerinin günümüzde uygulanan İslami yaşam ölçülerinden ve

uygulamalarından öz olarak çok farklı olduğunu, özellikle toplumsal yönünün öne çıktığını göstermektedir. Tüm peygambersel çıkışlarda görüldüğü gibi Hz. Muhammed'in çıkışında da parçalanmış, yozlaşmış toplumu kurtarmak için ahlaka dayanarak toplumu yeniden inşa etme yaklaşımı hâkimdir.

Son peygamber Hz. Muhammed'in insanlığa tebliğ ettiği İslam dinini ve bu dinin toplum üzerindeki etkilerini anlamak için Hz. Muhammed'in içinde doğup büyüdüğü çevrenin etnik, coğrafi, sosyal, kültürel, iktisadi ve inanç özelliklerinin ana hatlarıyla bilinmesi gerekmekte.

İslam'dan önceki Arap kabileleri arasında her ne kadar farklı inançlara (Yahudilik, Hıristiyanlık, Mecusilik ve Haniflik gibi) rastlanılsa da putperestliğin sonradan Araplara geçiş yaptığı, başlangıçta Arapların yaratıcının (ilah) varlığını inkâr etmedikleri, ancak zaman içinde gücünden korktukları Tanrı'ya, yalnızca araçlarla ulaşabileceklerini düşünerek putlar edindikleri ve bunları daha sonra tanrılaştırdıkları ileri sürülmektedir. Kabe'de bulunan Lat, Menat, Uzza putları en önemli put tanrılarıydı. Bunlar kabilenin tanrılarıydı. O dönem Kabe' de 360 civarında putun varlığından söz ediliyor. Totem inancında olduğu gibi burada da ne kadar Arap kabilesi varsa o kadar da put vardır sonucu ortaya çıkmaktadır.

İslamiyet'in çıkışında dönemin en önemli ticaret merkezlerinden biri olan Mekke'nin rolü stratejiktir. Mekke, kıyıya paralel uzanan dağ zinciri üzerindeki bir boğazda kuruludur. Mekke; Kızıldeniz-Haliç, Yemen, Habeşistan ve Kızıldeniz'i Basra Körfezine bağlayan yolların kavşağında bulunması sayesinde çok eski zamandan beri önemli bir ticaret merkezidir. Kürt halk önderinin deyimiyle "kendine göre geniş bir hinterlanda sahiptir Kuzey-Güney, Batı-Doğu ticaret yollarının kesiştiği yerdedir.".

İslamiyet'in çıkışında bir diğer önemli etken, zihniyet boyutunda bir Cahiliye çağının Arabistan yarımadasında yaşanmakta olmasıdır. Adeta bir Mekke paganizmi yaşanmaktadır. Her ne kadar bilinç düzeyinde aracı olarak görülseler de, günlük yaşam içinde putlar hayatın bütün alanlarını kuşatmıştır. Cahiliye Araplarının putlar için kullandığı en yaygın ifadeler "sanem" ve "vesen"dir. Putperestliğin doğal sonucu olarak Cahiliye dönemi Arabistan'ında bir put veya tapınak edinmek oldukça önemliydi. Hemen her evde tapınılacak bir putun yer aldığı Cahiliye Arabistan'ında, ayrıca Kabe veya tapınak önlerine de taş dikilirdi. İbadetlerin toplu olarak yapıldığı yerler, çok sayıda putun yer aldığı tapınaklar olup, ibadetler tavaf eder gibi taşın çevresini dolaşmak suretiyle gerçekleştirilirdi. Cahiliye dönemi Arap inanışında ibadetlerin başlıca gayesi, dünyevi bir takım hedeflere ulaşmak olup, ibadet biçimi put evlerinde yapılan dua, secde ve tavafın yanı sıra kurban kesmek ve sadaka vermek şeklinde gerçekleştirilirdi. Bunun da ana merkezi şüphesiz Kabe ve çevresidir. Nitekim hac ibadetinin, Cahiliye döneminin en yaygın ve düzenli ibadet şekli olduğu belirtilmektedir. Savaşın yasaklandığı ve kabileler arası çatışmaların da sonlandırıldığı hac mevsiminde her kabile Kabe' yi tavaf eder; tavaf sırasında kendi putları önüne geldiğinde de saygıyla eğilip günahlarında arınma ritüellerini gerçekleştirirlerdi.

Ayrıca Cahiliye çağında kız çocuklarının diri diri toprağa gömülmesi, kadının sosyal itibarı olmayan, miras hakkından mahrum bırakılan, değersiz ve ailenin yüz kızartıcı bir üyesi olarak öldürülmesi durumu yaşanmaktadır. Bu belirtilerle birlikte kurumlaşmış bir köleciliğin yaşandığı da bir gerçektir. Yine ekonomik olarak büyük bir dengesizlik yaşanmaktadır. Haksız kazancın, el koymanın, tefecilik ve faizciliğin yoğun yaşandığı bir dönem gerçekliği de bilinmektedir. Her türlü yozlaşmanın ayyuka çıktığı bir toplumsal gerçeklik söz konusudur. Yine kabile içi ve kabileler arası çatışmaların da şiddetlendiği bir dönemdir. Doğu'da Sasani, Batı'da Habeşistan, Kuzey'de de Bizans İmparatorluklarıyla çevrelenmiş, parçalı ve merkezin çevresi kılınmış bir Arabistan gerçekliği söz konusudur. Dolayısıyla Hz. Muhammed yaşadığı çağın özelliklerini çok iyi bilincindedir. Hem yaşadığı coğrafyaya dıştan gelen imparatorlukçu güçlerin saldırılarını ve bu güçlerin özelliklerini iyi görmekte, tahlil etmekte, hem de kendi coğrafyasındaki Arap kabileleri arasında yaşanan sorunların derin bilincindedir.

Yine sonradan eşi olacak Hz. Hatice'nin kervanlarına öncelik etmesi ve ticaretle uğraşması ve Hz. Hatice'yle evlenmesi önemli imkanlar sunmaktadır. Yine bu ticaret dönemlerinde Nasturi rahipleriyle geliştirdiği diyaloglar (özellikle Şam- Mekke seferlerinde rahip Bahira ile diyalogları) ideolojik anlamda büyük bir bilinç oluşturur kendisinde.

Hz. Muhammed'in çıkışı çöl ortasında bir serap, bir vaha, bir nehir akıntısının bulunması, keşfedilmesi anlamında toplumsal çığlıklara bir nevi ses, umut ve yaşam kaynağı manasını taşır.

Hz. Muhammed'in ve İslamiyetin can bulmasında, çıkışında Mekke şehrinin önemini kimi noktalarda dile getirmiştik. Doğal olarak böylesine stratejik bir yerde Yahudi nüfusunun çokluğu, güçlü ve büyük tanrılara sahip kabilelerin (ki Tanrı kabilesi, her kabile tanrısı kadar büyük ve güçlüdür.) sermaye akışını dolayısıyla siyasi iktidarı elinde tutması, ezici çoğunluğun yoksulluk içinde yaşaması, ticaretle birlikte mallar kadar fikirlerinde "alışveriş"inin yapılması, toplumu hareketlendirmekte ve yeni arayışlara sürük-

lemektedir. Yeni bir çıkışın maddi (somut) koşulu yoksulluk, yaşam sorunu, kölelik ve sınıfsal baskılar olurken; manevi veya ideolojik koşulu da Hıristiyanlığın ve Yahudiliğin yayılmacı ve kuşatıcı yaklaşımına paganizmin, küçük ve dağınık, birlik olmayan tanrıların cevap olamayışıdır. Güçlü bir çıkışa uygun olan bu maddi ve manevi koşullar Hz. Muhammed gibi bir kişilikte buluştuğunda ortaya İbrahimi geleneğin son dini olan İslamiyet çıkmaktadır. Toplum tıpkı Hz. İsa'da olduğu gibi bir kurtarıcıyı beklemektedir.

Toplumsal krizlerin boy gösterdiği böylesi zamanlarda birçok önderliksel çıkış girişimlerinin olduğu ama içlerinden çok azının sivrilip öne çıktığını biliyoruz. Tıpkı Kürdistan'da yaşanan toplumsal kriz döneminde boy gösteren irili ufaklı onlarca hareket içerisinde özgürlük hareketinin, Kürt halk önderinin doğru tarzı yakalayarak tarihe damga vurması gibi, Hz. Muhammed de doğru zeminde, doğru zamanda doğru taktik ve stratejilerle öne çıkmayı başarabilmiştir.

Hz. Muhammed'in çıkışı çöl ortasında bir serap, bir vaha, bir nehir akıntısının bulunması, keşfedilmesi anlamında toplumsal çığlıklara bir nevi ses, umut ve yaşam kaynağı manasını taşır

Hz. Muhammed hem bir ideolog, hem politikacı ve hem de güçlü bir eylem-pratik sahibi olarak ve önder olma vasfını hak etmiş olarak Arabistan yarımadasında kendi devrimci yürüyüşüne bu koşullarda başlamış ve kendi yaşamının sonuna kadar da yaratmak istediği yeni toplumun hem inşasına hem de bir sistem olarak yürütülmesinde son ana kadar birinci derecede sorumlu ve sorunluluk bilinciyle katılmıştır. Allah tarafından kendisine indirilen Kuran-ı Kerim özünde yaratmak istediği yeni toplumun ahlaki, sosyal, siyasal, ekonomik, hukuksal ilke ve kurallarının toplamı olan bir program olmaktadır. Yani bir nevi parti programı ya da manifestosu niteliğindedir. (Ezgi Demirsu)

Yine bu süreçte, Hz. Muhammed'in de mensubu olduğu Kureyş kabilesinde önemli bir üst tabaka, elit tüccar kesimler oluşmuştu. Ebu Cehil, Ebu Süfyan, Ebu Leheb gibi elit kesimler Mekke'den Şam'a kadar tüm ticaret tekelini, tüm kervan yollarını kontrollerinde tutarak önemli bir güç oluşturmuşlardı.

571 yılında Mekke'de doğan ve ticaretle uğraşan ve 40 yaşında kendisini peygamber ilan eden Hz. Muhammed İslamiyet ile bir çıkış yaparken Ebu Cehil, Ebu Süfyan ve Ebu Leheb gibi üst sınıfı temsil eden egemen güçlerin-kabilelerin saldırısına uğruyordu. Mekke'de üst sınıf Hz. Muhammed gibi tabakadan birinin yükselip aralarına girmesine karşı sessiz kalamazlardı. Üstelik bu yeni yetme olarak gördükleri kişi sadece aralarına girmekle yetinmiyor, aynı zamanda kendi Allah'ını, kendi dinini, kendi stratejisini ve toplumsal yaşamını da alternatif olarak sunuyor. Bu çıkışın başta öz amcası olmak üzere üst tabaka tarafından kabul edilmediği, artan baskı ve saldırılar karşısında güç toplamak ve düşüncelerini yaymak üzere 20 Eylül 622 yılında Medine'ye göç etmek zorunda bırakıldığı biliniyor. (İslam tarihinde bu göçe Hicret denilmekte ve bu Hicri takvimin de başlangıcı sayılmaktadır.) Medine'deki dönem ciddi bir yoğunlaşmanin, eğitme ve gücünü toparlama, ama aynı zamanda fikir-düşüncelerini de netleştirme dönemi olduğu ve grup aşamasını geçerek topluma yayıldığını biliyoruz. İlk cami Medine'de inşa edilir. Bilindiği gibi İslam tarihinde camiler toplumsal sorunların konuşulup, tartışıldığı ve ortak kararlarla çözümlerin üretildiği yerler olarak kullanılırdı. Bunun yanında kişiliğin güçlendirilmesi ve bağlılığın bildirimi noktasında ibadetlerinde yapıldığı yerlerdir. Kürt Halk Önderi Abdullah Öcalan bu konuda "Ortadoğu'da Uygarlık Krizi ve Demokratik Uygarlık Çözümü" adlı eserinde çok açık bir ifadeyle şöyle demektedir: "İlk Medine camisindeki duruşunu (Hz. Muhammed'in) yorumlayalım: Tamamen toplumsal sorun tartışılmaktadır. Bu çok net bir husustur. Cemaatten herkes kalkarak, hatta yerlerinden kalkmadan tüm temel toplumsal konularda görüş beyan ediyor, hesap soruyor. Toplantıların bileşimi ve işleyişi kesinlikle demokratiktir. Kadınlar ve kölelerden, her kavim ve etnik gruptan katılım olabilir. Söz hakkı alabilirler. Örneğin Bilal-i Habeşi bir Afrikalı siyah köledir. Selman-i Farisi Fars kökenli bir sahabedir. Kadınlar erkeklerle ortak namazlar bile kılmaktadır. Başlangıçta, çıkışta cinsiyet ve kavim şovenizminin olmadığı açıktır. Yine sınıf ve kabile ayrımcılığı söz konusu değildir. İslam'ın çıkıştaki demokratik katılımcılığı tartışma götürmez bir gerçekliktir. Ayrıca ilk cami toplantılarında olası yöneticiler, komutanlar belirleniyor. Adaletsizliklerin giderilmesi için çok sayıda karar alınıyor."

Hz. Muhammed'in ilk başlarda Medine şehri merkezli yaratmak istediği toplumsal sistem tamamen ahlaki-politik özellikleri bağrında taşımaktadır. Özellikle "Medine Sözleşmesi", 'Medine Vesikası' olarak üzerinde mutabakata varılan uzlaşı metni, her ne kadar devletçi İslam tarafından görmezden gelinse de, demokratik bir toplumu inşa sürecinin ilk göstergelerinden biri durumundadır. Çünkü Medine Sözleşmesinin (bütün ayrıntılarına vakıf olmasak da) değişik toplum kesimlerinin bir arada yaşamasına,

hoşgörü ve uzlaşı temelinde her kesimin (Yahudiler, Hıristiyanlar, Paganlar, Müslümanlar vb.) kendi farklılıklarına göre yaşamasına, bir kesim saldırıya uğrarsa kalan diğer kesimlerin saldırıya uğramış sayılacağına ve destekleneceğine dair güvencenin olduğu, kadının statüsüne yönelik iyileştirici maddelerin yer aldığı, kölelik tümden kaldırılmamakla birlikte daha insancıl bir yaklaşımın gösterilmesi gerektiği, yoksulların, yetimlerin mutlaka toplum tarafından korunması gerektiğini vurgulayan bir sözleşme olduğu bilinmektedir. Savaş hukukunun belirlendiği, ekonomik tekellerin oluşmasını engelleyen bir içerikte olduğu, kısacası günümüzde sosyal demokrat partilerin programlarına benziyor. Tabi sonraki gelişmeler bu sözleşmeyi geçersiz kılmıştır.

Daha ilk başta Hz. Muhammed üst tabakaya alınsaydı böylesi bir çıkış olur muydu sorusunun cevabı farazi olacağından verilemez ama ilk çıkışların daha başlamadan bitirildiği ve özellikle de zorla, şiddetle bastırıldığına tarihte sıkça rastlamaktayız. Kimi sosyolojik görüşler sistem krizlerinin aşılmasının yolunu şöyle formüle etmektedir: Başkaldıran alt tabakanın yaşam kalitesi yükseltilsin, orta tabakaya alınsın. Orta tabakaysa başkaldıran, üst tabakaya alınmasın. Böylece sistem hem taze kana sahip olur hem de rahatsızlıklar giderilerek başkaldıranlar hedefi değiştirilir. Bilindiği gibi Hz. Muhammed hayatta olduğu sürece İslamiyet'in kimi yetersizlikleri olsa da, hızla yayıldığı ve büyüdüğü halde özünü koruyor. Şabiye (halkçı) ve saltanat kollarının olması ve bu kolların çatışmasını da İslamiyet'in bu kısa sürede büyümesine bağlayabiliriz. Bu yüzden bu ideoloji sadece yoksulları barındırmaz, çıkarları gereği o ideolojiyi benimsemek zorunda kalanları da barındırır. Nitekim Mekke aristokrasisinin (Muaviye, Ebu Süfyan vb.) İslamiyet geçmesi inandıklarından değil, çıkarları gereğidir. Bu iç çatışma-mücadele Hz. Muhammed ölür ölmez su yüzeyine çıkar. Cenazesinin üç gün boyunca kaldırılmadığı gerçeği bu iç mücadelenin hemen o anda başlamadığının ve belli bir geçmişe sahip olduğunun göstergesidir. Hz. Muhammed'in ölümü bu çelişkilerin su yüzüne çıkmasını sağlamış ve iktidar kavgasının kılıçla sürdürülmesini engel olmaktan çıkartmıştır. Dört halifeden üçünün öldürülerek yaşamlarına son verilmesi bile bu iktidar kavgasının ne kadar şiddetli olduğunu gösteriyor. Bütün resmi tarihlerde olduğu gibi binlerce, belki de on binlerce iktidardan uzak, demokratik geleneği savunan ve İslamiyet'in barış dini, halkların kurtuluşu olduğuna inanan gerçek müminlerin ölümünü, çekilen acıları ve yaşanan fedakârlıkları görmezden geliniyor. İslamiyet'in çıkışı ve Hz. Muhammed'in ilk sahiplenilmesi ne kadar halkçı ise ölümünden sonra yaşananlar da o kadar devletçidir belirlemesini rahatça yapabiliriz.

Güçlü sermaye tekellerine karşı başkaldırı biçiminde doğan ve dışarıda Bizans ile Sasani İmparatorlukları, içteyse başta Yahudi sermayesi olmak üzere aristokrasinin ticaret ağlarına, yine yaşam tarzına ve kabile tanrılarına alternatif oluşturan, bütün toplumsal sorunlara cevaplar arayıp bulan bir hareketin çok kısa bir süre sonra karşıtına dönüşmesi ve hatta yıktığı sistemden daha kötü bir sisteme evrilmesi bütün dini, ideolojik çıkışların neredeyse kaderi olmuştur. Devletle bütünleşen tüm özünde devrimci hareketler halkları hayal kırıklığına uğratmıştır. Kürt halk önderinin "eğer Marks bugünü görseydi ben Marksist değilim diyecekti" mealindeki söylemi sadece Marks için değil bütün ideolojik hareketler için de rahatlıkla söylenebilir. Eğer Hz. Muhammed bugünü görseydi "ben Müslüman değilim" derdi. Bugünü de değil, ölümünden 20-30 yıl sonrasını da görmüş olsaydı İslamiyet'in kendi özüne nasıl büyük bir ihanet içerisinde olduğunu görürdü.

Hz. Muhammed'in 632'de vefat etmesinin ardından İslamiyet'e önderlik yapacak Halife Dönemi başlayacaktır. Halifelik makamı Hz. Muhammed'den sonra en etkili ve önemli makamdır. İslam âleminin en üst düzeyde temsilcisi, lideridir. İlk halife peygamberle aynı kabileden (Kureyş) olan, ilk Müslümanlardan olan ve Mekke'den Medine'ye yapılan hicrete katılan Hz Ebubekir oldu. Sadece 2 yıl (632-634) halifelik yapan Hz. Ebubekir döneminde Medine merkezli İslam devleti henüz kurumsallaşmamıştı. Bu dönem devlet otoritesinin kurulmaya, iç karışıklığın ve kabileler arası çatışmaların ve ayaklanmaların bastırılmaya, engellenmeye çalışıldığı dönemdir. Bu noktada Hz. Ebubekir en ağır bastırma yöntemlerini kullanmıştır. İki yıllık halifelikten sonra 634 yılında vefat etmiştir.

Hz. Ebubekir'in ölümünden sonra Hz. Ömer halife oldu. Hz. Ömer dönemi (634-644) İslam devletinin en parlak dönemidir. İslam'ın dışa yayılımı ve fetih savaşlarının başlandığı ve en güçlü şekilde yürütüldüğü dönemdir. İslamiyet'in hakimiyet sınırlarının geliştiği dönemdir. Bu dönemde Irak, İran, Suriye, Mısır, Kudüs, Filistin, Azerbaycan, Horasan ve Kürdistan'ın fethi gerçekleşir. Ortadoğu'daki birçok halk İslam egemenliğine alınır. Bu halklara "Mevalim" (Arap olmayan) denmiştir. Bu yaklaşımla halklar arasında ayrım koymanın İslam açısından ilk tohumları atılmış olur. Bu yaklaşım Muhammed İslam'ının yaklaşımına ters bir yaklaşımdır.

Ganimeti temel gelir, cihadı da gerçek uğraş olarak önüne koyan Hz. Ömer bu fetihler sırasında İran'dan getirilen sayısız kölelerden biri olan Firuz tarafından

bıçaklanarak öldürülür (644). Ölmeden önce kendisinden sonra yerine seçilecek kişinin birkaç Kureyş aristokratından oluşan Şura heyeti tarafından belirlenmesinin uygun olacağını belirtmiştir. Şura heyeti de Hz. Osman'ı halife olarak seçer (644).

Hz. Osman halifelik döneminde (644-656) iktidar çatışması daha da genişler. Emeviler bu dönemde iktidar olabilmek için harekete geçerler. Ayrıca iktidar dışı kesimler de Hz. Osman'ın kendi akrabalarını iktidarın her kademesine yerleştirmesinden ve baskılarının artmasından dolayı tepkilerini arttırırlar. 656 yılında Mısırlı, Medineli ve Kûfeliler Hz. Osman'ın evini basarak onu öldürürler. Hz. Osman döneminde de İslam devletinin fetih seferleri sürmüştü. Kırgız, Tunus alınmış, Hazar Türkleriyle savaşlar yapılmıştı.

Hz. Osman'ın öldürülmesinden sonra yerine Hz. Ali geçer (656). Hz. Ali dönemi (656-661) iç çelişkilerin en yoğun yaşandığı dönemdir. Bu dönemde çok başlılık ortaya çıkar, iktidar çekişmesi artarak sürer. Hz. Ali'ye karşı ilk başkaldırı Hz. Ayşe, Talha ve Zübeyir tarafından başlatılır. Hz. Osman taraftarlığı yaparak ilk iç savaş olarak nitelendirilen ve tarihte Cemel Savaşı (Vakası) olarak geçen bu savaşta Hz. Ayşe ve taraftarları yenilir. Bu iç iktidar savaşından sonra en önemli ve sonuçları çok büyük olan temel iktidar mücadelesi Hz. Ali ile Muaviye arasında yaşanacak olan Sıffin Savaşıdır. Muaviye ile Hz. Ali'nin orduları Sıffin denilen yerde karşı karşıya gelir. Savaşı kaybedeceğini gören Muaviye savaşı bitirmek için kurnazlık yaparak mızraklarının ucuna Kuran-ı Kerim'in sayfalarını geçirerek "Hakem Olayı" denen oyunla-hileyle yenilgiden kurtulur. Bu olay sonrası Hz. Ali'nin çevresi önemli ölçüde boşalır ve taraftarları arasında çelişkiler yaşanmaya başlar. Hz. Ali'nin Sıffin Savaşında Hakem Olayını kabul etmesini İslam'ın özüne karşıt bir ihanet olarak değerlendiren ve "hüküm ancak Allah'a aittir" diyerek Hz. Ali'den desteğini çeken Hariciler hareketi, Hz. Ali, Muaviye ve Amr İbn-ül As'a karşı (çünkü savaşı bunlar yürütüyor) ölüm kararı alıyorlar. Sonuçta Hz. Ali suikastle öldürülürken (661), diğer ikisi tesadüf eseri suikastlardan sağ kurtulmayı başarırlar. Kürt Halk Önderi Abdullah Öcalan, İslam'ın halkçı, demokratik özünü temsil edenlerin Hariciler olduğunu belirtmektedir. Hariciler İslam demokrasisinin iktidar ve devletçi İslamcılığa karşı tepki hareketidir. Yoksul emekçilerden, bedevilerden oluşan anti-uygarlıkçı bir harekettir.

Hz. Ali'nin öldürülmesinden sonra Halifeliği Muaviye ele geçirir (661). Muaviye başkenti Şam'a taşır. Ve artık Emevi iktidarı iyiden iyiye kurumlaşacaktır. Böylelikle 750 yılına kadar sürecek olan Emevi Devletini kurmuş olacaktır. Bu süreç daha Halifeler dönemiyle başlayan karşı İslam'ın sistematik hale getirilmesinin başlangıcı olacaktır. Yaklaşık 100 yıl (661-750) merkezi İslam devletinin iktidarı bu ailede (Beni Umeyye- Emeviler) kalacaktır. İslamiyet'i merkezi uygarlığın en üst düzeyde temsilcisi konumuna getiren Emeviler döneminde İslam'ın sınırları epey genişler. Doğu'da Seyhun nehrine, Batı'da Atlas Okyanus'una, Kuzey'de Pirene dağlarına ve Anadolu içlerine kadar sınırlarını genişletirler. Bu dönemde halifelik artık babadan oğla geçen bir saltanata dönüşür ve bu gelenek Halifeliğin TC tarafından kaldırılacağı 1924 yılına kadar bu şekilde devam eder.

Emeviler de yaptıkları baskı ve sömürüye karşı büyük ve yoğun eşitlikçi, özgürlükçü ve İslam'ın demokratik adaletçi yönünü temsil eden birçok direniş ve ayaklanmayla karşılaşılacaktır. Bu direnişlerin en etkili olanlarından Ebu Müslüm Horasani direnişinin ardından Emeviler 750 yılında yıkılacaktır. Yerine Hz. Muhammed'in amcası Abbas'ın soyundan gelen Ebu' l Abbas'ın kendini halife ilan ederek Abbasi İslam Devleti kurulmuş olacaktır. Abbasiler başkenti Bağdat'a taşımışlardır. Abbasilerde Emeviler gibi despotizm uygulamaktan ve iktidarını büyüterek halka karşı, toplumcu güçlere, hareketlere karşı en büyük katliamları, sömürüyü uygulamaktan geri durmaz. Zaten Hz. Muhammed'den sonra başlayan Halifelik döneminden günümüze kadar sadece devlet ve iktidar isimleri değişti ama İslamiyet adına despotizm, talan, zorbalık ve katliam uygulamaları Karşıt İslam olarak değişmedi.

İslam için Arabistan yarımadasının çöllerinden 'cihad'a başlayıp, Kuzey ülkelerini işgal etmek adeta Kuran-ı Kerim'deki cennete gitmek gibidir. Bu cihad için ölenler öteki dünyada (ahirette) kalanlar ise özellikle de Kürdistan'da cennete kavuşurlar. Üst sınıf ise savaşa girmeden, ahiretteki yeni cennete ve de ateşinde yanacakları cehenneme hiç de inanamadan İslamiyet'in içinde yer almakta ve ganimetlerini sömürmekte, sömürülerini meşrulaştıran söylemler icat etmektedirler. Bunun belki de en iyi örneklerinden birisi de Emevi Hanedanlığı döneminde öne çıkan kaderci, teslimiyetçi (Müslüman isminin bir anlamı da teslim olan, kendini teslim edendir) bakış açısıdır. Öyle ki iktidarlarına, sömürü ve baskılarına karşı itiraz edenlere şunu söylemektedirler: "Allah kaderimiz daha biz dünyaya gelmeden yazmış ve nasıl yaşayacağımızı, ne yapacağımızı önceden belirlemiştir. (bu söz Kuran'da vardır). Öyleyse biz zulüm ediyorsak da, baskıcıysak da kaderimizde olduğu içindir. Ve sizler, Allah'ın bu kelamını, bizler için yazmış olduğu kaderi kabullenmekle mükellefsiniz…" Bu yaklaşımın gücünü günümüz Müslüman devletlerin iktidarlarına bakarak daha iyi görebiliriz. Ve bunun başlıca nedeni de İslamiyet'in devletleşmesidir.

Kürt Halk Önderi Abdullah Öcalan savunmalarından kapitalizmin Amsterdam-Londra hattında nasıl yaşam bulduğunu, doğduğunu okumuşuzdur. Bundan hareketle şunu diyebilir miyiz: "Kapitalizm Muhammedsiz İslamiyet'tir!" Özellikle Muhammed'in ölümüyle birlikte hakim olan İslamiyet kapitalizme o kadar benziyor ki bizi bu cümleyi kurmaya zorladı. Amsterdam-Londra hattı tıpkı Arabistan gibi kıtanın ucunda, merkezi uygarlıktan olabilecek en uzak mesafededirler. İkisi de imparatorlukların baskısı altındadır. İkisi de ilginçtir ki Yahudi sermayesinin güçlü olduğu yerlerdedir. Kapitalizmin de sistem krizine çözüm olarak çıktığını belirterek benzerlikleri noktalayalım. Kürt Halk Önderi Abdullah Öcalan da; özüne ihanet edilmiş İslam (Karşı İslam) dönemi için "Kapitalizm denilen günümüzün hegemonik sisteminin öncülü gerçekten bu İslam'dır" demektedir.

Hariciler İslam demokrasisinin iktidar ve devletçi İslamcılığa karşı tepki hareketidir. Yoksul emekçilerden, bedevilerden oluşan anti-uygarlıkçı bir harekettir

İslamiyet'in devletçi uygarlıkla bütünleşmesini ve karşı-İslam'a (karşı-devrime) dönüşmesini kabul etmeyen ezilenler, yeni bir din oluşturamayacaklarına göre İslamiyet'e yeni yorumlar getirerek, farklılaşarak ayrı mezhepler kurmuşlar, daha küçükleri de tarikatlar etrafında örgütlenmişlerdir. En küçük cemaatten tarikatına, mezhebine kadar devlete yakınlaştıkça halktan ve çıkış gerekçelerinden uzaklaşmakta, temel amaçlarına, hedeflerine ters düşmekte, bilinçli veya bilinçsiz ihanet içerisine girmektedirler. İslamiyet'in en demokratik- komünal örgütlemesi olan Ehl-i Beyt'in takipçisi olarak doğan Şialığın günümüzde İran İslam Cumhuriyeti örneğinde yaşadığı utanç Çin Halk Cumhuriyeti'nin kapitalizminden aşağı değildir. İslamiyet örneğinde sorulması gereken soru belki de şu olmalıdır: "Acaba Hz. Muhammed Arap kabilelerini başka nasıl birleştirebilirdi?" Evet, "özüne ihanet" diye çokça belirttik, belirtiyoruz, ancak bütün kabilelerin ve de tanrılarının birleşmesi bile başlı başına bir iktidarı, tekeli, sermaye birikimini doğurmaktadır. Hz. Muhammed tüccar olduğundan sermaye birikimine karşı durduğunu söyleyemeyiz. Hatta ticareti kutsadığını da biliyoruz. Belki de devletçi uygarlık tarihinde din ile kapitalizmin (çok ilkel de olsa) ilk buluşmaları İslamiyet'te olmuştur.

Kısaca özetlemek gerekirse Kürt halk önderinin şu belirlemeleri bizlere İslamiyet'in durumunu çok açık izah edecektir: "İslamiyet'in bir bütün olarak demokratik, özgürlükçü ve eşitliğe yakın bir hareket olarak nitelendirilmesi mümkündür. Çok kısa sürede eski uygarlık alanlarının çok büyük kısmında yayılması sadece silah, kılıç zoruna bağlanamaz. İslamiyet'in talihsizliği, Musevi ve İsevi hareketten çok daha kısa sürede uygarlıkçı güçlere alet edilmesidir. Doğuşunun üzerinden daha elli yıl geçmeden, Şam'da Muaviye sülalesi ile birlikte klasik bir uygarlık gücüne adeta yama rolüne dönüştürülmüştür. Ehlibeyt'in katledilmesi, içeriğindeki birçok özelliğin de katledilmesidir. Bence İslamiyet o dönemde bitirilmiştir. Ehlibeyt'in takipçileri olarak şekillenen mezheplerle daha yoksul kesimin İslam'ı olan Hariciler kayda değer geleneklerdir… tüm Emevi, Abbasi, Selçuki, Osmani, Safevi, Baburi dönemlerine Muhammed açısından İslam demek mümkün değildir. Birçok tarikat, mezhep bu nedenle oluşmuştur. Ciddi bir başarı yoktur. Yaşanan bu İslam'ın da İslamiyet'e ihanet olduğu açıktır."

Nasıl ki İslamiyet'in başlangıcında bazı özellikler günümüzde de yaşıyorlarsa, aynı şekilde İslamiyet'in günümüzde yaşanan yaşamda vuku bulan hususları İslam'ın başlangıcından kopuk ele almak imkansızdır. Ancak yine de Merkezi Uygarlığa kattıkları da azımsanamayacak seviyededir. Eğer günümüze kadar da Kapitalist moderniteye karşı güçlü bir alternatifin halkçı ve demokratik toplumcu yönünün payı vardır. Kürt halk önderinin "Medine Sözleşmesi" nin güncellenmesini ve yorumlamasını, üzerinde durulmasını istemesine bu açıdan bakmak gerekmektedir.

Yararlanılan Kaynaklar

-Abdullah Öcalan- Savunmalar

-Ortaçağ İslam Dünyasında Siyasi Düşünce- Patricia Crone

-Muhammed- Maxime Rodinson

-Kimin İslam'ı?- Sinan Şahin

Abonelik Formu

Ad:	
Soyad:	
Adres:	
İş Adresi:	

Derginin İstendiği Adres:

Ev Tel:

İş Tel:

Cep Tel:

E-Posta:

Abonelik Başlangıç Tarihi:

Yurtiçi Yıllık Abonelik Şartları

4 Sayı için: Taahhütlü/40 TL APS/60 TL

Yurtdışı Abonelik

4 Sayı Kargo: 60 Euro